

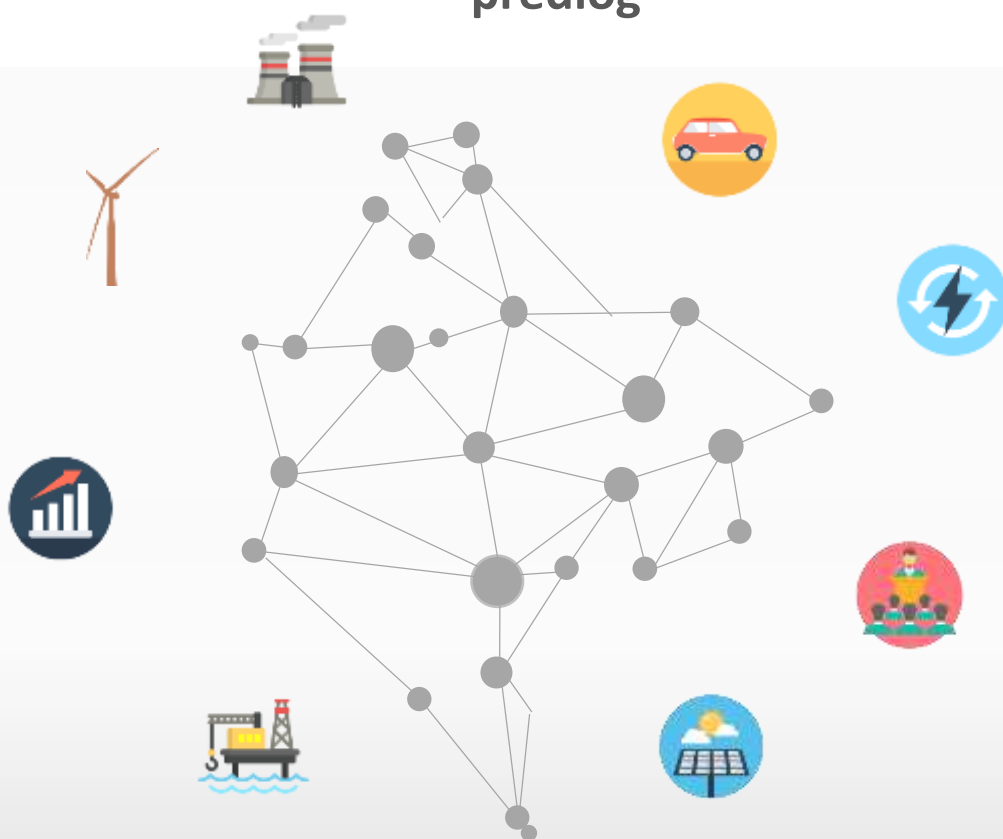

VLADA CRNE GORE

PROGRAM EKONOMSKIH REFORMI ZA CRNU GORU

2018 – 2020. GODINA

predlog

PODGORICA, JANUAR 2018.

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA	4
1. OPŠTI OKVIR I CILJEVI POLITIKE	5
2. MAKROEKONOMSKI OKVIR	11
2.1 Najnovija ekonomska dešavanja	12
2.1.1 Bruto domaći proizvod	12
2.1.2 Inflacija	14
2.1.3 Zaposlenost i zarade	14
2.1.4 Kreditna aktivnost banaka.....	14
2.1.5 Eksterni sektor	15
2.2 Srednjoročni makroekonomski scenario	16
2.2.1 Osnovni makroekonomski scenario 2018-2020. i rizici za ostvarenje.....	17
2.3 Alternativni scenario	24
2.3.1 Makroekonomski scenario nižeg rasta 2018-2020.....	24
3. FISKALNI OKVIR	27
3.1 Strategija politike i srednjoročni ciljevi	27
3.2 Izvršenje budžeta u 2017. godini	31
3.3 Srednjoročni budžetski izgledi	33
3.4 Strukturni bilans (ciklična komponenta deficita, jednokratne i privremene mjere, fiskalni stav)	37
3.5 Nivoi i trendovi zaduživanja, analiza operacija “ispod crte” i prilagođavanja tokova i stanja 38	
3.5.1 Državni i javne dug tokom 2017. godine	38
3.5.2 Osnovni scenario kretanja državnog duga u periodu 2018–2020.....	42
3.5.3 Scenario nižeg rasta.....	43
3.5.4 Stanje državnih garancija.....	44
3.6 Analiza osjetljivosti i poređenje s prethodnim programom	46
3.6.1 Osjetljivost projekcija javnih finansija na alternativne scenarije rizika	46
3.6.2 Upoređivanje sa prethodnim programom	47
3.7 Fiskalno upravljanje i budžetski okvir	49
3.8 Održivost javnih finansija	50
4. STRUKTURNE REFORME U PERIODU 2018-2020. GODINA	52
4.1 Prepoznavanje ključnih prepreka konkurentnosti i inkluzivnom rastu	52
4.2 Kratak pregled reformskih mjera	53
4.3 Analiza po oblastima i mjere strukturnih reformi	55
4.3.1 Upravljanje javnim finansijama	55

4.3.2 Reforma energetskeg tržišta i tržišta saobraćaja	56
4.3.3 Sektorski razvoj.....	60
4.3.4 Poslovni ambijent i smanjenje neformalne ekonomije	68
4.3.5 Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) i digitalna ekonomija	75
4.3.6 Reforme vezane za trgovinu.....	78
4.3.7 Obrazovanje i vještine	80
4.3.8 Zapošljavanje i tržišta rada	82
4.3.9 Socijalna inkluzija, smanjenje siromaštva i jednake mogućnosti	84
5. BUDŽETSKE IMPLIKACIJE STRUKTURNIH REFORMI	85
6. INSTITUCIONALNA PITANJA I UKLJUČENOST ZAINTERESOVANIH STRANA.....	86
7. SUMARNI PODACI.....	88

LISTA SKRAĆENICA

BDV - Bruto dodata vrijednost
CEFTA - Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini
CGES - Crnogorski elektroprenosni sistem AD
COSME - Program EU za konkurentnost MSP
EBRD - Evropska banka za obnovu i razvoj
EIB - Evropska investiciona banka
EIF - Evropski investicioni fond
EEN- Evropska mreža preduzeća
EFP- Ekonomsko-fiskalni program
EK - Evropska komisija
EPCG - Elektroprivreda Crne Gore
GPA-Sporazum o Vladinim nabavkama u okviru STO
IPA - Instrument za pretpristupnu pomoć
IPARD - IPA ruralni razvoj
IRFCG - Investiciono-razvojni fond Crne Gore
JP - Javno preduzeće
JPP - Javno-privatno partnerstvo
KfW - Njemačka razvojna banka

MSP - Mala i srednja preduzeća
PER - Program ekonomskih reformi
NATO-Sjevernoatlanski savez
NOK - Nacionalni okvir kvalifikacija
OECD - Organizacija za ekonomski razvoj i saradnju
PEP - Pretpristupni ekonomski program
PER- Program ekonomskih reformi
PRCG 2018-2021. - Pravci razvoja Crne Gore 2015-2018.
RRC - Regionalni savjet za saradnju
RUP - Rudnik uglja Pljevlja
SEETO - Observatorij za saobraćaj u Jugoistočnoj Evropi
SDI - Strane direktne investicije
Strategija JIE 2020 - Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020.
STO - Svjetska trgovinska organizacija
TEP - Termoelektrana Pljevlja

1. OPŠTI OKVIR I CILJEVI POLITIKE

Program ekonomskih reformi je ključni strateški dokument zemlje za srednjoročno makroekonomsko i fiskalno programiranje u Crnoj Gori, koji sadrži i prateću agendu strukturnih reformi važnih za smanjenje ili eliminisanje prepreka privrednom rastu i jačanju sveukupne konkurentnosti zemlje. Istovremeno, Program ekonomskih reformi (u daljem tekstu: PER) je najvažniji dokument Crne Gore u ekonomskom dijalogu sa Evropskom unijom.

Slično kao i prethodnih godina, tematika obuhvaćena Programom ekonomskih reformi za period 2018-2020. godina bila je predmet širokog konsultativnog procesa sa najvažnijim zainteresovanim stranama u društvu, kao i rada međuresorne radne grupe koju je Vlada Crne Gore osnovala u cilju njegove izrade.

Ekonomska politika i proces evroatlanskih integracija Crne Gore

Najvažnije dostignuće Crne Gore na vanjskopolitičkom planu je što je 2017. godine postala 29. članica NATO saveza. Na taj način osigurali smo bezbjednost naše zemlje, ali i stvorili pretpostavke za ubrzaniji ekonomski rast i razvoj.

Veoma posvećeno radimo i na realizaciji našeg drugog vanjskopolitičkog prioriteta – članstvu u Evropskoj uniji. Crna Gora je do sada otvorila 30 i zatvorila 3 pregovaračka poglavlja. To nas jasno približava proklamovanom cilju 41. Vlade da do kraja mandata okonča pregovarački proces i Crnu Goru pripremi za punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Na tom putu, fokus će i dalje biti na jačanju vladavine prava i daljem snaženju demokratskih kapaciteta države i društva u cjelini.

Vodeći intenzivno ova dva integraciona procesa, nije zanemarena ni regionalna saradnja. Proaktivan pristup Crne Gore u tome se ogleda kroz Berlinski proces koji je donio značajne benefite regionu Zapadnog Balkana u obnovi i modernizaciji zaostale infrastrukture. Kroz Zapadnobalkanski investicijski okvir Crnoj Gori je do sada odobreno 18 miliona eura za infrastrukturne projekte. Promovisan je novi način komunikacije među regionalnim liderima, kroz intenzivan dijalog na najvišem nivou, koji se odvijao ne samo u Briselu i evropskim prijestonicama, već prvi put i u državama regiona, a sve u cilju jačanja regionalne ekonomske saradnje i implementacije višegodišnjeg Akcionog plana za regionalni ekonomski prostor šest zemalja Zapadnog Balkana u CEFTA pravnom okviru.

Takođe, Crna Gora kao članica Svjetske trgovinske organizacije (STO), redovno ispunjava obaveze koje proističu iz multilateralnog trgovinskog sistema i sporazuma unutar STO, a sve u cilju pojednostavljenja trgovine i povećanja ukupne konkurentnosti.

Strateški razvojni cilj za Crnu Goru u narednom srednjoročnom periodu i pravci ekonomske politike za njegovo ostvarenje

Strateški razvojni cilj Crne Gore definisan u Programu ekonomskih reformi je održiv i inkluzivan ekonomski rast koji će doprinijeti smanjenju razvojnog jaza zemlje u odnosu na prosjek EU i povećanju kvaliteta života svih njenih građana. BDP po glavi stanovnika u tekućim cijenama je za 2017. godinu procijenjen na oko 6.770 eura dok je po paritetu kupovnih snaga na nivou od oko 45% EU prosjeka. Navedeno nam istovremeno ukazuje, da su Crnoj Gori i u narednom periodu potrebne stope realnog ekonomskog rasta, od oko 4% godišnje, kao što je ostvarenje u 2017. godini, kako bi BDP po glavi stanovnika brže konvergirao sa onim u EU i kako bi se posljedično, životni standard brže približavao životnom standardu građana razvijenih zemalja.

Kako je opisano u Programu ekonomskih reformi za 2017. godinu, za ostvarenje prethodno navedenog strateškog cilja razvoja, Vlada Crne Gore kombinuje dvije grupe mjera ekonomske politike. Prva grupa mjera se odnosi na jačanje makroekonomske stabilnosti zemlje, fiskalne i finansijske. Druga grupa mjera ekonomske politike usmjerena je na rješavanje strukturnih problema u ekonomiji, odnosno otklanjanje ključnih prepreka za unapređenje konkurentnosti zemlje i povećanje potencijalnog privrednog rasta na srednji i dugi rok.

Usklađenost preporuka EU i prioriteta Vlade Crne Gore

Program ekonomskih reformi je dokument u potpunosti konzistentan sa godišnjim Zakonom o budžetu i srednjoročnim budžetskim okvirom, kao i strateškim razvojnim dokumentima Crne Gore. Evropska komisija godišnje ocjenjuje reformske mjere i politike sadržane u ovom dokumentu, i u tom kontekstu su na Ministarskom dijalogu u maju 2017. godine, na osnovu Programa ekonomskih reformi za 2017. godinu date preporuke za njegovu izradu u periodu 2018-2020. godina. Riječ je o 6 preporuka sadržanih u tabeli 1.1 ovog poglavlja koje se istovremeno podudaraju sa ključnim razvojnim prioritetima Crne Gore definisanim u strateškim dokumentima: Pravcima razvoja Crne Gore za period 2018-2021.; Strategiji razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020. godine; Nacionalnoj Strategiji održivog razvoja do 2030. godine, kao i sektorskim razvojnim strategijama i politikama. Navedeni prioriteti podrazumijevaju: *jačanje fiskalne stabilnosti i održivosti ekonomije; očuvanje predvidivog i konkurentnog poreskog sistema; jačanje fizičke infrastrukture; sistemsko smanjenje neformalne ekonomije; povećanje efikasnosti državne administracije; jačanje podrške malim i srednjim preduzećima uz diverzifikaciju proizvodne i izvozne baze; razvoj ljudskih resursa i povećanje fleksibilnosti tržišta rada; jačanje socijalne inkluzije; dalje jačanje vladavine prava.*

Polazeći od navedenog, u dokumentu su predstavljeni srednjoročni makroekonomski i fiskalni okvir sa pratećom agendom strukturnih reformi kojima Crna Gora odgovara na zajedničke zaključke date na Ministarskom sastanku EU i zemalja Zapadnog Balkana i Turske, u maju 2017. godine. U narednoj tabeli su prikazane reformske mjere realizovane do kraja 2017. godine ili planirane za 2018., koje predstavljaju odgovor na navedene preporuke.

Tabela 1.1: Preporuke sa Ministarskog sastanka maja 2017. i njihovo sprovođenje (već realizovano ili predviđeno za 2018.)

Preporuka Crnoj Gori	Mjere realizovane do kraja 2017. i mjere predviđene u 2018.
1. <i>Da u potpunosti sprovede paket mjera fiskalne konsolidacije za 2017. godinu i preduzme dodatne fiskalne mjere, ukoliko su neophodne, kako bi se postigle predviđene budžetske uštede od oko 3% BDP. Da usvoji sveobuhvatnu srednjoročnu fiskalnu strategiju sa konkretnim mjerama u pogledu prihoda i rashoda u cilju stabilizacije javnog duga i smanjenja ranjivosti povezanih sa dugom. Da razmotri osnivanje Fiskalnog savjeta.</i>	Vlada Crne Gore je sprovedla paket mjera fiskalne konsolidacije za 2017. godinu, koji je doprinio smanjenju deficita centralnog budžeta u odnosu na BDP preko 3 procentna poena, kako je sadržano u Planu sanacije budžetskog deficita I javnog duga do 2021.godine. Vlada je u 2017. takođe usvojila dodatni paket mjera fiskalne konsolidacije sadržan u Fiskalnoj strategiji 2017-2020. godina usvojenoj u julu 2017. godine, kojim se postiže dodatna konsolidacija od oko 2,8% BDP u periodu 2017-2020. godina. Konkretno, Fiskalnom strategijom je predviđen deficit centralnog budžeta u 2017. od 5,0% BDP bez otplate obaveza iz prethodnog perioda (odnosno 5,9% BDP sa otplatom obaveza iz prethodnog perioda.) Rebalansom budžeta u decembru 2017. planiran je niži deficit centralnog budžeta u 2017.godini od 4,1% BDP, bez otplate obaveza iz prethodnog perioda. Deficit javnih finansija nakon rebalansa budžeta u decembru, planiran je na nivou od oko 3,1% BDP u 2017. godini, bez otplate obaveza iz prethodnog perioda, što je ispod plana u Fiskalnoj strategiji. Projektovani deficit centralnog budžeta je 2,66 % BDP u 2018.godini, dok je projektovani deficit javnih finansija 1,6% BDP u 2018.godini, bez otplate obaveza iz prethodnog perioda. Takođe, shodno preporuci sa Ministarskog sastanka iz maja 2017. godine, započeto je sa analizom mogućnosti osnivanja Fiskalnog savjeta Crne Gore, modela njegovog rada i njegove strukture, što će biti finalizovano u 2018. godini. Sve navedeno je istovremeno i odgovor Vlade Crne Gore na preporuku broj 1 iz Zajedničkih zaključaka Crne Gore i EU, sa ministarskog sastanka održanog u maju 2017.
2. <i>Postepeno smanji javnu potrošnju na plate i penzije kao udio u BDP-u. Osigura dostupnost adekvatnih finansijskih sredstava za implementaciju novih zakonskih mjera. Pojača poreske prihode i analizira poreska izuzeća sa sagledavanjem njihovog daljeg smanjenja. Usvoji mjere u cilju olakšanja servisiranja duga angažovanjem lokalnog tržišta duga, produženjem dospeljeća i</i>	Srednjoročnim mjerama fiskalne konsolidacije sadržanim u Fiskalnoj strategiji, postiže se postepeno smanjenje potrošnje koja se odnosi na plate i penzije u odnosu na BDP, te se ove dvije kategorije, kumulativno posmatrano, kreću u rasponu od 20,7% BDP u 2018. do 19,7% BDP u 2020. godini imajući u vidu da je nominalni rast ovih kategorija sporiji od rasta BDP-a. Shodno navedenoj preporuci, Crna Gora je ostvarila naplatu izvornih prihoda (prihoda centralnog budžeta) u 2017. godini za 79 miliona eura ili 5,3% više nego u 2016. godini. Istovremeno, prihodi su bili iznad plana za 2017. godinu što je stvorilo prostor za rebalans budžeta u decembru 2017. i smanjenje planiranog deficita centralnog budžeta u odnosu na deficit projektovan u Fiskalnoj strategiji u 2017.godini.

unapređenjem programa privatizacije.	Shodno istoj preporuci sa Ministarskog dijaloga u maju 2017., Ministarstvo finansija je analiziralo i poreska izuzeća i olakšice koja su utvrđena Zakonom o porezu na dodatu vrijednost i Zakonom o autoputu. Takođe, Vlada će u prvoj polovini 2018. godine usvojiti Strategiju upravljanja javnim dugom za period 2018-2020. godina.
3. Nastavi napore u podsticanju rješavanja nenaplativih kredita razvojem sveobuhvatne strategije za podsticanje rješavanja nenaplativih kredita, uključujući učešće od strane svih relevantnih aktera, sa ciljem smanjenja kreditnih rizika u bankarskom sektoru i uklanjanja prepreka za kreditiranje u privredi. Razmotri uključivanje restrukturiranja korporativnog duga i rješavanje drugih osnovnih strukturnih prepreka rješavanju kao dio strategije. Poboljša okvire za prudencijalni nadzor i okvire za solventnost banaka sa namjerom da se podupre finansijska stabilnost.	Kao mjera u daljem pravcu smanjenja NPL-a, usvojena je izmjena Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama u 2017. godini, kojim je kreirana mogućnost vansudskog rješavanja NPL-a, u interesu i dužnika i povjerioca. U sprovođenju naveden preporuke u 2018., u PER-u 2018. pripremljena je prioritetna reformska mjera 9: Podsticanje rješavanja NPL-a uz jačanje okvira za prudencijalni nadzor i solventnost banaka.
4. Uskladi nacionalne propise sa Direktivom 2014/61 o mjerama za smanjenje troškova za razvoj elektronskih komunikacionih mreža velike brzine. Obezbjedi efikasne i nezavisne željezničke regulatorne i bezbjedonosne organe vlasti kako bi se implementiralo potpuno otvaranje željezničkog tržišta.	U u 2017. godini su započete ili nastavljene aktivnosti izrade zakonskih propisa kojima bi se dao odgovor na navedenu preporuku EU. U tom smislu, u PER-u 2018-2020. su predložene dvije prioritetne reformske mjere: Prioritetna reformska mjera 5: Kreiranje efikasnog i nezavisnog regulatornog tijela i tijela za bezbjednost u željezničkom saobraćaju Prioritetna reformska mjera 16: Unapređenje zakonodavnog-regulatornog okvira u cilju smanjenja troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velike brzine
5. Nastavi da jača finansijske i nefinansijske usluge podrške malim i srednjim preduzećima. Usvoji zakone u cilju osiguranja operativne nezavisnosti organa za dodjelu državne pomoći.	U odgovoru na ovu preporuku, nastavljene su aktivnosti Investiciono-razvojnog fonda u 2017. godini na pružanju finansijske podrške razvoju MSP; kao i Ministarstva ekonomije i drugih resora u Vladi na finansijskoj i nefinansijskoj pomoći. U decembru 2017. godine, usvojen je predlog novog Zakona o kontroli državne pomoći koji je upućen u skupštinsku proceduru, kojim je obezbijeđena operativna nezavisnost organa za dodjelu državne pomoći, shodno preporuci br. 5 sa Ministarskog sastanka iz maja 2017. U cilju nastavka podrške sektoru malih i srednjih preduzeća u 2018. predložene su dvije prioritetne reformske mjere u PER-u 2018: Prioritetna reformska mjera br. 12: Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća Prioritetna reformska mjera br. 13: Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća
6. Izvrši reformu Zakona o socijalnoj zaštiti kako bi se osigurala isplativost, bolja namjena pomoći i smanjenje demotivacije žena za rad. Izvrši pregled aktivnih politika tržišta rada sa ciljem poboljšanja njihovog obuhvata i usmjeravanja na dugoročno nezaposlene, žene i mlade. Poboljša proces prelaska iz škole na posao preko učenja na radnom mjestu i promovisanja poziva na stručno obrazovanje.	U skladu sa navedenom preporukom, nakon izmjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti koji je bio reformska mjera u PER-u 2017., u junu 2017. godine izvršena još jedna izmjena Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, nakon što je Ustavni sud Crne Gore proglasio neustavnom odredbe tog zakona koje su se odnosile na naknade za majke sa troje i više djece. Izmjenama zakona su povećani iznosi dječjeg dodatka, jednokratna naknada za rođenje djeteta, sublimirana lična invalidnina i tuđa njega i pomoć, povećan iznos mjesečne naknade za rođenje djeteta do navršene jedne godine života djeteta nezaposlenog roditelja ili studenta, itd. čime je izvršeno preusmjeravanje socijalnih fondova ka onima kojima su najpotrebniji. Istovremeno je dio sredstava od socijalnih fondova preusmjeren na mjere aktivne politike zapošljavanja žena na evidenciji nezaposlenih. Sprovedene su reformske mjere i u sektoru obrazovanja donošenjem seta novih zakona, upravo u cilju većeg doprinosa sektora obrazovanja povećanju zaposlenosti. Pristupilo se i izradi novog Zakona o

radu, kako je i predviđeno PER-om 2017., koji je pripremljen u formi nacrtu i prošao je javnu raspravu. U ispunjavanju preporuke br. 6 sa Ministarskog sastanka u Briselu u maju 2017. godine, u PER-u 2018-2020. godina, predložene su reformske mjere u oblasti obrazovanja i vještina, zapošljavanja i tržišta rada, socijalne inkluzije, smanjenja siromaštva i jednakih mogućnosti.

To su:

Prioritetna reformska mjera br. 18: Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada

Prioritetna reformska mjera br. 19: Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca

Prioritetna reformska mjera br. 20 : Implementacija zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada

Makroekonomski projekcije za period 2018-2020.

Model rasta ekonomije Crne Gore, u periodu 2018-2020. godina baziraće se na snažnoj investicionoj aktivnosti, koja će imati dominantan uticaj na ekonomske tokove, uz dalji rast izvoza. Druga ključna determinanta ekonomske aktivnosti u narednim godinama biće sprovođenje konsolidacije javnih finansija na osnovu Fiskalne strategije Crne Gore do 2020. godine.

Polazeći od svega navedenog, prema osnovnom scenariju za Crnu Goru sadržanom u ovogodišnjem Programu ekonomskih reformi, prosječna godišnja stopa realnog ekonomskog rasta u periodu 2018-2020. će biti oko 2,8 %, odnosno 3% u 2018., 2,7% u 2019. godini i 2,6% u 2020. godini. Prema scenariju nižeg rasta, prosječna godišnja stopa realnog ekonomskog rasta u periodu 2017-2020. godina je 2,1%.

Fiskalni okvir u periodu 2018-2020.

Cilj fiskalne politike Crne Gore u periodu 2018-2020. godina jeste veoma značajna konsolidacija javnih finansija, koja se počela sprovoditi 2017., kako bi se stvorili uslovi za smanjenje deficita javne potrošnje i uspostavljanje opadajućeg trenda rasta javnog duga. Navedena fiskalna konsolidacija svakako predstavlja ključnu karakteristiku ekonomske politike u 2017. godini. Polazeći od zakonske obaveze i potrebe da smanji javni dug, Vlada je u januaru 2017. godine započela primjenu mjera fiskalne konsolidacije sadržanih u budžetu za 2017. godinu. U nastavku godine, u junu mjesecu, Skupština Crne Gore usvojila je srednjoročnu Fiskalnu strategiju Vlade Crne Gore kojom su mjere fiskalne konsolidacije u ukupnom iznosu od 3,2% BDP u 2017. godini, suštinski pojačane dodatnim paketom mjera do kraja 2020. godine, koji kadrateriše dodatna fiskalna konsolidacija od 2,8% BDP u periodu 2017-2020. godina. Time je zaustavljen trend rasta budžetskog deficita, koji bi se desio u scenariju bez mjera, i usporen trend rasta javnog duga. Program ekonomskih reformi za 2018-2020., dakle sadži srednjoročne projekcije javnih finansija Crne Gore sadržane u Planu sanacije budžetskog deficita i javnog duga Crne Gore za period 2017-2021. i srednjoročnoj Fiskalnoj strategiji do kraja 2020., koji se temelje na pretpostavci finansiranja tekuće potrošnje iz izvornih prihoda budžeta. Dakle, mjere fiskalne konsolidacije sadržane u poglavlju 3 su u fokusu PER-a 2018-2020.godina, a prati ih sveobuhvatna agenda strukturnih reformi sadržanih u poglavlju 4. Navedene mjere fiskalne konsolidacije su doprinjele poboljšanju izgleda kreditnog rejtinga zemlje i dobijanju Garancije Svjetske banke zasnovane na javnoj politici (Policy based guarantee – PBG) u iznosu od 80,0 miliona eura, kojom će se omogućiti zaduženje države u iznosu od 200,0-240,0 miliona eura, pod povoljnijim uslovima i sa nižom kamatnom stopom. Time će se obezbijediti sredstva za finansiranje budžeta u 2018. uz razmatranje mogućnosti za otplatu i refinansiranje postojećeg duga u 2018. godini, kao i mogućnosti refinansiranja dijela obaveza po osnovu euroobveznica, koje dospjevaju u periodu 2019-2021. godine.

Shodno prethodno opisanim mjerama fiskalne konsolidacije, Program ekonomskih reformi 2018-2020., po osnovnom scenariju predviđa ostvarenje deficita javnih finansija (uz isključenu otplatu obaveza iz prethodnog prioda), od 1,6% BDP u 2018. i njegov prelazak u zonu suficita do 2020. godine. Istovremeno će se, usljed izgradnje prve dionice autoputa, javni dug povećavati na 66,5% u 2018. godini, nakon čega

se uspostavlja njegov silazni trend i to na 66,1% BDP u 2019. i 59,7% u 2020. godini¹. Takođe, u PER-u 2018. urađena je srednjoročna projekcija salda javnih finansija uz izuzimanje troškova izgradnje autoputa sa ciljem sagledavanja razlike u njihovom kretanju sa i bez ovih troškova. U tom smislu, projekcija, prema osnovnom scenariju (u simulaciji bez autoputa), je pokazala da se uz izuzeće zaduženja za izgradnju autoputa, javne finansije bi bile već od 2018. u suficitu (bez otpalte obaveza iz prethodnog perioda) od 3,2% BDP. Takođe, u poglavlju 3 ovog dokumenta, prikazani su fiskalni pokazatelji u scenariju nižeg ekonomskog rasta u srednjoročnom periodu.

U tabeli 1.2. (koja je istovremeno sadržana u poglavlju 3 ovog dokumenta) su prikazane projekcije javnih finansija Crne Gore u periodu 2018-2020. u osnovnom scenariju i scenariju nižeg rasta.

Tabela 1.2: Sažetak makroekonomskih i fiskalnih projekcija Crne Gore za period 2017-2020. godini (osnovni i scenario nižeg rasta)

Makroekonomski okvir		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2016	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Makroekonomski pokazatelji	BDP nominalno (u mil.€)	3.954,2	4.202,1	4.397,7	4.569,4	4.729,6	4.323,6	4.440,3	4.590,0
	BDP, nominalni rast	8,2	6,3	4,7	3,9	3,5	2,9	2,7	3,4
	BDP, realni rast	2,9	4,0	3,0	2,7	2,6	1,8	1,9	2,5
	Inflacija (na kraju godine)	0,4	2,5	2,6	1,9	1,5	2,0	1,9	1,5
	Rast zaposlenosti (%)	1,1	1,5	0,7	0,4	0,3	0,0	0,0	1,8
	Deficit tekućeg računa (% BDP)	-18,1	-18,0	-18,0	-16,5	-14,5	-16,9	-15,4	-13,6
Fiskalni okvir (u % BDP-a)		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2016	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Fiskalni pokazatelji	Izvorni javni prihodi	42,6	42,6	44,2	44,2	43,9	44,4	44,6	44,4
	Javna potrošnja	46,2	45,7	45,8	44,1	38,6	46,5	45,4	39,7
	Deficit/Suficit (bez otplate obaveza iz P rethodnog perioda)	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4	-2,1	-0,8	4,7
	Deficit/ Suficit bez autoputa	-3,4	1,2	3,2	4,7	-	2,7	4,0	-
	Kamate	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0	2,1	2,2	2,1
	Primarni deficit/suficit	-0,7	-0,8	0,4	2,2	7,4	0,0	1,4	2,6
	Javni dug (% BDP)	63,4	65,5	66,5	66,1	59,7	68,2	69,5	63,8

Izvor: Ministarstvo finansija

Strukturne reforme u priodu 2018-2020.

Paralelno sa mjerama na jačanju makrofiskalne održivosti sadržanim u poglavlju 3, kao i sa poglavljem 2 dokumenta, definisane su prioritetne reformske mjere u poglavlju 3 Programa ekonomskih reformi za period 2018-2020. godina i u srednjem roku zajedno treba da imaju pozitivan makrofiskalni efekat i unaprijede konkurentnost zemlje. Vlada je fokusirana na reformske mjere za unapređenje poslovnog ambijenta, razvoj malih i srednjih preduzeća odnosno povećanje zaposlenosti u realnom sektoru, kroz povećanje konkurentnosti i produktivnosti. Povećanje fleksibilnosti tržišta rada i smanjenje neformalne zaposlenosti je takođe u snažnom fokusu.

PER za 2018. godinu sadrži više prioritetnih reformskih mjera kojima će se doprinijeti kompenzovanju uske proizvodne baze crnogorske ekonomije, koju karakteriše i nedostatak ekonomije obima, što je karakteristika malih ekonomija. Takođe, Program je posvećen nastavku strukturnih reformi u oblastima energetike, saobraćaja, telekomunikacija i prerađivačke industrije, javne administracije, nakon sprovedenih značajnih reformi u prethodnom periodu, naročito onih koje se odnose na ponudu energije, transparentnost tarifa i dobijanje građevinskih dozvola.

¹ Shodno EDP tabelama

Dakle, u Programu ekonomskih reformi za 2018. godinu, ključni razvojni prioriteti Vlade su razrađeni u poglavlju 4 u devet oblasti strukturnih reformi definisanih u Smjernicama Evropske komisije² za izradu PER-a 2018-2020. godina, u okviru kojih je definisano 20 prioriternih reformskih mjera. Ovogodišnji PER, svakako, karakteriše fokus na prioritetne reformske mjere koje se odnose na donošenje novih zakona i strateških dokumenata i njihovu implementaciju, kao i programe podrške povećanju konkurentnosti, ali su zbog poštovanja Smjernica EK, isključene investicione mjere u oblasti saobraćaja i energetike, koje su karakterisale prethodne programe ekonomskih reformi Crne Gore. Zbog svog značaja za rast konkurentnosti, ove mjere se realizuju svojom dinamikom (što je posebno opisano u tabeli 11 aneksa PER-a 2018).

Ove mjere će u narednom periodu adresirati ključne strukturne prepreke u Crnoj Gori, kao maloj ekonomiji. Implementaciju reformskih mjera iz Programa ekonomskih reformi, prati i Savjet za konkurentnost, koji je Vlada, u skladu sa preporukama Evropske komisije, osnovala u 2017. godini.

² Upravljanje javnim finansijama; Reforma energetskeg tržišta i tržišta saobraćaja; Sektorski razvoj; Poslovno okruženje i smanjenje neformalne ekonomije; Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) i Digitalna ekonomija; Reforme vezane za trgovinu; Obrazovanje i vještine; Zapošljavanje i tržište rada; Socijalna inkluzija, smanjenje siromaštva i jednake mogućnosti.

2. MAKROEKONOMSKI OKVIR

Globalnu ekonomsku aktivnost³ u 2017. i 2018. pokreće očekivani ciklični rast investicija, proizvodnje i trgovine. Očekivani rast svjetske ekonomije je 3,6% u 2017. godini, odnosno 3,7% u 2018. godini. Pri tome je za razvijene ekonomije projektovan rast od 2,2 i 2,0 respektivno, dok je očekivana stopa rasta u ekonomijama u ekspanziji i razvoju 4,6% u 2017. godini, sa tendencijom rasta do 4,9% u 2018, što ukazuje na oporavak ekonomija zasnovan na izvozu sirovina. Pomenute zemlje su doživjele recesiju ili pad stopa rasta zbog pada cijena sirovina u 2015. i 2016. godini.

Navedene stope rasta imaju nešto drugačije izvore rasta po regionima, nego što je to MMF predvidio projekcijama iz aprila 2017. godine. Smanjene su prognoze rasta za američku ekonomiju sa 2,3% na 2,2% u 2017. i sa 2,5% na 2,0% u 2018., kao posljedica nesigurnosti oko fiskalne politike.

Nasuprot tome, projekcije rasta za 2017. su revidirane naviše za najveće ekonomije Eurozone, uključujući, Njemačku, Francusku, Italiju i Španiju, gdje je rast u prvoj polovini 2017. bio iznad očekivanja. Ova dinamika je posljedica snažnijeg rasta domaće tražnje nego što je prethodno bilo predviđeno. Stope su revidirane za 2017. sa 1,7% na 2,1% i sa 1,6% na 1,9% u 2018. Projekcije su revidirane naviše i za Japan, azijske ekonomije u ekspanziji i Rusiju.

Značajno su revidirane naviše i prognoze MMF-a za evropske ekonomije u ekspanziji i razvoju (Crna Gora je dio ove grupacije) sa 3% na 4,5% u 2017. i sa 3,3% na 3,5% u 2018, što je prije svega posljedica revizije za Tursku, kao najveću ekonomiju ove grupacije, za koju je prognoza rasta za 2017. povećana sa 2,5% na 5,1%.

Tabela 2.1: Projekcije BDP-a za evropske ekonomije u ekspanziji i razvoju

Rast BDP-a u procentima	2016	2017	2018
Evropske ekonomije u ekspanziji i razvoju- rast BDP-a u procentima	3,1	4,5	3,5
Turska	3,2	5,1	3,5
Poljska	2,6	3,8	3,3
Rumunija	4,8	5,5	4,4
Mađarska	2,0	3,2	3,4
Bugarska	3,4	3,6	3,2
Srbija	2,8	3,0	3,5
Hrvatska	3,0	2,9	2,7
BJR Makedonija	2,4	2,5	3,2
Bosna i Hercegovina	2,0	2,5	2,6
Crna Gora	2,5 ⁴	3,0	2,8

Izvor: Izgledi svjetske ekonomije, MMF Oktobar 2017

Poslije niskog rasta od 2,6% u 2016. godini, projektovano je da će rast svjetske trgovine u 2017. i 2018., (robe i usluge) dostići 4,2 i 4,0%, respektivno.

Prema projekcijama MMF-a za Crnu Goru, realni rast BDP-a će iznositi 3,0% u 2017.; 2,8% u 2018. Identifikovani rizici za ostvarenje projektovanih stopa rasta svjetske ekonomije u kratkom roku su podjednako distribuirani u pravcu jačeg i slabijeg rasta. Jači rast može biti posljedica produženja trenutnog zamaha svjetske ekonomije u svijetlu snažnog rasta povjerenja potrošača i biznisa. Rizici za slabiji rast mogu doći od neizvjesne dinamike u zakonskoj regulativi koja se odnosi na fiskalne podsticaje u američkoj ekonomiji, kao i restrikcija u trgovini. U Evropi je neizvjestan ishod pregovora EU i UK (Brexit). Prisutne su i političke neizvjesnosti koje se tiču rješavanja političke krize u pojedinim zemaljama članicama.

Tabela 2.2: Projekcije realnog rasta BDP-a Svjetske banke za zemlje zapadnog Balkana (u %)

³ Izgledi svjetske ekonomije, MMF Oktobar 2017.

⁴ Projekcije MMF-a u ovom izvještaju nijesu revidirane. Revidirane projekcije će uskoro biti objavljene.

	2017	2018	2019
<i>Albanija</i>	3,8	3.6	3.5
<i>Bosna i Hercegovina</i>	3.0	3.2	3.4
<i>Kosovo</i>	4.4	4.8	4.8
<i>BJR Makedonija</i>	1.5	3.2	3.9
<i>Crna Gora</i>	4.2	2.8	2.5
<i>Srbija</i>	2.0	3.0	3.5
<i>Zapadni Balkan</i>	2.6	3.3	3.6

Izvor: Svjetska banka

Prema predviđanjima Svjetske banke srednjoročni izgledi za zemlje zapadnog Balkana su pozitivni. Projekcije za 2018., od 3,3% realnog rasta, su više u odnosu na procjenu za 2017., od 2,6%, uz dalji rast u 2019. od 3,6%. Ovaj rast će biti pokrenut jačanjem privatne potrošnje, investicija i izvoza.

Tabela 2.3: Uporedna tabela makroekonomskih projekcija Ministarstva finansija Crne Gore i međunarodnih institucija - stope realnog rasta BDP-a (u %)

	2017	2018	2019
Ministarstvo finansija Crne Gore	4.0	3.0	2.7
Evropska komisija	3.9	3.0	3.3
Svjetska banka	4.2	2.8	2.5
MMF	3.0 ⁵	2.8	-

Tehničke pretpostavke o kretanja kursa eura prema USD, cijenama sirovina i ostali, rastu globalne ekonomije i rastu globalne trgovine, kao i realnom rastu u EU, uzete su iz jesenjih projekcija Evropske komisije.

2.1 Najnovija ekonomska dešavanja

2.1.1 Bruto domaći proizvod

Crnogorska ekonomija, u prvoj polovini 2017. godine bilježi rast, podstaknut intenziviranjem radova na realizaciji saobraćajnih infrastrukturnih projekata, kao i projekata u turizmu i energetici.

Crnogorska ekonomija, nakon solidnog rasta u prvom kvartalu 2017., ubrzava rast, podstaknut intenziviranjem radova na realizaciji saobraćajnih infrastrukturnih projekata, kao i projekata u turizmu i energetici. Prema preliminarnim podacima Monstat-a, ekonomija je u prvom, drugom i trećem kvartalu 2017. rasla realnim stopama od 3,1 i 5,2 i 4,7% na godišnjoj osnovi, pa je stopa rasta BDP-a za devet mjeseci ove godine iznosila 4,5%. Ekonomski rast je vođen, prvenstveno, visokim povećanjem domaće tražnje, što je uslovalo povećanje zaposlenosti i raspoloživog dohotka i rastom investicione potrošnje kao rezultat realizacije investicija u oblastima saobraćajne i turističke infrastrukture (autoput, hoteli) i sektoru energetike. Gledano po kategorijama potrošnje, najznačajniji rast za devet mjeseci bilježi potrošnja domaćinstava (realan rast 4,4% i doprinos rastu 3,3 p.p) i investicije u osnovna sredstva (realan rast 5,7% i doprinos rastu 1,3 p.p). Uvoz roba i usluga zabilježio je rast od 5,4% ali je zbog visokog učešća u BDP-u, imao negativan doprinos rastu ekonomije od 3,4 p.p, što značajan rast izvoza roba i usluga od 5,8%, zbog manjeg učešća u strukturi BDP-a, nije mogao kompenzovati. Polazeći od ostvarenja za devet mjeseci i dostupnih indikatora za četvrti kvartal, očekuje se da će rast BDP-a dostići 4,0% u 2017. godini, sa 2,9% koji je MONSTAT objavio za 2016. godinu. Pretpostavka za ostvarenje ove stope je da će rast u četvrtom kvartalu biti oko 2,5%, s obzirom da se očekuje nastavak snažne investicione aktivnosti, ali negativan doprinos može doći od značajno većeg uvoza od očekivanog.

⁵ Isto kao u fusnoti 2

U narednoj tabeli prikazana je razlika između prošlogodišnjih i ažuriranih projekcija BDP-a, po komponentama.

Tabela 2.4 Razlike između projekcija i procjene za 2017. godinu

	<i>projekcija 2017 (u%)</i>	<i>procjena 2017(u%)</i>	<i>Razlika (u p.p)</i>
<i>Realni rast BDP-a</i>	3.2	4.0	0.8
<i>Domaća tražnja</i>	2.9	4.4	1.5
<i>Potrošnja domaćinstava</i>	-1.3	5.3	6.6
<i>Bruto investicije</i>	19.6	6.6	-3.0
<i>Potrošnja države</i>	-1.7	2.1	3.7
<i>Izvoz roba i usluga</i>	2.5	7.0	4.5
<i>Uvoz roba i usluga</i>	2.1	6.6	4.5

Izvor: Ministarstvo finansija

U poređenju sa projekcijama iz prethodnog PER-a, evidentna su značajna odstupanja. Skoro sve stavke potrošnje su potcijenjene. Najznačajnije odstupanje evidentno je kod potrošnje domaćinstava, jer je potcijenjen rast raspoloživog dohotka uslovljen snažnijim rastom zaposlenosti, zarada i kreditne aktivnosti prema sektoru stanovništva. Značajno je precijenjen rast bruto investicija, jer je i pored značajnog rasta aktivnosti u građevinskom sektoru, došlo do pada uvoza opreme i mašina⁶ neophodnih za izvođenje investicija. Procijenjeno je da će ovaj pad do kraja 2017. godine iznositi oko 40 miliona eura.

Inostrana tražnja je takođe potcijenjena, jer će izvoz usluga biti značajno viši zbog visokog doprinosa turizma (rekordna turistička sezona), a na strani izvoza roba imamo viši rast uslovljen jednokratnim izvozom dokova i rastom vrijednosti izvoza boksita. Potcijenjen je uvoz roba i usluga, jer je i pored pada uvoza opreme i mašina, evidentan jači rast uvoza roba na svim pozicijama, a naročito energenata (naftni derivati i električna energija), hemijski proizvodi i hrana.

Procijenjeno je da će na strani ponude (proizvodni metod) najznačajniji uticaj na formiranje BDP-a imati:

Turizam (usluge pružanja smještaja i ishrane učestvuju sa 8,6% u BDV u 2016.). Crnu Goru je u periodu januar-septembar posjetilo 16,9% više turista i ostvareno 9,8% više noćenja nego u istom periodu prošle godine⁷. U strukturi noćenja, strani turisti čine 90,0% a domaći 10,0%. Najviše noćenja ostvarili su gosti iz Rusije (17,1%), Srbije (15,1%), Francuske (6,1%) i Bosne i Hercegovine (3,7%). Prema podacima za 2016. godinu, smještajne kapacitete u Crnoj Gori čini 166.842 ležaja (2.246 ležaja više u odnosu na prethodnu godinu), dok su od početka 2017. godine kapaciteti uvećani za još 1.685 ležaja. U strukturi ukupnih smještajnih kapaciteta oko 20% je hotelskog tipa, pri čemu je značajno napomenuti da se preko 90% novih kapaciteta u 2016. i 2017. godini odnosi na hotele sa 4 i 5 zvjezdica, što stvara preduslove za dolazak turista više platežne moći. Prema preliminarnim podacima Centralne banke, prihodi od turizma (ino turisti) za devet mjeseci 2017., iznosili su 859,0 miliona eura, što je 7,3% više nego u istom periodu prošle godine.

Industrijska proizvodnja (učešće od 12,3% BDV-a u 2016. godini). U periodu januar-septembar 2017. industrijska proizvodnja bilježi pad od 6,7%, kao rezultat pada u sektorima „prerađivačka industrija“ (4,5%) i „snadbijevanje električnom energijom, vodom i gasom“ (28,8%). Pad prerađivačke industrije dominantno je uslovljen nižom proizvodnjom osnovnih metala (2,3%) i farmaceutskih proizvoda (30,8%), dok je pad proizvodnje električne energije posljedica nepovoljnih vremenskih uslova (dug sušni period). Proizvodnja u trećem sektoru „vađenje rude i kamena“ za devet mjeseci bilježi visok rast od 115,3%, kao rezultat povećane eksploatacije uglja i obnavljanja vađenja rude boksita.

Promet u maloprodaji (trgovina čini 14,8% BDV-a u 2016. godini). Promet u trgovini na malo tokom 2017. godine bilježi stabilan rast, i za osam mjeseci je iznosio 4,9% u tekućim i 3,1% u stalnim cijenama.

⁶ Oprema i mašine čine dio bruto investicija u osnovna sredstva.

⁷ Prema novoj metodologiji Monstata-a, podaci se odnose samo na kolektivni smještaj, dok će se podaci o ukupnom prometu u turizmu objavljivati samo jednom godišnje, za prethodnu godinu.

Saobraćaj (učešće od 4,9% u BDV-a za 2016. godinu). Prema podacima Monstat-a, u periodu januar-jun 2017. godine, zabilježen je rast prevezene robe u željezničkom (59,4%), prevezenih putnika na aerodromima (23,0%), putnika u željezničkom saobraćaju (0,7%) i pretovar robe u lukama (50,6%), dok je pad zabilježen kod prevoza putnika željeznicom (20,3%), prevoza putnika u redovnom vazdušnom saobraćaju (5,6%) i potrošenim minutima mobilne telefonije (0,7%).

Građevinarstvo (učešće od 6,8% u BDV-a za 2016. godinu). Građevinska aktivnost u periodu januar-septembar 2017., bilježi rast vrijednosti građevinskih radova od 43,4% i rast efektivnih časova rada od 21,6%.

2.1.2 Inflacija

Inflacija u 2017., mjerena indeksom potrošačkih cijena, se kretala od 2,0% u januaru do 2,8% u septembru, nakon čega je smanjena na 1,9% u decembru 2017. Uticaj eksternih faktora na inflaciju u Crnoj Gori vidljiv je kroz "prelivanje" kretanja cijena hrane i goriva sa svjetskog tržišta, dok su od unutrašnjih faktora uticaj na inflaciju imale cijene duvana (od avgusta u primjeni su povećane stope akciza na duvan) i cijene usluga smještaja koje su rasle tokom cijelog perioda sa najvećom stopom u julu (17,1%). Prosječna stopa inflacije za period januar-novembar 2017. iznosila je 2,4%. Inflacija mjerena HICP-om u decembru 2017. je iznosila 2,9%, prema preliminarnim podacima pri čemu su najveći uticaj na ostvarenu stopu imale cijene usluga smještaja, gorivo i duvan. Prema preliminarnim podacima, rošječna godišnja stopa inflacije u 2017. godini iznosila je oko 2,8%.

2.1.3 Zaposlenost i zarade

Dinamiku tržišta rada tokom prvih tri kvartala 2017. godine, karakteriše kontinuirano povećanje zaposlenosti i smanjenje broja nezaposlenih. Prema podacima iz ankete o radnoj snazi (ARS) zaposlenost je porasla za 3,2% u trećem kvartalu g-n-g, a nezaposlenost opala za 2,1 p.p. Stopa nezaposlenosti je u trećem kvartalu iznosila 14,8%. Povećana je stopa aktivnosti⁸ za 0,9 p.p i iznosi 56,4%. Povećan je broj zaposlenih u prvom kvartalu u odnosu na isti period prošle godine, pa je broj zaposlenih porastao za 5,3 hiljada, dok je u drugom kvartalu povećanje iznosilo 7,8 hiljada. Ovakva dinamika je prije svega posljedica rasta zaposlenosti u građevinskom sektoru. Povećan je broj zaposlenih za 7,4 hiljada i u trećem kvartalu o odnosu na uporedni period prethodne godine.

Prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje povećan je broj nezaposlenih (oko 9 hiljada), ali je ovaj kontinuirani trend povećanja nezaposlenosti započet u drugoj polovini 2015. godine, podstaknut usvajanjem Izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti (naknade majkama s troje i više djece) i ne odražava realnu dinamiku kretanja na tržištu rada. Izmjene Zakona su podstakle prijavljivanje do tada neprijavljenih lica u cilju ostvarenja beneficija predviđenih tim aktom. Podaci o rastu zaposlenosti po proizvodnim sektorima pokazuju značajan rast zaposlenosti u sektorima građevinarstva, transporta, maloprodaje i turizma. Povećanje zaposlenosti je posljedica snažne investicione aktivnosti i rasta turističkog prometa.

Prosječna bruto zarada, u periodu januar-novembar 2017., iznosila je 765 eura i veća je za 2,1% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 510 i veća je za 2,2% u odnosu na isti period 2016. godine.

2.1.4 Kreditna aktivnost banaka

U bankarskom sistemu Crne Gore dominiraju banke u većinskom stranom vlasništvu, sa učešćem od 74,5% u aktivni bankarskog sektora. Povećana konkurencija na tržištu, podstaknuta ulaskom novih banaka, rezultirala je padom koncentracije. Šest velikih banaka kontrolišu 72,7% ukupne aktive i 73,5% ukupnih depozita u sistemu.

Performanse bankarskog sektora kontinuirano se unapređuju i jačaju, primarno usled značajnog poboljšanja kvaliteta aktive i oporavka kreditnog rasta. Poslovanje banaka u prvih devet mjeseci 2017.

⁸ Broj aktivnih stanovnika (zaposleni i nezaposleni) u odnosu na broj stanovnika od 15 godina pa naviše.

godine karakteriše rast aktive, kredita, depozita i kapitala. Nastavljen je trend pada nekvalitetnih kredita. Visoki parametri likvidnosti ukazuju da je kreditna aktivnost i dalje ograničena usled naglašene opreznosti banaka u preuzimanju rizika, što se reflektuje u relativno visokom nivou kamatnih stopa. Stabilnost bankarskog sektora podržana je adekvatnom kapitalizacijom koju reflektuje koeficijent solventnosti od 16,64%, a koji značajno prevazilazi zakonom propisani minimum od 10%.

Ukupni depoziti banaka kontinuirano rastu te su na kraju septembra dostigli maksimalan iznos od 3.137,4 mil. eura, što predstavlja rast od 9,8% na godišnjem nivou. Ročna struktura depozita nije zadovoljavajuća, s obzirom na to da se na depozite po viđenju odnosi 60,1% ukupnih depozita, a na oročene depozite 39,9%. Sa aspekta raspoloživosti dugoročnih izvora finansiranja situacija je nepovoljnija ako se ima u vidu da kratkoročni depoziti (do jedne godine) čine 81% ukupnih depozita, a oročeni depoziti preko tri godine svega 3,4% ukupnih depozita.

Ukupna aktiva banaka iznosi 4,095 milijardi eura što predstavlja rast od 9,5% u odnosu na isti period prethodne godine. U njenoj strukturi najveći dio se odnosi na kredite i potraživanja od klijenata i banaka (63%). Većina kreditiranja je koncentrisana kod stanovništva (41%), privrede (33%) i plasmana kod banaka (16%).

Na kraju septembra ukupni krediti i potraživanja od banaka i klijenata iznosili su 2.594,4 miliona eura i veći su za 13,3% u odnosu na kraj prethodne godine, dok su na godišnjem nivou viši za 8,5%. Od ukupnih kredita i potraživanja od banaka i klijenata umanjnih za ispravke vrijednosti, dugoročni krediti i potraživanja čine 72,6%.

Nastavljen je pozitivan trend smanjenja nekvalitetnih kredita na agregatnom nivou. Nekvalitetni krediti i potraživanja su na kraju septembra iznosili 199,8 miliona eura⁹, odnosno 7,4% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Ovaj pokazatelj bilježi pad od 2,9 p.p. u odnosu na decembar 2016 godine, dok posmatrano u odnosu na isti period prethodne godine bilježi pad od 2,8 p.p. I pored značajnog smanjenja od 21,6% u nominalnom iznosu, na godišnjem nivou, ovi krediti su predmet kontinuiranog i pojačanog supervizorskog nadzora.

Na kraju septembra 2017, od ukupno 65.314 pravnih lica i preduzetnika, nelikvidno je bilo 16.068 ili 24,6%. Vrijednost duga po osnovu izvršene blokade iznosila je 625,4 miliona eura, što je za 0,5% niže u odnosu na decembar 2016. godine.

2.1.5 Eksterni sektor

2.1.5.1 Tekući račun

Prema preliminarim podacima, u periodu januar-septembar 2017. godine deficit tekućeg računa iznosio je 385,8 miliona eura i za 9,2% je manji u poređenju sa istim periodom 2016. godine. Smanjenje deficita tekućeg računa rezultat je povećanja suficita na računima usluga i primarnih i sekundarnih dohodaka.

Robna razmjena. Deficit na računu roba u periodu januar-septembar 2017. godine iznosio je 1,4 milijarde eura ili 6,9% više nego u prethodnoj godini usljed povećanja uvoza roba. Ukupan izvoz roba iznosio je 275,6 miliona eura, što predstavlja povećanje od 14,9%. Najveći uticaj na rast izvoza imalo je povećanje izvoza mineralnih ruda i otpadaka, ostalih transportnih sredstava i opreme i obojenih metala. Ukupan uvoz roba iznosio je 1,6 milijardi i bio je za 8,1% veći nego u istom periodu 2016. godine, kao posljedica povećanja uvoza nafte i naftnih derivata, električne energije i proizvoda od nemetalnih minerala.

Bilans usluga. Na računu usluga u posmatranom periodu ostvaren je suficit u iznosu od 807,9 miliona eura, što je za 8,8% više nego u istom periodu 2016. godine. Ukupni prihodi od usluga iznosili su 1,2 milijarde eura ili za 8,4% više u odnosu na 2016. godinu, dok su ostvareni rashodi u iznosu od 377,2 miliona eura (rast od 7,7%). Procijenjeni prihodi od putovanja-turizma za devet mjeseci 2017. godine iznosili su 859,0 miliona eura, što je za 7,3 više nego u prethodnoj godini. U posmatranom periodu ostvareno je povećanje dolazaka i noćenja stranih turista.

⁹ U navedeni iznos nisu obuhvaćene kamate i vremenska razgraničenja.

Primarni dohodak. Na računu primarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 67,9 miliona eura, što je za 47,2 miliona više u odnosu na isti period 2016. godine. Prihodi po osnovu primarnih dohodaka iznosili su 202,9 miliona eura, što je za 7,6% više u poređenju sa prethodnom godinom. U posmatranom periodu zabilježeno je smanjenje ukupnih rashoda za 19,6%, koji su iznosili 135,1 miliona eura, zbog manjeg odliva po osnovu isplaćenih dividendi.

Sekundarni dohodak. Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 95,2 miliona eura, što je za 16,7% više nego u istom periodu 2016. godine. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru je bio je povećan za 12,5% u poređenju sa prethodnom godinom i iznosio je 149,1 miliona eura, od čega najveći dio čine lični transferi iz inostranstva u iznosu od 92,8 miliona eura. U istom periodu ukupan odliv po osnovu transfera u inostranstvo iznosio je 53,9 miliona eura, što je 5,9% više nego u istom periodu 2016. godine.

2.1.5.2 Kapitalni i finansijski račun

Na računu **portfolio investicija** u periodu januar-septembar 2017. godine zabilježen je neto priliv u iznosu od 13,6 miliona eura, dok je na računu **ostalih investicija** ostvaren neto odliv u iznosu od 24,6 miliona eura. Kretanja na ovom računu karakteriše povećanje otplate po osnovu uzetih kredita.

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u periodu januar-septembar 2017. godine iznosio je 311,7 miliona eura, što predstavlja povećanje od 10,6% u poređenju sa istim periodom prethodne godine, kao rezultat povećanja ulaganja u formi interkompanijskog duga i nekretnine, uz istovremeno značajno manji odliv u poređenju sa 2016. godinom. Ukupan priliv SDI iznosio je 409,8 miliona eura, od čega su vlasnička ulaganja iznosila 223,8 miliona eura, dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosio 177,3 miliona eura ili 31,4% više u poređenju sa 2016. godinom. U strukturi vlasničkih ulaganja investicije u kompanije i banke iznosile su 117,1 miliona eura, dok su ulaganja u nekretnine iznosila 106,7 miliona eura, to jeste bila su veća 21,4% u odnosu na isti period prethodne godine. Priliv po osnovu povlačenja sredstava rezidenata investiranih u inostranstvu iznosio je 8,7 miliona eura. U strukturi ukupnog priliva SDI, učešće priliva po osnovu interkompanijskog duga iznosilo je 43,3%, zatim slijedi ulaganje investicija u kompanije i banke sa učešćem od 28,6%, dok se na ulaganja u nekretnine odnosilo 26%. Ukupan odliv SDI iznosio je 98,1 miliona eura, što je značajno manje nego u istom periodu 2016. godine (270 miliona eura).

2.2 Srednjoročni makroekonomski scenario

Model rasta ekonomije Crne Gore, u narednom periodu, zasnovan je na snažnoj investicionoj aktivnosti, koja će imati dominantan uticaj na ekonomske tokove. Na kretanje ekonomske aktivnosti, uticaće i mjere konsolidacije javnih finansija. Nediverzifikovanost crnogorske ekonomije značajno umanjuje pozitivne efekte investicija, jer ne postoje kapaciteti za proizvodnju roba potrebnih za izvođenje investicija, pa visok uvoz roba i opreme koji prati investicioni ciklus, ima negativan efekat na projektovane stope rasta. Investicije imaju ograničen uticaj i na zapošljavanje, zbog neravnoteže između ponude i tražnje radne snage. Kako bi odgovorili na ove izazove, imperativ Vlade su aktivnosti u pravcu širenja proizvodne i izvozne baze ekonomije, odnosno povećanje industrijske proizvodnje, posebno prerađivačke, i potpunije korišćenje značajnog prirodnog potencijala za proizvodnju hrane i energije, a što je inkorporirano u nizu razvojnih i sektorskih strategija Vlade. Istovremeno, u kontinuitetu se radi na unapređenju stanja na tržištu rada i sistema obrazovanja.

U nastavku ovog poglavlja su predstavljena dva makroekonomska scenarija za period 2018-2020., pri čemu oba uzimaju u obzir mjere ekonomske politike potrebne za realizaciju Fiskalne strategije za period 2017-2020. Alternativni scenario razrađuje makroekonomske projekcije u slučaju kada bi privredni rast zbog eksternih i/ili internih faktora bio niži od onog koji je predviđen u osnovnom scenariju.

2.2.1 Osnovni makroekonomski scenario 2018-2020. i rizici za ostvarenje

2.2.1.1 Realni sektor

Osnovni makroekonomski scenario za period 2018 -2020., kao rezultat očekivanih kretanja ekonomske aktivnosti, projektovane sa potrošne strane, rezultirao bi realnim rastom BDP-a od 3,0% u 2018., 2,7% u 2019. i 2,6% 2020. U periodu 2018-2020., doći će do rasta crnogorske ekonomije, usljed rasta investicione aktivnosti i angažovanja domaćih potencijala, prvenstveno u sektoru građevinarstva i transporta, ali i multiplikativnih efekata na vezane sektore. Snažan doprinos sektora građevinarstva, podstaknut je uključivanjem domaće operative u izgradnju infrastrukture, novih turističkih kapaciteta i energetske postrojenja. U operativnoj fazi (efekti ponude) funkcionisanja ovih projekata, očekuje se rast potencijala ekonomije, uz multiplikativne efekte na čitavu ekonomiju. Poseban doprinos očekuje se i od sektora poljoprivrede, s obzirom na značajna ulaganja u ovaj sektor, a efekti bi bili vidljivi kroz supstituciju uvoza hrane i povećanje izvoza. Prosječna projektovana stopa rasta BDP-a za period 2018-2020. iznosi 2,8%.

Nešto niži realni rast ekonomije u 2019. i 2020., biće posljedica visoke osnove bruto investicija iz prethodnih godina. Naime, prosječan udio bruto investicija u osnovna sredstva u periodu 2010-2015. godine bio je na nivou od oko 20% BDP-a ili oko 650 miliona eura, da bi u periodu 2018-2020. dostigao prosječnu vrijednost od oko 23% BDP-a ili oko 1,1 milijardu eura. Ograničenja u pogledu nedostatka domaće štednje potrebne za investiranje i fiskalna konsolidacija, nadomješteni su ili povećanim zaduživanjem ili finansiranjem iz inostranih izvora. Sprovođenje mjera fiskalne konsolidacije sa ograničenjima u pogledu učešća duga i deficita u BDP-u ograničava prostor za dalje zaduživanje za investicione projekte, pa je vrlo vjerovatno da Crna Gora u narednom periodu morati da prilagoditi investicije domaćoj štednji, što implicira prilagođavanje nivoa investicione aktivnosti iz javnih izvora.

Makroekonomski scenario 2018-2020. ima sljedeće komponente sa potrošne strane:

- Domaća tražnja će rasti po stopi od 1,7%, a potrošnja domaćinstava će imati pozitivno učešće s prosječnom stopom realnog rasta od 2,4% i učešćem u realnoj stopi rasta od prosječno 1,8%. Projektovana stopa rasta potrošnje domaćinstava podstaknuta je očekivanim rastom raspoloživog dohotka kroz povećanje zaposlenosti, zarada i rasta prihoda od turizma. Finalna potrošnja države će ostvariti pad od 0,9% sa učešćem u realnoj stopi od -0,2%, zbog mjera fiskalne konsolidacije. Projektovani prosječni realni rast bruto investicija iznosi 1,6%, pri čemu će bruto investicije rasti po stopi od 1,8%, dok će promjena zaliha zabilježiti pad od 0,5%. Ovakva dinamika investicija odražava održavanje visokog nivoa investicione aktivnosti na nivou od 23%.
- Dinamika inostrane tražnje (Neto izvoz) je uslovljena rastom izvoza roba i usluga od 3,2% realno, pri čemu je projektovan realan rast prihoda od turizma od 2,8% (nominalna stopa rasta 4,8%). Pri ovakvim stopama rasta očekuje se da će u sljedećoj godini ukupni prihodi od turizma premašiti 1 mlrd eura. Iako izvoz roba čini oko 20% ukupnog izvoza (roba i usluga), očekuje se da će pozitivna kretanja u ovom segmentu doprinijeti smanjenju visoke spoljnotrgovinske neravnoteže. Uvoz roba i usluga će rasti po realnoj stopi od 1%, uz povećanje uvoza roba, uslovljenog povećanim uvozom za potrebe investicija (uvoz građevinskih materijala i opreme).

Tabela 2.5 Osnovni makroekonomski scenario

Crna Gora: Makroekonomske projekcije, 2017-2020. godina

	2016	2017	2018	2019	2020
Nominalni BDP u mil.€	3954.2	4202.1	4397.7	4569.4	4729.6
Nominalni rast	8.2	6.3	4.7	3.9	3.5

Realni rast	2.9	4.0	3.0	2.7	2.6
Inflacija (prosjeak)	0.4	2.4	2.6	1.9	1.5
<i>Glavne karakteristike:</i>					
	(u % BDP-a)				
Deficit tekućeg računa	-18.1	-18.0	-18.0	-16.5	-14.5
Izvoz	40.5	42.1	42.6	42.9	43.5
Uvoz	-62.9	-64.1	-64.6	-63.3	-62.0
Ostalo	4.4	3.9	3.9	4.0	4.0
Potrošnja domaćinstava	76.8	77.2	77.4	77.3	77.0
Bruto investicije u osnovna sredstva	23.2	23.2	23.9	23.1	22.1
Promjena zaliha	2.9	2.2	2.1	2.0	2.0
Potrošnja države	19.6	19.3	18.5	18.0	17.4
BDP deflator	5.1	2.1	1.6	1.1	0.9
<i>(realne stope rasta %)</i>					
Realni rast BDP-a	2.9	4.0	3.0	2.7	2.6
Domaća tražnja	8.0	4.4	3.0	1.4	0.8
Potrošnja domaćinstava	5.4	5.3	2.9	2.3	1.9
Bruto investicije u osnovna sredstva	27.5	6.6	7.0	0.0	-1.5
Promjena zaliha	938.6	-20.7	-0.5	-0.5	-0.5
Potrošnja države	0.8	2.1	-1.2	-0.5	-0.8
Izvoz roba i usluga	6.2	7.0	4.0	2.6	3.0
Uvoz roba i usluga	15.0	6.6	3.6	0.1	-0.5
<i>(učešće u realnom rastu u % BDP-a)</i>					
Realni rast BDP-a	2.9	4.0	3.0	2.7	2.6
Domaća tražnja	9.5	5.4	3.6	1.7	1.0
Potrošnja domaćinstava	4.2	4.1	2.2	1.8	1.5
Bruto investicije u osnovna sredstva	5.5	1.5	1.6	0.0	-0.3
Promjena zaliha	-0.5	-0.6	0.0	0.0	0.0
Potrošnja države	0.2	0.4	-0.2	-0.1	-0.2
Neto izvoz	-6.5	-1.3	-0.6	1.1	1.6
Izvoz roba i usluga	2.6	2.8	1.7	1.1	1.3
Uvoz roba i usluga	-9.1	-4.2	-2.3	0.0	0.3
<i>Glavne pretpostavke:</i>					
	rast u procentima ako nije naznačeno drugačije				
Rast zaposlenosti	1.1	1.5	0.7	0.4	0.3
Rast zarada	3.6	2.1	1.7	1.7	1.8
Nezaposlenost (ARS)	18.0	17.0	16.7	16.6	16.6
SDI % BDP-a	9.4	12.0	11.4	10.9	8.5
Domaći krediti (kompanije i stanovništvo)	6.0	6.3	4.7	3.9	3.5

Izvor: Projekcije Ministarstva finansija

Makroekonomski indikatori

- Deficit tekućeg računa platnog bilansa biće prosječno 16,3% BDP-a, s tim što će se, uz pad uvoza i rast izvoza na kraju perioda, spustiti na 14,5% BDP-a;
- Procjenu stranih direktnih investicija u srednjem roku, i dalje prati, visok stepen neizvjesnosti u pogledu dinamike ulaganja u kompanije, finansijski sektor i nekretnine. Procjenjujemo da će se one kretati na nivou od oko 10,3% godišnje;
- Krediti preduzećima i domaćinstvima će rasti po prosječnoj stopi od 4%, u skladu s nominalnom stopom rasta BDP-a.
- Zaposlenost će se postepeno povećavati tokom čitavog perioda (prosječno 0,5% godišnje) kao posljedica rasta ekonomske aktivnosti, čime bi se stopa nezaposlenosti na kraju perioda spustila na 16,6%.
- U periodu 2018-2020. očekujemo rast zarada od prosječno 1,7% (nominalno), što je u skladu s rastom produktivnosti.

- U ovom periodu očekuje se prosječan rast cijena od 2% s tim što će u 2018. inflacija biti na nivou od 2,6% da bi u narednim godinama opadala do nivoa od 1,5%. Nešto viša projekcija inflacije u 2018. godini uzrokovana je mogućim uticajem povećanja stope PDV-a sa 19 na 21%. Procijenjeni uticaj ovog povećanja podigao bi stopu inflacije do 1 p.p.¹⁰. Projekcija je zasnovana i na MMF projekcijama stabilnih cijena energenata i hrane za naredni period, kao i projekcijama inflacije u Eurozoni. Uzeto je u obzir da će smanjenje tražnje izazvano padom investicione aktivnosti na kraju perioda imati uticaj u pravcu smanjenja opšteg nivoa cijena.

Rast BDP-a sadrži sljedeće komponente sa proizvodne strane:

- Projektovani realni rast u sektoru poljoprivrede u periodu 2018-2020. iznosiće prosječno 3%. Ovakav rast projektovan je na osnovu povećanih ulaganja u poljoprivredu i rastu kreditne podrške ovom sektoru u periodu 2018-2020. Ostvarenje stope rasta od 3% odrazilo bi se i na povećanje izvoza i supstituciju uvoza hrane;
- Sektor vađenja ruda i kamena će rasti prosječno 5,5% godišnje u srednjem roku, kao rezultat povećane tražnje za materijalima neophodnim za projekat autoputa (kamen, separati šljunka i materijala za podloge), kao i rastu u rudarstvu (izvoz boksita);
- Prerađivačka industrija će imati rast u narednom periodu od 4,5%, uz pretpostavku da će mjere predložene u dokumentu Industrijska politika Crne Gore do 2020. godine, dati rezultate u smislu uklanjanja uskih grla i revitalizacije ovog sektora. Poseban doprinos očekujemo od rasta u podsektorima prerade hrane i mesnih prerađevina, drvnoj industriji i metalnom kompleksu;
- Građevinarstvo će pod uticajem najavljenih investicija imati prosječno rast od oko 5,4%, da bi se u 2020. usporio kao posljedica visoke baze iz prethodnih godina kada će tražnja za angažovanjem domaće građevinske operative opasti zbog završetka planiranih investicija.
- U ovom scenariju predviđen je rast usluga smještaja i ishrane, koji djelimično pokrivaju sektor turizma, od 4,8%. Fazni završetak započetih investicija u turizmu povećavaće ponudu objekata viših kategorija, što je preduslov jačanja doprinosa ovog sektora rastu BDP-a. Hotelski kapaciteti pokrivaju 20% ponude smještaja, a njihov doprinos je višestruko značajniji od doprinosa privatnog smještaja u ukupnim prihodima od turizma. Povećanje ponude u ovom segmentu doprinijeće bržem rastu prihoda, koji je viši od prostog povećanja ukupnih kapaciteta.

U sljedećoj tabeli dat je pregled realnih stopa rasta, doprinosa rastu i učešća u BDV-u u srednjem roku, po agregiranim proizvodnim sektorima:

Tabela 2.6 Proizvodni sektori – realne stope rasta i učešće u BDV-u

realne stope rasta , %				učešće u rastu BDP-u , %				učešće u bruto dodatoj vrijednosti, %			
2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020

¹⁰ Analiza svjetske banke procjenjuje uticaj povećanja stope PDV-a na stopu inflacije oko 0,5 p.p.

Poljoprivreda	2.0	3.0	3.0	3.0	0.1	0.2	0.2	0.2	8.8	8.8	8.9	8.9
Industrijska proizvodnja	-0.2	5.3	5.3	3.8	0.0	0.5	0.5	0.4	11.8	12.1	12.4	12.5
Građevinarstvo	30.0	10.0	3.3	3.0	1.7	0.7	0.2	0.2	8.5	9.1	9.1	9.1
Uslužne djelatnosti	2.8	1.8	2.1	2.3	1.6	1.0	1.2	1.3	70.9	70.0	69.6	69.4
od čega usluge smještaja i ishrane	4.5	4.5	4.5	5.5	0.0	0.0	0.0	0.0	8.6	8.7	8.9	9.2
BDV (bruto dodata vrijednost)	4.2	3.0	2.7	2.6	3.4	2.5	2.2	2.1	100.0	100.0	100.0	100.0
Porezi minus subvencije	4.2	3.0	2.7	2.6	0.7	0.5	0.5	0.4				
Realna stopa rasta BDP-a	4.2	3.0	2.7	2.6	4.2	3.0	2.7	2.6				

Izvor: Projekcije Ministarstva finansija

Rizici za ostvarenje makroekonomskog scenarija odnose se na one koji bi mogli negativno uticati na glavne pokretače rasta u srednjem roku i one koje se odnose na fiskalnu i finansijsku stabilnost.

- Promjena dinamike realizacije investicija ili značajno povećanje troškova autoputa koje bi proizašlo iz neplaniranog povećanja troškova ili povećanja na osnovu dodatnih radova, uticala bi na promjenu projekcija ekonomskog rasta u srednjem roku. Makroekonomska stabilnost bi bila ugrožena kroz pogoršanje fiskalne pozicije (dug i deficit) zbog smanjenja prihoda javnog sektora, usljed nižih stopa rasta i, s tim u vezi, povećanja nezaposlenosti. Ovakva dinamika zahtijevala bi dodatne mjere fiskalne konsolidacije na strani rashoda, s negativnim multiplikativnim efektima na ukupnu ekonomsku aktivnost. Umjerena materijalizacija ovog rizika uzeta je kao jedna od pretpostavki za ostvarenje scenarija nižeg rasta;
- Značajno odstupanje u implementaciji mjera predviđenih fiskalnom strategijom u vidu povećanja izdataka i/ili smanjenja prihoda; Ovakav razvoj bi poljuljao povjerenje investitora i međunarodnih finansijskih institucija, s potencijalnim ishodom u vidu smanjenja kreditnog rejtinga, što bi ugrozilo ukupnu makroekonomsku stabilnost.
- Potencijalna nestabilnost na finansijskim tržištima može da poveća kamate na suvereno zaduživanje ili oteža zaduživanje Crne Gore koje je potrebno za refinansiranje dospjelih obaveza. Iako je trenutna situacija na finansijskim tržištima povoljna i stabilna, potencijalna nestabilnost bi povećala stope na suvereno zaduživanje i smanjilo tražnju za rizičnijim suverenim obveznicama, što bi suočilo crnogorske finansije sa značajnim izazovima u periodu 2019-2020;
- Nepovoljne vremenske prilike mogu u značajnoj mjeri uticati na sektore turizma, poljoprivrede i proizvodnje električne energije. Ostvarenje ovog rizika smanjilo bi proizvodnju u poljoprivredi, dovelo do smanjenja proizvodnje električne energije (mada je 2017. godinu obelježila izuzetna suša s malom količinom padavina što je već dovelo do pada proizvodnje struje, pa niska osnova smanjuje mogućnost daljeg pada). Turistički sektor je podložan uticaju ostvarenja ovog rizika, pa negativna kretanja s obzirom visoko učešće turističkih prihoda u BDP-u, mogu značajno smanjiti projektovane stope rasta, uz uvijek prisutne multiplikativne efekte.
- Geopolitički rizici u bližem ili daljem okruženju povećavaju sigurnosne izazove s uticajem na cjelokupnu svjetsku ekonomiju, u vidu smanjenja investicija, turističkog prometa ili smanjenja ukupne ekonomske aktivnosti kroz prelivanje potencijalnih nižih stopa rasta, na sve ekonomije.

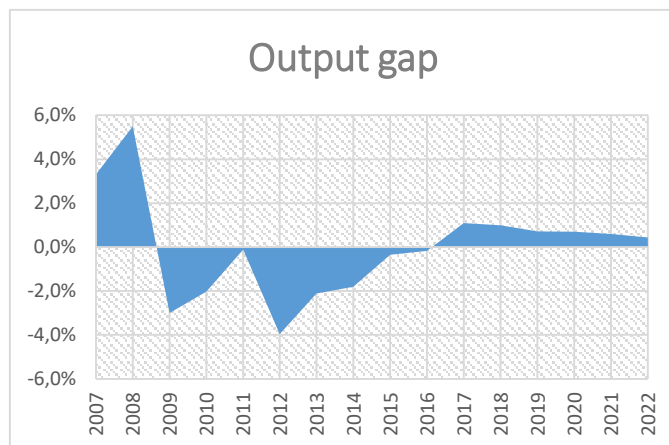
2.2.1.2 Potencijalni rast

U ovom dokumentu je razrađena procjena potencijalnog rasta i output gapa na osnovu CD¹¹ proizvodne funkcije, koja preciznije oslikava izvore rasta po proizvodnim faktorima. Nedostupni podaci o vrijednosti

¹¹ Cobb-Douglas production function.

kapitala u ekonomiji Crne Gore nadomješteni su procjenom vrijednosti kapitala¹². Osnove pretpostavke su da je učešće rada u proizvodnji 65%, kapitala 35%, dok je stopa amortizacije kapitala 5% godišnje. Procjena kretanja radne snage urađena je na osnovu procjene kretanja stanovništva po varijanti srednjeg fertiliteta i pretpostavke da će reforme zakonske regulative koje se sprovode ili se namjeravaju sprovesti, povećati stopu aktivnosti sa sadašnjih 55% na oko 60% u 2022. i time doprinijeti povećanju potencijala radne snage.

Grafik 2.1 Output gap

Rezultati modela pokazuju dobro poznatu dinamiku u periodu 2007-2015., sa visokim output gapom u 2007 i 2008, dvostrukom recesijom 2009. i 2012. i snažnim investicionim ciklusom započetim 2016., za koji se pretpostavlja da će se produžiti do 2020. Godine. Iako rezultate modela uzimamo sa izvjesnom rezervom, prosječni potencijalni rast od 2007. do 2016¹³ iznosi 2,1%, dok za period 2017-2020 on raste na 2,9%, jer završeni investicioni projekti povećavaju vrijednost kapitala kao jedne od komponenti rasta. Poslije tog perioda

očekujemo da će završetak, prije svega infrastrukturnih projekata, otvoriti nove mogućnosti za investiranje i da će doći do daljeg rasta potencijala.

Analiza učešća proizvodnih faktora i sa njima vezane ukupne faktorske produktivnosti pokazuje da je u periodu 2007-2016. učešće kapitala u realnoj stopi rasta prosječno 1,9%, učešće radne snage je 0,3%, dok je ukupna faktorska produktivnost imala negativno učešće od 0,5%. To ukazuje da je prosječan potencijal za rast uslovljen prije svega rastom fizičkog kapitala, slabim učešćem radne snage i negativnim udjelom ukupne faktorske produktivnosti. Za period 2017-2020. se učešće proizvodnih faktora donekle mijenja, pa ono za kapital ostaje na istom nivou od prosječno 1,9%, učešće radne snage se povećava na 0,5%, dok se ono povećava za ukupnu faktorsku produktivnost kao rezidual na 0,8%. Ovaj podatak ukazuje da se očekuje povećanje tehnološke dinamičnosti proizvodnih faktora crnogorske ekonomije, koji se odnose na tehnološki rast i efikasnost radne snage. Povećanje učešća izdvajanja sredstava za nauku predviđeno budžetom za 2018. godinu, kao i predviđena reforma javne uprave, uticaće na rast potencijala ekonomije u srednjem i dužem roku. Iako su nosioci rasta u crnogorskoj ekonomiji grane koje nemaju visok tehnološki rast, (građevinarstvo, turizam, poljoprivreda, energetika) one imaju potencijal za povećanje ukupne faktorske produktivnosti. U poljoprivredi su to mjere koje se odnose na ulaganja u edukaciju poljoprivrednika, usvajanje standarda proizvodnje i distribucije poljoprivrednih proizvoda u skladu s međunarodnim standardima. U građevinarstvu je to korišćenje novih tehnika građenja infrastrukture (izgradnja dionice autoputa). U sektoru turizma se to odnosi na jačanje ponude kroz izgradnju objekata visoke kategorije i edukaciju zaposlenih za rad u takvim objektima. Izgradnja novih energetske objekata vezanih za obnovljive izvore (vjetroeletkrane i male hidroelektkrane) zahtijeva novija tehnološka rješenja koja podižu ukupnu faktorsku produktivnost. Od sektora koji imaju visok tehnološki profil, a to su prije svega telekomunikacije i IT tehnologije vezane za ovaj sektor, stalna ulaganja i praćenje svjetskih standarda obezbjeđuje visok nivo usluga koji su osnova za jačanje produktivnosti u cjelokupnoj ekonomiji.

¹² Kalkulacija kapitala za početnu godinu urađena je u skladu sa metodologijom koja uzima da je vrijednost kapitala u početnoj godini jednaka vrijednosti bruto investicija u toj godini podijeljenih s prosječnim rastom ove stavke za dostupni period, na koji je dodata vrijednost amortizacije kapitala. Izvor: Hall and Jones – "Why do some countries produce some much more output per worker than others".

¹³ Monstat je ove godine izvršio reviziju podataka za period 2006 do 2009 i za 2015 godinu.

2.2.1.3 Eksterni sektor i njegova srednjoročna održivost

Visok nivo deficita tekućeg računa platnog bilansa, koji je u 2017. procijenjen na 18,0% BDP-a, pokazuje duboku spoljnotrgovinsku neravnotežu. Glavni negativan doprinos deficitu tekućeg računa odnosi se na bilans roba, koji je procijenjen na 43 % BDP-a, ali je djelimično korigovan suficitom na računu usluga (21% BDP-a), i balansom na računima primarnih i sekundarnih dohodaka od 3,9% BDP-a. Deficit tekućeg računa dijelom je pokriven direktnim stranim investicijama i zaduživanjem države na međunarodnom i domaćem finansijskom tržištu. Pozicija neto greški i omaški koja je rezidual za nepokriveni dio finansiranja tekućeg računa i ukazuje na to da pojedine transakcije nijesu uopšte obuhvaćene (greške) ili su vrednovane na neadekvatan način (omaške), a odnose se na neevidentirane prihode od turizma, doznake i druga neregistrovana gotovinska plaćanja. U slučaju Crne Gore, zbog korišćenja eura kao platežnog sredstva, kao i značajnog gotovinskog plaćanja, pogotovo u oblasti turizma (siva ekonomija), nije jednostavno obuhvatiti sve transakcije, jer ne postoji mogućnost razlikovanja domaćeg, od eura stranog porijekla.

Struktura deficita tekućeg računa i njegovog finansiranja predstavlja rizik po održivost platnobilansne pozicije, s obzirom da se oslanja na visok priliv stranih investicija.

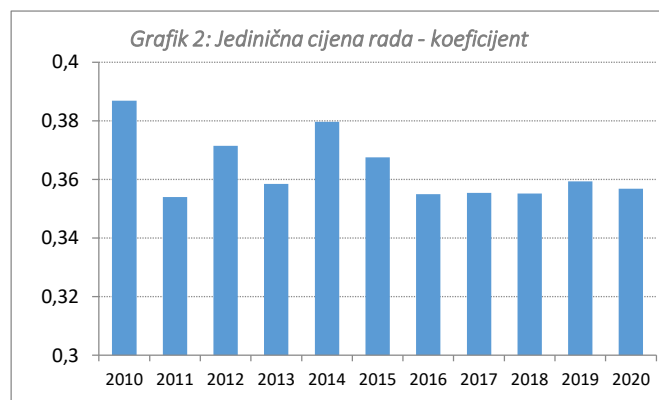
U narednom srednjoročnom periodu očekujemo pad deficita tekućeg računa s obzirom na projektovani kontinuirani rast izvoza roba i usluga i stagnaciju i pad uvoza roba i usluga, tako da će on na kraju perioda iznositi oko 14,5% BDP-a. U periodu 2018-2020 očekujemo priliv SDI od prosječno 10,3%, pa će on u značajnoj mjeri finansirati deficit tekućeg računa.

Podaci o ukupnom dugu pokazuju strukturu duga i kretanje pojedinih komponenti u prethodnom periodu:

Tabela 2.7 Ukupan spoljni dug u mil.€

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vlada Crne Gore	912	1,064	1,295	1,433	1,562	1,956	2,003
Bankarski sektor	930	787	683	705	664	725	814
Ostali sektori	1,741	1,936	1,992	1,930	2,000	1,787	1,918
Ukupno	3,584	3,787	3,970	4,068	4,226	4,469	4,735
Interkompanijski dug	841	930	974	1,158	1,308	1,347	1,512
Ukupno s interkompanijskim dugom	4,425	4,717	4,944	5,225	5,533	5,816	6,247
U procentima BDP-a	141.6%	144.5%	155.4%	155.4%	160.0%	160.5%	158.0%

Analiza kretanja produktivnosti, izražene kao odnos ostvarenog bruto domaćeg proizvoda i broja zaposlenih (15+ godina) na nivou ekonomije, pokazuje trend rasta produktivnosti, sa prosječnom stopom od 1,5%, u periodu 2010-2016, što korespondira sa prosječnim rastom ukupne ekonomske aktivnosti u tom periodu (2,1%). Prema projekcijama BDP-a i zaposlenosti za period 2017-2020, očekuje se da će produktivnost blago porasti, uz prosječan godišnji rast od 1,8%.

Analiza konkurentnosti koja je urađena na osnovu jedinične cijene rada (ULC)¹⁴, pokazuje da cjenovna konkurentnost stagnira u periodu nakon 2015. Pouzdanost analize je ograničena zbog promjene izvora podataka za broj zaposlenih i borbe protiv sive ekonomije tj. legalizovanja zapošljavanja. Stagnacija jedinične cijene rada u periodu 2018-2020 je posljedica proporcionalnog rasta nominalnog BDP-a na jednoj strani i rasta zaposlenosti i zarada na drugoj. Analizu

¹⁴ Model za proračun jedinične cijene rada urađen je u Ministarstvu finansija. Koeficijent pokazuje koliko je učešće bruto zarada u bruto vrijednosti proizvodnje, tj. ukupnom ekonomskom outputu. Koeficijent 0,37 pokazuje da na 1 euro ukupne vrijednosti proizvodnje, učešće

neto investicione pozicije u odnosima sa inostranstvom nije moguće obraditi, s obzirom da CBCG, nema potrebne podatke za takve procjene.

2.2.1.4 Finansijski sektor

Ključne performanse finansijskog sektora Crne Gore su stabilnost i naglašena bankocentričnost, s obzirom na dominaciju banaka u strukturi aktive finansijskog sektora. Tržište kapitala je izgubilo na sistemskom značaju u postkriznom periodu kada je došlo do pucanja cjenovnog balona, što je izazvalo dugoročne negativne posledice po njegov razvoj. Međutim, i tada kao i danas, evidentna je nerazvijenost primarnih tržišta akcija i obveznica kao izvora finansiranja korporativnog sektora, tako da banke i dalje imaju dominantnu poziciju u ovom segmentu poslovanja. Stoga je uticaj finansijskih posrednika na tržištu kapitala i tržištu osiguranja, koje je u razvoju, na ekonomska kretanja još uvijek daleko od očekivanja i pored uloženi napora i ostvarenih rezultata.

Kada je u pitanju bankarski sektor, pozitivan trend gotovo kontinuiranog pada nekvalitetnih kredita i potraživanja u proteklom periodu se nastavlja. Nekvalitetni krediti i potraživanja su na kraju trećeg kvartala 2017. godine iznosili 7,4% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Kreditni rizik je sve manje sistemski izazov, a više individualni, čije rješavanje zahtijeva sprovođenje aktivnosti na racionalizaciji poslovanja i redukciji operativnih troškova pojedinih banaka.

U 2017. godini značajno je unaprijeđen regulatorni okvir za rješavanje nekvalitetnih kredita (tzv. NPL), na kome se zasniva sveobuhvatna strategija za rješavanje NPL-a u Crnoj Gori, u okviru projekta „Podgorički pristup“. U pitanju su dva osnovna regulatorna akta - Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama sa primjenom u dvogodišnjem periodu (maj 2015. - maj 2017.) i Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, sa primjenom od januara 2014. godine. Kako data rješenja nijesu dala očekivane rezultate, CBCG je pripremila a Skupština Crne Gore usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama¹⁵, sa rokom primjene od godinu dana. Suština usvojenih rješenja je bila da se proširi obuhvat kredita koji mogu biti predmet sporazumnog restrukturiranja, pojednostavi postupak restrukturiranja i obezbijede dodatne poreske olakšice dužnicima. Za potrebe operacionalizacije ovog Zakona, Centralna banka je u julu 2017. godine usvojila Odluku o dopunama odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama¹⁶. Efekti usvojenih rješenja su već evidentni s obzirom da je primjenom ovog Zakona do 25.12.2017.g. restrukturirano kredita u iznosu od 17,55 miliona eura, od čega se na pravna lica odnosi 16,52 miliona eura ili 94,1%, a na fizička lica 1,03 miliona eura ili 5,9%. Ovo je takodje vezano za preporuku sa ministarskog sastanka u maju 2017. godine da Crna Gora treba da „Razvije sveobuhvatnu strategiju za podsticanje rješavanja nenaplativih kredita, kao dio nastavka napora u smanjenju NPL-a, uključujući učešće od strane svih relevantnih aktera, sa ciljem smanjenja kreditnih rizika u bankarskom sektoru i uklanjanja prepreka za kreditiranje u privredi. Razmotri uključivanje restrukturiranja korporativnog duga i rješavanje drugih osnovnih strukturnih prepreka rješavanju kao dio strategije. Poboljša okvire za prudencijalni nadzor i okvire za solventnost banaka sa namjerom da se podupre finansijska stabilnost.“ (Vidjeti poglavlje 4- dio Finansijske usluge).

U privredi je evidentan porast međusobnih dugovanja i povećanja nelikvidnosti, što potvrđuje podatak da 19,3% privrednih subjekata od ukupno registrovanih pravnih lica i preduzetnika ima blokirane račune. U neprekidnoj blokadi do jedne godine bilo je 2.028 izvršnih dužnika, sa iznosom blokade od 30,0 mil. eura, što čini 4,8 % ukupnog iznosa blokade, dok je duže od godinu dana u blokadi bilo 14.040 izvršnih dužnika sa iznosom blokade od 595,4 miliona eura, što čini 95,2% ukupnog iznosa blokade.

Na kraju septembra 2017. godine prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na ukupne kredite banaka je iznosila 6,98%, odnosno 7,01% na novoodobrene kredite. Trend opadanja prosječnih ponderisanih nominalnih i efektivnih kamatnih stopa (PPNKS i PPEKS), započet u posljednjem kvartalu

bruto zarada 0,37 eura. Ovaj model urađen je na osnovu podataka o zaradama, zaposlenosti (ARS) i vrijednosti bruto proizvodnje koje objavljuje MONSTAT. Bruto vrijednost proizvodnje za period 2016-2019 urađen je kao ekstrapolacija zasnovana na realnoj stopi BDP-a.

¹⁵ Zakon je objavljen u Službenom listu Crne Gore br. 37/17.

¹⁶ Odluka je objavljena u Službenom listu Crne Gore br. 44/17.

2014., nastavljen je i u tekućoj godini. Tako je na kraju septembra 2017. kamatna stopa na ukupne kredite banaka bila niža za 0,74 p.p. na godišnjem nivou. Sa druge strane, i pored izražene volatilnosti u kretanju PPEKS na novoodobrene kredite banaka u posmatranom periodu, ova stopa je zabilježila pad od 0,60 p.p. na godišnjem nivou.

Navedena kretanja su, uz višegodišnji trend pada pasivnih kamatnih stopa, dovela do smanjenja kamatnog spreda, i to sa 7,61 p.p. u septembru 2015. na 6,23 p.p. na kraju septembra 2017. godine, što se odrazilo na poslovanje pojedinih banaka. Ukoliko se ovaj trend nastavi, za očekivati je da će vršiti dodatan pritisak na profitabilnost banaka, posebno manjih, što će zahtijevati njihovo brže prilagođavanje novonastalim tržišnim uslovima putem redukcije operativnih troškova i preusmjerenjem poslovnih aktivnosti u pravcu pružanja novih, konkurentnijih proizvoda i usluga. S obzirom na date okolnosti, moguće je da na bankarskom tržištu u narednom periodu dođe do akvizicija i ukupnjavanja.

U narednoj godini očekuje se nastavak rasta kreditne aktivnosti banaka podstaknut snažnim smanjivanjem nivoa nekvalitetnih kredita i visokim i rastućim nivoom likvidnosti bankarskog sektora. Takođe, očekuje se nastavak tendencije pada kamatnih stopa usled pojačane konkurencije na domaćem bankarskom tržištu i kontinuiranog pada cijene sredstava iz domaćih izvora. Navedeno potvrđuje i anketa koju CBCG sprovodi kvartalno među bankama i ona ukazuje da deset banaka očekuje pad nominalnih kamatnih stopa u 2018. godini, četiri banke očekuju isti nivo, dok samo jedna banka očekuje rast nominalnih kamatnih stopa.

2.3 Alternativni scenario

2.3.1 Makroekonomski scenario nižeg rasta 2018-2020.

Kao mala, otvorena i nediverzifikovana ekonomija, Crna Gora je podložna uticajima, kako spoljašnjim, tako i unutrašnjim. U osnovnom scenariju glavni pokretač rasta zasnovan je na snažnoj investicionoj aktivnosti, korigovan mjerama fiskalne konsolidacije uz snažan doprinos turističkog sektora. Imajući u vidu potencijalne rizike, jasno je da aktiviranje bilo kojeg, može u višoj ili manjoj mjeri, ugroziti projektovane stope rasta. Uvažavajući neizvjesnu dinamiku investicione aktivnosti, uz istovremeno visok nivo investicija ostvaren u 2016. i 2017. godini, polazna pretpostavka scenarija nižeg rasta bazirana je usporavanju trenda rasta investicione aktivnosti u posmatranom periodu. Ovogodišnjim scenarijom je uzet i dodatni rizik u vidu smanjenja prihoda od turizma, zbog pogoršanja geopolitičke situacije ili nepovoljnih vremenskih uslova. Alternativnim scenarijom nižeg rasta, predviđeno je da će se u periodu 2018-2020., investicije održati na visokom nivou dostignutom u 2017. godini, i da će doći do pada prihoda od turizma u 2018. i 2019. godini.

Pretpostavke scenarija:

- Bruto investicije u osnovna sredstva će se u 2018. godini zadržati na nivou dostignutom u 2017. (procjena 977 miliona eura- oko 23% BDP-a). Prosječno učešće bruto investicija u BDP-u, u periodu 2010-2015., bilo je na nivou od 19%, pa ovakva pretpostavka predstavlja umjerenu pretpostavku materijalizacije rizika vezanog za investicije. U 2019. i 2020. godini se investicije zadržavaju na istom nivou kao u 2018. godini.
- Turistički prihodi su u 2018. i 2019. godini manji za 2% u obje godine, zbog geopolitičkih rizika ili nepovoljnih vremenskih uslova.

Ovakva dinamika dva glavna pokretača rasta proizvodi uticaj na sve makroekonomske indikatore.

Dinamika BDP-a i komponenti (potrošni pristup):

- U 2018. godini bi realna stopa rasta BDP dostigla 1,8% u 2019. godini 1,9% i u 2020. godini 2,5%.
- Smanjenje raspoloživog dohotka za potrošnju domaćinstava uzrokovano stagnacijom na tržištu rada (zaposlenost i zarade), kao i smanjenje prihoda od turizma kao dijela izvora potrošnje domaćinstava, smanjilo bi stopu rasta potrošnje domaćinstava na 1,5% prosječno tokom srednjeročnog perioda.
- Finalna potrošnja države bi imala negativnu stopu rasta kao i u osnovnom scenariju. Smanjeni prihodi budžeta, zbog pada agregatne tražnje, a time i osnove za oporezivanje,

zahtijevali bi dodatno zaduživanje da bi se finansirala projektovana rashodna strana. Učešće državnog duga u BDP-u bi poraslo kao posljedica pretpostavljenog povećanog zaduživanja i smanjenog nominalnog iznosa BDP-a. Alternativno bi zbog postizanja postavljenih fiskalnih ciljeva bilo neophodno dalje smanjenje državne potrošnje s multiplikativnim efektima na ostale sektore, što bi dovelo do dodatne promjene parametara u scenariju nižeg rasta, sa nižim stopama rasta.

- Izvoz roba i usluga bi u prosjeku stagnirao u srednjem roku s tim što bi u prve dvije godine zabilježio negativne vrijednosti, zbog pada prihoda od turizma.
- Uvoz roba i usluga bi zbog ovakve dinamike domaće i inostrane tražnje opao za prosječno 2,1%. Ovaj pad bi bio naročito izražen u prve dvije godine. Promjene u neto izvozu, pod pretpostavkom da bi preostale stavke tekućeg računa ostale nepromijenjene, dovele bi do pada deficita na 13,6% BDP-a na kraju perioda.
- Ostvarenje ovog scenarija dovelo bi do stagnacije zaposlenosti i rasta stope nezaposlenosti uz stagnaciju zarada u prve dvije godine srednjeg roka. Stopa nezaposlenosti bi porasla na 17,3% u 2018. sa 17% u 2017. godini. Na kraju perioda bi stopa bila 17,5%.
- Smanjenje domaće tražnje bi imalo uticaj na ostvarenje niže stope opšteg nivoa cijena pa bi inflacija u 2018. dostigla 2% uz pretpostavku o mogućem uticaju povećanja poreza u 2018. godini koje je predviđeno fiskalnom strategijom. U naredne dvije godine perioda inflacija bi zabilježila stope kao u osnovnom scenariju od 1,9% i 1,5% respektivno.

Tabela 2.8 Scenario nižeg rasta

Crna Gora: Makroekonomske projekcije, 2017-2020.

	2016	2017	2018	2019	2020
Nominalni BDP u mil.€	3954.2	4202.1	4323.6	4440.3	4590.0
Nominalni rast	8.2	6.3	2.9	2.7	3.4
Realni rast	2.9	4.0	1.8	1.9	2.5
Inflacija (prosjeak)	0.4	2.5	2.0	1.9	1.5
	(u % BDP-a)				
BDP deflator	5.1	2.1	1.1	0.8	0.9
	(realne stope rasta %)				
Realni rast BDP-a	2.9	4.0	1.8	1.9	2.5
Domaća tražnja	8.0	4.4	0.8	0.5	0.8
Potrošnja domaćinstava	5.4	5.3	1.7	1.0	1.9

<i>Bruto investicije u osnovna sredstva</i>	27.5	6.6	-0.5	0.0	-1.5
<i>Promjena zaliha</i>	938.6	-20.7	-0.5	-0.5	-0.5
<i>Potrošnja države</i>	0.8	2.1	-1.2	-0.5	-0.8
<i>Izvoz roba i usluga</i>	6.2	7.0	-2.4	-1.3	3.0
<i>Uvoz roba i usluga</i>	15.0	6.6	-2.8	-2.9	-0.5
<i>Glavne pretpostavke:</i>	<i>rast u procentima ako nije naznačeno drugačije</i>				
<i>Rast zaposlenosti</i>	1.1	1.5	0.0	0.0	0.3
<i>Rast zarada</i>	3.6	2.1	0.0	0.0	1.8
<i>Nezaposlenost (ARS)</i>	18.0	17.0	17.3	17.5	17.5
<i>SDI % BDP-a</i>	9.4	12.0	11.6	11.3	8.7
<i>Domaći krediti (kompanije i stanovništvo)</i>	6.0	6.3	2.9	2.7	3.4

3. FISKALNI OKVIR

3.1 Strategija politike i srednjoročni ciljevi

Glavni cilj fiskalne politike, u periodu 2018–2020. godine, jeste jačanje fiskalne stabilnosti kao glavnog faktora ukupne makroekonomske stabilnosti, uz jačanje privredne aktivnosti i konkurentnosti ekonomije.

Kako bi se zaustavili negativni fiskalni rizici, koji su karakterisali prethodni period, i javne finansije učinile održivim, usvojena su dva paketa mjera fiskalne konsolidacije. Planom sanacije budžetskog deficita i javnog duga za period 2017 – 2021. godine, koji je donešen zajedno sa Budžetom za 2017. godinu, definisane su mjere na prihodnoj i rashodnoj strani budžeta, čija je ukupna vrijednost 126,9 miliona eura odnosno 3,2% BDP-a. Da bi efekti konsolidacije bili značajniji i postignuti u kraćem periodu definisan je dodatni paket mjera, koji je razrađen u okviru Fiskalne strategije za period 2017 – 2020. godine, koju je Skupština Crne Gore usvojila u julu 2017. godine. Mjere predviđene Fiskalnom strategijom obezbjeđuju dodatno fiskalno prilagođavanje u iznosu od 117,0 miliona eura odnosno 2,8% BDP-a.

Sve predviđene mjere dizajnirane su na način da ne uspire dinamiku ekonomskog rasta u srednjem roku, a da obezbijede što ravnomjerniju raspodjelu poreskog tereta i pravedniju raspodjelu socijalnih davanja, čime se štite socijalno osjetljive kategorije stanovništva.

Istovremeno, uvažena je potreba da Crna Gora, sa aspekta visine poreskog opterećenja, ostane konkurentna destinacija za strana ulaganja. Na ovaj način, obezbjeđuje se kredibilnost javnih finansija i unapređuje kreditna pozicija Crne Gore na međunarodnom finansijskom tržištu, što omogućava da se zaduživanje vrši pod povoljnijim uslovima. Da bi se osigurala uspješnost fiskalne konsolidacije biće neophodno pojačati inspekcijski nadzor i povećati angažovanje svih relevantnih nadležnih organa, čime bi se, između ostalog, onemogućilo poslovanje u neformalnom sektoru. S tim u vezi, utvrđen je Akcioni plan za suzbijanje sive ekonomije, kojim su utvrđene preventivne, restriktivne i stimulatивne mjere, a koje će se sprovesti koordiniranom aktivnošću svih nadležnih institucija.

Kao podrška jačanju makroekonomske stabilnosti i konkurentnosti ekonomije, kao preduslova za povećanje potencijalnog privrednog rasta, realizovaće se i agenda strukturnih reformi, odnosno mjere razvojne i ekonomske politike u javnom i realnom sektoru, što je sadržano u poglavlju 4 ovog dokumenta. Kao podrška definisanim mjerama, uporedo će se sprovesti reforme u oblasti zdravstva u cilju jačanja održivosti zdravstvenog sistema, kao i oblasti rada i socijalnog staranja i reforma penzionog sistema imajući u vidu da ovi sistemi u najvećoj mjeri opredjeljuju stanje javnih finansija Crne Gore.

Takođe, biće nastavljeno sa sprovođenjem Programa reformi upravljanja javnim finansijama 2016–2020. godine (detaljno obrazloženje reformi dato u poglavlju 3.7) i Strategijom reforme javnog sektora 2016–2020. godine, kako bi se broj zaposlenih u javnoj upravi doveo na optimalan nivo.

U skladu sa navedenim, glavni fiskalni agregati (deficit i javni dug) vratiće se u granice predviđene Mastihtskim kriterijuma, odnosno Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti u srednjem roku, tako da će se:

- deficit javnih finansija smanjiti u 2018. godini, uz ostvarivanje balansa (suficita) od 0,1% BDP-a u 2019. i 5,4% BDP-a u 2020. godini;
- postepeno smanjivati javni dug do nivoa od 59,7% u 2020. godini;
- tekuća budžetska potrošnja, u svim godinama projekcije, finansirati iz izvornih prihoda, čime se omogućava da se i u godinama ostvarivanja deficita zaduživanje vrši isključivo za finansiranje razvojnih projekata, a koji su u funkciji ekonomskog rasta u dugom roku.

Makroekonomski okvir		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2016	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Makroekonomski pokazatelji	BDP nominalno (u mil.€)	3.954,2	4.202,1	4.397,7	4.569,4	4.729,6	4.323,6	4.440,3	4.590,0
	BDP, nominalni rast	8,2	6,3	4,7	3,9	3,5	2,9	2,7	3,4
	BDP, realni rast	2,9	4,0	3,0	2,7	2,6	1,8	1,9	2,5
	Inflacija (na kraju godine)	0,4	2,5	2,6	1,9	1,5	2,0	1,9	1,5
	Rast zaposlenosti (%)	1,1	1,5	0,7	0,4	0,3	0,0	0,0	1,8
	Deficit tekućeg računa (% BDP)	-18,1	-18,0	-18,0	-16,5	-14,5	-16,9	-15,4	-13,6
Fiskalni okvir (u % BDP-a)		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2016	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Fiskalni pokazatelji	Izvorni javni prihodi	42,6	42,6	44,2	44,2	43,9	44,4	44,6	44,4
	Javna potrošnja	46,2	45,7	45,8	44,1	38,6	46,5	45,4	39,7
	Deficit/Suficit ¹⁷	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4	-2,1	-0,8	4,7
	Deficit/ Suficit bez autoputa	-3,4	1,2	3,2	4,7	-	2,7	4,0	-
	Kamate	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0	2,1	2,2	2,1
	Primarni deficit/suficit	-0,7	-0,8	0,5	2,2	7,4	0,0	1,4	2,6
	Javni dug (% BDP)	63,4	65,5	66,5	66,1	59,7	68,2	69,5	63,8

Implementacija Plana sanacije budžetskog deficita i javnog duga u 2017. i donošenje Fiskalne strategije za period 2017-2020. godina koja sadrži dodatne mjere fiskalne konsolidacije su odgovor na prvu preporuku sa Ministarskog sastanka održanog u Briselu u maju 2017. u oblasti fiskalne politike povodom ocjene PER-a za 2017. godinu. Navedenom preporukom je Crna Gora pozvana da u potpunosti sprovede paket mjera fiskalne konsolidacije za 2017. godinu i preduzme dodatne fiskalne mjere kako bi se postigle budžetske uštede od 3,0% BDP-a i usvoji sveobuhvatnu fiskalnu strategiju u cilju stabilizacije javnog duga i smanjenja ranjivosti povezanih sa dugom, što je i urađeno. Podaci o procjeni izvršenja centralnog budžeta i javnih finansija u 2017. godini, sadržani su u tački 3.3 ovog poglavlja.

U dijelu preporuke br. 2 sa Ministarskog sastanka iz Brisela, srednjoročna projekcija sadržana u ovom Programu ukazuje na postepeno smanjenje potrošnje koja se odnosi na plate i penzije u odnosu na BDP, te se ove dvije kategorije, kumulativno posmatrano, kreću u rasponu od 20,7% u 2018. do 19,7% u 2020. godini imajući u vidu da je nominalni rast ovih kategorija sporiji od rasta BDP-a. Takođe, redefinisanim paketom socijalne zaštite, kroz usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti i Zakona o sprovođenju odluke Ustavnog suda u vezi sa statusom naknada po osnovu rođenja troje ili više djece, doprinosi se ostvarenju preporuka 1 i 2, u smislu obezbjeđenja fiskalne održivosti sistema socijalne zaštite. Istovremeno je, navedeno, povezano sa preporukom br. 6 na koju je odgovor dat u poglavlju 4 ovog dokumenta.

U naredoj godini biće razmotrena i mogućnost formiranja Fiskalnog savjeta u skladu sa preporukom EU.

U vezi sa preporukom koja se odnosi na analizu poreskih izuzeća, Ministarstvo finansija je analiziralo poreska izuzeća i olakšice koja su utvrđena Zakonom o porezu na dodatu vrijednost i Zakonom o autoputu, a koja se odnose na sljedeće kategorije:

- lijekovi i medicinska sredstva, određena listom lijekova, odnosno medicinska sredstava koja se propisuju i izdaju na teret Fonda za zdravstveno osiguranje;
- usluge smještaja u hotelima, motelima, turističkim naseljima, pansionima, kampovima i vilama;
- isporuka proizvoda i usluga za gradnju i opremanje ugostiteljskog objekta kategorije pet i više zvjezdica, energetskog objekta za proizvodnju električne energije instalisane snage veće od 10 MW i kapaciteta za proizvodnju prehrambenih proizvoda razvrstanih u okviru sektora C grupa 10 Zakona o klasifikaciji djelatnosti ("Službeni list CG", broj 18/11), čija investiciona vrijednost prelazi 500.000 eura;

¹⁷ Bez otpalte obaveza iz prethodnog perioda

- isporuka proizvoda, odnosno usluga koja se vrši u skladu sa ugovorom o kreditu, odnosno zajmu, zaključenim između Crne Gore i međunarodne finansijske organizacije;
- servisne usluge koje se pružaju u marinama, i
- porez na dodatu vrijednost koja se plaća po stopi od 0% na promet proizvoda i usluga namijenjenih za izgradnju autoputa koje realizuje izvođač radova, ili se realizuje za račun izvođača radova na izgradnji autoputa.

Imajući u vidu činjenicu da se navedena poreska izuzeća najvećim dijelom odnose na podršku investicijama koje su glavni pokretač rasta crnogorske ekonomije, može se zaključiti da postojanje navedenih izuzeća ima pozitivan efekat na atraktivnost crnogorskog investicionog ambijenta i ukupnu ekonomsku aktivnost. Svakako, u narednom srednjoročnom periodu, shodno preporukama EU, sagledaće se mogućnosti ukidanja pojedinih poreskih izuzeća, shodno obavezama Crne Gore u okviru pregovora za članstvo u EU.

U sljedećoj tabeli dat je pregled mjera konsolidacije po "Planu sanacije" i "Fiskalnoj strategiji" sa efektima u milionima eura:

Tabela 3.2 Pregled mjera konsolidacije po "Planu sanacije" i "Fiskalnoj strategiji", efekat mjera „godina - na - godinu“

R.b.	Mjere fiskalne konsolidacije usvojene Planoma sanacije- PER 2017-2019	Efekat u 2017.godini (mil.€)	Redni br.	Dodatne mjere fiskalne konsolidacije - Fiskalna strategija CG 2017-2020	2017.	2018.	2019.	2020.	Efekat 2017- 2020 (mil.€)
	Prihodi budžeta	59,3		Prihodi budžeta	24,2	77,7	21,9	9,1	132,9
1.	Reprogram poreskog duga	12,0	1.	Akciza na cigarete	5,3	20,6	13,2	15,3	41,2
2.	Ukidanje poreskih izuzeća	1,5	2.	Akciza na gaziranu vodu sa dodatkom šećera	0,0	8,4	4,1	4,1	16,6
3.	Jačanje fiskalne discipline poreskih obveznika	15,0	3.	Akciza na ugalj	/	/	2,7	2,7	5,5
4.	Smanjenje zarada javnih funkcionera	-1,2	4.	Akciza na etil alkohol	0,9	1,7	1,8	2,2	6,7
5.	Povećanje akcize na mineralna ulja	32,0	5.	Povećanje standardne stope PDV na 21% (2pp)	0,0	42,8			42,8
			6.	Reprogram poreskog duga	17 ¹⁸				17
			7.	Doprinosi za majke za povezivanje radnog staža	1	4,2	-2,1		3,2
	Izdaci	67,6		Izdaci	10	-9,4	-2,4	-14,1	-15,9
1.	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca (usljed smanjenja zarada javnih funkcionera za 8% i odlaganja obračuna minulog rada za period 1. april 2017- decembar 2018.)	4,9	1.	Smanjenje fonda bruto zarada	1	1,5	1		3,5
2.	Prava iz oblasti socijalne zaštite (smanjenje naknada za majke i odlaganje primjene odredbe Zakona usvojene u 2016. godini, koja se odnosi na isplatu dječjeg dodatka na period do 1. jula 2017. za djecu čiji su roditelji na evidenciji ZZCG kao nezaposlena lica, a nisu korisnici druge vrste socijalne pomoći)	15,8	2.	Smanjenje koeficijenta zarada 1%	2,1	2,8	-2,1	-2,8	0,0
3.	Kapitalni budžet	10,0	3.	Smanjenje zarada za ABC za 6% (bruto efekat)	0,9	0,9			1,8
4.	Ostali rashodi	37,0	4.	Naknade za majke i paket mjera socijalne zaštite	6	13,5	5,7	0	25,2
			5.	Smanjenje diskrecione potrošnje	0	4,0	4,0	3,0	11,0
			6.	Nove obaveze		32,1	11,0	14,3	57,4
	UKUPNA FISKALNA KONSOLIDACIJA	126,9		UKUPNI EFEKTI KONSOLIDACIJE	34,2	68,3	19,5	-5,0	117
	PROCENAT BDP-a	3,23%		PROCENAT BDP-a					2,8%

¹⁸ Prihodi od reprograma poreskog duga u 2018., 2019. i 2020.godini se očekuju na nivou i do 24 miliona eura godišnje.

3.2 Izvršenje budžeta u 2017. godini

Fiskalna politika u 2017. godini bila je usmjerena na otklanjanje rizika i neravnoteža koje su u prethodnom periodu prijetile da dovedu do nestabilnosti javnih finansija, kroz pogoršanje glavnih fiskalnih agregata, usljed povećanja tekuće budžetske potrošnje, ali i potrebe finansiranja projekta izgradnje autoputa. Kako bi se preokrenuo taj trend, tokom 2017. godine, implementirane su mjere fiskalne konsolidacije prethodno definisane Planom sanacije budžetskog deficita i javnog duga za period 2017-2021. godine, ali i kreiran novi paket mjera u cilju postizanja dodatnog fiskalnog prilagođavanja.

S tim u vezi, sprovedene su aktivnosti na racionalizaciji javne potrošnje i stvaranju uslova za povećanje javnih prihoda kako bi se omogućilo smanjenje deficita javne potrošnje i postepeno smanjenje javnog duga.

Mjere fiskalnog prilagođavanja koje su imlementirane tokom 2017. godine, shodno Planu sanacije budžetskog deficita i javnog duga, kao i dodatnih mjera sadržanih u Fiskalnoj strategiji, a čija je primjena počela od avgusta 2017. godine, imale su za cilj povećanje javnih prihoda su sljedeće:

- U cilju naplate zaostalog poreskog duga, shodno Zakonu o reprogramu poreskog potraživanja, poreskim obveznicima omogućeno je plaćanje poreskog duga u 60 jednakih mjesečnih rata uz otpis kamata i troškova postupka u vezi sa potraživanjem, uz obavezu jednokratne uplate od 10% ukupnog iznosa poreskog potraživanja. Poreski obveznik kojem je odobren reprogram, obavezan je da redovno plaća mjesečne rate kao i redovno izmiruje tekuće obaveze po osnovu javnih prihoda;
- Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o akcizama, povećana je:
 - Akciza na mineralna ulja na 0,09€/l od 9. januara 2017. godine;
 - Akciza na cigarete i fino rezani duvan od 1. avgusta 2017. godine specifična akciza iznosi 30€, dok proporcionalna akciza iznosi 32%;
 - Akciza na etil-alkohol od 1. avgusta 2017. godine povećana je na 850 € /hl čistog alkohola;
 - Zadržana je viša stopa poreza na dohodak fizičkih lica od 11% (u odnosu na standardnu stopu od 9%) na iznos primanja iznad prosječne zarade;
 - Jačanje fiskalne discipline poreskih obveznika kroz smanjenje sive ekonomije i redovniju naplatu poreskih potraživanja;
 - Zakonom o izmjeni Zakona o porezu na dodatu vrijednost, na računarsku opremu, primjenjuje se standardna stopa PDV-a od 19% za razliku od niže stope koja je prethodno primjenjivana;

Na strani rashoda, implementirane su mjere, koje su u najvećem dijelu bile usmjerene na kategorije rashoda koje najviše opredjeljuju obim javne potrošnje, i to:

Kako bi se spriječio dalji rast ukupnog fonda Bruto zarada, sprovedene su sljedeće mjere:

- Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, zarade javnih funkcionera (grupe poslova A, B i C) umanjene su za 8% nominalno, od 01. januara 2017. godine;
- Zarade svih zaposlenih, osim zaposlenih sa najnižim primanjima, umanjene su za 1% počevši od marta 2017. godine;
- Od 01. jula 2017. godine zarade javnih funkcionera (grupe poslova A, B i C) umanjene su za dodatnih 6% nominalno;
- Fond za isplatu varijabilnog dijela zarade umanjen je na način da je maksimalni mjesečni iznos po zaposlenom smanjen sa 80% na 50% prosječne zarade u Crnoj Gori iz prethodne godine.

U dijelu Prava iz oblasti socijalne zaštite, prvobitnim izmjenama Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, naknade majkama sa troje ili više djece umanjene su sa 336 eura na 264 eura i sa 192 eura na 144 eura.

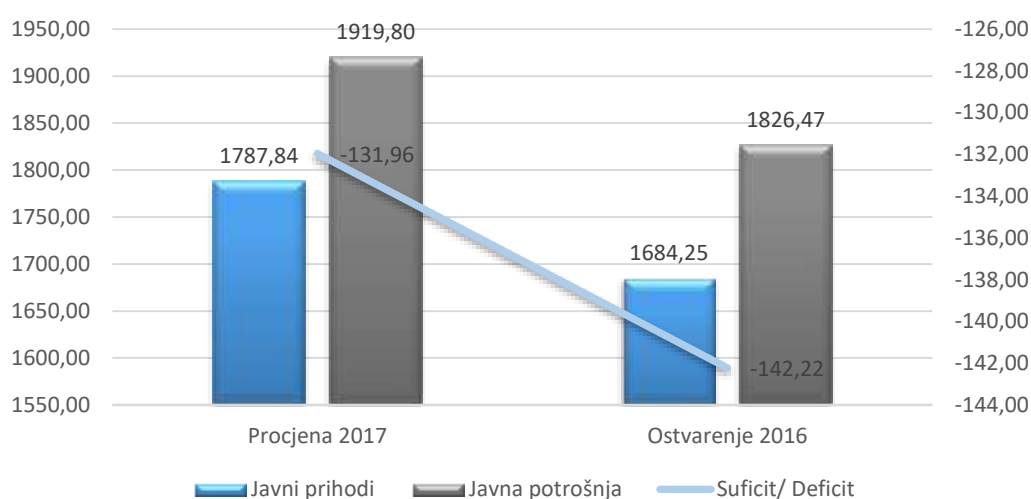
Nakon donošenja odluke Ustavnog suda Crne Gore o neustavnosti odredbi Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, koje se odnose na naknade za majke, pripremljen je i usvojen Zakon o izvršenju odluke Ustavnog

suda, kojim je utvrđen povraćaj na stanje prije dobijanja naknada za korisnice koje su prethodno ostvarivale pravo na penziju i nalazile se na evidenciji nezaposlenih lica, dok će korisnice koje su radi ostvarivanja ovog prava prekinule radni odnos nastaviti da primaju privremenu naknadu i to u periodu ne dužem od pet godina od stupanja na snagu zakona, po kriterijumima utvrđenim u ovom Zakonu.

U cilju pravednije raspodjele socijalnih fondova, odnosno usmjeravanja sredstava od ušteta po osnovu ukidanja naknada za majke, prema građanima koju su zaista u stanju socijalne potrebe, redefinisani su osnovni paket socijalne zaštite, pri čemu je dječiji dodatak povećan za 20%, kao i naknada za novorođeno dijete, naknada za nezaposlena lica na evidenciji nezaposlenih ili studente do navršene prve godine života djeteta itd.

Takođe, uvedeni su programi u okviru aktivne politike zapošljavanja za korisnice koje su vraćene na evidenciju nezaposlenih lica, kako bi se podstakle da aktivnije traže zaposlenje. Korisnice naknada koje su prethodno ostvarivale pravo na penziju vraćene su na Fond penzijskog i invalidskog osiguranja radi ostvarivanja ranije stečenog prava na penziju.

Grafik 3.2.1 Kretanje fiskalnih parametara, u mil.€

Izvorni javni prihodi u 2017. godini procijenjeni su na nivou od 1.787,8 miliona eura ili 42,6% procijenjenog BDP-a (4.202,1 miliona eura). Procijenjeni prihodi veći su u odnosu na planirane za 21,8 miliona eura ili 1,2%, odnosno 103,6 miliona eura ili 6,2% u odnosu na ostvarene u 2016. godini. Do povećanja prihoda došlo je usljed implementacije prethodno pomenutih mjera fiskalne konsolidacije, ali i usljed rasta ekonomske aktivnosti.

S tim u vezi, procjenjuje se da će, u odnosu na plan, najveća pozitivna odstupanja u dijelu prihoda biti zabilježena kod: poreza na dodatu vrijednost za 22,7 miliona eura kao rezultat rasta bolje naplate PDV-a, akciza za 15,1 miliona eura (dalja harmonizacija akcizne politike u skladu sa standardima EU) i lokalnih poreza za 7,5 miliona eura.

Javna potrošnja u 2017. godini procijenjena je u iznosu od 1.919,8 miliona eura što predstavlja 45,7% BDP-a i u odnosu na plan manja je za 84,4 miliona eura ili 4,2%. Ukupan procijenjeni nivo rashoda rezultat je očekivanog nižeg ostvarenja Kapitalnog budžeta prouzrokovanog slabijom realizacijom, posebno u dijelu projekata koji se finansiraju iz EU fondova, te se očekuje da izvršenje Kapitalnog budžeta bude za 17,9 miliona eura manje od prvobitno planiranog. Na drugoj strani, procjena je da će troškovi planirani za potrebe autoputa biti realizovani u iznosu od 182,3 miliona eura što je za 12,0 miliona eura niže u odnosu na planirane.

U dijelu Tekuće javne potrošnje, negativno odstupanje u odnosu na plan biće zabilježeno kod Transfera za socijalnu zaštitu u iznosu od 10,7 miliona eura, od čega se 5,5 miliona eura odnosi na smanjenje troškova usljed izmjene Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti i implementacije Zakona o sprovođenju odluke Ustavnog suda po kojem su naknade za majke sa troje ili više djece ukinute dok se iznos od 5,2

miliona eura odnosi na sredstva planirana za izmirenje obaveza po osnovu tehnoloških viškova. Pored toga, niže ostvarenje u odnosu plan očekuje se kod Rashoda za materijal i usluge u iznosu od 5,0 miliona eura.

Deficit javnih finansija u 2017. godini procijenjen je na 132,0 miliona eura ili 3,1% BDP-a (bez otplate obavez iz prethodnog perioda). Primarni deficit javnih finansija procijenjen je na 32,4 miliona eura ili 0,8%.

Tabela 3.2 Procjena ostvarenja javnih finansija u 2017. godini

Godišnji BDP (u mil. €)	4.202,1		3.954,2		3.928,5					
	1		2		1-2		3		1-3	
Procjena javnih finansija za 2017.	Procjena 2017		Ostvarenje 2016		Odstupanje		Plan 2017		Odstupanje	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%
Javni prihodi, od čega:	1.787,8	42,5	1.684,2	42,6	103,6	6,2	1.766,0	45,0	21,8	1,2
Porez na dohodak	156,2	3,7	160,0	4,0	-3,8	-2,4	161,2	4,1	-4,9	-3,1
Porez na dodatu vrijednost	550,5	13,1	500,7	12,7	49,8	9,9	527,7	13,4	22,7	4,3
Akcize	225,6	5,4	182,7	4,6	43,0	23,5	210,5	5,4	15,1	7,2
Lokalni porezi	85,2	2,0	77,4	2,0	7,7	10,0	77,7	2,0	7,5	9,6
Doprinosi	500,5	11,9	462,9	11,7	37,6	8,1	497,2	12,7	3,3	0,7
Javna potrošnja, od čega:	1.919,8	45,7	1.826,5	46,2	93,3	5,1	2.004,2	51,0	-84,4	-4,2
Bruto zarade	485,1	11,5	467,6	11,8	17,5	3,8	486,7	12,4	-1,6	-0,3
Kamate	99,5	2,4	85,7	2,2	13,8	16,2	101,36	2,6	-1,8	-1,8
Subvencije	28,1	0,7	27,8	0,7	0,2	0,8	25,9	0,7	2,2	8,4
Transferi za socijalnu zaštitu	563,5	13,4	556,1	14,1	7,5	1,3	574,2	14,6	-10,7	-1,9
Kapitalni budžet	300,2	7,1	105,9	2,7	194,4	183,6	318,1	8,1	-17,8	-5,6
Garancije	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,0	0,0	-
Suficit/deficit ¹⁹	-132,0	-3,1	-142,2	-3,6	10,2	-7,2	-238,2	-6,1	106,2	-44,6
Primarni suficit/deficit	-32,4	-0,8	-56,5	-1,4	24,1	-42,6	-136,8	-3,5	104,4	-76,3
Otplata duga	280,4	6,7	550,4	13,9	-270,0	-49,1	253,4	6,5	27,0	10,7
Finansiranje, od čega:	-412,4	-9,8	-692,6	-17,5	280,2	-40,5	-491,6	-12,5	79,2	-16,1
Zaduživanje u inostranstvu	296,4	7,1	332,0	8,4	-35,6	-10,7	363,2	9,2	-66,8	-18,4
Zaduživanje u državi	106,0	2,5	329,2	8,3	-223,2	-67,8	110,0	2,8	-4,0	-3,6

3.3 Srednjoročni budžetski izgledi

Glavni cilj fiskalne politike u srednjem roku jeste održavanje stabilnosti javnih finansija, kroz implementaciju usvojenih mjera fiskalne konsolidacije, kako bi se osiguralo ostvarenje glavnih ciljeva definisanih Fiskalnom strategijom, a to su: smanjenje deficita javne potrošnje, odnosno ostvarivanje suficita počevši od 2019. godine i postepeno opadanje nivoa javnog duga.

Fiskalnom strategijom za period 2017-2020. godine definisane su mjere i aktivnosti koje će se sprovoditi u narednom periodu kako bi se kroz optimizaciju javne potrošnje, sa jedne, i povećanje javnih prihoda, sa druge strane, obezbijedilo ostvarivanje gore pomenutih ciljeva.

U periodu 2018-2020. godine, biće implementirane sljedeće mjere fiskalne politike:

- Povećanje opšte stope PDV-a sa 19% na 21% od 01. januara 2018. godine;
- Povećanje akcize na cigarete u cilju usklađivanja akcizne politike sa standardima Evropske unije, kroz usvajanje novog "akciznog kalendara" po kojem će specifična akciza na cigarete od 2018. iznositi 40€, a od 2019. godine 50€, dok proporcionalna akciza ostaje nepromijenjena tokom čitavog perioda na 32% maloprodajne cijene;
- Povećanje akcize na gaziranu vodu sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju, pri čemu će od 2018. iznositi 30€, od 2019. 40€, a od 2020. godine 50€ po hektolitr;

¹⁹ Bez otplate obaveza iz prethodnog perioda

- Od 2019. godine planirano je uvođenje akcize na ugalj u iznosu od 0,15€/GJ, koja će se postepeno povećavati na 0,30 € po GJ u 2020. godini;
- Povećanje akcize na etil-alkohol i to postepeno počevši od 01. januara 2018. godine;
- Uspostavljanje elektronskog praćenja fiskalnih registar kasa počevši od polovine 2019. godine;
- Nastaviće se sa naplatom zaostalog poreskog duga kroz sprovođenje Zakona o reprogramu poreskih potraživanja;
- Nastaviće se sa oporezivanjem dohotka fizičkih lica (koji se primjenjuje na dio zarade iznad nacionalnog prosjeka) po stopi od 11% do kraja 2019. godine, dok se na zarade ispod prosječne u Crnoj Gori, primjenjuje stopa od 9%;
- Stvorene zakonske pretpostavke za legalizaciju neformalno izgrađenih objekata uticaće na povećanje prihoda koje ubiraju lokalne smouprave;
- Optimizacija broja zaposlenih u javnoj upravi vršiće se u skladu sa Strategijom reforme javne uprave u Crnoj Gori za period 2016-2020. godine;
- Sprovođenje se redefinisana socijalna politika koja je fiskalno održiva i omogućava pravedniju raspodjelu socijalnih fondova;
- Usklađivanje penzija vršiće se po važećim i projektovanim makroekonomskim indikatorima, koji imaju uticaj na visinu penzije (prosječna zarada i inflacija);
- Usporavanje rasta rashoda, odnosno kontrolisani rast rashoda kroz bolju raspodjelu i efikasnije upravljanje.

Pored navedenog, intenziviraće se aktivnosti usmjerene na: smanjenje nivoa neformalne ekonomije; smanjenje poreskih potraživanja; kao i oprezno izdavanje garancija, koje moraju biti dominantno u funkciji razvoja. Istovremeno, nastaviće se realizacija mjera podsticaja koje su u funkciji ravnomjernijeg razvoja zemlje, odnosno bržeg razvoja nerazvijenih područja.

Javne finansije za 2018. godinu projektovane su na način da pruže podršku povećanju konkurentnosti i ekonomskom razvoju uz istovremeni nastavak sprovođenja postojećih mjera fiskalne konsolidacije, ali i većeg fokusa na podršku zdravstvu, nauci i obrazovanju i usmjeravanju socijalnih fondova onima kojima su najpotrebniji.

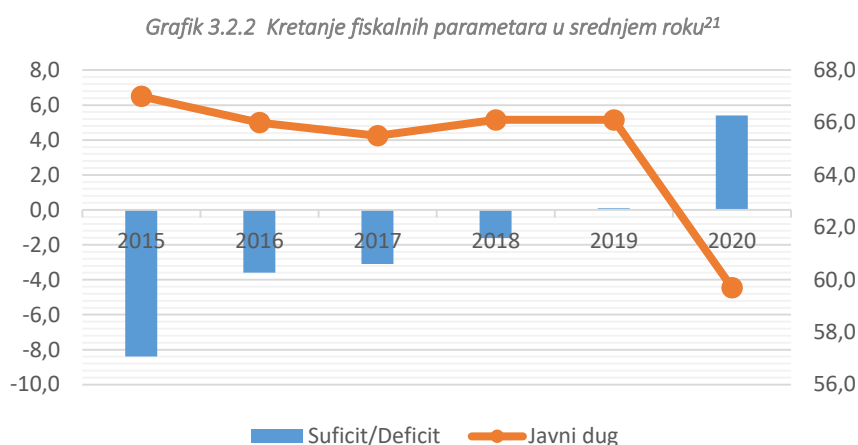
Javni prihodi u 2018. godini planirani su u iznosu od 1.944,8 miliona eura ili 44,2% procijenjenog BDP-a (4.397,7 miliona eura) i u odnosu na procjenu za 2017. godinu, veći su za 157,0 miliona eura ili 8,8%. Pri tome, najveći rast planiran je kod prihoda od PDV-a, i to po osnovu povećanja standardne stope PDV-a za 2 p.p. Istovremeno, povećaće se prihodi po osnovu akciza, uslijed usaglašavanja akcizne politike sa standardima EU, doprinosa, zbog očekivanog redovnijeg izmirenja obaveza po osnovu poreskog duga, kao i naknade uslijed uvođenja nove naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta za neformalne objekte, u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata.

Shodno srednjoročnom okviru, javni prihodi će se kretati u rasponu od 1.944,8 miliona eura u 2018. do 2.077,9 miliona eura u 2020. godini. Uprkos nominalnom rastu prihoda, očekuje se da će, zbog bržeg rasta BDP-a, prihodi sa 44,2% BDP-a u 2018. pasti na 43,9% BDP-a u 2020. godini. Glavni stubovi prihoda ostaju porez na dodatu vrijednost i doprinosi, koji čine prosječno oko 58% javnih prihoda. Porez na dodatu vrijednost će se kretati od 617,3 miliona eura u 2018. godini do 675,6 miliona eura u 2020. godini, dok će se doprinosi povećati sa 511,6 miliona eura na 529,6 miliona eura. Takođe, prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica će imati značajan udio u ukupnim prihodima, dok će akcize bilježiti rast, u skladu sa procesom usaglašavanja akcizne politike Crne Gore sa politikom Evropske unije.

Javna potrošnja u 2018. godini planirana je u iznosu od 2.013,5 mil. € odnosno 45,8% BDP-a i u odnosu na procjenu za 2017. godinu veća je za 93,7 miliona eura ili 4,9%. Navedeni rast javne potrošnje rezultat je većeg izdvajanja u dijelu Kapitalnog budžeta, koji će u odnosu na procjenu za 2017. godinu biti veći za 53,0 miliona eura, dok će tekuća potrošnja biti veća za 40,7 miliona eura. Povećanje tekuće potrošnje rezultat je većeg izdvajanja za potrebe finansiranja zdravstvenog sistema, nauku i obrazovanje, povećanog izdvajanja za odbranu u skladu sa NATO standardima, kao i usljed finansiranja aktivnosti planiranih agendom evropskih integracija.

Za 2019. godinu projektovan je blagi nominalni rast ukupnog nivoa javne potrošnje, kada će iznositi 2.017,0 miliona eura ili 44,1%, nakon čega će opasti do nivoa od 1.823,7 miliona eura ili 38,6% u 2020. godini. Smanjenje javne potrošnje u posmatranom periodu projekcije prvenstveno je rezultat smanjenja izdvajanja iz kapitalnog budžeta i to po osnovu završetka projekta izgradnje autoputa. Za te namjene će biti opredijeljena sredstva u iznosu od 210,0 miliona eura u 2018. i 214,25 miliona eura u 2019. godini, kada se planira završetak projekta. Na drugoj strani, tekuća potrošnja biće stabilna, imajući u vidu da je mjerama fiskalne konsolidacije stavljena pod kontrolu, te će njeno učešće u BDP-u opadati tokom posmatranog perioda.

Deficit javnih finansija u 2018. godini projektovan je na iznos od 68,7 miliona eura odnosno 1,6%²⁰ BDP-a nakon čega prelazi u pozitivni saldo budući da je u 2019. godini projektovan blagi suficit u iznosu od 2,91 miliona eura ili 0,1% BDP-a, dok će u 2020. godini suficit javnih finansija iznositi 254,1 miliona eura odnosno 5,4% BDP-a.

²⁰ Bez otplate obaveza iz prethodnog perioda

²¹ Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio konzistentan sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu.

Tabela 3.4 Kretanje javnih finansija u periodu 2017–2020. godine

Kretanje javnih finansija za 2018-2020.	Ostvarenje 2016		Procjena 2017		Projekcija 2018		Projekcija 2019		Projekcija 2020	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%
Javni prihodi, <i>od čega:</i>	1,684.2	42.6	1,787,8	42.6	1,944.8	44.2	2,020.0	44.2	2,077.9	43.9
Porez na dohodak	160.0	4.0	156,2	3.7	173.4	3.9	176.8	3.9	180.3	3.8
Porez na dodatu vrijednost	500.7	12.7	550,5	13.1	617.3	14.0	647.0	14.2	675.6	14.3
Akcize	182.7	4.6	225,6	5.4	246.4	5.6	271.8	5.9	284.6	6.0
Lokalni porezi	77.4	2.0	85.2	2.0	91.5	2.1	93.3	2.0	95.2	2.0
Doprinosi	462.9	11.7	500,5	11.9	511.5	11.6	519.4	11.4	529.6	11.2
Javna potrošnja, <i>od čega:</i>	1,826.5	46.2	1,919,8	45.7	2,013.5	45.8	2,017.0	44.1	1,823.7	38.6
Bruto zarade	467.6	11.8	485.1	11.6	485.9	11.0	489.4	10.7	491.2	10.4
Kamate	85.7	2.2	99.5	2.4	89.7	2.0	95.8	2.1	95.8	2.0
Subvencije	27.8	0.7	28.1	0.7	27.8	0.6	26.8	0.6	25.3	0.5
Transferi za socijalnu zaštitu	556.1	14.1	563.5	13.4	552.5	12.6	555.1	12.1	561.4	11.9
Kapitalni budžet	105.9	2.7	300,2	7.1	353.3	8.0	356.3	7.8	153.9	3.3
Garancije	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Suficit/deficit	-142.2	-3.6	-132,0	-3.1	-68,7	-1.6	2.9	0.1	254.1	5.4
Primarni suficit/deficit	-56.5	-1.4	-32,4	-0.8	21,0	0.5	98.7	2.2	350.0	7.4
Otplata duga	550.4	13.9	280,4	6.7	240.7	5.5	582.3	12.7	810.5	17.1
Finansiranje, <i>od čega:</i>	-692.6	-17.5	-412,4	-9.8	-311.5	-7.1	-579.4	-12.7	-556.4	-11.8
Zaduživanje u inostranstvu	332.0	8.4	296,4	7.1	299.9	6.8	476.6	10.4	456.5	9.7
Zaduživanje u državi	329.2	8.3	106,0	2.5	10.0	0.2	110.0	2.4	110.0	2.3

3.4 Strukturni bilans (ciklična komponenta deficita, jednokratne i privremene mjere, fiskalni stav)

Ciklično prilagođeni bilans (strukturni bilans) pokazuje stvarne disbalanse javne potrošnje, a odnosi se na stvarni suficit/deficit u odnosu na BDP, koji bi prevladao ukoliko bi ekonomija rasla na nivou potencijala. Izračunava se kao razlika između suficita/deficita kao učešća u BDP-u i procijenjene ciklične komponente.

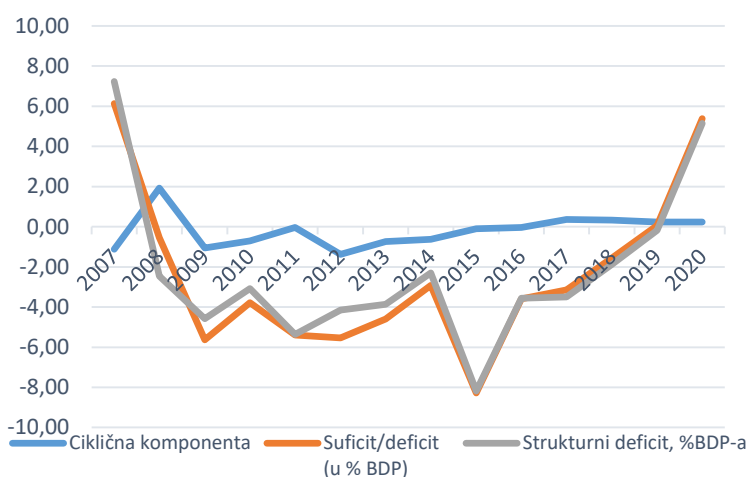
Ciklična komponenta je izračunata na osnovu metode koju koristi Evropska komisija, a sprovodi se kroz dva koraka i to:

1. Ocjena output gap-a kao pokazatelja privrednog ciklusa;
2. Procjena elastičnosti javnih prihoda i javnih rashoda u odnosu na gap;

Vrijednosti potencijalne stope rasta, i potencijalnog BDP-a i output gap-a neophodnih za kalkulaciju, predstavljene su poglavlju 2 – Maroekonomski okvir.

U drugom koraku su procijenjeni koeficijenti elastičnosti pojedinih kategorija prihoda: indirektni porezi, porez na dohodak, porez na dobit, doprinosi, dok je za ostale prihode uzeta koeficijent jedinične elastičnosti. Svaka od navedenih kategorija prvo se uzima u odnosu na relevantu osnovicu, kao što je npr. kod poreza na dohodak uzeta kao osnovica kategorija plate i doprinosi zaposlenih iz procijenjenog prihodnog metoda izračuna BDP-a, pa se zatim množenjem sa ponderom (učešće pojedine kategorije prihoda u ukupnim prihodima), dobija elastičnost ove komponente prihoda u odnosu na output gap.

Grafik 3.4 .1 – Kretanje suficita/deficita, ciklične komponente i strukturnog deficita

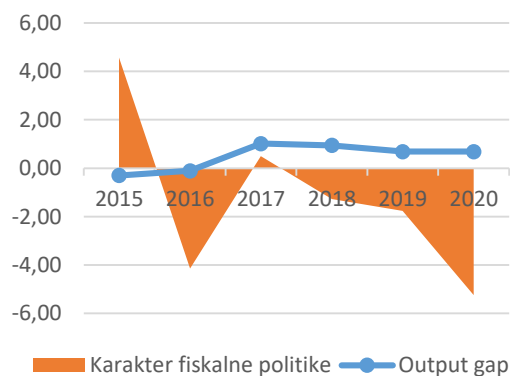

Množenjem koeficijenata elastičnosti pomenutih kategorija prihoda sa učešćem ukupnih prihoda u BDP-u dobija se ukupna ciklična elastičnost prihoda, a ujedno i ukupna ciklična elastičnost javne potrošnje, jer je koeficijent elastičnosti rashoda uzet kao 0. Elastičnost suficita/deficita u odnosu na proizvodni jaz ocijenjena je na 0,35. Rezultati modela su ograničeni zbog specifičnosti zemlje i čestih promjena mjera fiskalne politike, dužine vremenske serije korišćene u ocjeni elastičnosti, promjene metodologije, ali

odražavaju suštinska kretanja strukturne i ciklične komponente balansa javnih finansija.

Takođe, urađena je i kalkulacija ciklično prilagođenog primarnog bilansa (suficit/deficit bez kamata), koji je dodatno umanjen za jednokratnu naplatu prihoda (npr. u 2016. naplata digitalne dividende) i jednokratnih rashoda (subvencije, otpлата garancija, sredstva za tehnološke viškove, troškovi sudskih postupaka). Predznak kategorije godišnje promjene ciklično prilagođenog primarnog sufita/deficita, označava fiskalnu poziciju i govori o karakteru fiskalne politike u određenoj godini. Pozitivne vrijednosti na grafiku 3.4.2 predstavljaju ekspanzivnu, dok negativne vrijednosti predstavljaju restriktivnu fiskalnu politiku. Kao što se može vidjeti,

Grafik 3.4.2 – Karakter fiskalne politike i output gap

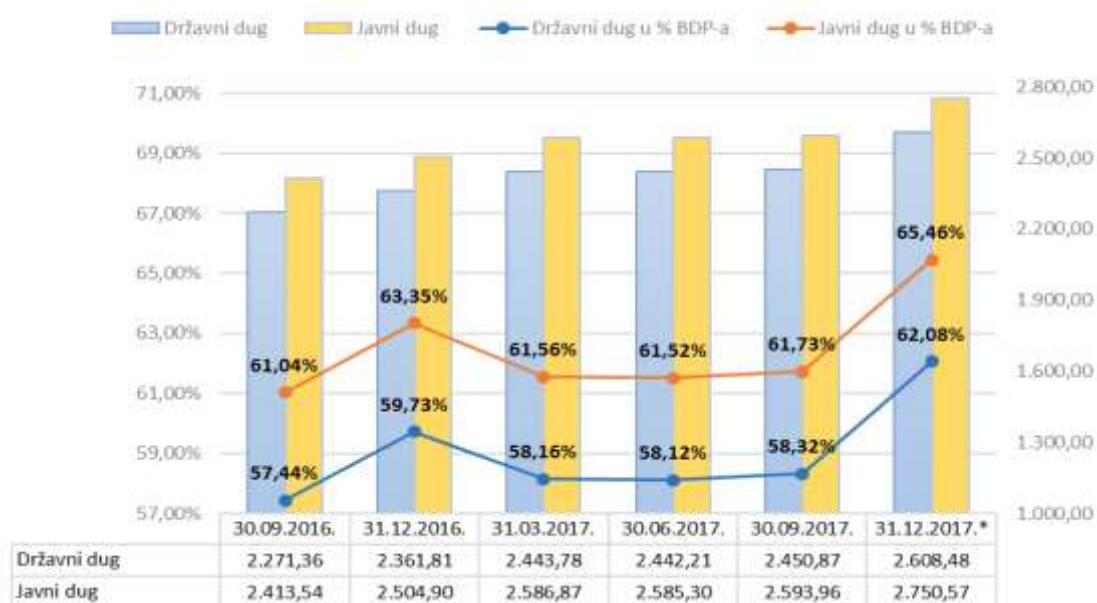
2015. godinu karakterišu pozitivne vrijednosti prvenstveno zbog veće javne potrošnje, kao rezultat izdvajanja iz kapitalnog budžeta za potrebe izgradnje autoputa i ostvarenih nižih javnih prihoda u odnosu na 2014. godinu. U 2016. godini, iako je evidentan rast tekuće potrošnje, usljed izmjena zakonskih rješenja u dijelu mandatorne potrošnje, izdavajanja za autoput su bila na dosta nižem nivou, što je uz rekordnu naplatu prihoda, rezultiralo negativnom vrijednosti koja je prikazana na grafiku. Takođe, u 2016. godini rast je bio na nivou potencijala. U periodu od 2018-2020. godine, na grafiku se može vidjeti karakter restriktivne politike, uz pozitivan output gap. Ovakva situacija predstavlja stabilizacioni karakter politike koji Vlada Crne Gore vodi i koji ima za cilj stavljanje pod kontrolu glavnih fiskalnih indikatora, definisanjem mjera fiskalne konsolidacije, koje su opisane u poglavlju 3.3. Srednjoročni budžetski izgledi.

3.5 Nivoi i trendovi zaduživanja, analiza operacija “ispod crte” i prilagođavanja tokova i stanja

3.5.1 Državni i javne dug tokom 2017. godine

Javni dug Crne Gore na dan 31.12.2016. godine, iznosio je 2.504,9 miliona eura, odnosno 63,35% BDP-a, i sastojao se od državnog duga koji je iznosio 2.361,81 miliona eura, odnosno 59,73% BDP-a, i duga lokalne samouprave, koji je iznosio 143,09 miliona eura, odnosno 3,62% BDP-a. Ukupni depoziti iznosili su 77,47 miliona eura, dok su depoziti Ministarstva finansija iznosili 47,36 miliona eura, koji uključuju i 38.477 unci zlata, a depoziti lokalne samouprave 30,11 miliona eura. Neto javni dug Crne Gore na dan 31.12.2016. godine, uključujući depozite Ministarstva finansija i lokalne samouprave, iznosio je 2.427,43 miliona eura, odnosno 61,39% BDP-a.

Grafik 3.5.1 Državni i javni dug Crne Gore u mil. € i u % BDP-a²²

*Stanje duga na dan 31.12.2017. godine, je prema poslednjim projekcijama Ministarstva finansija.

**Iznos duga lokalne samouprave je prema projekcijama Ministarstva finansija, iz razloga što država ne radi kvartalni izvještaj o javnom dugu.

***Dug prikazan na grafiku ne uključuje depozite Ministarstva finansija i depozite lokalne samouprave.

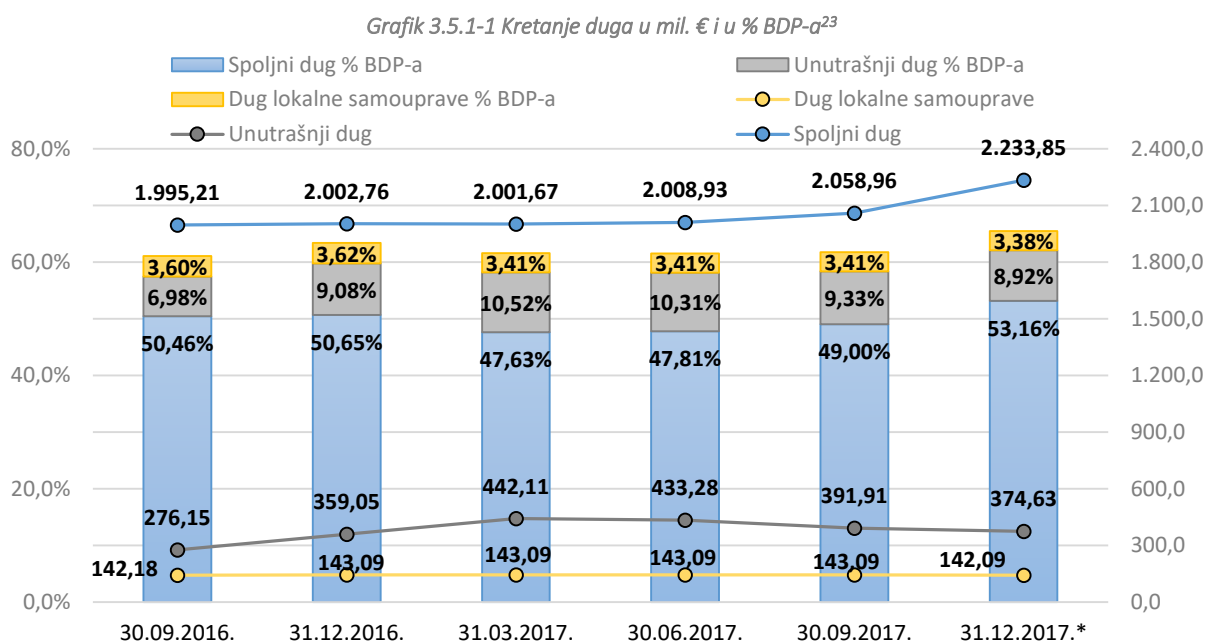
Upoređujući sa podacima iz 2016. godine, očekuje se porast javnog duga, u iznosu od 245,67 miliona eura, zbog čega će javni dug na kraju 2017. godine, prema poslednjim projekcijama Ministarstva finansija, iznositi 65,5 % procijenjenog BDP-a.

²² Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio u skladu sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu

U skladu sa Zakonom o budžetu za 2017. godinu, predviđeno je da se sredstva za potrebe finansiranja budžeta, u iznosu od oko 255 miliona eura, obezbjeđe na osnovu kreditnih aranžmana sa međunarodnim ili domaćim kreditnim institucijama. S tim u vezi, Vlada Crne Gore - Ministarstvo finansija se do kraja , do kraja 2017. godine, zadužiti u ukupnom iznosu od 254,44 miliona eura. Od navedenog iznosa, 65 miliona eura se odnosi na nova zaduženja na domaćem tržištu kod komercijalnih banaka, dok je ostatak obezbjeđen na međunarodnom tržištu.

U odnosu na kraj 2016. godine, ukupan javni dug na kraju trećeg kvartala 2017. godine, uvećao se za oko 89 miliona eura. Tokom prva tri kvartala 2017. godine, spoljni dug je povećan za oko 57 miliona eura, a unutrašnji dug za oko 33 miliona eura. Razlog povećanja javnog duga, predstavljaju kreditni aranžmani sa Credit Suisse bankom, u visini od 78,44 miliona eura i sa Banca Intesa, u iznosu od 30 miliona eura, koji su zaključeni na period od 5 godina, kao i sindicirani zajam na period od 5 godina, u iznosu od 81 miliona eura. U aprilu 2017. godine, djelimično je refinansiran dug po osnovu zaduženja kod Credit Suisse-a, čime je otplaćeno staro zaduženje u iznosu od 60 miliona eura, a istovremeno definisano novo zaduženje u iznosu od 18,44 miliona eura, što predstavlja gore navedeni aranžman sa sa Credit Suisse-om u ukupnom iznosu od 78,44 miliona eura.

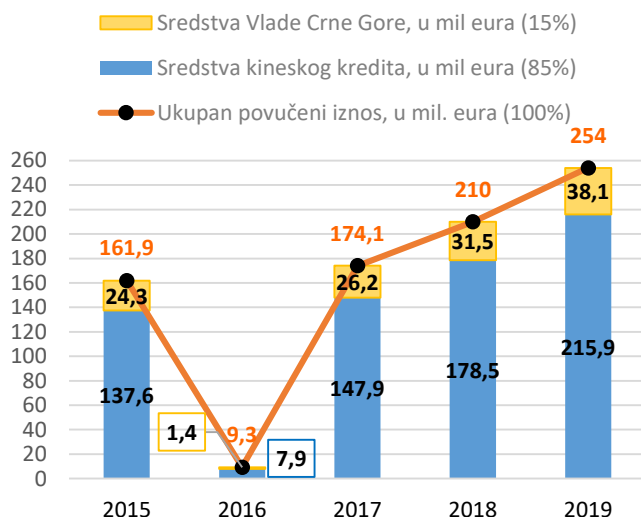
Takođe, na povećanje duga uticalo je i dugoročno zaduženje na domaćem tržištu, kod komercijalnih banaka, za finansiranje budžeta i održavanje likvidnosti, u ukupnom iznosu od 65 miliona eura.

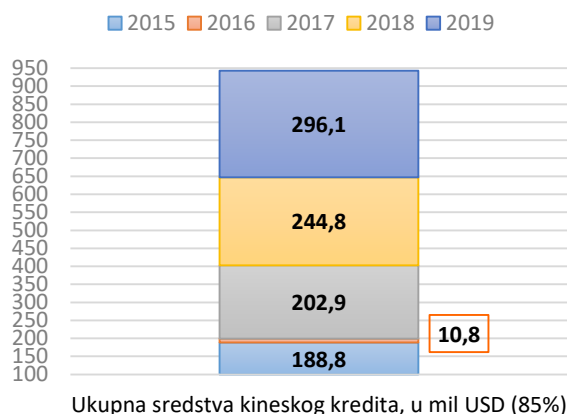
²³ Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio u skladu sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu

Tokom 2017. godine, za potrebe izgradnje prioritetne dionice Smokovac – Uvač - Mateševo, angažovana su kreditna sredstva, kod kineske Exim banke, u ukupnom iznosu od 149,87²⁴ miliona eura (205,49 miliona USD). S tim u vezi, Vlada Crne Gore je obezbijedila preostalih 15% sredstava.²⁵

Grafik 3.5.1-2 Sredstva za Projekat izgradnje autoputa-prioritetna dionica Smokovac-Mateševo, u mil.€⁷

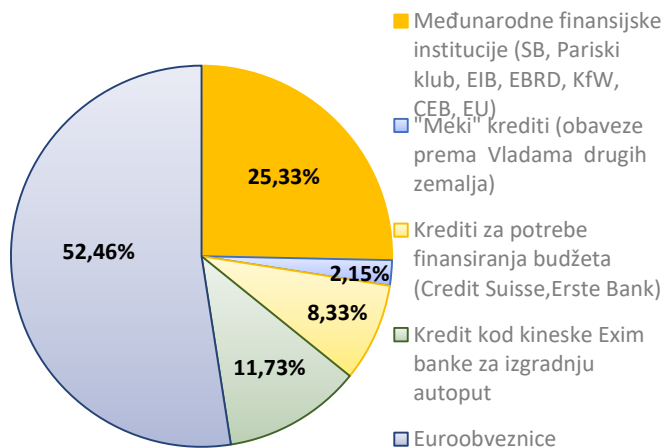

Grafik 3.5.1-3 Sredstva kredita kineske Exim banke za Projekat izgradnje autoputa-prioritetna dionica Smokovac-Mateševo, u mil.USD

Pored navedenog, u istom periodu od prva tri kvartala 2017., oko 14,2 miliona eura kreditnih sredstava povučeno je za realizaciju drugih infrastrukturnih projekata, kao što su projekti Svjetske banke za unapređenje poljoprivrede, energetske efikasnosti i obrazovanja; zatim Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) za izgradnju i obnovu putne infrastrukture i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; Njemačke banke za razvoj (KfW) za potrebe izgradnje sistema vodosnadbijevanja, odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda, i energetske efikasnosti; Razvojne banke Savjeta Evrope (CEB) za Projekat socijalnog stanovanja 1000+.

Grafik 3.5.1-4 Struktura spoljnog duga prema kreditorima, na dan 30.09.2017. godine

U istom periodu otplata državnog duga iznosila je oko 333,32 miliona eura, pri čemu su refinansirani državni zapisi, u visini od 182 miliona eura. Domaći dug je najviše umanjen po osnovu stare devizne štednje u iznosu od oko 14,18 miliona eura, domaćih obveznica oznake GB14 za oko 11,31 miliona eura i obveznica fonda rada u iznosu od oko 1,37 miliona eura. Takođe domaći dug koji se odnosi na restituciju umanjen je za 3,4 miliona eura i dug pravnih lica i privrednih društava za oko 0,14 miliona eura. Otplata ino duga za prva tri kvartala 2017. godine iznosila je oko 109,95 miliona eura.²⁶

²⁴ Prema ugovorenom fiksnom kursu EUR/USD 1,3718.

²⁵ Prema ugovorenom fiksnom kursu EUR/USD 1,3718.

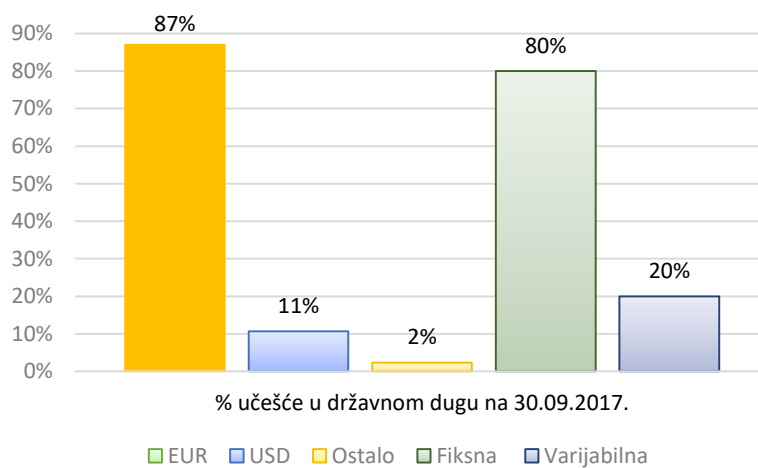
²⁶ Podaci o duhu željeznica i duhu za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio konzistentan sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu

Tabela 3.5.1 Najveća dugovanja na 30.09.2017. godine²⁷

Dugovanja prema rezidentima	iznos u mil. €	Dugovanja prema nerezidentima	iznos u mil. €
Kredit kod poslovnih banaka	114	Eurobond	1.080,00
Obaveze po osnovu obeštećenja	87,62	Kineska Exim banka	241,58
Državni zapisi	87,54	Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD)	204,64
Domaće obveznice iz 2016. godine	80,41	Credit Suisse	138,44
Stara devizna štednja	15,26	Evropska investiciona banka (EIB)	100,88

Po osnovu trenutnog stanja javnog duga, oko 87% iznosa duga izraženo je u domaćoj valuti, odnosno eurima, tako da u ovom trenutku ne postoji valutni rizik (grafik 3.5.1-5). U pogledu daljeg kretanja duga u drugim valutama, imajući u vidu buduće povlačenje kreditnih sredstava za potrebe izgradnje autoputa, iz kredita kineske Exim banke, očekuje se da će sredstva izražena u dolarskoj valuti imati veće učešće u stanju duga. Zbog rizika koji može imati za kretanje duga, do početka otplate obaveza po osnovu kreditnog zaduženja kod kineske Exim banke, realizovaće se “hedging” aranžman, kako bi se na najbolji način obezbijedila zaštita od valutnog rizika. U ukupnom državnom dugu, preovladava zaduženje sa fiksnom kamatnom stopom, stoga, rizik rasta obaveza po ovom osnovu je nizak, i neće predstavljati značajno opterećenje za budžet u slučaju promjena uslova zaduživanja na tržištu.

Grafik 3.5.1-5 Valutna i kamatna struktura državnog duga, na dan 30.09.2017. godine⁷

U cilju analize postojećeg duga i potencijalnih izvora finansiranja, analize troškova i rizika mogućih zaduživanja, razvoja tržišta domaćeg duga, kao i definisanja smjernica za dalju politiku upravljanja zaduživanjem i dugom, u prvom kvartalu 2018²⁸, planirana je izrada nove Strategije upravljanja javnim dugom, za period 2018-2020. godine. Takođe, zajedno sa Strategijom upravljanja javnim dugom, planirana je izrada Strategije tržišnih odnosa, koja bi rezultirala većim obuhvatom kreditnih investitora, na način da bi se ostvarila bolja integracija i komunikacija sa svim zainteresovanim stranama koje su spremne da ulažu u Crnu Goru. Istovremeno, na ovaj način bi se postigli bolji rezultati u proširenju liste investitora, i samim tim, i mogućnosti jeftinijeg zaduženja na međunarodnom tržištu.

Strategija upravljanja javnim dugom (MTDS) će se zasnivati na makro-ekonomskim i fiskalnim pretpostavkama, definisanim u okviru dokumenata pripremljenih od strane Vlade, na osnovu kojih je definisano i kretanje duga u trogodišnjem periodu. U skladu sa tim, MTDS će minimizirati troškove zaduživanja na osnovu navedenih podataka, a takođe uzeće u obzir i indikatore rizika portfolija duga, od kojih će zavisiti i implementacija strategije. Shodno tome, MTDS će sadržati podatke o kretanju duga u skladu sa postojećim makro-ekonomskim i fiskalnim projekcijama, kao i o dinamici duga u slučaju nastanka nekih od rizika koji su prepoznati Startegijom kao neki od uzročnika koji mogu dovesti do povećanja duga. Na taj način, MTDS će pokazati, pored osnovnog scenarija, i kakav uticaj mogu imati

²⁷ Prema kursu na dan 30.09.2017. godine.

²⁸ U skladu sa Programom rada Vlade Crne Gore usvajanje Strategije upravljanja javnim dugom 2018-2020 planirano je u prvom kvartalu 2018. godine.

različiti indikatori rizika (kao što su rizik refinansiranja, kamatne stope i deviznog kursa) na kretanje duga u srednjoročnom periodu. Istovremeno, MTDS će dati i osvrt na pitanje refinansiranja postojećih obaveza, odnosno Eurobondova, koji dospjevaju u ovom trogodišnjem periodu. U tom dijelu naglašava se ozbiljna usmjerenost Vlade da riješi pitanje refinansiranja, i da će se u narednom kratkoročnom periodu najvjerojatnije realizovati aktivnosti koje će voditi refinansiranju pomenutih obaveza, a samim tim i smanjenju finansijskog pritiska na budžet kada je u pitanju otplata duga.

3.5.2 Osnovni scenario kretanja državnog duga u periodu 2018–2020.

Na osnovu Zakona o budžetu za 2018. godinu planirano je zaduživanje u iznosu od 296 miliona eura. Od pomenutog iznosa, za potrebe finansiranja otplate duga i kapitalnog budžeta, biće potrebno 106,0 miliona eura, dok će za potrebe finansiranja troškova izgradnje autoputa biti potrebno obezbijediti oko 210,0 miliona eura, od čega će 85% biti obezbijeđeno iz kredita sa kineskom Exim bankom, dok će preostali iznos biti obezbijeđen iz budžeta.

Za 2019. godinu, iznos zaduženja potreban za otplatu duga će značajno porasti, i iznosiće oko 573,0 miliona eura, što je prije svega uzrokovano dospjećem Eurobonda iz 2014. godine, u iznosu od 280,0 miliona eura. Od navedenih iznosa, oko 178,0 miliona eura u 2018. godini i oko 215,0 miliona eura u 2019. godini²⁹, odnosi se na potrebna sredstva za finansiranje izgradnje autoputa, pri čemu su ista već obezbijeđena kroz zaključeni kreditni aranžman sa kineskom EXIM bankom. Prema planu otplate obaveza, potreban iznos u 2020. godini će iznositi oko 553,0 miliona eura. Najveće obaveze koje dospjevaju za otplatu duga u 2020. godini, odnose se na otplatu Eurobonda iz 2015. godine, u iznosu od 500 miliona eura. Međutim, i pored dospjeća pomenute otplate za Euroobveznica, imajući u vidu planirani suficit u 2020. godini, u iznosu od oko 207 miliona eura, kao i niži nivo planiranih sredstava za finansiranje kapitalnog budžeta (zbog završetka Projekta izgradnje autoputa-dionice Smokovac-Mateševo), nedostajće sredstva samo za otplatu dijela duga.

Imajući u vidu potrebe finansiranja budžeta, za 2018. godinu, sredstva za potrebe otplate duga, i plaćanje obaveza po osnovu izgradnje autoputa, biće obezbijeđena kroz aranžman sa kineskom EXIM bankom i putem emisije obveznica na inostranom tržištu, izdavanjem domaćih obveznica ili kreditnim aranžmanima sa inostranim i domaćim finansijskim institucijama.

S tim u vezi, kako bi se obezbjedila sredstva za finansiranje navedenih obaveza, u novembru 2017. godine finalizovani su pregovori između Vlade Crne Gore i Svjetske banke o dodjeli Garancije zasnovane na javnoj politici (Policy based guarantee – PBG) u iznosu od 80,0 miliona eura, koja je Crnoj Gori odobrena u decembru 2017., i kojom će se omogućiti zaduženje države u iznosu od 200,0-240,0 miliona eura, pod povoljnijim uslovima i sa nižom kamatnom stopom. Na taj način će se obezbijediti sredstva za finansiranje budžeta u 2018. godini. U toku 2018. godine, razmotriće se i mogućnost da se pomenuta sredstva iskoriste za otplatu i refinansiranje postojećeg duga. Istovremeno, postoji mogućnost da se sredstva Svjetske banke iskoriste za refinansiranje dijela obaveza po osnovu Euroobveznica, koje dospjevaju u periodu 2019-2021. godine. Takođe, isti aranžman biće predviđen i u toku 2018-2019. godine, ukoliko se ispune određeni uslovi, koji budu definisani sa Svjetskom bankom.

U slučaju da se izabere opcija da se obaveze po osnovu Euroobveznica, koje dospjevaju 2019. i 2020. godine, izmire na način što bi se kreditno zadužili ili emisijom obveznica u godinama dospjeća i njima finansirale postojeće obaveze, pomenuta zaduženja bila bi na duži vremenski period, sa grejs periodom kojim bi se izbjeglo opterećenje budžeta do 2022. godine.

U periodu 2018 – 2020. godine, predviđa se i povlačenje oko 186,0 miliona eura sredstava za finansiranje infrastrukturnih i drugih projekata, od čega se na zaduženja za nove infrastrukturne projekte odnosi oko 55,0 miliona eura. Međutim, i dalje, najveći uticaj na kretanje javnog duga u periodu 2018–2019. godine, imaće povlačenje sredstava za realizaciju projekta izgradnje autoputa Bar – Boljare. Prema

²⁹ Pogledati grafik br.3.5.1-2

projekciji, predviđeno je da će kreditna sredstva za potrebe implementacije infrastrukturnih projekata biti angažovana u prosječnom iznosu od po 60 miliona eura godišnje.

Tabela 3.5.2 Kretanje državnog i javnog duga za period 2017-2020 - osnovni scenario³⁰

godina	2017.	2018.	2019.	2020.
BDP	4.202,10	4.397,70	4.569,40	4.729,60
Unutrašnji dug	373,40	309,71	252,04	144,33
Spoljni dug	2.233,85	2.472,03	2.626,22	2.536,02
Dug državnih preduzeća i privrednih društava	1,23	1,23	1,23	1,23
Ukupno državni dug	2.608,48	2.782,98	2.879,49	2.681,58
Ukupno državni dug %BDP-a	62,08%	63,28%	63,02%	56,70%
Dug lokalne samouprave	142,09	142,09	142,09	142,09
Ukupno javni dug	2.750,57	2.925,07	3.021,58	2.823,67
Ukupno javni dug % BDP-a	65,46%	66,51%	66,13%	59,70%

*Iznos duga lokalne samouprave je prema projekcijama Ministarstva finansija, iz razloga što država ne radi kvartalni izvještaj o javnom dugu.

**Dug prikazan na grafiku ne uključuje depozite Ministarstva finansija i depozite lokalne samouprave.

Kao što se može vidjeti u tabeli, na kraju 2017. godine, procijenjeni državni dug, iznosi 62,1% BDP-a, dok se javni dug procjenjuje na nivou od 65,46% BDP-a.

U 2018. godini, očekuje se dalji rast duga, izazvan prvenstveno zbog troškova izgradnje autoputa, stoga se očekuje da će državni dug na kraju 2018. godine iznositi 63,3% BDP-a, dok će javni dug iznositi oko 66,5% BDP-a. Što se tiče stanja duga za 2019. godinu, prema projekcijama, koje podrazumijevaju takođe velike izdatke za potrebe izgradnje autoputa, državni dug će iznositi 63% BDP-a, dok bi javni dug iznosio 66,1% procijenjenog BDP-a. Imajući u vidu da u 2020. godini neće biti zaduženja za projekat autoputa, kao i da u toj godini će biti otplaćene Euroobveznice iz 2015. godine, državni dug će biti na nivou od 56,7% procijenjenog BDP-a, dok će javni iznositi 59,7 % BDP-a. Takođe, prikazana dinamika kretanja javnog duga, pored već navedenog, uzrokovana je sljedećim:

- Za kreditna zaduženja sa varijabilnim kamatnim stopama koristile su se margine koje su aktuelne krajem 2017. godine, dok je za kreditna zaduženja sa fisknom kamatnom stopom korišćena poslednja kamatna stopa kod finansisjskih institucija kod kojih su uzeti krediti.
- Za kredite koji su u neeurskim valutama, korišćeni su kursevi na dan 31.10.2017. godine.
- U prikazanom periodu planirano je održavanje depozita na nivou od oko 10 miliona eura.
- Zaduzenja za finansiranje budžeta u periodu 2018-2020. godine, planirana su sa periodom otplate od 10 godina, sa grejs periodom do 4 godine, i kamatnom stopom do 4%.

3.5.3 Scenario nižeg rasta

Ukoliko dođe do usporavanja ekonomskog rasta i smanjenja nivoa prihoda, u skladu sa scenarijom nižeg rasta, navedene promjene uticaće i na kretanje javnog duga. Smanjenje prihoda, i stagnacija u rastu investicija, dovešće do potrebe za dodatnim zaduživanjem, kako bi se obezbijedila nedostajuća sredstava za finansiranje deficita.

Tabela 3.5.3 Kretanje duga za period 2017-2020 - scenario nižeg rasta³¹

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.
--------	-------	-------	-------	-------

³⁰ Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio konzistentan sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu.

³¹ Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio konzistentan sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu

BDP	4.202,10	4.323,60	4.440,30	4.590,00
Unutrašnji dug	373,40	309,71	252,04	144,33
Spoljni dug	2.233,85	2.497,03	2.691,22	2.641,02
Dug državnih preduzeća i privrednih društava	1,23	1,23	1,23	1,23
Ukupno državni dug	2.608,48	2.807,98	2.944,49	2.786,58
Ukupno državni dug %BDP-a	62,08%	64,95%	66,31%	60,71%
Dug lokalne samouprave	142,09	142,09	142,09	142,09
Ukupno javni dug	2.750,57	2.950,07	3.086,58	2.928,67
Ukupno javni dug % BDP-a	65,46%	68,23%	69,51%	63,81%

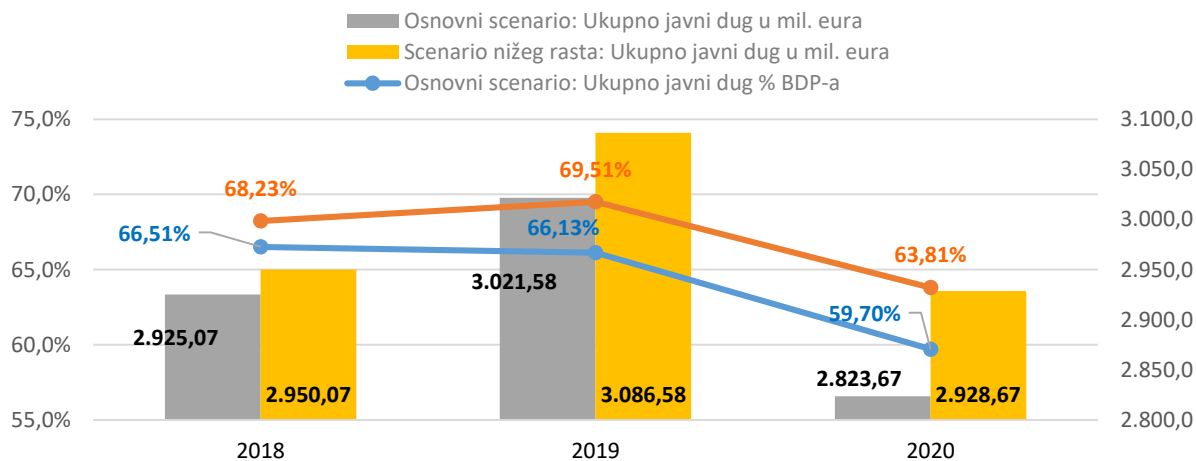
*Iznos duga lokalne samouprave je prema projekcijama Ministarstva finansija, iz razloga što država ne radi kvartalni izvještaj o javnom dugu.

**Dug prikazan na grafiku ne uključuje depozite Ministarstva finansija i depozite lokalne samouprave

Prema ovoj projekciji, u posmatranom periodu, javni dug bi došao do najviše tačke u 2019. godini, kada bi iznosio 69,5% BDP-a, nakon čega bi se kretao silaznom putanjom, što je kao i u osnovnom scenariju, prije svega, rezultat finalizacije kreditnog zaduženja u 2019. godini za potrebe finansiranja projekta izgradnje autoputa.

Imajući u vidu projekcije kretanja duga, u slučaju smanjenja prihoda i stagnacije investicija, obaveze za otplatu duga u posmatranom periodu se neće promijeniti u odnosu na osnovni scenario, iz razloga što su buduća zaduženja planirana sa grejs periodom do 4 godine, kako bi se izbjeglo opterećenje budžeta u periodu otplate Euroobveznica do 2021. godine. Međutim, potrebe za zaduženjem će biti nešto više u navedenom periodu, u prosjeku oko 40 miliona godišnje, što će uticati i na rast duga u nominalnom iznosu. Imajući u vidu i manje ostvarenje BDP-a, kao što je prikazano u prethodnoj tabeli, stanje javnog duga će imati veće učešće u BDP-u, pri čemu neće dostići nivo ispod 60% BDP-a u 2020. godini, kao što je to planirano u osnovnom scenariju.

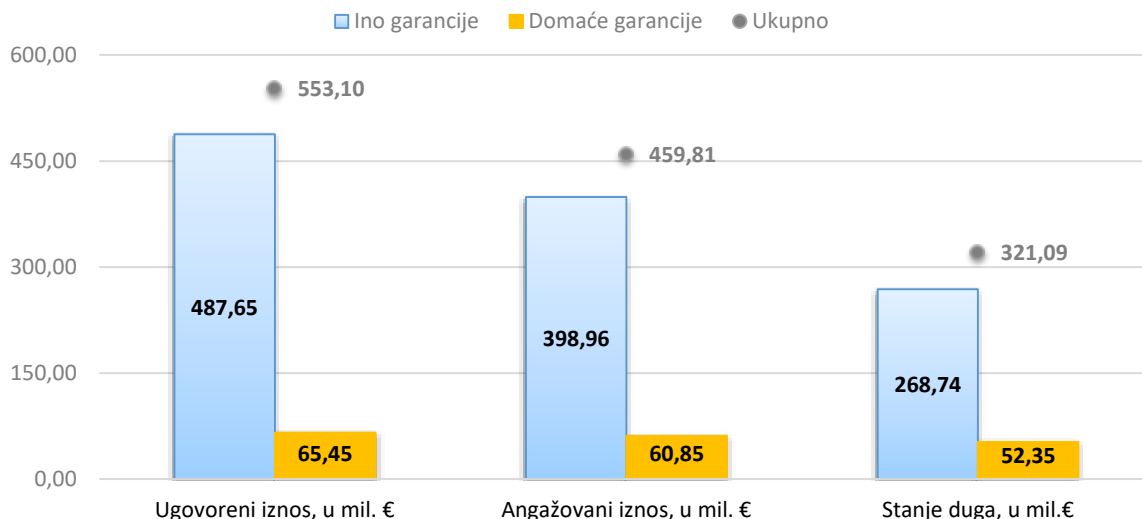
Grafik 3.5.3 Uporedni prikaz kretanja javnog duga u osnovnom i scenariju nižeg rasta, u mil.€ i % BDP-a

3.5.4 Stanje državnih garancija

Ukupne državne garancije na 30. septembar 2017. godine, iznosile su 321,09 miliona eura ili 7,63% BDP-a. Od navedenog iznosa, oko 268,74 miliona eura (6,39%BDP-a) iznosile su ino garancije, dok su domaće garancije iznosile 52,35 miliona eura (1,24% BDP-a). U 2017. godini nije bilo aktiviranja državnih garancija.

Grafik 3.5.4 Državne garancije, stanje na dan 30.09.2017. godine

U skladu sa Zakonom o budžetu za 2017. godinu, Vlada Crne Gore izdala je garancije u ukupnom iznosu od 13,7 miliona eura, od čega je ugovoreno 7,0 miliona eura, za kreditni aranžman od 20,0 miliona eura između Željezničke infrastrukture i Evropske investicione banke (EIB), za projekte koji se odnose na rekonstrukciju i unapređenje željezničke infrastrukture, i za kreditni aranžman između Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje i Erste banke, u iznosu do 7,0 miliona eura, u cilju zamjene postojeće garancije izdate Abu Dabi Fondu, za kreditni aranžman između Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje i Abu Dabi Fonda.

U drugom kvartalu 2017. godine izdata je gore navedena domaća garancija za Javno preduzeće "Regionalni Vodovod Crnogorsko Primorje" – Budva za potrebe refinansiranja kredita Abu Dabi Fonda za razvoj, u iznosu od 6,7 miliona eura. Najveći dio domaćih garancija čine garancije izdate za lokalnu samoupravu za realizaciju sanacionih planova. Stanje duga po osnovu izdatih garancije za lokalnu samoupravu, na kraju trećeg kvartala 2017. godine, iznosi 36,11 miliona eura. U odnosu na kraj 2016. godine, stanje duga ukupno izdatih domaćih garancija na kraju trećeg kvartala 2017. godine, uvećano je za oko 1,37 miliona eura.

Iako je Zakonom o budžetu za 2017. godinu, bilo planirano izdavanje garancije za kreditni zajam između Crnogorskog elektronskoprenosnog sistema (CGES) i Njemačke banke za razvoj (KfW), za projekat izgradnje elektroenergetske infrastrukture na poluostrvu Luštica, u iznosu od 20,0 miliona eura, pomenuti aranžman još uvijek nije realizovan. Međutim, očekuje se potpisivanje navedenog aranžmana do kraja 2017. godine. Takođe, zbog rizika da isti ne bude potpisan u ovoj godini, planiran je i Zakonom o budžetu za 2018. godinu.

Takođe, Zakonom o budžetu za 2018. godinu, predviđeno je izdavanje garancije u iznosu do 7,0 miliona eura, za kreditni aranžman koji je zaključen u martu 2017. godine između Željezničke infrastrukture Crne Gore i Evropske Investicione banke, za projekte koji se odnose na rekonstrukciju i unapređenje željezničke infrastrukture, u ukupnom iznosu od 20,0 miliona eura.

3.6 Analiza osjetljivosti i poređenje s prethodnim programom

3.6.1 Osjetljivost projekcija javnih finansija na alternativne scenarije rizika

Glavni rizici u ostvarenju fiskalnih projekcija, bilo politički ili ekonomski, mogu se negativno odraziti na javne finansije. Pregled rizika po ostvarenje datih fiskalnih projekcija dat je u narednoj tabeli:

Tabela 3.6 Pregled fiskalnih rizika u srednjem roku

	Pozitivni	Negativni
Politički	- Crna Gora kao članica NATO povećaće povjerenje investitora i turista, što će pozitivno uticati na sve ekonomske parametre domaće ekonomije i usloviti bolji pristup izvorima finansiranja; - Napredak na putu pristupanja Evropskoj uniji, usloviće povećanje povjerenja investitora, stabilniji poslovni ambijent i pristup EU fondovima;	- Politička nestabilnost u regionu Jugoistočne Evrope može se negativno odraziti na ekonomiju Crne Gore, posebno u sektoru turizma;
Ekonomski	- Sprovedenje mjera fiskalne konsolidacije pozitivno utiče na stabilnost i održivost javnih finansija; - Smanjenje nivoa javnog duga u srednjem roku vraća povjerenje finansijskih tržišta i omogućava zaduživanje pod povoljnijim uslovima; - Boljom kontrolom javne potrošnje i reformama u procesu budžetiranja povećava se fiskalna disciplina što će se pozitivno odraziti na glavne fiskalne pokazatelje; - Veći multiplikativni efekti gradnje Autoputa i realizacija najavljenih investicija pozitivno će se odraziti na projekcije prihoda; - Intenziviranje aktivnosti na smanjenju sive ekonomije i ostvarivanje rezultata na tom polju povećaće poresku bazu, pa samim tim, i omogućiti povećanje budžetskih prihoda; - Reprogram poreskog duga opština i obaveza da se zarade uplaćuju u bruto iznosu imaće pozitivan efekat na budžetske prihode;	- Promjena dinamike u realizaciji investicionih projekata može ugroziti projektovani makroekonomski okvir, a time i fiskalne projekcije za srednji rok; - Ne sprovođenje mjera fiskalne konsolidacije u planiranom obimu može pogoršati projektovane iznose deficita i javnog duga; - Povećanje obaveza u oblasti zdravstva može uticati na povećanje projektovane iznosa potrošnje; - Povećanje cijene izgradnje Autoputa, potencijalno do 10%; - Visina državnog duga predstavlja negativan ekonomski pritisak na ostvarenje projekcija, a povećanje državnog duga negativno utiče na uslove zaduživanja na međunarodnom tržištu; - Implementacija ESA2010 metodologije će proširiti postojeći institucionalni obuhvat budžetskog računovodstva sa javnim preduzećima koja po ESA2010 kvalitativnim ili kvantitativnim kriterijumima trebaju biti prikazani u sektoru Opšte države. Shodno tome, postoji mogućnost da će doći do povećanja deficita i duga pomenutog sektora u srednjem roku.

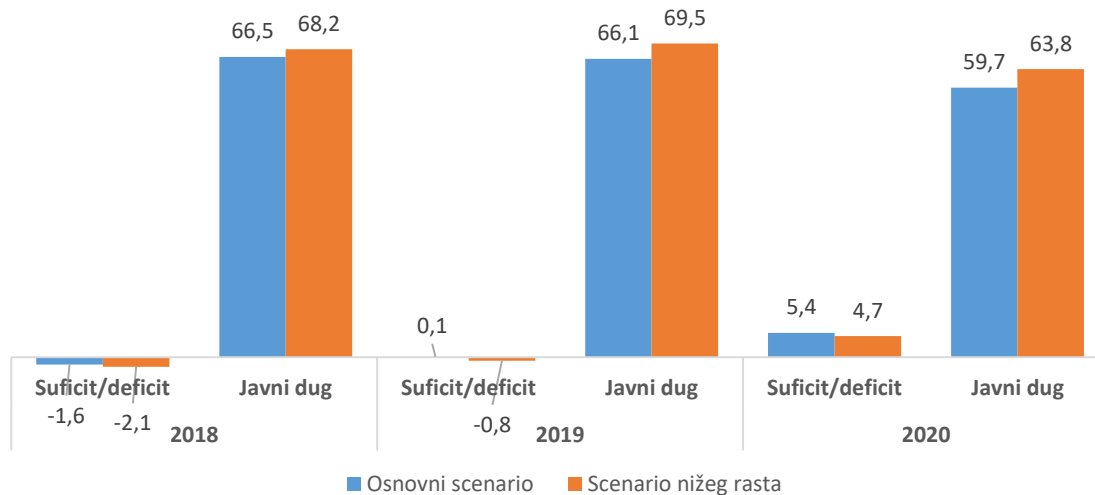
Alternativni fiskalni scenario bazira se na makroekonomskom scenariju nižeg rasta, koji polazi od pretpostavke da će investicije u srednjem roku ostati na visokom nivou iz 2017. godine, a da će u 2018. i 2019. godini zbog eventualnih loših vremenskih uslova ili geopolitičkih rizika doći do pada prihoda od turizma za 2% za obje godine, što je obrazloženo u poglavlju 2. U slučaju materijalizacije ovih rizika, budžetski prihodi se ne bi ostvarili u okvirima planiranih osnovnim scenarijom, rashodi bi ostali na istom nivou, što bi rezultiralo većim nivoom deficita javnih finansija u srednjem roku, a samim tim, i većim potrebama za finansiranjem javne potrošnje.

Fiskalni koeficijenti elastičnosti pokazuju da je u fiskalnom scenariju prihodna strana podložna uticajima iz makroekonomskog okruženja, dok na rashodnu stranu budžeta, posebno u crnogorskim uslovima u kojima je budžetska potrošnja u dominantnoj mjeri mandarnog karaktera, makroekonomska kretanja nemaju veliki uticaj.

Imajući navedeno u vidu, u slučaju realizacije makroekonomskog scenarija nižeg rasta, prihodi bi se prosječno godišnje smanjivali za oko 1,7%, u odnosu na osnovni scenario. Istovremeno, došlo bi i do korekcije deficita, tako da bi u scenariju nižeg ekonomskog rasta manjak u javnim finansijama iznosio oko 2,1% BDP-a u 2018. godini, 0,8% BDP-a u 2019., dok bi se u 2020. ostvario suficit od 4,7% BDP-a.

Također, i javni dug bi bio na višem nivou u odnosu na osnovni scenario, što je prikazano u potpoglavlju 3.5.

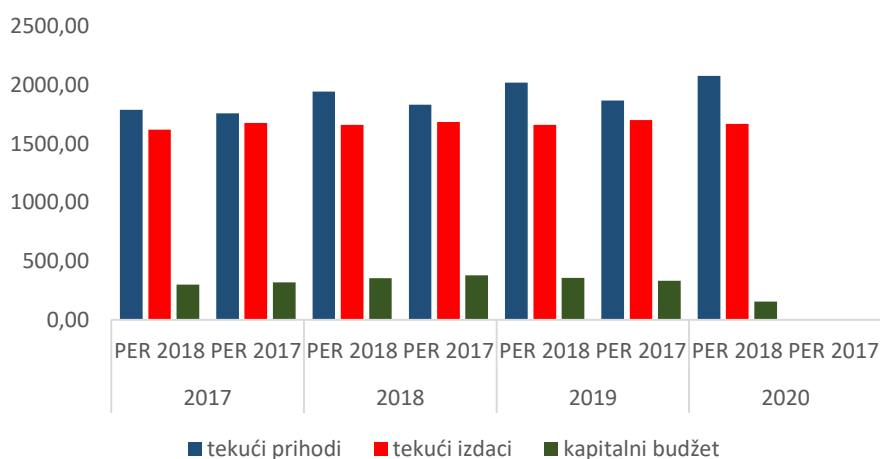
Grafik 3.6.1: Poređenje osnovnog i nižeg scenarija

3.6.2 Upoređivanje sa prethodnim programom

U odnosu na projekciju prihoda datu u prošlogodišnjem Programu, procijenjeni javni prihodi u 2017. godini su iznad projektovanih za 17,9 miliona eura, što je u najvećoj mjeri rezultat sprovedenih mjera fiskalne konsolidacije, ali uporedo sa tim, i rezultat rasta ekonomske aktivnosti.

Grafik 3.6.2: Analiza osjetljivosti i poređenje sa prethodnim programom

Kao što se može vidjeti na *grafiku 3.6.2*, izvorni javni prihodi, u svim godinama, ostvareni su u iznosima većim od projektovanih, što upućuje na efekat novih mjera. Projekcija rashoda u odnosu na prethodni Program, niža je u svim godinama projekcije usljed efekata sprovedenih mjera fiskalne konsolidacije. U dijelu Kapitalnog budžeta, projektovana sredstva su manja u odnosu na prethodni Program, kako usljed umanjenja sredstava u dijelu ostalih projekata, tako i usljed izmijenjene dinamike povlačenja sredstava za potrebe autoputa, u odnosu na pretpostavke iz prethodnog programa.

Uporedni prikaz kretanja duga u PER-u 2017-2019 i PER-u 2018-2020.

U skladu sa dodatnim srednjoročnim mjerama fiskalne konsolidacije koje sadržnim u Fiskalnoj strategiji usvojenoj u julu 2017. godine, u cilju smanjenja deficita i javnog duga, smanjene su potrebe za obezbjeđenjem dodatnih sredstava za finansiranje budžeta, što je doprinijelo usporavanju rasta javnog duga.

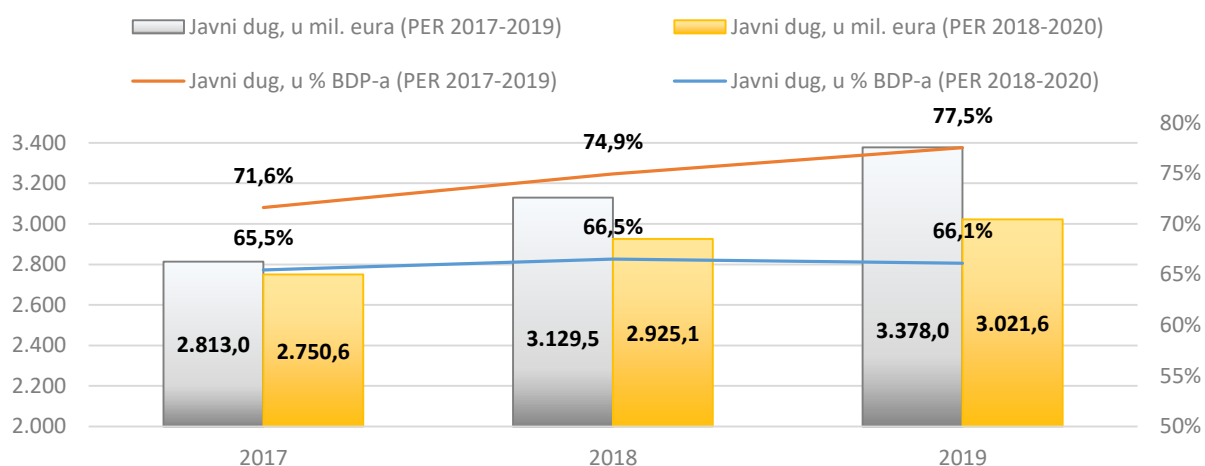
U odnosu na projekcije kretanja javnog duga, koje su date u PER-u 2017-2019, ovogodišnje projekcije se znatno razlikuju, što se prvenstveno temelji na različitom početnom stanju u momentu kada su iste i rađene. Nove projekcije su rađene uzimajući u obzir da se u periodu 2018-2020 očekuje brži rast BDP-a, da je smanjen deficit i iznos nedostajućih sredstava u budžetu, odnosno potrebe za zaduženjem.

Predstavljene projekcije za period 2018-2020. godine, podrazumjevaju paket srednjoročnih mjera fiskalne konsolidacije obuhvaćenih Fiskalnom Strategijom Vlade Crne Gore, dok navedene mjere nisu sadržane u PER-u 2017-2019. Navedene mjere su doprinijele smanjenju deficita centralnog budžeta za 2017. godinu u odnosu na plan u PER-u 2017-2019, i shodno tome, odrađena je srednjoročna projekcija prihoda i rashoda budžeta za period 2018-2020 godine, koja podrazumijeva brže smanjenje budžetskog deficita, čime je smanjena potreba za obezbjeđivanjem dodatnih sredstava za finansiranje budžeta.

Kao što se može vidjeti u tabelama u prilogu, iznos nedostajućih sredstava je smanjen za oko 120 miliona eura u 2018. godini, i za oko 147 miliona eura u 2019. godini, u odnosu na projekciju koja je data u PER-u 2017-2019, što je uticalo na nivo duga, i rezultiralo smanjenjem stanja duga za naredne godine. Takođe, u projekcijama za period 2018-2020. godine, BDP je nominalno veći za oko 274 miliona eura u 2017. godini, oko 220 miliona eura u 2018. godini i oko 213 miliona eura u 2019. godini, u odnosu na projekcije iz prethodnog PER-a.

Takođe, nove projekcije za period 2018-2020 godine, podrazumjevaju povlačenje sredstava iz kredita, za potrebe finansiranja infrastrukturnih projekata, u nešto manjem obimu, u odnosu na prethodne projekcije za period 2017-2019. godine, što je prvenstveno rezultat sporijeg povlačenja sredstava iz kredita u prethodnim godinama. U skladu sa tim, u projekcijama za period 2018-2020. godine, iznos kreditnih sredstava za potrebe finansiranja infrastrukturnih projekata planiran je u prosjeku na oko 60 miliona eura godišnje, dok je u prethodnom PER-u 2017-2019 ovaj iznos bio projektovan na nivou od po 100 miliona eura godišnje.

Grafik 3.6.3 Projekcije kretanja javnog duga u mil. eura i u % BDP-a, u odnosu na projekcije date u PER-u 2017-2019³²

³² Iz prikazanog stanja, dug željeznice i dug za zaostale penzije je izuzet, kako bi izvještaj bio konzistentan sa EDP tabelama koje se dostavljaju Eurostatu

3.7 Fiskalno upravljanje i budžetski okvir

Da bi definisani program fiskalne konsolidacije dao pune efekte u srednjoročnom periodu, neophodno je uporedo sa tim, raditi na snaženju regulatornog okvira u oblasti upravljanja javnim finansijama, kako bi se dodatno unaprijedila kredibilnost fiskalne politike.

U cilju osnaživanja upravljanja javnim finansijama, u 2017. godini, izmjenom Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, u budžetski sistem formalno je uvedeno trogodišnje budžetiranje, koje će postati sastavni dio Zakona o budžetu za 2019. godinu, pri čemu će prva godina biti obavezujuća, a naredne dvije indikativne. Ova novina u budžetskom procesu omogućava značajno veću predvidivost i transparentnost budžetske potrošnje u srednjem roku, imajući u vidu da će rashodi potrošačkih jedinica biti prikazani za period od tri godine, za razliku od dosadašnje prakse koja je podrazumijevala prikaz prihoda i rashoda u srednjem roku isključivo na agregatnom nivou.

Unapređenje srednjoročnog budžetskog okvira vršiće se i kroz jačanje mehanizma za koordinaciju strateških Vladinih politika i njihovo bolje povezivanje sa budžetskim programima i njihovim ciljevima. U tom pravcu, Ministarstvo evropskih poslova, otpočelo je sa aktivnostima na: uspostavljanju i razvoju sistema koordinacije i praćenja usklađenosti stratezijskih dokumenata kojima se utvrđuju javne politike kao i sistema za procjenu učinaka i praćenje stepena sprovođenja stratezijskih dokumenata kojima se utvrđuju javne politike. Aktivnosti koje treba da uslijede u narednom periodu biće usmjerene ka ostvarenju tri cilja: povećanju kvaliteta stratezijskih dokumenata; uspostavljanju sistema koordinacije stratezijskih dokumenata i uspostavljanju srednjoročnog stratezijskog planiranja uz koordiniran međuresorski pristup.

Uporedo sa ovim procesom, radiće se na uvođenju programskog budžetiranja, koji shodno PFM reformi (Public Finance Management-Upravljanje javnim finansijama), u punoj mjeri treba da bude implementiran do kraja 2020. godine. Da bi se stvorili preduslovi za implementaciju budžeta na programskoj osnovi, Vlada Crne Gore je donijela Odluku o načinu pripreme i sadržaju programskog budžeta potrošačkih jedinica koja predstavlja osnov za otpočinjanje ovog procesa. Shodno utvrđenoj dinamici, glavni elementi programskog budžeta biće postepeno uvođeni, kako bi u završnoj fazi bili razvijeni indikatori za mjerenje učinaka programa. Punom implementacijom programskog budžeta stvoriće se uslovi da budžet bude transparentniji, pa samim tim i razumljiviji za građane.

U dijelu budžetiranja kapitalnih projekata, radiće se na jačanju definisanja prioriteta, izbora, procjene i evaluacije kapitalnih investicija kako bi se unaprijedilo planiranje kapitalnog budžeta, ali i povećao procenat njegovog izvršenja tokom godine.

Sve aktivnosti vezane za proces unapređenja srednjoročnog budžetskog okvira i implementacije programskog budžetiranja biće finansirane kroz sredstva obezbijedena za ove namjene iz fondova EU. Uporedo sa tim, biće unaprijeđena softverska rješenja koja se koriste u oblasti planiranja i izvršenja budžeta, kao i obračuna zarada, kako bi se stvorili uslovi za obračun zarada na centralnom nivou za sve zaposlene u javnoj upravi. Na taj način će se postići efikasniji proces obračuna zarada, sa većim stepenom kontrole i izvještavanja, kao i efikasnije upravljanje potrošnjom za zarade.

Imajući u vidu identifikovane potrebe za daljim razvojem na polju fiskalnog izvještavanja, tokom 2018. godine, biće usvojen novi Zakon o računovodstvu u javnom sektoru. Donošenje ovog zakona prvi je korak na putu uvođenja obračunskog računovodstva i približavanja međunarodnim računovodstvenim standardima za javni sektor, kao i standardima finansijskog izvještavanja. Ovo posebno iz razloga, što trenutno, ne postoji jedinstveni normativni okvir kojim su definisani osnovni principi za vođenje računovodstva budući da su računovodstveni principi definisani kroz niz zakona i podzakonskih akata.

U dijelu implementacija ESA2010 metodologije u statistici državnih finansija, ustanovljena radna grupa intenzivno je radila na implementaciji pomenute metodologije kroz projekat koji je finansiran preko IPA2013. Projekat je završen u julu 2017. godine i postignuti su značajni rezultati. Što se tiče Fiskalne notifikacije, odnosno Procedure prekomjernog deficita, podaci se šalju u skladu sa nacionalnom regulativnom i metodologijom, a nakon potpune implementacije ESA2010 i Priručnika o deficitu i dugu podaci će biti revidirani.

3.8 Održivost javnih finansija

Fiskalna stabilnost predstavlja jedan od glavnih preduslova za održavanje ukupne makroekonomske stabilnosti, te reforme koje se sprovode u penzionom, zdravstvenom i sistemu socijalne zaštite u najvećem mjeri opredjeljuju nivo stabilnosti ukupnog sistema javnih finansija jedne države.

Fiskalni rizici koji su prijetili da naruše stabilnost javnih finansija, u značajnoj mjeri su amortizovani mjerama koje su detaljno obrazložene u prethodnom dijelu ovog poglavlja, ali da bi se obezbijedila dugoročna stabilnost javnih finansija, neophodno je nastaviti sa reformama posebno u oblastima koje imaju najveći uticaj na glavne kategorije prihoda i rashoda.

U cilju smanjenja učešća fonda zarada zaposlenih u ukupnoj javnoj potrošnji, fokus će biti stavljen na racionalizaciju javne uprave kroz optimizaciju broja zaposlenih, u skladu sa Strategijom reforme javne uprave za period 2016–2020. godine. Stoga se, tokom 2018. godine, očekuje donošenje metodologije i Plana za optimizaciju broja zaposlenih u javnoj upravi, kojim će se definisati optimalan broj zaposlenih u javnoj upravi. Aktivnosti usmjerene na reformisanje javne uprave kako bi se osigurao kvalitet vršenja javnih usluga biće finansirane iz IPA II prepristupnog programa kroz direktnu budžetsku podršku, koja iznosi 15,00 miliona eura.

Kako bi se unaprijedila fiskalna održivost sistema socijalne zaštite čije finansiranje čini značajan dio javne potrošnje, ali i povećala socijalna sigurnost građanja, izvršene su značajne reformske promjene u ovoj oblasti. Naime, izmjenama Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti redefinisani su osnovni paketi socijalne zaštite, kako bi raspodjela socijalnih fondova bila pravednija i usmjerena ka najranjivijim kategorijama društva. Ustavni sud Crne Gore je proglasio neustavnim naknade za majke sa troje i više djece, nakon čega je usvojen Zakon o implementaciji odluke Ustavnog suda. Praksa je pokazala da nije ispunjen cilj uvođenja ovih naknada u dijelu podsticanja nataliteta s obzirom na prosječnu starost korisnika naknada. Osim značajnog fiskalnog pritiska, ovakva mjera imala je za posljedicu i pogoršanje indikatora na tržištu rada, jer se ovom mjerom uticalo na destimulisanje korisnika za formalno zapošljavanje.

Da bi se supstituisali negativni efekti ovih mjera na dohodak stanovništva, ojačan je postojeći sistem socijalne i dječje zaštite kroz: povećanje iznosa dječjeg dodatka za 20% za djecu iz porodica koje koriste materijalno obezbjeđenje porodice, djecu sa invaliditetom i djecu bez roditeljskog staranja, kao i povećanje naknade za novorođeno dijete. Takođe, uvedene su kompenzacione naknade za žene koje su napustile posao, nakon ukidanja naknade po osnovu rođenja troje ili više djece od strane Ustavnog suda Crne Gore, kao i osmišljeni programi u okviru aktivne politike zapošljavanja, za korisnice naknada koje su prethodno bile na evidenciji nezaposlenih lica kako bi se dodatno stimulisale da se aktivno uključe na tržište rada. U skladu sa ciljevima u ovoj oblasti, biće nastavljeno sa sprovođenjem projekta "Socijalni karton – Informacioni sistem socijalnog staranja", kako bi se dodatno unaprijedila baza podataka o korisnicima prava u sistemu socijalnog staranja i na taj način bolje usmjeravala budžetska sredstva opredijeljena za ove namjene.

U dijelu zdravstvenog sistema nastaviće se sa reformama s ciljem podizanja nivoa i kvaliteta zdravstvene zaštite i obezbjeđenja održivosti Fonda za zdravstveno osiguranje. Kako bi se zaustavio trend akumuliranja neizmirenih obaveza koje generiše zdravstveni sistem, posebno u dijelu troškova za lijekove, u 2017. godini, revidirana je Odluka o utvrđivanju liste lijekova, koja sadrži osnovnu listu lijekova koju u potpunosti refundira Fond za zdravstveno osiguranje, kao i dopunsku listu lijekova za koje se vrši doplata. Pored toga, revidirana lista će uključiti odredbe za ugovore o uslovnim naknadama za skupe lijekove kao instrument politike za obuzdavanje troškova odnosno stavljanje pod kontrolu budžeta za farmaceutske proizvode. Pomenute reforme treba da omoguće značajnije smanjenje troškova za lijekove u narednom periodu, što će uticati i na smanjenje ukupnih neizmirenih obaveza zdravstvenog sistema.

Postojeći penzioni sistem ima značajan uticaj na održivost javnih finansija, imajući u vidu permanentan deficit Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja koji zahtijeva dotacije od strane budžeta kako bi se obezbijedilo redovno servisiranje prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja. Reformom koja je u primjeni od 2011. godine, starosna granica za odlazak u penziju postepeno je pomjerena na 67 godina života, a formula za usklađivanje penzija je promijenjena. Rezultati ove reforme ne mogu biti vidljivi u

kratkom roku, imajući u vidu dug period postepenog podizanja starosne granice za sticanje prava na starosnu penziju, ali i pored toga pozitivni efekti ove reforme jednim dijelom su neutralisani usljed uvođenja posebnih uslova za prijevremeno penzionisanje, što je rezultiralo povećanjem ukupnog broja penzionera. U tom dijelu, reformske aktivnosti u narednom periodu biće usmjerene na sprječavanje mogućnosti za donošenje propisa, koji bi omogućili ad hoc prijevremeno penzionisanje, kao i na redefinisana uslova za ostvarivanje beneficiranog staža za pojedine kategorije poslova.

U skladu sa projektovanim srednjoročnim budžetskim okvirom, penzije će biti usklađivane prema važećim i projektovanim makroekonomskim indikatorima, koji imaju uticaj na visinu penzije.

U cilju unapređenja efikasnosti sistema javnih nabavki u 2017. godini, stvorene su pretpostavke za sprovođenje centralizovanih javnih nabavki kroz donošenje Uredba o objedinjavanju javnih nabavki roba i usluga. Shodno Uredbi, uspostavlja se centralno tijelo koje će sprovoditi objedinjene javne nabavke za standardizovane robe i usluge za potrebe organa državne uprave. Očekivani efekti ove reforme treba da budu ostvarivanje nižih cijena usljed efekta obima čime će se smanjiti budžetska izdvajanja po osnovu javnih nabavki, ali i ubrzati tenderske procedure. Snažan fokus je i na uvođenju sistema elektronskih javnih nabavki, o čemu je detaljnije opisano u poglavlju 4.

Važan segment ukupnog fiskalnog sistema je stanje i kretanje finansija lokalne samouprave. Pozitivan efekat na ostvarivanje prihoda koje ubira lokalna samouprava imaće primjena Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata i to po osnovu legalizacije bespravnih objekata. Imajući u vidu namjenski karakter ovih prihoda, u narednom periodu, planirano je povećanje kapitalnih izdataka lokalnih samouprava.

4. STRUKTURNE REFORME U PERIODU 2018-2020. GODINA

4.1 Prepoznavanje ključnih prepreka konkurentnosti i inkluzivnom rastu

Poglavlje 4 Programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina sadrži pregled prioriternih reformskih mjera u Crnoj Gori, koje su tijesno povezane sa sveukupnim prioritetima makroekonomske i fiskalne politike sadržanim u poglavljima 1, 2 i 3 i između ostalog utiču na ukupni fiskalni i makroekonomski okvir sadržan u ovim poglavljima. Konkretnije, kako je i opisano u uvodnom dijelu PER-a za 2018. godinu, Crna Gora je svoje strateške ciljeve u oblasti ekonomskog razvoja za srednjoročni period definisala Pravcima razvoja Crne Gore za period 2018-2021. godina (PRCG)³³ – dokumentom Vlade koji ima za cilj održiv ekonomski rast koji bi u krajnjoj mjeri trebao rezultirati povećanjem kvaliteta života građana. Pored PRCG, drugi važan razvojni dokument je Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020. čiji je cilj postizanje visokog i održivog ekonomskog razvoja, a samim tim i podsticanje većeg privrednog rasta u regionu, veći prosperitet i stvaranje novih radnih mjesta, a sve kroz jačanje regionalne saradnje i veze sa EU. Takođe, razvojna vizija Crne Gore je definisana Strategijom održivog razvoja do 2030. godine po kojoj je “društveno-ekonomski razvoj zemlje utemeljen je na skladnom odnosu čovjeka i prirode i efikasnom upravljanju ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim resursima”. Osim navedenih strateških razvojnih dokumenta, postoji i niz sektorskih strategija i politika, poput Industrijske politike Crne Gore do 2020., koje se nadovezuju na njihovu strukturu.

Program ekonomskih reformi (PER) u 2015., 2016., 2017. i 2018. godini je detaljno dijagnostifikovao prepreke konkurentnosti i daljeg ekonomskog rasta i razvoja. Imajući u vidu strukturnu prirodu navedenih reformi, njihovo prevazilaženje je dugoročno pitanje. U nastavku su prikazane ključne prepreke koje sprečavaju unapređenje konkurentnosti i ostvarenje razvojnih ciljeva zemlje. One obuhvataju: nedovoljno razvijenu infrastrukturu (saobraćajna, komunalna, energetska, itd.); nizak nivo dodate vrijednosti u proizvodnji i nizak stepen diverzifikacije izvoza; ograničen pristup finansiranju malih i srednjih preduzeća, kao i nedovoljnu savjetodavnu podršku sektoru malih i srednjih preduzeća; registraciju preduzeća; spor rast kredita banaka kao važan za povećanu aktivnost realnog sektora, što je između ostalog posljedica još uvijek visokog učešća nekvalitetnih kredita u kreditnom portfoliju banaka (NPLs); relativno visoko učešće neformalne ekonomije; nedovoljna usaglašenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada; nefleksibilnost i visoki troškovi tržišta rada; nedovoljno efikasna državna administracija; neophodnost daljeg unapređenja vladavine prava; nizak stepen inovativnosti; rad katastarskih službi; izdavanje građevinskih dozvola, kao i plaćanje poreza, nedovoljnost mehanizama jačanja fiskalne stabilnosti, nedovoljnu predvidivost poreske politike, itd.

Da bi se doprinijelo eliminisanju ili umanjeњу ovih prepreka, u tačkama 4.2 i 4.3. PER-a 2018. predstavljeni su reformski procesi u svakoj od devet reformskih oblasti u skladu sa Smjernicama Evropske komisije, a u tom okviru i osnovne informacije o svakoj od izabranih 20 prioriternih reformskih mjera. Detalji o mjerama predstavljeni su u okviru Tabele 10 aneksa. Kod izbora „prioriternih reformskih mjera,“ korišćeni su sljedeći kriterijumi odnosno tražili su se odgovori na nekoliko pitanja. *Prvo*, mjera je trebala biti dovoljno široka kako bi mogla imati uticaj na konkurentnost zemlje, a na drugoj strani i dovoljno „konkretna“ da je moguće kvantifikovati njen uticaj. *Drugo*, da li i na koji način mjera doprinosi realizaciji prioriteta u kontekstu pripreme ovogodišnjeg Programa ekonomskih reformi. *Treće*, na koji način mjera doprinosi realizaciji preporuka koje su date Crnoj Gori na Ministarskom sastanku maja 2017. godine. *Četvrto*, mjera treba da odgovara na neku od ključnih prepreka za veću konkurentnost i brži privredni rast Crne Gore. *Peto*, da li je mjera spremna – u suštinskom smislu.

Kada je riječ o preporukama EU, u sklopu zajedničkih zaključaka sa ministarskog sastanka održanog u maju 2017., od šest navedenih preporuka, prve dvije se odnose na jačanje makrofiskalne pozicije zemlje, što je detaljno objašnjeno u poglavlju 3, preporuka broj tri se odnosi na i poglavlje 2 i na poglavlje 4 Programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina. Preostale tri preporuke sa Ministarskog dijaloga

³³ Dokument predstavlja nadogradnju Pravaca razvoja za period 2015-2018.

(preporuke broj 4, 5 i 6) se tiču određenih djelova strukturnih reformi i adresirane su u četvrtom poglavlju. Ovo se odnosi na sljedeće preporuke:

- Uskladi nacionalne propise sa Direktivom 2014/61 o mjerama za smanjenje troškova za razvoj elektronskih komunikacionih mreža velike brzine. Obezbjedi efikasne i nezavisne željezničke regulatorne i bezbjednosne organe vlasti kako bi se implementiralo potpuno otvaranje željezničkog tržišta.
- Nastavi da jača finansijske i nefinansijske usluge podrške malim i srednjim preduzećima. Usvoji zakone u cilju osiguranja operativne nezavisnosti organa za dodjelu državne pomoći.
- Izvrši reformu zakona o socijalnoj zaštiti kako bi se osigurala isplativost, bolja namjena pomoći i smanjenje demotivacije žena za rad. Izvrši pregled aktivnih politika tržišta rada sa ciljem poboljšanja njihovog obuhvata i usmjeravanja na dugoročno nezaposlene, žene i mlade. Poboljša proces prelaska iz škole na posao preko učenja na radnom mjestu i promovisanja poziva na stručno obrazovanje.

Pored navedenog, konkurentnošću crnogorske ekonomije i preprekama njenom razvoju se bave i relevantne Međunarodne organizacije kao što su Svjetski ekonomski forum (SEF) i Svjetska banka (SB). Crna Gora je na ovogodišnjoj listi konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) za 2017/2018. godinu napredovala pet mjesta i zauzela 77. poziciju među 137. rangiranih zemalja. Shodno navedenom najveći napredak je ostvaren u dijelu institucija (14. mjesto), efikasnosti tržišta roba (9. mjesto) i efikasnosti tržišta rada (9. mjesto) što govori u prilog posvećenosti Vlade reformama ekonomskog sistema.

Takođe u novom izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja (Doing Business), Crna Gora je zauzela 42. mjesto od 190 rangiranih zemalja, što u poređenju sa prethodnom godinom predstavlja napredak od 9 mjesta. Najznačajniji napredak ostvaren je u pod indikatorima koji su od velike važnosti za investitore: priključak na elektromrežu; izdavanje građevinskih dozvola, registracija nepokretnosti, rješavanje problema insolventnosti.

4.2 Kratak pregled reformskih mjera

Ovo poglavlje Programa sumira prioritetne reformske mjere koje su definisane na bazi sprovedene dijagnoze i kao odgovor na identifikovane prepreke konkurentnosti i rastu a sve kroz devet oblasti, shodno Smjernicama EK. Blizu polovine od prioritetnih reformskih mjera su mjere iz prethodnih godina. One su su višegodišnjeg karaktera i nastavljaju se i u PER-u 2018. Navedene višegodišnje mjere se uglavnom realizuju planiranom dinamikom (što je detaljnije sadržano u tabeli 11 aneksa), dok neke, poput npr. prioritetne reformske mjere br. 1, karakteriše blago kašnjenje. Takođe, neke mjere poput velikih investicionih projekata koje sarži prošlogodišnji PER, iako se većina njih uspješno realizuje, u skladu sa Smjernicama EK, nijesu obuhvaćene PER-om za 2018.

U nastavku teksta je prikazana tabela koja sadrži pregled prioritetnih reformskih mjera sadržanih u PER-u 2018, i koja je urađena shodno monitoring okviru za praćenje implementacije Programa ekonomskih reformi razvijenog od strane OECD-a. Navedena tabela na integralan način prikazuje značaj predloženih mjera shodno njihovom procijenjenom uticaju na ekonomsku konkurentnost/rast, zapošljavanje i fiskalnu održivost. Prikazuje vezu između pojedinih mjera i preporuka datih Crnoj Gori na ministarskom sastanku u maju 2017. godine, takođe prikazuje i koja institucija je odgovorna za implementaciju mjere.

Tabela br. 4.1: Prikaz prioritetnih reformskih mjera Crne Gore u Programu ekonomskih reformi 2018-2020. i njihova veza sa preporukama za Crnu Goru sa Ministarskog sastanka iz maja 2017.

#	Prioritetna reformska mjera	Rezultat uticaja (ponder)*	Uticaj na konkurentnost	Uticaj na zaposlenost	Uticaj na fiskalnu održivost	Veza sa preporukom s Ministrskog sastanka iz maja 2017. (broj)	Implementaciono Ministarstvo
Upravljanje javnim finansijama							
1.	Uvođenje sistema elektronskih javnih nabavki	10	Velik	Indirektan	Pozitivan	/	Ministarstvo finansija
Reforma energetskeg tržišta i tržišta saobraćaja							
2.	Unapređenje zakonodavno - regulatornog i institucionalnog okvira za integraciju u regionalno tržište električne energije	9	Velik	Indirektan	Neutralan	/	Ministarstvo ekonomije
3.	Donošenje pozakonskog akta o jedinstvenom prozoru (single window-a) za formalnosti u pomorskom saobraćaju	13	Suštinski	Indirektan	Pozitivan	/	Ministarstvo saobraćaja i pomorstva
4.	Kreiranje efikasnog i nezavisnog regulatornog tijela i tijela za bezbjednost u željezničkom saobraćaju	4	Mali	Indirektan	Neutralan	4	Ministarstvo saobraćaja i pomorstva
Sektorski razvoj							
5.	Podsticanje investicija u sektoru industrije	10	Velik	Direktan	Negativan	5	Ministarstvo ekonomije
6.	Podrška za razvoj i modernizaciju sektora industrije	4	Srednji	Mali	Negativan	5	Ministarstvo ekonomije
7.	Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja standarda EU	11	Velik	Direktan	Neutralan	5	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
8.	Diverzifikacija turističkog proizvoda	15	Suštinski	Direktan	Pozitivan	5	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
9.	Podsticanje rješavanja NPL-a uz jačanje okvira za prudenčijalni nadzor i solventnost banaka	9	Velik	Mali	Pozitivan	3	CBCG
Poslovni ambijent i smanjenje sive ekonomije							
10.	Uvođenje e-servisa u radu katastarskih službi	11	Velik	Direktan	Neutralan	/	Ministarstvo finansija
11.	Donošenje Zakona o elektronskoj fiskalizaciji i implementacija sistema elektronske fiskalizacije	4	Mali	Mali	Pozitivan	2	Ministarstvo finansija
12.	Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća	12	Veliki	Direktan	Pozitivan	5	Ministarstvo ekonomije
13.	Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća	10	Veliki	Indirektan	Pozitivan	5	Ministarstvo ekonomije
14.	Uvođenje jedinstvenog informacionog sistema u oblasti planiranja i izgradnje objekata	7	Srednji	Indirektan	Pozitivan	/	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) i digitalna ekonomija							
15.	Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici	12	Veliki	Direktan	Pozitivan	5	Ministarstvo nauke
16.	Unapređenje zakonodavnog-regulatornog okvira u cilju smanjenja troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velike brzine	6	Srednji	Indirektan	Neutralan	4	Ministarstvo ekonomije
Reforme vezane za trgovinu							

17.	Implementacija CEFTA Dodatnog protokola 5 i usvajanje CEFTA Dodatnog Protokola 6	9	Srednji	Direktan	Pozitivan	/	Ministarstvo ekonomije
Obrazovanje i vještine							
18.	Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada	6	Srednji	Indirektan	Neutralan	6	Ministarstvo prosvjete
19.	Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca	6	Srednji	Indirektan	Neutralan	6	Ministarstvo prosvjete
Zapošljavanje i tržište rada							
20.	Implementacija zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada sa fokusom na aktivnu politiku zapošljavanja	12	Suštinski	Indirektan	Neutralan	6	Ministarstvo rada i socijalnog staranja
Socijalna inkluzija, smanjenje siromaštva i jednake mogućnosti							

*Napomena: Ponder koji pokazuje važnosti pojedinih strukturnih mjera je izračunat na bazi alatke za evaluaciju strukturnih mjera OECD-a koja posmatra uticaj strukturne mjere u odnosu na njen uticaj na ekonomsku konkurentnost/rast (suštinski uticaj, veliki, srednji i mali uticaj), zapošljavanje (direktan, indirektan i mali uticaj na zapošljavanje) i fiskalnu održivost (pozitivan, neutralan i negativan uticaj na fiskalnu održivost). Na bazi alatke, prilikom izbora tipa i nivoa uticaja mjeri se automatski dodjeljuje ponder. Veći ponder govori o većoj važnosti mjere a sve u odnosu na njen uticaj na ekonomsku konkurentnost/rast, zapošljavanje i fiskalnu održivost.

4.3 Analiza po oblastima i mjere strukturnih reformi

4.3.1 Upravljanje javnim finansijama

Analiza glavnih prepreka: Fiskalna stabilnost, kao važan stub ekonomskog razvoja Crne Gore, između ostalog, podrazumijeva reformu upravljanja javnim finansijama. Ovo poglavlje obuhvata oblasti javnih nabavki, dok je napredak reformi u ostalim oblastima Programa reformi upravljanja javnim finansijama (poput unutrašnje i eksterne revizije, uz jačanje menadžerske odgovornosti i sl), prikazan je u poglavlju 3, u okviru tačke "Fiskalno upravljanje i budžetski okvir".

U oblasti javnih nabavki neophodne su dalje reforme koje se odnose na: usklađivanje zakonodavnog okvira javnih nabavki sa pravnom tekovinom EU, posebno u oblasti koncesija i javno-privatnog partnerstva; postizanje veće efikasnosti, uz skraćivanje dužine procedura i smanjenje troškova postupaka javnih nabavki; uspostavljanje adekvatnih administrativnih i institucionalnih kapaciteta, na svim nivoima, kao i podizanje svijesti javnosti o značaju uspostavljanja efikasnog sistema javnih nabavki.

Zakonodavni okvir za uspostavljanje sistema unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru se ne implementira planiranom dinamikom, u najvećoj mjeri, zbog nedovoljnog razumijevanja njegovog značaja od strane upravljačkih struktura. Kontinuiranim praćenjem razvoja sistema, kroz sagledavanje kvaliteta sistema finansijskog upravljanja i kontrola i unutrašnje revizije, kao i kroz održavanje obuka, utvrđeno je da je upravljačka odgovornost ključno horizontalno pitanje za reformu upravljanja javnim finansijama i unutrašnje finansijske kontrole. Nejasno definisan pravni okvir kojim se reguliše upravljačka odgovornost i nerazumijevanje njenog značaja za efikasno upravljanje glavni su problemi i prepreke za razvoj ove oblasti.

Državna revizorska institucija suočena je sa problemom nedovoljnog revizorskog kadra i ima potrebu za unapređenjem profesionalnih vještina kadra za sprovođenje različitih vrsta revizija.

U cilju jačanja upravljanja javnim finansijama, u nastavku je prikazana prioritarna reformska mjera koja se odnosi na oblast uvođenja sistema elektronskih javnih nabavki, dok je uvođenje unutrašnjih finansijskih kontrola kao važno za ovu reformsku oblast, mjera koja se nastavlja u 2018., a značaj reforme u ovoj oblasti je detaljnije prikazan u poglavlju 3 ovog Programa.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017. godine: Za navedenu oblast nije bilo posebnih preporuka na ministarskom sastanku u maju 2017.

Prioritetna reformska mjera 1: Uvođenje sistema elektronskih javnih nabavki

Opis mjere: Uvođenjem sistema elektronskih javnih nabavki povećaće se efikasnost, uz skraćivanje dužine procedura i smanjenje troškova postupaka u oblasti javnih nabavki, a što je i u skladu sa

Strategijom razvoja sistema javnih nabavki u Crnoj Gori i Akcionim planom za njenu realizaciju za period 2016-2020. i Programom reforme upravljanja javnim finansijama 2016-2020. Za navedenu oblast nije bilo preporuka Evropske komisije.

Vremenski period sprovođenja mjere: Budući da je riječ o mjeri koja se nastavlja iz prethodnih godina, aktivnosti na njenoj dosadašnjoj implementaciji, prikazane su u tabeli 11 aneksa ovog dokumenta. U nastavku su aktivnosti na implementaciji mjere od 2018. godine.

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Završiće se tenderska procedura započeta 2017. godine i potpisati ugovor sa izabranim ponuđačem za realizaciju Projekta uvođenja sistema elektronskih javnih nabavki. Donijeće se novi Zakon o javnim nabavkama.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Očekuje se stavljanje u funkciju pilot projekta sistema i otklanjanje eventualnih nedostataka, kao i obuka zaposlenih u Upravi za javne nabavke. Pripremiće se Plan obuke i materijali za obuku korisnika sistema (naručilaca i ponuđača).
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Počeće korišćenja sistema i vršiće se obuka korisnika sistema.

Institucija nadležna za implementaciju mjere je Uprava za javne nabavke.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Kako Država, kroz postupak javnih nabavki, direktno izlazi na tržište, sistem javnih nabavki ima veliki uticaj na ukupnu društvenu i ekonomsku aktivnost. Kroz sistem javnih nabavki troše se značajna sredstva. Udio vrijednosti javnih nabavki u bruto domaćem proizvodu, u posljednjih pet godina, iznosio je prosječno oko 10,2%. Realizacijom ove mjere povećaćće se transparentnost javnih nabavki i time će se, uz različite mjere u svim fazama javnih nabavki, uticati na suzbijanje neregularnosti i korupcije u ovoj oblasti te do značajnog povećanje kvaliteta institucija. To će uticati i na povećanje učešća malih i srednjih preduzeća koja prodaju robu, vrše usluge ili radove u javnom sektoru. Uz bolji monitoring izvršenja ugovora, uticaće se na racionalnije trošenje budžetskih sredstava, ali i na jačanje povjerenja potencijalnih investitora.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Vrijednost projekta je 1.650.000,00 eura za period od dvije godine. Projekat će se finansirati iz IPA 2014, u iznosu od 1.500.000,00 eura, i iz godišnjih budžeta Crne Gore u iznosu od 150.000,00 eura (kofinansiranje). Od ovog iznosa, iz Budžeta Crne Gore za 2018. godinu obezbijediće se 50.000 eura. Uticaj primjene sistema elektronskih javnih nabavki na rashode budžeta biće mjerljiv kada isti bude u punoj funkciji. Prema procjenama EK i drugih relevantnih međunarodnih organizacija, očekuje se da će iznositi oko 5 % na godišnjem nivou.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Korišćenjem javnih nabavki kao instrumenta za promociju održivog razvoja, uz poštovanje visokih socijalnih i ekoloških kriterijuma, utiče se na povećanje dostupnosti procesa javnih nabavki, posebno za mala i srednja preduzeća. Na ovaj način se podstiče razvoj preduzetništva, kao jednog od modela za povećanje zaposlenosti i socijalne inkluzije.

Potencijalni rizici: Neizvjesnost završetka tenderskog postupka za izbor najpovoljnijeg ponuđača kao i kvantifikacija zainteresovanosti ponuđača i kvalitet ponuda.

4.3.2 Reforma energetskeg tržišta i tržišta saobraćaja

Analiza glavnih prepreka: Razvoj energetskeg sektora Crne Gore podrazumijeva uspostavljanje konkurentnog i transparentnog tržišta električne energije na nacionalnom nivou i njegovu regionalnu integraciju. Dok su aktivnosti na otklanjanju fizičkih barijera za postizanje navedenog cilja u toku (povezivanje sa susjednim elektroenergetskim sistemima izgradnjom interkonektora), neopodno je dalje prilagođavanje zakonodavnih i regulatornih okvira i intenzivan rad na primjeni istih.

U cilju dostizanja razvoja samoodrživog saobraćaja i bržeg dostizanja odgovarajućih standarda, kako je to regulisano u Trans - evropskoj transportnoj mreži, a jedan od bitnih aspekata predstavlja i liberalizacija tržišta saobraćaja. S obzirom da je to iterativni proces koji zahtijeva vrijeme, kroz reformske mjere u ovom dokumentu fokus je stavljen na unapređenje otvaranja tržišta u željezničkom i pomorskom saobraćaju. Kako bi imali u potpunosti transparentno željezničko tržište neophodno je

obezbjediti nezavisna regulatorna tijela, a u cilju povećanja konkurentnosti naših luka neophodno je uspostaviti informacijski sistem tzv. National Maritime Single Window, elektronski sistem kojim ćemo ubrzati dobijanje slobodnog saobraćaja za brodove i robu koju prevoze.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017. godine: U preporukama sa ministarskog sastanka iz maja 2017. godine stoji: »Crna Gora se poziva da obezbijedi efikasne i nezavisne željezničke regulatorne i bezbjednosne organe vlasti kako bi se implementiralo potpuno otvaranje željezničkog tržišta.« Izrada Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o željeznici je u toku i njime je planirana reorganizacija poslova koje obavlja Direkcija za željeznice, na način da regulatorni i poslovi bezbjednosti budu u sklopu Direkcije za željeznice kao samostalnog organa uprave Vlade, sa jasnim navođenjem funkcija jednog i drugog tijela. Ostale aktivnosti sprovedeće se tokom 2018. godine, kako bi se od 2019. godine u potpunosti realizovala ova reformska mjera. U vezi sa navedenim predložene su dvije prioritete reformske mjere u 2018. za unapređenje tržišta saobraćaja.

Prioritetna reformska mjera 2: Unapređenje zakonodavno - regulatornog i institucionalnog okvira za integraciju u regionalno tržište električne energije

Opis mjere: U zaključcima sa Ministarskog dijaloga iz maja mjeseca 2017. godine nije bilo preporuka vezanih za oblast energetike. Ova reformska mjera obuhvata aktivnosti na unapređenju zakonodavno - regulatornog i institucionalnog okvira, a ima za cilj razvoj konkurentnog i transparentnog tržišta električne energije u Crnoj Gori i njegovu integraciju u regionalno tržište električne energije. Mjera je u skladu sa Energetskom politikom Crne Gore do 2030. godine, Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (SRECG) i Akcionim planom za sprovođenje Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, za period 2016 – 2020. godina. Ova mjera je predviđena i Aneksom Zaključaka Samita Zapadnobalkanske šestorke u Beču, od 27. avgusta 2015. godine, u kojem su kao tzv. „meke mjere“ naznačene aktivnosti na nacionalnom i regionalnom nivou koje imaju za cilj uklanjanje barijera za razvoj regionalnog tržišta električne energije. „Meke mjere“ se sprovode uz podršku Sekretarijata Energetske zajednice. Ključne aktivnosti se odnose na stvaranje uslova za efikasno funkcionisanje transparentnog kratkoročnog tržišta električne energije na nacionalnom i regionalnom nivou, aktivno učešće u regionalnom balansnom tržištu i unapređenje prekogranične razmjene električne energije.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Transponovanje u crnogorske propise Regulative (EU) 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetska infrastrukturu, Regulative (EU) 2015/1222 o uspostavljanju smjernica za dodjelu kapaciteta i upravljanje zagušenjima i Regulative (EU) 2016/1719 o uspostavljanju smjernica za dugoročnu dodjelu kapaciteta i implementacija istih; kreiranje modela povezivanja nacionalnog sa susjednim tržištima električne energije; uspostavljanje efikasnog balansnog tržišta električne energije na regionalnom nivou; sertifikacija operatora prenosnog sistema električne energije; odabir strateškog partnera Berze električne energije DOO.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Transponovanje u crnogorske propise i implementacija Regulative (EU) 1227/2011 o cjelovitosti i transparentnosti veleprodajnog tržišta energije; nastavak aktivnosti na povezivanju nacionalnog sa susjednim tržištima električne energije.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Nastavak aktivnosti na unapređenju funkcionisanja regionalnog tržišta električne energije.

Nadležne institucije za implementaciju mjere su: Ministarstvo ekonomije, Crnogorski elektroprenosni sistem AD, Regulatorna agencija za energetiku, Crnogorski operator tržišta električne energije DOO, Berza električne energije DOO.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Ova mjera ima značajan direktan uticaj na povećanje efikasnosti funkcionisanja i konkurentnosti elektroenergetskih subjekata. Kreirajući povoljnije uslove za izvoz električne energije ova mjera će uz izgradnju dodatnih proizvodnih kapaciteta, predviđenih SRECG, pozitivno uticati na izvoz električne energije. Nadalje, mjerom će se obezbijediti kreiranje pouzdanih

cjenovnih signala na funkcionalnom tržištu električne energije odlikavajući nepristrasno i konkurentsko međudjelovanje ponude i potražnje. Cijena električne energije kreirana u ovakvim uslovima će doprinijeti stvaranju povoljnijeg poslovnog ambijenta u Crnoj Gori.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Kako je kroz pretpristupne programe EU obezbijeđena tehnička podrška za implementaciju mjere, procjenjuje se da za isto nijesu potrebna dodatna budžetska sredstva.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Očekuje se pozitivan uticaj na zapošljavanje u elektroenergetskom sektoru i u ostalim sektorima indirektno, kao posljedica stvaranja povoljnijeg ukupnog poslovnog ambijenta te stvaranja uslova za ulazak novih privrednih subjekata u energetski sektor.

Potencijalni rizici: Usljed visokog nivoa kompleksnosti i regionalne dimenzije mjere, kao i velikog broja učesnika u njenoj implementaciji, postoji potencijalni rizik od pomjeranja rokova za realizaciju pojedinih aktivnosti u okviru ove mjere.

Prioritetna reformska mjera 3: Donošenje pozakonskog akta o jedinstvenom prozoru (single window-a) za formalnosti u pomorskom saobraćaju

Opis mjere: Ovim podzakonskim aktom se u nacionalno zakonodavstvo implementira EU direktiva 2010/65, koja se odnosi na uvođenje jedinstvenog elektronskog sistema preko kojeg bi se sprovodio postupak najave dolaska i odlaska brodova u crnogorske luke, i preko koga bi se izdavala odobrenja za uplovljavanje i isplovljavanje brodova. Ovu mjeru će sprovoditi Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Uprava pomorske sigurnosti, sa ostalim državnim organima koji imaju nadležnosti u davanju odobrenja za slobodan saobraćaj brodova.

Vremenski period sprovođenja mjere: Preduslov za implementaciju podzakonskog akta je i uspostavljanje informacionog sistema tzv. National Maritime Single Window-a (NMSW), za čiju implementaciju su tražena sredstva iz IPA II i očekuje se da se sredstva odobre u 2018. godini. Planirane studije će dati detaljan plan implementacije ove mjere.

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Odobravanje IPA II sredstava za implementaciju NMSW-a. Po odobravanju sredstava krenuće se u izradu Studije o NMSW-a.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Shodno Studiji o NMSW krenuće se u ispunjavanje potrebnih uslova za izradu podzakonskog akta, kao i u pripremu za raspisivanje tendera za implementaciju NMSW-a.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Raspisivanje tendera i ugovaranje za izradu NMSW-a. Izrada i usvajanje podzakonskog akta.

Imajući na umu da se radi o složenom IT projektu realno je da se okončanje njegove implementacije, uključujući i obuku korisnika i puštanje u rad očekuje do kraja 2023. godine.

Nadležna institucija za implementaciju mjere: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva u saradnji sa organima državne uprave.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: NMSW će skratiti vrijeme čekanja na davanje odobrenja za uplovljavanje/isplovljavanje brodova u crnogorske luke i time povećati konkurentnost naših luka. Takođe, dosadašnja praksa razmjene dokumenata na dolasku broda u luku biće zamijenjena elektronskom čime će se skratiti vrijeme boravka broda u luku i smanjiti administrativni troškovi vezani za uplovljavanje i isplovljavanje brodova, i time povećati konkurentnost naših luka.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Implementacija NMSW-a je planirana u okviru IPA II (grant). Očekivani troškovi implementacije su 700.000,00 eura, od čega je 15% nacionalna kontribucija.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Ovom mjerom se stvaraju uslovi za veću konkurentnost naših luka, pa sam tim i većim pretovarom tereta i većim brojem brodova koji će uplovljavati u naše luke i većim brojem prevezenih putnika, čime se doprinosi većem angažovanju naših

kapaciteta u transportnom lancu, što će dovesti i do rasta zapošljavanja. Navedena mjera ima neutralan uticaj na rodnu ravnopravnost.

Potencijalni rizici: Za realizaciju ove mjere, osim Ministarstva saobraćaja i pomorstva i Uprave pomorske sigurnosti, potrebno je angažovanje i drugih organa državne uprave koji imaju nadležnosti prilikom uplovljavanja i isplovljavanja brodova u crnogorske luke kao: Ministarstvo unutrašnjih poslova (Uprava policije), Ministarstvo finansija (Uprava carina), Uprava za inspekcijske poslove i dr. Da bi se obezbijedila puna posvećenost nadležnih državnih organa u realizaciji ove mjere i time smanjili rizici koji se odnose na implementaciju mjere i vjerovatnoću da će se oni pojaviti, potrebno je stvoriti zakonski osnov za formiranje međuresorne radne grupe koja će se baviti ovim pitanjima.

Prioritetna reformska mjera 4: Kreiranje efikasnog i nezavisnog regulatornog tijela i tijela za bezbjednost u željezničkom saobraćaju

Opis mjere: Donošenjem izmjena i dopuna Zakona o željeznici, planirana je reorganizacija poslova koje obavlja Direkcija za željeznice, na način da regulatorni i poslovi bezbjednosti budu u sklopu Direkcije za željeznice kao samostalnog organa uprave Vlade Crne Gore, sa jasnim navođenjem funkcija jednog i drugog tijela, u skladu sa Direktivom 2012/34 koja determiniše uslove za funkcionisanje jedinstvenog željezničkog tržišta Evrope. Takođe, realizacija i modeli za rješavanje ove reformske mjere nalaze se i u Strategiji razvoja željeznice za period 2017-2027. godina, koju je Vlada usvojila u I kvartalu 2017. godine. Mjera je u skladu sa zaključkom 4 Ministarskog dijaloga, u kojem se navodi: *«Crna gora se poziva da obezbijedi efikasne i nezavisne željezničke regulatorne i bezbjednosne organe vlasti kako bi se implementiralo potpuno otvaranje željezničkog tržišta.»*

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Izmjene sistematizacije i organizacije Direkcije za željeznice, usvajanje izmjena i dopuna Zakona o željeznici.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Početak rada nezavisnog regulatornog tijela za oblast željeznice u skladu sa EU propisima, jačanje i obuka administrativnih kapaciteta; Obuke će se odnositi na usko stručne aktivnosti zaposlenih Direkcije za željeznice u oblasti bezbjednosnih i regulatornih poslova na željeznici (izdavanje sertifikata, puštanje infrastrukturnih podсистема u rad, izdavanje dozvola za vozila, licenciranje upravljača infrastrukturuom i prevoznika, kontrole parametara u Izjavi o mreži, postupanja u diskriminatornim slučajevima kod izdavanja trasa vozova, itd.), koje su definisane IV paketom direktiva EU, a koje se mogu organizovati kroz konsultantsku pomoć ili posjetama institucijama koje već samostalno sprovode ove poslove u EU ili regionu; Obuke su potrebne za najmanje 6 službenika Direkcije za željeznice (4 bezbjednost + 2 regulativni poslovi).
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Jačanje administrativnih kapaciteta kroz nastavak aktivnosti iz 2019. godine.

Nadležna institucija za implementaciju aktivnosti je Ministarstvo saobraćaja i pomorstva.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: U uslovima liberalizovanog željezničkog tržišta, jasno definisana regulativa u ovoj oblasti i jaka uloga nezavisnog regulatora može biti podstrek za uključenje novih operatera na tržište, što bi poboljšalo konkurentnost i kvalitet usluga i dovelo do smanjenja troškova usljed povećanja tržišne konkurencije. U ovim uslovima očekuje se da dođe do pojave novih, efikasnijih operatera što bi doprinijelo povećanju broja zaposlenih, kao i povećanju produktivnosti.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Sredstva za rad Direkcije za željeznice, kao organa uprave u sastavu Vlade, planiraju se godišnjim budžetom države, koji za 2018. godinu iznosi oko 315.000 eura. Nijesu potrebna nova sredstva za realizaciju mjere jer Direkcija za željeznice i sad postoji, sa manjim stepenom nezavisnosti.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Pojavom novih operatera očekuje se i povećanje broja zaposlenih, s tim da očekujemo znatno efikasnije firme nego što rade danas, sa manjim brojem radnika, visoko produktivnih.

Potencijalni rizici: Rizik se odnosi na nedovoljno brzu transformaciju kompetencija zaposlenih koje će zahtijevati implementacija navedene mjere.

4.3.3 Sektorski razvoj

Analiza glavnih prepreka: Ključni razvojni sektori u Crnoj Gori su industrija, poljoprivreda i usluge, prvenstveno turističke. U tom smislu, reformske mjere u okviru sektora u PER-u 2018. su prikazane za oblasti industrije, poljoprivrede, turizma i finansijskih usluga i dijagnoza stanja za ove oblasti je data u nastavku.

Industrija: Iako je evidentan pomak u pravcu ciljanog industrijskog razvoja i efikasnijeg usmjeravanja državne podrške kroz raznovrsne programe za unapređenje konkurentnosti i privlačenje investicija, to još nije dovoljno za pozitivne trendove u sektoru industrije, veoma važnom sektoru za konkurentnost naše ekonomije. Industrijska proizvodnja opterećena je i dalje strukturnim slabostima koje prati nedovoljna diverzifikacija proizvoda i proizvodi sa niskom dodatnom vrijednošću, sa učešćem u BDP od 10,3% u 2016.godini. Dodatni faktori koji doprinose postojećem stanju niskog stepena prerade su nedovoljan nivo investicija za modernizaciju (učešće investicija u osnovna sredstva u prerađivačku industriju bilježi pad za 1,5% u 2016.g.), niska produktivnost, stepen inovativnih aktivnosti od strane privrede i slaba povezanost industrijske, obrazovne i politike u oblasti istraživanja i razvoja (investicije u R&D u 2015.g. iznose 0,38% BDP, privatni sektor 0,11%). Sa aspekta izvoza, kao glavni podsektori prerađivačke industrije primat u izvozu i dalje imaju metalna, prehrambena i drvna industrija sa preko 70% učešća, od čega metalna 44% kao i dalje glavni izvozni potencijal prerađivačke industrije.

Ipak, puna implementacija državnih programa podrške u kombinaciji sa pokrenutim investicionim ciklusom u industriji čelika i aluminijuma na polju obnavljanja postojećih i izgradnje novih kapaciteta (najavljene investicije iz privatnih izvora do nivoa cca 40 miliona eura) efektiraće pozitivnim trendovima kretanja u industrijskom sektoru i doprinijeti povećanju BDV i proširenju proizvodne baze. Dodatno, različitim mehanizmima podrške sektoru MSP, naročito inovativnih, i osnivanjem Naučno-tehnološkog parka, biće omogućeno povećanje udjela visoko tehnoloških industrija kao i izvoznih performansi naše privrede.

Poljoprivreda: Poljoprivreda predstavlja jedan od strateških razvojnih sektora u Crnoj Gori. Njeno učešće u BDP-u je 7,5%. Bruto dodata vrijednost u tekućim cijenama u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2016. godini iznosila je 295,4 miliona eura, i veća je za 0,3% u odnosu na 2015. godinu. Glavni cilj poljoprivredne politike Crne Gore je unapređenje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje i poboljšanje uslova života u ruralnim područjima. Osnovne prepreke za jačanje konkurentnosti sektora proizvodnje hrane u Crnoj Gori je niska produktivnost po jedinici površine, nepovoljna starosna struktura u ruralnim područjima, neorganizovanost proizvođača u proizvođačke organizacije i koperative kao i nerazvijena ruralna infrastruktura.

Značajna sredstva u okviru projekta Svjetske banke MIDAS kao i iz pretpristupnih fondova za ruralni razvoj i nacionalnog budžeta su na raspolaganju crnogorskim proizvođačima u prethodnom periodu, a sve u cilju jačanja sektora proizvodnje hrane. Tokom 2017. u jačanje sektora poljoprivrede investirano je oko 17 miliona eura od čega je podrška iz IPA sredstava iznosila 3.200.000 eura (ukupan iznos investicija 6.300.000 eura), dok je kroz mjere Agrobudžeta podrška iznosila 11 miliona eura i odnosila se na mjere direktne podrške (subvencije) i mjere koje imaju za cilj podršku investicijama u ruralnim područjima kao što su podrška podizanju novih zasada, kupovina stočnog fonda, diverzifikacija ekonomskih aktivnosti.

Zahvaljujući investicijama u objekte za preradu hrane i dostizanjem EU standarda bezbjednosti hrane, Crna Gora je ispunila preporuke EK date za ovu oblast. Trenutno, Crna Gora ima odobrene od strane EK objekte za izvoz u EU i to: 2 objekta za klanje, 3 objekta za preradu mesa, 3 objekta za proizvodnju jaja, 3 za proizvode ribarstva i 4 objekta za izvoz nus proizvoda životinjskog porijekla (koža i vuna). Dobijanje izvoznih brojeva će doprinijeti rastu izvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

Turizam: Glavne prepreke bržem razvoju turizma u Crnoj Gori su nedovoljan broj smještajnih kapaciteta hotelskog i sličnog tipa, neravnomjerna regionalna turistička ponuda i izražen sezonski karakter poslovanja turističke privrede.

Naime, analize pokazuju da se 90-95% smještajnih kapaciteta i turističkog prometa (broj turista, noćenja i prihoda) nalazi i realizuje u primorskom regionu, kao i da se 65-70% prometa ostvaruje tokom tri ljetnja (jun, jul i avgust) mjeseca u godini.

Posledice takvog stanja i kretanja turističkih tokova su:

- Sjever Crne Gore je sa turističkog aspekta nedovoljno razvijen, uz konstantno odvijanje migracije stanovništva ka drugim djelovima države,
- U periodima prije i poslije ljetnje turističke sezone, poslovanje turističke privrede nije na zadovoljavajućem nivou, što za posledicu ima zapošljavanje samo na sezonskoj osnovi, čime se ne doprinosi povećanju ukupnog broja zaposlenih.

Bankarske usluge: U finansijskom sektoru Crne Gore dominantno učešće ima bankarski sektor sa 15 banaka, od kojih je 9 sa većinskim inostranim kapitalom. Ukupna bilansna suma banaka iznosila je 4.095 mil. eura na kraju septembra 2017. godine ili 97,5% procijenjenog BDP za 2017. godinu.³⁴ U istom periodu, ukupni krediti iznosili su 2.699,8 mil. eura ili 64,2% procijenjenog BDP-a. Bankarski sektor Crne Gore se u post-kriznom periodu suočavao sa brojnim izazovima, a kreditna aktivnost još uvijek nije dostigla onaj kritični nivo koji bi bio snažan pokretač privrednog rasta. Posledice kreditnog buma i njegovog pucanja su se snažno odrazile na kvalitet kreditnog portfolija banaka, a posledično izazvana finansijska kriza je dodatno produžila aktivnosti na čišćenju bilansa banaka. Navedeno je rezultiralo višegodišnjom kreditnom kontrakcijom i usporenim rastom. I dalje je prisutna naglašena opreznost u kreditnoj politici banaka, čime je njihov doprinos u rješavanju problema nedovoljne likvidnosti privrede i ubrzanja ekonomskog rasta manji od očekivanog. Podaci za devet mjeseci 2017. godine ukazuju da je evidentan rast kredita i potraživanja banaka na agregatnom nivou od 13,3%, što predstavlja signal oporavka kreditne aktivnosti. Uticaj krize na privredu, naročito na sektor građevinarstva, sektor poslovanja sa nekretninama, kao i sektor stanovništva, uzrokovao je rast nekvalitetnih kredita u ukupnom kreditnom portfoliju. Tako je učešće nekvalitetnih kredita, sredinom 2011. godine, dostiglo svoj maksimalan nivo od skoro 26%, što je bilo praćeno rastom rezervacija za kreditne gubitke i otpisom kapitala. Propisani standardi solventnosti, kao i rizični profili pojedinih banaka, zahtijevali su dokapitalizaciju velikog broja banaka iz privatnih izvora, čime je očuvana stabilnost sistema. Fokusiranost Vlade, Centralne banke i poslovnih banaka na rješavanje visokog nivoa i učešća nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima rezultirala je njihovim značajnim smanjenjem. Tako su nekvalitetni krediti na kraju septembra 2017. godine iznosili 199,8 miliona eura, odnosno 7,4% od ukupnih kredita. I pored značajnog smanjenja od 21,6%, na godišnjem nivou

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017:

Na ministarskom sastanku u maju 2017. godine nije data posebna preporuka Crnoj Gori za sektorske politike (osim finansijskog sektora), ali se reformske mjere koje se sprovode na sektorskom nivou su u funkciji ispunjenja preporuka br. 5 i 6. sa ministarskog sastanka. One imaju za cilj, između ostalog podršku razvoju malih i srednjih preduzeća u sektorima industrije, poljoprivrede i turizma, kao i podršku zaposlenosti, naročito broja žena i mladih. Budući da su finansijske usluge obuhvaćene reformama na sektorskom nivou, onda je u okviru ove reformske oblasti obuhvaćeno i sprovođenje smjernica politike iz maja, odnosno preporuke br. 3 Crnoj Gori, na način da je kao mjera u daljem pravcu smanjenja NPL-a, usvojena izmjena Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama u 2017. godini, kojim je kreirana mogućnost vanskudskog rješavanja NPL-a, u interesu i dužnika i povjerioca. Ovi krediti su i dalje predmet kontinuiranog i pojačanog supervizorskog nadzora.

³⁴ Izvor: Ministarstvo finansija, procijenjeni BDP za 2017. godinu iznosi 4.202,1 mil. eura.

Shodno navedenom, u reformskoj oblasti Sektorski razvoj, predviđeno je 5 prioriternih reformskih mjera: dvije u oblasti industrije, jedna u poljoprivredi, jedna u turizmu i jedna u finansijskim uslugama.

Prioritetna reformska mjera 5: Podsticanje investicija u sektoru industrije

Opis mjere: Mjera se u kontinuitetu implementira na osnovu Uredbe o podsticanju direktnih investicija i predstavlja nastavak reformi u oblasti razvoja industrijskog sektora, sadržanih u PER 2016-2018 i 2017-2019. Njom su definisani finansijski podsticaji za nove investicije u proizvodnom sektoru i sektoru usluga, kao i za proširenje ili diverzifikaciju postojećih proizvodnih kapaciteta. Sredstva za podsticanje investicija se dodjeljuju na osnovu Javnog oglasa za učešće u postupku dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija. U Glavnom gradu i Primorskom regionu finansijski podsticaji su mogući za investicione projekte čija je minimalna vrijednost ulaganja 500.000 eura i obezbjeđuju zapošljavanje najmanje 20 novozaposlenih lica na neodređeno vrijeme, u roku od tri godine od dana zaključenja ugovora o korišćenju sredstava sa Vladom. Za Sjeverni i Središnji region (osim Glavnog grada) iznos investicije je 250.000 eura, uz zapošljavanje najmanje 10 novozaposlenih lica na neodređeno vrijeme. Uredba takođe predviđa i podršku kapitalnim investicijama čija vrijednost iznosi najmanje 10 mil eura i podrazumijeva zapošljavanje 50 lica na neodređeno vrijeme.

Visina sredstava za podsticanje investicija kreće se u rasponu od 3.000-10.000 eura po novozaposlenom licu i određuje se prema kriterijumima definisanim Uredbom koji uključuju reference privrednog subjekta, vrijednost investicionog projekta, efekte na istraživanje i razvoj, ljudske resurse, životnu sredinu, ekonomske efekte i efekte na regionalni razvoj, obim međunarodnog prometa i dr.

Mjera se implementira u skladu sa Industrijskom politikom Crne Gore do 2020.g., Strategijom regionalnog razvoja do 2020.g., Pravcima razvoja Crne Gore za period 2018-2021, Strategijom razvoja jugoistočne Evrope do 2020. godine. Ovo je višegodišnja mjera koja je sadržana i u PER-u za 2017.godinu, a prikaz njene realizacije u prethodnoj godini dat je u tabeli br. 11 aneksa.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Praćenje realizacije investicionih projekata u skladu sa zaključenim ugovorima iz 2016. godine.; Nastavak realizacije aktivnosti po osnovu III oglasa; Objavljivanje Javnog oglasa za učešće u postupku dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija i ocjena formalne ispravnosti prijava kao i analiza njihove usklađenosti sa planskim dokumentima i razvojnim planovima Crne Gore; Vrednovanje formalno ispravnih prijava (investicionih projekata) od strane Komisije za vrednovanje investicionih projekata; Donošenje Odluke Vlade CG o dodjeli sredstava za podsticanje direktnih investicija i potpisivanje Ugovora o korišćenju sredstava; Praćenje realizacije investicionih projekata koji se realizuju u skladu sa potpisanim ugovorima iz 2018.g.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Nastavak aktivnosti iz 2018. kao i objava novog Javnog oglasa.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Nastavak aktivnosti iz 2019. kao i objava novog Javnog oglasa.

Nadležna institucija za implementaciju mjere: Ministarstvo ekonomije, Sekretarijat za razvojne projekte

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Putem subvencija za investicije omogućava se razvoj novih i poboljšanje postojećih proizvodnih kapaciteta koji će uz povećanje zaposlenosti rezultirati jačanjem privrednih aktivnosti, povećanjem proizvodnje i izvoznog potencijala, smanjenjem trgovinskog deficita i dr. Ukupna vrijednost investicionih projekata koji se realizuju iznosi cca 7,2 mil eura, čime će se omogućiti postepeno povećanje industrijskih kapaciteta u oblastima drvne, prehrambene, farmaceutske industrije, turizma i usluga, uz konkretne efekte mjerljive po završetku investicionog ciklusa (shodno zaključenim ugovorima, investitori imaju rok od tri godine za završetak investicije).

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Budžetom za 2018. godinu predviđena su sredstva za podsticanje direktnih investicija u iznosu od 1,25 mil eura i koristiće se za isplatu po osnovu poziva u 2018. kao i dospjelih rata po osnovu javnih poziva iz prethodnog perioda. Kada su u pitanju fiskalni efekti zapošljavanja za 253 zaposlena lica iz projekata čija je realizacija započela u 2016.g., prema

projektovanoj prosječnoj neto plati od 264 eura, po osnovu poreza i doprinosa procjenjuje se da će biti prihodovano cca 536.000 eura na godišnjem nivou. Dodatno je potrebno imati u vidu i smanjenje izdataka za socijalna davanja, jer je većina lica prije angažovanja na ovim projektima bila nezaposlena. Za implementaciju mjere u 2019. godini planirano je 1,30 miliona eura i u 2020. godini je takođe planirano 1,30 miliona eura.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Uredbom se finansiraju investicioni projekti koji omogućavaju novo zapošljavanje lica na neodređeno vrijeme na poslovima na kojima se realizuje investicioni projekat, sa akcentom na manje razvijena područja i ravnomjeran regionalni razvoj države. Po osnovu projekata čija je realizacija započeta u 2016.g.. biće generisano preko 250 stalno zaposlenih radnih mjesta (vidjeti tabelu u Aneksu), uz obavezu korisnika sredstava da zadrži broj novozaposlenih lica u kontinuitetu najmanje tri/pet godina nakon završetka realizacije investicionog projekta, zavisno od toga da li se radi o malom i srednjem/ velikom privrednom društvu, u skladu sa članom 9 Uredbe.

Potencijalni rizici: Iako je prisutno povećano interesovanje investitora za učešće na Javnom pozivu, kvalitet podnijetih aplikacija i neophodne dokumentacije, uz rizik neizvršavanja ugovornih obaveza predstavljaju glavne rizike za efikasno sprovođenje mjere.

Prioritetna reformska mjera 6: Podrška za razvoj i modernizaciju sektora industrije

Opis mjere: Mjera podsticanja investicija u tehničko-tehnološku opremljenost je višegodišnja reformska mjera koja se realizuje se od 2016. godine. Detaljniji prikaz njene realizacije u prethodnom periodu je dat u tabeli 11 aneksa. Jedna je od ključnih aktivnosti u okviru implementacije Industrijske politike Crne Gore do 2020, a usklađena je i sa ostalim strateško-razvojnim dokumentima CG kao što su Pravci razvoja Crne Gore, Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do 2020. i Strategija regionalnog razvoja do 2020. godine. Ova mjera za razvoj industrije, sprovodi se kroz Program podrške za razvoj prerađivačke industrije, a podrazumijeva sufinansiranje do 20% opravdanih troškova nabavke opreme (zavisno od veličine preduzeća), pri čemu, preostali iznos investicije obezbjeđuje se kroz kreditni aranžman sa Investiciono-razvojnim fondom CG (IRF). Odnosi se na privredne subjekte koji pozitivno posluju³⁵ u oblastima prerađivačke industrije, a namijenjena je za nabavku nove ili polovne proizvodne opreme, kao i novih djelova/specijalizovanih alata neophodnih za stavljanje u pogon neiskorišćenih mašina. Tokom implementacije Pilot programa u 2016. godini, jedna kompanija iz oblasti drvne industrije, u cilju nabavke mašine za rezanje u vrijednosti od 47.500 eura, dobila je bespovratna sredstva u iznosu od 9.500 eura.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018: Planirano je raspisivanje Javnog oglasa za dodjelu bespovratnih sredstava po Programu podrške za modernizaciju prerađivačke industrije. U skladu sa pravilima Programa, nakon podnošenja prijava slijedi razmatranje dokumentacije i donošenje odluke o dodjeli kreditnih i bespovratnih sredstava od strane IRF i Komisije Ministarstva ekonomije za dodjelu bespovratnih sredstava.
- Aktivnosti planirane u 2019: Obuhvata sprovođenje aktivnosti u cilju realizacije Programa, kao u prethodnoj (2018) godini.
- Aktivnosti planirane u 2020: Obuhvata sprovođenje aktivnosti u cilju realizacije Programa, kao u prethodnoj (2019) godini.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo ekonomije i Investiciono razvojni fond Crne Gore.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Ovaj vid podrške, u smislu usvajanja novih tehnologija, za svoj primarni cilj, ima postizanje veće fleksibilnosti, produktivnosti i rentabilnosti crnogorskih preduzeća, što dovodi do podizanja konkurentnosti samih preduzeća i njihove integracije u globalne lance vrijednosti, uz optimalno korišćenje raspoloživih resursa. Sveukupno, ulaganjem u tehničku opremljenost preduzeća

³⁵ Preduzeća koja pozitivno posluju najmanje 2 godine

obezbjediće se povećanje kvaliteta, kvantiteta i produktivnosti proizvodnje, a samim tim, rast izvoza i pozitivna kretanja robne razmjene.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Ova mjera podrazumijeva subvenciju od 5.000 do 20.000 eura za nabavku opreme u vrijednosti od 25.000 do 100.000 eura³⁶. Za njenu realizaciju u 2018. god, planiran iznos budžetskih sredstava je 150.000 eura, a, projekcije su da bi IRF, za ovu svrhu, trebao da izdvoji najmanje 800.000 eura. Tokom 2019. i 2020. godine planirani godišnji iznos državnih budžetskih sredstava je 200.000 eura dok su projekcije IRF budžeta 1.000.000 eura.

Kreditna sredstva IRF plasiraju se pod povoljnijim uslovima, u odnosu na komercijalne banke: kamatna stopa 3,50% (na godišnjem nivou)³⁷, rok otplate do 12 godina uz grace period do 4 godine. U skladu sa procedurom Programa, bespovratna sredstva koja dodjeljuje Vlada Crne Gore podliježu pozitivnoj ocjeni projekata od strane IRF, čime se dodatno obezbjeđuje kvalitet investicije i efikasnost trošenja državnih sredstava.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Investicije u opremu, uz pomoć ove podrške, pomoći će razvoju preduzeća iz sektora prerađivačke industrije, posebno iz manje razvijenih područja (obzirom da učestvuju preduzeća koja se bave proizvodnjom hrane i drvnom industrijom, pozicioniranih, najvećim dijelom, na sjeveru Crne Gore). Dodatno, rast i razvoj preduzeća, posmatrano na duži vremenski period, dovešće i do porasta broja zaposlenih.

Potencijalni rizici: Nedovoljan nivo zainteresovanosti domaćih privrednih subjekata mogao bi biti potencijalni rizik u sprovođenju ove mjere, iako Vlada CG preduzima sve neophodne mjere u cilju konstantnog promovisanja ovog i svih ostalih mjera podrške crnogorskim privrednicima.

Prioritetna reformska mjera 7: Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja standarda EU

Opis mjere: Ovom mjerom podržava se podizanje novih zasada poljoprivrednih kultura, izgradnja/rekonstrukcija objekata za primarnu proizvodnju, povećanje stočnog fonda, nabavka opreme za preradu, izgradnja i rekonstrukcija objekata za preradu poljoprivrednih i ribljih proizvoda sa ciljem unapređenja standarda bezbjednosti hrane, zdravlja i dobrobiti životinja i zdravlja bilja, kroz postepeno usklađivanje s EU standardima kvaliteta i bezbjednosti hrane, kako bi bila konkurentna na tržištu EU. Ova mjera se implementira u skladu sa Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020. i Programom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2016-2020. (IPARD).

Vremenski period sprovođenja mjere: Mjera će se realizovati tokom 2018., 2019. i 2020. godine. Podijeljena je na dvije aktivnosti: „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava” i “Investicije u fizički kapital vezano za preradu poljoprivrednih i ribljih proizvoda”, koje će se realizovati kroz IPARD like, IPARD i nacionalni budžet.

IPARD like projekat je u završnoj fazi dok se realizacija podrške iz IPARD programa očekuje početkom 2018. godine.

Nadležna institucija za implementaciju mjere: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Mjera će doprinijeti povećanju proizvodnje u primarnom sektoru, čime će se postići kontinuirano snabdijevanje prerađivačkog sektora domaćom sirovinom, što će doprinijeti povećanju dodate vrijednosti u proizvodnji smanjenju uvozne zavisnosti i većoj konkurentnosti domaćih proizvoda. Tokom prethodne tri godine zabilježen je porast izvoza sušenog i dimljenog mesa, vina, sira, medicinskih i aromatičnih biljaka, eteričnih ulja. Takođe postoji pad u uvozu određenih proizvoda npr. jaja koja su zabilježila pad uvoza od 25%.

³⁶ Ukupni troškovi nabavke opreme mogu biti veći od 100.000 eura, pri čemu se razlika do cjelokupne investicije finansira uvećanjem kreditnog zahtjeva kod IRF-a ili uvećanjem učešća.

³⁷ Za preduzeća koji projekte realizuju u opštinama sjevernog regiona i u opštinama koje su ispod prosjeka razvijenosti na nivou Crne Gore kamatna stopa iznosi 3,00%.

Pricijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Planirani ukupan iznos podrške u 2018. godinu iznosi 20,7 miliona eura, od toga je 9,7 miliona iz IPA sredstava, privatnih izvora i nacionalne kontribucije 2,8 miliona eura i nacionalno učešće je 1,8 miliona eura, a iz sredstava Agrobudžeta 11 miliona eura. Ukupan planirani iznos podrške za 2019. godinu iznosi 31 milion eura, od čega 20 miliona je iz IPA sredstava, privatnih izvora 6 miliona eura i nacionalne kontribucije 3,4 miliona eura, a iz sredstava Agrobudžeta 11 miliona eura. Ukupan planirani iznos podrške za 2020. godinu iznosi 31,5 miliona eura, od toga je iz IPA sredstava 20 miliona eura, privatnih izvora 6 miliona eura i nacionalne kontribucije 3,4 miliona eura a iz sredstava Agrobudžeta 11,5 miliona eura.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Socijalni rezultat mjere ogleda se kroz podsticaj ženama i mladim na način da prilikom ocjenjivanja projekata više bodova dobijaju projekti čiji su oni nosioci, samim tim se afirmišu za pokretanje poslova u sektoru proizvodnje hrane.

Potencijalni rizici: Implementacija predložene mjere zavisi od dostupnosti kreditne podrške proizvođačima, obzirom da se investicije prefinansiraju od strane proizvođača u iznosu od 100% i nakon završetka investicije proizvođačima se refundira od 50-60% vrijednosti investicije. Ova pravila su propisana i u skladu su sa relevantnim pravilima EU. Pristup finansijskim sredstvima će biti olakšan kroz zakonske promjene koje se odnose na prepoznavanje zemlje u ruralnim područjima kao kolateral i uspostavljanje elektronskog imovinskog registra. Takođe, Investiciono razvojni fond je razvio posebnu liniju koja adresira ovaj problem nemogućnosti pristupa kreditnim sredstvima od strane farmera. Pored navedenog tokom 2018. godine u okviru IRF-a će biti uspostavljen garantni fond koji će biti na raspolaganju farmerima radi obezbjeđenja kolaterala. Farmeri/proizvođači su u mogućnosti da koriste različite izvore sredstava (banke, mikrokreditne organizacije, itd.) za finansiranje investicija.

Prioritetne reformska mjera 8: Diverzifikacija turističkog proizvoda

Opis mjere: Diverzifikacija turističkog proizvoda je mjera usmjerena na podršku razvoju Crne Gore kao visoko-kvalitetne turističke destinacije sa cjelogodišnjom turističkom ponudom. Mjera se ostvaruje kroz aktivnosti na razvoju turizma orijentisanog na prirodu, kulturnog, ruralnog, zdravstvenog, nautičkog, sportskog i drugih vidova turizma, odnosno kroz razvoj turističkih proizvoda za odabrane - ciljne grupe turista, zatim kroz kreiranje jedinstvenih proizvoda i promovisanje autentičnih turističkih atrakcija, uz permanentno podizanje nivoa kvaliteta usluge.

U realizaciji aktivnosti u okviru mjere, akcenat je dat unapređenju turističkog proizvoda na sjeveru Crne Gore i njegovom objedinjavanju sa ponudom Primorja u jedinstvenu cjelinu. Aktivnosti u okviru mjere odvijaju se uz poštovanje principa održivosti (korelacija sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja), a njihovom realizacijom stvaraju se preduslovi za ravnomjernu turističku ponudu sa regionalnog aspekta (korelacija sa Strategijom regionalnog razvoja). Jedan od rezultata unapređenja ponude na Sjeveru jeste i povećanje broja novo-otvorenih radnih mjesta, povećanje turističkog prometa (broja turista, noćenja i prihoda od turizma), zatim smanjenje migracija sa Sjevera ka Jugu, kao i podizanje nivoa životnog standarda stanovništva (korelacija sa Milenijumskim razvojnim ciljevima). Implementatori aktivnosti u okviru mjere, prevashodno su mala i srednja preduzeća, u okviru kojih se stvaraju preduslovi za zapošljavanje velikog broja žena i mladih (korelacija sa 5. i 6. preporukom EK).

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018: Planinarenje i biciklizam, Panoramski putevi Crne Gore, Hodanje na krpljama, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma i dr.; usvajanje strategija za ruralni i kulturni turizam.
- Aktivnosti planirane u 2019: Planinarenje i biciklizam, Panoramski putevi Crne Gore, Hodanje na krpljama, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma i dr.; realizacija akcionih planova iz strategija za ruralni i kulturni turizam; usvajanje strategija za zdravstveni i nautički turizam.

- Aktivnosti planirane u 2020: Planinarenje i biciklizam, Panoramski putevi Crne Gore, Hodanje na krpljama, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma i dr.; realizacija akcionih planova za ruralni, kulturni, zdravstveni i nautički turizam.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Turizam je jedna od prioritarnih privrednih grana u Crnoj Gori, posebno imajući u vidu njegovu izveznu komponentu, odnosno činjenicu da oko 90% prometa ostvaruju inostrani turisti. Implementacija mjere za rezultat će imati produženje trajanja glavne turističke sezone, što će dalje uticati na povećanje iskorišćenosti smještajnih kapaciteta i otvaranje novih radnih mjesta. Mjera će takođe doprinijeti i podizanju nivoa svijesti o održivom razvoju životne sredine, kao i kroz turističku valorizaciju prirodnih potencijala i kulturno–istorijske baštine. Kontinuiranim unapređenjem turističkog proizvoda, očekuje se dalje povećanje izvezne komponente turističkih usluga, uz multiplikativne efekte na ostale privredne grane: saobraćaj, poljoprivredu, trgovinu. Očekivanja su da će se nastaviti trend rasta broja turista i noćenja i prihoda po osnovu potrošnje turista i da će se u narednom desetogodišnjem periodu bilježiti rast ukupnog (direktno i indirektno) učešća turizma u BDP-u po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 6% (shodno Izvještaju Svjetskog savjeta za putovanja i turizam).

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: za realizaciju aktivnosti navedenih za 2018. godinu, Budžetom je utvrđen iznos od 879.335,00 eura, uz sredstva koja će obezbijediti, u zavisnosti od vrste aktivnosti, i privatni sektor, odnosno turistička privreda, kao krajnji pružalac usluga. Procjenjuje se da će implementacije mjere zahtijevati podjednak iznos sredstava i u 2019. i 2020. godini.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: S obzirom da je turizam radno intenzivna djelatnost, očekuje se povećan doprinos ukupnom broju zaposlenih (među kojima je veliki udio ženske populacije, čime se doprinosi i ekonomskom jačanju žena (korelacija sa Strategijom razvoja ženskog preduzetništva i Aktivnostima na planu uspostavljanja rodne ravnopravnosti). Do 2027. godine, prognozira se porast udjela ukupno zaposlenih (direktno i indirektno) u turizmu u ukupnom broju zaposlenih, po prosječnoj godišnjoj stopi od 3,6%, pri čemu se očekuje veći broj novih radnih mjesta u manje razvijenim područjima.

Potencijalni rizici: Rizici u ostvarenju mjere odnose se, prvenstveno, na izvršenje planova u definisanim vremenskim okvirima s obzirom na utvrđene tenderske procedure, što u krajnjem može da prouzokuje neiskorišćavanje sredstava prema utvrđenim namjenama. Mjere ublažavanja negativnih efekata realizovaće se uspostavljanjem javno-privatnih partnerstava i efikasnijim korišćenjem sredstava EU fondova.

Prioritetna reformska mjera br.9: Podsticanje rješavanja NPL-a uz jačanje okvira za prudencijalni nadzor i solventnost banaka

Opis mjere: Posljednjih godina Crna Gora je preduzela niz pravnih i institucionalnih reformi u nastojanju da unaprijedi okvir za prinudnu naplatu potraživanja, pa samim tim i potraživanja po osnovu kredita. Kao rezultat svih mjera bankarski sistem bilježi konstantan pad nekvalitetnih kredita i to sa oko 26% od sredine 2011. na 7,1% kraju oktobra 2017. U zemljama sa sličnim problemom nije zabilježen ovakav pad. Korišćen je višedimenzionalni pristup, jer pojedinačne mjere ovdje ne bi mogle dati rezultate. Dijelom su loši krediti naplaćeni, dijelom otpisani, dijelom su prodati faktoring kompanijama, ali značajan je i bio pravac restrukturiranja loših kredita i unapređenja regulatornog okvira sa ciljem efikasnije naplate. Mjere usmjerene na liječenje ove ranjivosti su obuhvatale povećanje efikasnosti kako sudskog, tako i vansudskog rješavanja. CBCG od 2008. kontinuirano radi na rješavanju pitanja nekvalitetnih kredita kada je osnovan i Kreditni registar sa ciljem bolje identifikacije i evidencije kreditnog rizika. Ključne aktivnosti CBCG bile su usmjerene na implementaciju Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama iz 2015. godini.

Kao mjeru u daljem pravcu smanjenja NPL-a, usvojena je izmjena Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama u 2017., kojim je kreirana mogućnost vansudskog rješavanja NPL-a, u interesu i dužnika i povjerioca. Tokom prvih pet mjeseci implementacije

restrukturirano je 10,5 miliona eura, dok je najavljeno 16 miliona eura ukupnog iznosa. U cilju jačanja okvira za prudencijalni nadzor i solventnost banaka kojim se podstiče finansijska stabilnost, kroz proces harmonizacije zakonodavstva sa novom pravnom tekovinom Evropske unije u oblasti finansijskih usluga, u skladu sa dinamikom utvrđenom Programom pristupanja Crne Gore EU 2018-2020, izvršiće se značajne reforme regulatornog okvira kojim se uređuje bankarsko poslovanje. Navedeno je u skladu sa preporukom br.3 u okviru Zajedničkih zaključaka Ministarskog sastanka ministara EU i zemalja zapadnog Balkana iz maja 2017.godine.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Razmatranje mogućnosti produženja roka primjene Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama za još jednu godinu; Donošenje Zakona o sanaciji banaka i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o bankama kojima će se implementirati Direktiva o uspostavljanju okvira za oporavak i sanaciju kreditnih institucija i investicionih društava 2014/59 EU (tzv. BRRD direktiva); Donošenje novog Zakona o bankama kojim će se implementirati Direktiva 2013/36 EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicionim društvima i Regulativa br. 575/2013 EU o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investiciona društva; Nastaviće se aktivnosti CBCG na smanjenju NPL-a kroz aktivan supervizorski proces i kontinuiranu komunikaciju sa svakom bankom pojedinačno u sistemu. U tom pravcu, CBCG će nastaviti sa pojačanim nadzorom nad sprovođenjem obaveza banaka koje proizilaze iz izmjena i dopuna Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, a odnose se na praćenje realizacije utvrđenih strategija i ciljeva za rješavanje nekvalitetnih kredita, što treba dodatno da doprinese daljem smanjenju nivoa nekvalitetnih kredita u bankama.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Donošenje seta podzakonskih akata za sprovođenje Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu poraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima; Donošenje seta podzakonskih akata za sprovođenje Zakona o sanaciji banaka; Donošenje seta podzakonskih akata za sprovođenje Zakona o bankama; Donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka radi potpunog usklađivanja sa Direktivom 2001/24 EC o reorganizaciji i prestanku rada kreditnih institucija; Donošenje Zakona o dodatnom nadzoru finansijskih konglomera kojim će se implementirati Direktiva 2002/87/EC o dodatnom nadzoru kreditnih institucija, društava za osiguranje i investicionih društava u finansijskom konglomeratu.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Donošenje seta podzakonskih akata za sprovođenje Zakona o dodatnom nadzoru finansijskih konglomerata.

Nadležna institucija za implementaciju navedenih aktivnosti je Centralna banka Crne Gore, a u dijelu dodatnog nadzora finansijskih konglomerata, pored Centralne banke, i Komisija za hartije od vrijednosti i Agencija za nadzor osiguranja.

Očekivani uticaj na konkurentnost/obrazloženje mjere: Ova mjera će kroz direktan uticaj na smanjenje NPL-a u narednom periodu doprinijeti povećanju konkurentnosti u bankarskom sektoru, kao i pravnih lica – privrednih subjekata koja učestvuju u restrukturiranju duga, što će rezultirati očekivanim rastom ukupne kreditne aktivnosti pod povoljnijim uslovima i razvojem novih proizvoda i usluga. U konačnom, ova mjera će doprinijeti jačanju finansijske stabilnosti i kreiranju povoljnijeg poslovnog ambijenta u Crnoj Gori.

Procijenjeni troškovi aktivnosti i budžetski uticaj: Za implementaciju mjere nisu potrebna sredstva iz Budžeta Crne Gore.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i pol: Nema direktnog uticaja na zapošljavanje, ali moguć je pozitivan indirektan uticaj na zapošljavanje u bankarskom i realnom sektoru, kao posljedica kreiranja stabilnog i povoljnijeg poslovnog ambijenta.

Potencijalni rizici: S obzirom na činjenicu da je posljednjih godina primijenjen višedimenzionalni pristup za rješavanje i naplatu nekvalitetnih potraživanja, čime je kreditni rizik u bankarskom sektoru mjeren pokazateljem učešća nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima od 2011. u kontinuiranom padu, možemo konstatovati da su potencijalni rizici za realizaciju mjere svedeni na minimum.

4.3.4 Poslovni ambijent i smanjenje neformalne ekonomije

Analiza glavnih prepreka: U nastojanju Vlade Crne Gore da podigne konkurentnost za investicije, posebna pažnja posvećena je otklanjanju prepreka za jačanje poslovnog ambijenta kao to su: unapređenje efikasnosti državne administracije, smanjenje troškova administrativnih postupaka i skraćivanje dužine njihovog trajanja. S tim u vezi, Vlada Crne Gore na sjednici od 1. juna 2017. godine, donijela je Odluku o obrazovanju Savjeta za konkurentnost sa zadatkom da koordinira aktivnosti na planu sprovođenja prioritarnih reformskih mjera definisanih strateškim razvojnim dokumentima, koje su u funkciji otklanjanja ključnih prepreka za veću konkurentnost i brži privredni rast Crne Gore.

Reformske aktivnosti usmjerene na unapređenje poslovnog ambijenta rezultirale su napretkom Crne Gore u posljednjem Izvještaju o lakoći poslovanja (Doing Business 2018) u kojem je Crna Gora zauzela 42. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i time, u poređenju sa prošlogodišnjim revidiranim Izvještajem (2017), ostvarila napredak za 9 mjesta. Shodno DB2018 Izvještaju Crna Gora je zabilježila reformu u okviru indikatora "dobijanje električne energije". Ovom reformom, Crna Gora je prošlogodišnju cijenu električne energije (% dohotka po glavi stanovnika) smanjila sa 440,5 na 425,6, dok je Indeks pouzdanosti snadbijevanja i transparentnosti tarifa zabilježio porast vrijednosti sa 0 na 5. Time je i ostvarila napredak za 40 mjesta, u odnosu na DB2017, zauzimajući 127. mjesto na globalnom rangju. Takođe, ostvaren je napredak i u sljedećim oblastima: "izdavanja građevinskih dozvola", "registracija nepokretnosti" i "rješavanje problema insolventnosti". U oblasti "izdavanja građevinskih dozvola", Crna Gora je ostvarila napredak za 15 mjesta, u odnosu na DB2017, zauzimajući 78. mjesto na globalnom rangju. U oblasti "registracije nepokretnosti", Crna Gora je napredovala za 2 mjesta, zauzimajući 76. mjesto. Kod indikatora "rješavanje problema insolventnosti", Crna Gora je zabilježila napredak sa 40. na 37. mjesto.

Osnovne prepreke daljem poboljšanju poslovnog okruženja sadržane u Izvještaju o lakoći poslovanja su: registracija preduzeća, rad katastarskih službi, izdavanje građevinskih dozvola, kao i plaćanje poreza i oni će biti u fokusu daljih reformskih mjera.

U okviru izvještaja Svjetskog ekonomskog foruma o indeksu globalne konkurentnosti 2017-2018, Crna Gora je zauzela 77. mjesto, od ukupno 137 zemalja, što predstavlja napredak od 5 mjesta u odnosu na prošlogodišnji izvještaj. Svjetski ekonomski forum kroz Izvještaj o globalnoj konkurentnosti pruža najsveobuhvatniju sliku ekonomije države, budući da ocjenjuje institucije, makroekonomsku stabilnost, infrastrukturu, dostupnost zdravstvenih usluga i obrazovanja po stanovniku, efikasnost tržišta rada i efikasnost tržišta roba, finansijsko tržište, tehnološku spremnost i inovacije.

Ključni izazovi u implementaciji reformi u oblasti poslovnog ambijenta su:

- Unapređenje tehničkih predispozicija i informatičkih rješenja u državnim institucijama, u cilju pojednostavljenja procedura i povećanja efikasnosti državnog servisa; i
- Visok nivo netransparentnih procedura, sa unaprijed nejasnim koracima neophodnim za realizaciju posla, odnosno pribavljanje nekog vida državne saglasnosti.
- Veliki broj parafiskaliteta, naročito na lokalnom nivou, na što su naročito ukazali predstavnici Privredne komore Crne Gore i unije poslodavaca na okruglom stolu u okviru konsultativnog procesa za izradu PER-a 2018.
- U cilju daljeg unapređenja MSP sektora, potrebno je poboljšati pristup finansijama za MSP rješavanjem problema sa kojima se suočavaju određena kategorije početnika u biznisu i MSP, a koji se najčešće ogledaju u nedostatku sredstava za obezbjeđenje kredita (kolateralu). Istovremeno postoje ograničenja po pitanju finansijske pismenosti i investicione spremnosti za finansiranje, koje treba otklanjati predloženim mjerama, uz

intenziviranje aktivnosti podrške za izlazak na nova tržišta, korišćenje usluga poslovne podrške, ulaganja u inovativnost, itd.

Jedan od izazova u 2018. godini je mogući rast neformalne ekonomije na tržištu cigareta, usljed povećanja akcize na cigaree, kao ejdne od mjera fiskalne konsolidacije, te će navedeno biti u ofkusu koordiniranih aktivnosti nadležnih državnih organa u cilju suzbijanja sive ekonomije i nelojalne konkurencije.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017: Preporuka br. 5 Crnoj Gori na ministarskom sastanku u maju 2017. godine, je da nastavi da jača finansijske i nefinansijske usluge podrške malim i srednjim preduzećima. U tom kontekstu aktivnosti podrške MSP sektoru u domenu pristupa finansijama, kao i aktivnosti za unapređenje konkurentnosti sektora kroz set nefinansijske podrške predstavljaju prioritet i biće sprovedene u okviru dvije reformske mjere: "Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća" i "Unapređenje nefinansijske podrška sektoru malih i srednjih preduzeća". Preporukom br. 5 sa ministarskog sastanka u Briselu u maju 2017. se Crnoj Gori preporučuje da „usvoji zakone u cilju osiguranja operativne nezavisnosti organa za dodjelu državne pomoći.“ To je i učinjeno izradom i donošenjem novog Zakona o kontroli državne pomoći, kojim se obezbjeđuje prelazak Komisije za kontrolu državne pomoći u nadležnost Agencije za zaštitu konkurencije, a time i nezavisnost Komisije, kao organa za kontrolu državne pomoći.

Takođe, usvojiće se plan privatizacije za 2018. godinu koji je osnov za ubrzanje procesa privatizacije u narednom periodu i priliv novih investicija u zemlju važnih za rast prihoda, ekonomski rast i zaposlenost.

Prioritetna reformska mjera 10: Uvođenje e-servisa u radu katastarskih službi

Opis mjere: Mjera je višegodišnja (pogledati izveštaj njenom sprovođenju u prethodnoj godini u tabeli 11 aneksa), i vezana je za realizaciju Pravaca razvoja Crne Gore; implementaciju odredbi Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti i Zakonske regulative iz oblasti e-Uprave; odredbi Zakona o infrastrukturi prostornih podataka (početak primjene 1.01.2019.) kroz koji je izvršena transpozicija INSPIRE direktive - 2007/2/EC (Infrastruktura za prostorne informacije u Evropskoj zajednici), a obuhvata: metapodatke; prostorne teme; usluge prostornih podataka, mrežne usluge i tehnologije; sporazume o razmjeni podataka i servisa za dijeljenje, pristup i korištenje; koordinaciju i monitoring mehanizama, procesa i procedura.

Mjera se odnosi na:

1. Implementaciju e-servisa - korišćenje podataka katastarskih evidencija - vlasnička struktura. Shodno tome obezbijeđeno je: uvid u podatke katastarskih evidencija (upitom po id, br Lista nepokretnosti (LN)/Posjedovnog lista(PL) ili broju kat. parcele; uvid u aktivne zahtjeve na određenu nepokretnost sa ciljem sigurnosti kod transakcije nepokretnosti; praćenje statusa rješavanja zahtjeva, na osnovu dobijenog koda prilikom predaje zahtjeva. Podaci su za informativne svrhe sa ažurnošću on-line u realnom vremenu za teritoriju Crne Gore. Do kraja 2017. godine planirano testiranje e-servisa preuzimanje e-potpisih dokumenata LN/PL, ne samo za notare, već sve korisnike shodno zakonskoj regulativi.
http://www.nekretnine.co.me/me/Katastarski_podaci.asp; <http://ekatastar.me/ekatastar-web/action/elogin>
2. Implementaciju e-servisa - korišćenje podataka katastarskih evidencija - prikaz prostornih podataka. Shodno tome uspostavljen je GeoPortal UZN, koji omogućava pregled svih raspoloživih podataka digitalnog katastarskog plana evidencije katastra nepokretnosti (oko 75 % teritorije Crne Gore - 99 % urbanog dijela. Raspoloživi ortofoto snimci iz različitog perioda snimanja teritorije Crne Gore (2004-2011. godine). Podaci su za informativne svrhe i nijesu on-line u realnom vremenu. Do kraja 2017. godine planirano implementacija digitalnog katastarskog plana u kontinuitetu i orto-foto snimanje 2017. godine.
<http://www.geoportal.co.me/>

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Nastavak aktivnosti na poboljšanju postojećih e-servisa koji se odnose na dostupnost podataka katastarskih evidencija, kroz poboljšanje i nadogradnju regulatornih i tehničkih procedura za sve korisnike; Implementacija sistema za korišćenje e-servisa preuzimanje e-potpisanih dokumenata kao zvaničnog dokumenta; Priprema i testiranje e-servisa za e-predaju zahtjeva od strane notara; Poboljšanje kvaliteta podataka digitalnog katastarskog plana, obezbjeđivanjem novih ažurnih podataka; Pripremne aktivnosti vezane za implementaciju Zakonu o infrastrukturi podataka - Harmonizacija podataka o prostoru iz nadležnosti Uprave za nekrtenine i obezbjeđivanje e-servisa.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Nastavak aktivnosti na poboljšanju podataka i postojećih e-servisa i implementaciji novih, saglasno zahtjevima; Implementacija sistema za korišćenje e-servisa za e-predaju zahtjeva od strane notara; Poboljšanje kvaliteta podataka digitalnog katastarskog plana, obezbjeđivanjem novih ažurnih podataka; Implementacija Zakona o infrastrukturi prostornih podataka - Harmonizacija podataka o prostoru iz nadležnosti Uprave za nekrtenine i obezbjeđivanje e-servisa i metapodataka za podatke i servise.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Implementacija novih e-servisa vezanih za nove registre koje za osnovu imaju katastarske evidencije (npr. Adresni registar, katastar vodova); Implementacija Zakona o infrastrukturi prostornih podataka iz nadležnosti rada Uprave za nekretnine-uspostavljanje e-servisa saglasno Zakonu.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo finansija.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Dopriniće ubrzanju procedura registracije nepokretnosti, što će uticati na poboljšanje kvaliteta evidencija, povećati efikasnost i transparentnost u dijelu korišćenja podataka i usluga, za potrebe notara, advokata, banaka, privatnog i javnog sektora. Direktna uticaj na smanjenje administrativnih procedura i opterećenja za građane i kompanije, kod postupka izdavanja-preuzimanja elektronski potpisanih dokumenata, čime se podstiče jačanje poslovnog okruženja i unapređivanje konkurentnosti Crne Gore, a samim tim ima pozitivan uticaj na izvještavanje o sprovedenim aktivnostima, izvještaj o globalnoj konkurentnosti i Doing Business izvještaja. Pozitivni uticaj ove mjere je prikazan i kroz izvještaj o implementaciji Projekta zemljišne administracije i upravljanja, Zajma Svjetske banke (LAMP) iz 2016. godine, koji se odnosi na ubrzanje uknjižbe nepokretnosti, smanjenje broja nezavršenih predmeta, realizacija projekata usposatvljanja evidencije katastra nepokretnosti i modernizacije IS.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Realizacija ove mjere isključivo se finansira iz Budžeta Crne Gore. Procjena godišnjih i ukupnih troškova za potrebe održavanja i uspostavljanja e-servisa je cca 300.000 eura, a odnosi se na licenciranje i uspostavljanje e-servisa za planirane nove registre (npr. Adresni registar), koji zajedno sa katastarskim podacima u velikoj mjeri imaju pozitivan uticaj na poslovno okruženje. Plan aktivnosti je pripremljen i radni zadatak za planirane aktivnosti.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Održavanje e-servisa i razvoj novih, mogu imati uticaj na zapošljavanje novih kadrova. Korišćenje e-servisa omogućava pozitivan uticaj u dijelu poštovanja rodne ravnopravnosti, kroz pristup podacima od značaja za transakcije, podizanje kredita, upisa hipoteka i drugih zabilježbi, čime se povećava sigurnost poslovanja i omogućuje jednake uslove za sve zainteresovane strane.

Potencijalni rizici: Neobezbjeđivanje finansijskih sredstava i kadrovske strukture, ali s obzirom na značaj, očekivanja su pozitivna. Pozitivan efekat ove mjere će imati dobar rezultat pod uslovom da postoji obaveza korišćenja e-servisa za preuzimanje e-potpisanog LN/PL od strane notara i javnih institucija.

Prioritetna reformska mjera 11: Donošenje Zakona o elektronskoj fiskalizaciji i implementacija sistema elektronske fiskalizacije

Opis mjere: Riječ je o mjeri koja je započeta u 2017. godini, ali je najveći dio aktivnosti prolongiran za 2018. godinu (vidjeti tabelu br. 11 aneksa). Elektronska fiskalizacija predstavlja novi poslovni model o kojem se procedura izdavanja računa zasniva na elektronskom dostavljanju podataka o izdatom računu u realnom vremenu poreskom organu uz odgovor i dostavljanje potvrde poreskog organa o primljenim podacima u realnom vremenu. Stvara se baza podataka o svim transakcijama u prometu roba i usluga i mogu se obuhvatiti sve transakcije i u gotovinskom i bezgotovinskom prometu uz minimalne troškove. U vezi sa tim se priprema izrada i donošenje zakona o elektronskoj fiskalizaciji u 2018., kao i izmjene drugih zakona koje bi bile uslovljene donošenjem ovog zakona. Razmjena podataka između poreskog obveznika i Poreske uprave bi se odvijala uz elektronski potpis koji Poreska uprava dodjeljuje poreskom obvezniku, te se na taj način rješavaju pitanja u pogledu čuvanja i arhiviranja dokumentacije. Projekat elektronske fiskalizacije zahtijeva donošenje i izmjenu normative, te i informatičko rješenje za prenos i obradu podataka.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Izrada nacrtu Zakona o elektronskoj fiskalizaciji, javna rasprava i realno se može očekivati njegovo usvajanje u 2018. Raspisivanje tendera za nabavku potrebnog hardvera za implementaciju sistema, i izradu potrebnog softvera.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Nabavka potrebnog hardvera za implementaciju sistema, izrada potrebnog softvera, kao i izrada posebne zakonske regulative. Testiranje sistema elektronske fiskalizacije godine i postepeno puštanje u rad, odnosno uvođenje procesa dostavljanja podataka po sektorima.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Potpuna implementacija sistema elektronske fiskalizacije i primjena ovog sistema u svim sektorima.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo finansija.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Konkurencija koja dolazi iz neformalnog sektora predstavlja veliku prepreku obveznicima koji posluju u legalnim tokovima. Ova mjera bi doprinijela rješavanju navedenog problema, tako što bi se kroz efikasniji mehanizam kontrole koji stoji na raspolaganju poreskim inspektorima i boljoj analizi rizika povećao obim oporezivog prometa, a samim tim bi se smanjio nivo nelegalnog poslovanja konkurencije iz neformalnog sektora.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Procijenjeni ukupni troškovi za implementaciju sistema elektronske fiskalizacije su: 1 milion eura za nabavku potrebnog hardvera i 1 milion eura za izradu potrebnog softvera i konsultantskih usluga. Finansiranje projekta je planirano iz budžetskih sredstava. Shodno uporednom iskustvu iz R. Hrvatske, nakon parcijalnog puštanja sistema u rad u prvoj godini primjene (nakon 2019) očekuju se budžetski priliv u iznosu od oko preko 30 miliona eura, a nakon pune implementacije sistema može se očekivati da ovi prihodi budu i veći.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Očekuje se smanjenje nivoa neformalnog sektora u oblasti zapošljavanja ukoliko se usvoji rješenje koje će povezivati podatke o operatoru naplatnog uređaja sa podacima o uplaćenim porezima i doprinosima.

Potencijalni rizici: Brzina sprovođenja tenderskih procedura i testiranja sistema su potencijalni rizici u implementaciji mjere. Pored navedenog rizik u implementaciji mjere predstavlja i odbojnost vlasnika biznisa da implementiraju navedenu mjeru što će biti riješeno kroz adekvatnu promociju i inspeksijski nadzor.

Prioritetna reformska mjera 12: Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća

Opis mjere: Podrška MSP u pristupu finansijama predstavlja mjeru koja je definisana nacionalnim strateškim dokumentima (Pravci razvoja 2018-2021, Strateške smjernice za razvoj MSP 2018-2021.), kao i preporukama Small Business Act –SBA. Mjera predstavlja odgovor na preporuku broj 5: da se nastavi sa jačanjem finansijske i nefinansijske usluge podrške malim i srednjim preduzećima, sa ministarskog sastanka u maju 2017. godine. Preporuku o neophodnosti jačanja finansijske i nefinansijske podrške

razvoju MSP, dali su i predstavnici sindikata sa ciljem obezbjeđenja preduslova za veću zaposlenost (pogledati aneks dokumenta).

I pored činjenice da se iz godine u godinu pristup kreditima olakšava i dalje postoje ograničenja za pojedine kategorije kao što su mladi, žene, tehnološki viškovi, lica na evidenciji Zavoda za zapošljavanje, poljoprivredni proizvođači. S tim u vezi, IRFCG³⁸ će, i u narednom periodu intenzivirati aktivnosti koje dodatno podstiču preduzetništvo, kao i unaprijediti postojeće i uvesti nove finansijske instrumente, kako bi apsorpcija finansijskih sredstava zadovoljila različite kategorije korisnika. Finansijskom ponudom će se i dalje težiti da se obezbijede povoljnosti u dijelu beskamatnog kreditiranja za posebne ciljne grupe kao i povoljne kamatne stope u cilju daljeg unaprijedjenja poslovanja sektora MSP, ali i da se realizuju programi preduzetničke edukacije u cilju lakšeg ostvarivanja finansijske podrške. Posebno su, za 2018. godinu planirane aktivnosti na osnivanju Garantnog fonda i mikrokreditiranja u okviru IRFCG na osnovu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o IRFCG. Aktivnosti će se sprovesti sa ciljem da se olakša interakcija između MSP i finansijskih institucija, kroz izdavanje kreditnih garancija u cilju prevazilaženja glavnog problema sa kojim se MSP suočavaju, a odnose se na poteškoće u mobilizaciji kolaterala kojeg zahtijevaju finansijske institucije.

Instrument finansiranja modelom kreditnih garancija (Loan Guarantee Facility) u okviru COSME programa će se nastaviti, dok će se intenzivirati aktivnosti na promociji instrumenta ulaganja u vlasnički kapital za inovativna preduzeća u okviru WB EDIF programa³⁹-ENIF fond za inovativna preduzeća⁴⁰. Implementiraće se modeli bespovratne podrške klasterima u većem obimu u odnosu na prethodni period, zbog povećanja interesovanja samih klastera i benefita koje imaju po osnovu udruživanja (u 2017. godini ugovorena podrška za 7 klastera u iznosu od 0,098 miliona eura, od čega se 60% odnosi na klastere sa sjevera, pri čemu je 5 klastera realizovalo planirani projekat i isplaćeno u iznosu od 0,0647 miliona eura). U cilju usaglašavanja sa međunarodnim standardima poslovanja planirana je bespovratna, grant podrška (ugovorena podrška za 42 MSP u iznosu od 0,070 miliona eura u 2017., a realizacija subvencije je 0,0554 miliona eur za 34 privredna subjekta koja su realizovala planirane aktivnosti). Za unapređenje inovativnosti MSP, planirana je bespovratna podrške u vidu grantova.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018: Prilagođavanje finansijske ponude za različite ciljne grupe u smislu kreiranja posebnih finansijskih instrumenata i procedura koje olakšavaju kreditiranje (osnivanje Garantnog fonda), implementacija faktoring aranžmana; Grant podrška za formiranje novih i unapređenje poslovanja klastera za usaglašavanje sa međunarodnim standardima poslovanja MSP i unapređenje inovativnosti; Puna implementacija instrumenta kreditnih garancija za MSP kroz COSME; Promocija finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital kroz WB EDIF-ENIF fond za inovativna preduzeća.
- Aktivnosti planirane u 2019: Unapređenje finansijske ponude kroz instrumente kredita, faktoringa, garancija, mikrokredita i grantova; Potpisivanje novih sporazuma za COSME garantni aranžman od strane novih finansijskih posrednika; Korišćenje instrumenta vlasničkog kapitala u okviru WB EDIF-ENIF fonda.
- Aktivnosti planirane u 2020: Nastavak implementacije finansijskih instrumenata iz 2019. godine i kreiranje novih.

Nadležne institucije za implementaciju mjere: Ministarstvo ekonomije, Investiciono-razvojni fond, OTP CKB banka.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Obezbeđenje povoljnijih uslova kreditiranja i većeg obima podrške (podržano 439 projekata u iznosu od 175,6 miliona eura u 2017. od strane IRFCG), doprinijeće otvaranju novih preduzeća i porastu zaposlenosti, (otvoreno/očuvano 8.469 radnih mjesta u 2017.), dinamičnijem i uravnoteženijem regionalnom razvoju. Osnivanje novih preduzeća i veća produktivnost

³⁸ Investiciono-razvojni fond Crne Gore AD-IRFCG, finansijska institucija u većinskom vlasništvu države osnovana sa ciljem podsticanja i ubrzavanja privrednog razvoja Crne Gore.

³⁹ Program za konkurentnost i inovacije Zapadnog Balkana.

⁴⁰ IRFCG je pristupio ENIF fondu za inovativna preduzeća, u svojstvu partnera i investitora, u aprilu 2016. godine.

postojećih MSP će doprinijeti učešću u BDV-u, izvozu i međunarodnim lancima vrijednosti. Mjerom će se postići bolji rang u indikatoru Lakši pristup kreditima (Indikatori WEF), i indikatoru Dobijanje kredita (Doing Business).

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Za implementaciju mjere biće obezbijeđeno ukupno 140.350.000 eura, i to iz sredstava kredita iz međunarodnih izvora, povraćaja kredita i naknada 140.000.000 eura za kreditne plasmane i iz sredstava državnog budžeta 350.000 eura za grantove za 2018. godinu. Za period 2019-2020. planiran je najmanje isti iznos sredstava.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Mjera ima direktan uticaj na zapošljavanje i očuvanje radnih mjesta, sa posebnim akcentom na zapošljavanje mladih i žena u biznisu, uz stimulativne mjere za sjever i manje razvijene opštine.

Potencijalni rizici: Nedovoljna tražnja i spremnost za rizik prilikom započinjanja biznisa, zahtjevna procedura dobijanja kredita, nedostatak kolaterala, nedovoljna spremnost finansijskih posrednika za povlačenje sredstava iz EU programa, nedovoljna informisanost za implementaciju finansijskih instrumenata ulaganja u vlasnički kapital.

Prioritetna reformska mjera 13: Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća

Opis mjere: Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća predstavlja implementaciju mjera i aktivnosti koje su definisane u okviru strateških dokumenata Vlade Crne Gore (Pravci razvoja Crne Gore 2018-2021, Strateške smjernice za razvoj MSP 2018-2021) i preporuka EU Akta o malim preduzećima. Realizacija mjere u predmetnoj reformskoj oblasti u direktnoj je vezi sa preporukama datim Crnoj Gori na ministarskom sastanku iz maja 2017. godine, preporuka br. 5 (da nastavi da jača finansijske i nefinansijske usluge podrške malim i srednjim preduzećima). U sektoru malih i srednjih preduzeća, a posebno za početnike u biznisu evidentni su problemi u dijelu nedovoljnih kapaciteta za osnivanje preduzeća i finansijske pismenosti, kao i mogućnosti preduzeća da prošire svoje poslovanje na inostranim tržištima i ostvare poslovne veze. Imajući u vidu navedeno, sistem nefinansijske podrške unapređuje spremnost za finansiranje i investiranje u MSP, sa posebnim akcentom na potencijalne preduzetnike, kao i uslove za izvoz, internacionalizaciju i učešće u širim poslovnim mrežama.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018: Implementacija Programa finansijske pismenosti i investicione spremnosti i mentoringa; Ažuriranje on-line baze pružaoca usluga poslovnog savjetovanja (konsultantskih usluga); Implementacija aktivnosti iz oblasti internacionalizacije MSP i pružanje usluga u okviru EEN (usluge poslovnog savjetovanja, organizacija poslovnih susreta i obuka); Jačanje kapaciteta klastera, njihovih menadžerskih sposobnosti, marketing aktivnosti.
- Aktivnosti planirane u 2019: Implementacija Programa finansijske pismenosti, investicione spremnosti i mentoringa; Kontinuirana implementacija aktivnosti iz oblasti internacionalizacije MSP; Kontinuirana podrška na unaprijeđenju rada klastera i osnivanju novih.
- Aktivnosti planirane u 2020: Implementacija Programa finansijske pismenosti, investicione spremnosti i mentoringa, kao i kreiranje novih programa podrške; Kontinuirana implementacija aktivnosti iz oblasti internacionalizacije MSP; Kontinuirana podrška na unaprijeđenju rada klastera i osnivanju novih.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo ekonomije.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Dopriniće otvaranju novih privrednih subjekata, povećanju stope preživljavanja novoosnovanih preduzeća, razvoju i unapređenju produktivnosti MSP, jačanju inovativnih kapaciteta, unaprijeđenju izvoznih performansi preduzeća, što će se odraziti na rast izvoza i učešće u međunarodnim lancima vrijednosti.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: U 2018. godini za tehničku podršku sektoru MSP iz budžeta obezbijediće se 176.309,85 eura. Dodatna sredstva obezbijediće se iz EU izvora u iznosu od 139.642,75 eura. Za period 2019-2020. planiran je najmanje isti iznos sredstava.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Unapređenje nefinansijske podrške dovešće do osnivanja novih preduzeća/preduzetnika što će direktno uticati na povećanje broja MSP, obima proizvodnje i usluga, zaposlenosti i unaprijeđenje sektora MSP. Kroz implementaciju podrške u izradi biznis planova, obuka i mentorstva unaprijediće se spremnost mladih i žena za samozapošljavanje u svim regionima.

Potencijalni rizici: U cilju ublažavanja potencijalnih rizika koji se odnose na nedovoljnu zainteresovanost za obuke i usluge podrške, sprovodiće se intenzivne promotivne aktivnosti, vršiti evaluacija realizovanih programa i njihovo unapređenje.

Prioritetna reformska mjera 14: Uvođenje jedinstvenog informacionog sistema u oblasti planiranja i izgradnje objekata

Opis mjere: Unapređivanje procesa prostornog planiranja i izgradnje objekata će se ostvariti uvođenjem jedinstvenog informacionog sistema koji integriše sve informacije o prostoru (informacioni sistem uvezaće sve organe na državnom i lokalnom nivou i institucije koje učestvuju u procesu prostornog planiranja i izgradnje objekata), uspostavljanje "baze podataka o prostoru" olakšava realizaciju investicija u prostoru, kao i izgradnju komunalne, energetske, transportne i druge infrastrukture. Ovaj sistem treba da eliminiše papirni oblik pripreme planske i tehničke dokumentacije, koja je ogromna i obimna. Ovo se direktno odnosi na uštede troškova, poboljšanje efikasnosti i unapređenje procedura. Sve predviđene aktivnosti su u skladu sa vladinim planovima za uspostavljanje e-uprave, tj. elektronskog poslovanja u svakodnevnoj komunikaciji. Realizacija ove mjere povećava transparentnost, poboljšava kvalitet života, povećava ekonomski rast, poboljšava interakciju između različitih strana u društvu (državni i lokalni nivo), povećava produktivnost i efikasnost državnih i lokalnih vlasti, institucija, agencija, unapređuje dostupnost javnih usluga, za sve učesnike u procesu planiranja i izgradnje objekata.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Opis postojećih informacionih sistema, predlog dizajna budućeg informacionog sistema i sprovođenje tenderskih procedura.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Nastavak aktivnosti koje nisu realizovane u 2018. godini.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Faza pune implementacije sistema.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Ovaj informacioni sistem poboljšaće postupke izdavanja građevinskih dozvola (indikator „građevinska dozvola“) u skladu sa procedurama Svjetske banke i boljim pozicioniranjem na rang listi poslovanja. Sistem će omogućiti veće učešće javnosti kroz veću transparentnost u postupku koji se odnosi na prostorno planiranje i izgradnju, efikasnost institucija kroz bržu razmjenu informacija i bolje poslovno okruženje za investitore kroz smanjenje broja procedura, vremena izdavanja potrebne dokumentacije i sl.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Sredstva za realizaciju navedene mjere predviđena su Budžetom u iznosu od 450.000 eura za 2018. godinu. Za nastavak aktivnosti na nadogradnji informacionog sistema i održavanje istog u 2019. i 2020. godini, iz budžeta se planira po 200.000 eura. Iz ovih sredstava finansiraće se nabavka softvera, izrada komponenti informacionog sistema i obuka korisnika.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Ova mjera poboljšava uslove za razvoj preduzetništva i na taj način doprinosi stvaranju novih radnih mjesta. Njena implementacija povećava uticaj konkurentnosti, povećava produktivnost, efikasnost i poboljšava dostupnost javnih usluga građanima.

Potencijalni rizici: Jedan od potencijalnih rizika predstavlja kašnjenje u implementaciji navedenog informacionog sistema zbog velikog broja korisnika istog.

4.3.5 Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) i digitalna ekonomija

Analiza glavnih prepreka: Razvoj širokopojasnih usluga danas značajno utiče na razvoj mnogih sektora privrede, ali i društva u cjelini. Izgradnja adekvatne infrastrukture za brz i siguran internet predstavlja zahtjev digitalnog doba u kojem na ekonomski rast mogu da računaju samo države koje su obezbijedile infrastrukturu za brz prenos podataka putem interneta.

Sa druge strane, relativno je mali broj preduzeća čije aktivnosti su zasnovane na inovacijama, znanju i modernim tehnologijama. Saradnja preduzeća sa naučnoistraživačkim (NI) ustanovama treba da bude intezivirana, pojačana potražnja za konsultantskim uslugama, inovativnosti proizvoda i usluga, kao i unaprijeđene poslovne procedure, organizacija i marketing. Nedovoljne su i stimulativne mjere fiskalne i carinske politike za sektor istraživanja i razvoja (IR). Na osnovu posljednjih zvaničnih statističkih podataka za oblast IR za 2015. godinu, ukupna nacionalna potrošnja iznosila je 0,38% BDP-a. Gotovo polovina aktivnosti IR (47%) odvijala u sektoru visokog obrazovanja, nakon čega slijedi poslovni sektor sa 30%, stoga je posebnu pažnju potrebno usmjeriti na stimulisanje ulaganja u IR, posebno od strane privatnog sektora.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017: Preporuka sa Ministarskog sastanka iz maja 2017. koja se odnosi na oblast digitalne ekonomije povezana je sa usklađivanjem nacionalnog propisa sa Direktivom 2014/61 o mjerama za smanjenje troškova za razvoj elektronskih komunikacionih mreža velike brzine. Takođe, preporuka sa Ministarskog sastanka iz maja 2017. koja je povezana sa ovom reformskom oblašću odnosi se na jačanje finansijskih i ne-finasijskih usluga podrške MSP. Stoga, poseban značaj ima uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici, koji će raspolagati prostorom za 40-50 mikro, malih i srednjih preduzeća iz oblasti visokih tehnologija. NTP će omogućiti uslove za olakšanu saradnju NI ustanova i preduzeća, kao i mogućnosti finansijske i druge podrške MSP-ima, posebno podrške start-up-ovima. Strategijom inovativne djelatnosti (2016-2020) prioritizovana je ova mjera u kontekstu strateškog cilja „Povećanje kapaciteta za inovacije i tehnološki razvoj“, dok su drugi ključni dokumenti za realizaciju ove mjere: Studija izvodljivosti za uspostavljanje NTP-a u Crnoj Gori (2012-2018) iz 2011. godine i Strateški plan za uspostavljanje NTP-a u Crnoj Gori (2013-2018) iz 2012. godine. U nastavku su date konkretne mjere kao odgovor na rješavanje prepreka u ovoj oblasti.

Prioritetna reformska mjera 15: Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka (NTP) u Podgorici

Opis mjere: Mjera je prenešena iz prošle godine, ali aktivnosti za 2017. godinu nijesu tekle utvrđenom dinamikom, zbog toga što su se pojavili problemi oko obezbjeđivanja prethodno planiranog objekta za lokaciju NTP-a, te je sredinom godine obezbijeđen drugi objekat. U toku je izrada Projektnog zadatka za Idejno rješenje, nakon čije finalizacije će biti objavljen Tender za Idejno rješenje.

Osnovni cilj NTP je da objedini preduzetničke, inovativne, naučne i privredne kapacitete i ostvari jaku vezu sa lokalnim i regionalnim biznis centrima, inkubatorima i klasterima. Njegovo uspostavljanje predviđeno je u dokumentima u oblasti nauke i inovacija, i to: Studijom izvodljivosti za uspostavljanje NTP u Crnoj Gori (2012-2018) iz 2011. godine, Strateškim planom za uspostavljanje NTP u Crnoj Gori (2013-2018) iz 2012. godine, i Strategijom inovativne djelatnosti (2016-2020). Preporuka iz Izveštaja EK iz maja 2017. godine, koja je povezana sa ovom reformskom mjerom, odnosi se na jačanje finansijskih i ne-finasijskih usluga podrške MSP. Mjera je, takođe, povezana sa predloženim reformskim mjerama u ovom dokumentu koje se odnose na finansijsku i nefinansijsku podršku MSP. U tom kontekstu, uspostavljanje ovog vida infrastrukture, koja će raspolagati prostorom za 40-50 mikro i MSP iz oblasti visokih tehnologija sa fokusom na ICT, energiju, poljoprivredu i medicinu i koja će biti smještena u kampusu Univerziteta Crne Gore (UCG), predstavlja značajan korak. Pored MSP, korisnici usluga NTP biće svi crnogorski univerziteti, naučnoistraživačke (NI) i ustanove visokog obrazovanja (VO).

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Izbor Idejnog rješenja za rekonstrukciju i adaptaciju objekta NTP (mart 2018.). Tender za izradu Glavnog projekta biće objavljen u aprilu 2018. godine. Očekuje se odobrovanje Akcijskog dokumenta IPA 2018 za sektor Konkurentnost i inovacije, za koji je Ministarstvo nauke predložilo nabavku opreme i obuku kadra NTP-a.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Realizacija Tendera za izbor najpovoljnijeg ponuđača za izvođenje radova za rekonstrukciju i adaptaciju objekta NTP, Zaključivanje ugovora sa najpovoljnijim ponuđačem, i početak izvođenja radova.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Izvođenje radova.

Nadležne institucije za implementaciju mjere su Ministarstvo nauke i Direkcija javnih radova.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: U NTP-u Podgorica stvoriće se mogućnosti za: realizaciju razvojnih istraživanja; njihovu komercijalizaciju i plasiranje na tržište gotovih proizvoda ili usluga; povećanje zaposlenosti i konkurentnosti privrede; kao i dinamičan razvoj države Crne Gore. Imajući u vidu da je u navedenom periodu 2018-2020. planirano uspostavljanje infrastrukture, uticaj na konkurentnost manifestovaće se u dugoročnom periodu, odnosno nakon početka funkcionisanja ove infrastrukture u punom kapacitetu. U tom smislu, u periodu nakon 2020. godine, relevantni indikator odnosiće se na Doing Business Survey (WB) i pozicioniranje zemlje po osnovu Indeksa inovativnosti (WIPO).

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: U toku 2018. godine, Ministarstvo nauke će izdvojiti 20.000 eura za izradu Idejnog rješenja, koje će biti finalizovano u martu. Sredstva za finansiranje izrade Glavnog projekta obezbijedena su iz kredita Svjetske banke u iznosu od 130.000 eura. Kada je riječ o izradnji i rekonstrukciji objekta u 2019. i 2020. godini, sredstva za ove namjene biće obezbijedena u Kapitalnom budžetu u iznosu od 6.000.000 eura. Završetak radova na izgradnji očekuje se 2021. godine, za šta će isto biti obezbijedena sredstva iz Kapitalnog budžeta (2.200.000 eura). U toku je proces programiranja za Akcijski dokument IPA 2018 za sektor Konkurentnost i inovacije, za koji je Ministarstvo nauke predložilo nabavku opreme i obuku kadra NTP-a, tako da u ovom trenutku nije moguće precizirati iznos sredstava za ove namjene koji će biti odobren.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Realizacija mjere imaće pozitivan uticaj na način što će se u NTP ostvariti angažovanje 15 zaposlenih u periodu 2019-2020., dok će se dodatno aktivnostima NTP-a uticati na stvaranje novih MSP koja će podići nivo zapošljavanja, posebno mladih, kroz osnivanje "start-up" preduzeća.

Potencijalni rizici: Odlaganje tenderskih procedura za izbor najpovoljnijeg ponuđača za izvođenje radova za rekonstrukciju i adaptaciju objekta NTP (zbog trajanja postupaka po eventualnim žalbama) i odlaganje građevinskih radova na objektu NTP.

Prioritetna reformska mjera 16: Unapređenje zakonodavnog-regulatornog okvira u cilju smanjenja troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velike brzine

Opis mjere: Razvoj širokopojasnog pristupa je preduslov za razvoj digitalnog ekonomskog potencijala u Crnoj Gori. U zaključcima sa Ministarskog sastanka iz maja 2017. godine je data preporuka da se uskladi nacionalni propis sa EU Direktivom 2014/61 o mjerama za smanjenje troškova za razvoj elektronskih komunikacionih mreža velike brzine. U toku je izrada Zakona o pristupu i postavljanju elektronskih komunikacionih mreža velike brzine, koji se zasniva na EU Direktivi 2014/61. Cilj donošenja ovog Zakona je zajedničko korišćenje infrastrukture, koordinirano građenje, smanjenje troškova, olakšavanje i podsticanje izgradnje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina za potencijalne investitore, a u cilju povećanja konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija, kako bi se ubrzalo dostizanje ciljeva iz Strategije razvoja informacionog društva 2020 i Digitalne agende za Evropu do 2020. godine.

Usvajanjem ovog Zakona će se olakšati postavljanje mreža velikih brzina na teritoriji cijele Crne Gore, smanjiti troškovi izgradnje za postavljanje mreže velikih brzina kroz integrisani i koordinirani pristup.

Takođe, očekuje se da će se značajno poboljšati korišćenja postojeće fizičke infrastrukture mrežnih operatora, dok će se informacionim sistemom o prostoru o postojećoj fizičkoj infrastrukturi osigurati dobra koordinacija i efikasnije izvođenje građevinskih radova.

Ovim Zakonom bi trebalo da se smanje troškovi i uticaj na životnu sredinu, poveća transparentnost, konkurentnost i kvalitet usluga na tržištu elektronskih komunikacija. Osim toga, da podrži i digitalizaciju javnog sektora i pružanje efikasnijih digitalnih usluga građanima. Stoga su potrebne mjere koje će stimulirati, ubrzati, olakšati i smanjiti troškove postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina. Za podsticaj izgradnje mreža za širokopojasni pristup u područjima u kojima ne postoji komercijalni interes za ulaganja, potrebno je uraditi detaljnu analizu tržišta širokopojasnog pristupa i postojećeg regulaturnog okvira kako bi se ocijenio potencijal tržišta da eliminiše postojeći jaz u infrastrukturi, identifikovati područja bez dostupnosti širokopojasnog pristupa tj. zone potencijalno neuspjelog djelovanja tržišta, mapirati infrastrukturu u privatnom i javnom vlasništvu, razmotriti eventualno djelovanje države kroz davanje podsticajnih mjera ili korišćenje drugih mehanizama državne intervencije.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Rad na usklađivanju Zakona o pristupu i postavljanju elektronskih komunikacionih mreža velike brzine sa novim Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Izrada Analize tržišta širokopojasnog pristupa i postojećeg regulatornog okvira.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Utvrđivanje predloga Zakona na Vladi Crne Gore.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo ekonomije.

Napomena: Početak primjene ovog zakona predviđen je za 1. januar 2021. godine, iz razloga što je Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata propisano da sadržaj i način vođenja dokumentacione osnove i informacionog sistema i indikatore za praćenje sprovođenja planskih dokumenata, propisuje Vlada Crne Gore. Vlada Crne Gore je usvojila Uredbu o sadržaju i načinu vođenja dokumentacione osnove i informacionog sistema i indikatorima za praćenje sprovođenja planskih dokumenata, kojom je propisano da će se dokumentaciona osnova i informacioni sistem uspostaviti u roku od tri godine od dana stupanja na snagu ove uredbe. Dakle, dok se ne uspostavi informacioni sistem, Zakon o pristupu i postavljanju elektronskih komunikacionih mreža velike brzine se ne može primjenjivati, jer je informacioni sistem o prostoru osnova za njegovu implementaciju.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Razvoj konkurencije u ovoj oblasti je važan faktor u podizanju nivoa pokrivenosti i kvaliteta širokopojasnog pristupa internetu, budući da razvoj broadband-a predstavlja preduslov daljeg razvoja digitalne ekonomije u Crnoj Gori. Širokopojasni pristup otvara put za razvoj potpuno novih industrija, ali i poboljšanje postojećih, privlačenje stranih ulaganja, kao i stvaranje novih radnih mesta. Smanjenje tzv. „digitalnog jaza“ i povećanje konkurentnosti na tržištu elektronskih komunikacija, su među bitnim zadacima u ovoj oblasti.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Implementacija mjere direktno ne utiče na Budžet Crne Gore.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Brookings Institution je identifikovala pozitivnu vezu između korišćenja širokopojasnog pristupa i zapošljavanja u nekoliko različitih industrija. Širokopojasni pristup otvara put za razvoj potpuno novih industrija, ali i unapređenje postojećih, privlačenje stranih investicija i stvaranje novih radnih mjesta. Pored toga, širokopojasni pristup smanjuje tzv. „digitalni jaz“ i omogućava fleksibilne radne aranžmane kao što je kućna kancelarija, što može naročito podržati učešće žena na tržištu rada. Povećanje širokopojasnog pristupa indirektno dovodi do povećanja broja zaposlenih.

Potencijalni rizici: Ova mjera zavisi od primjene Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata i uspostavljanja informacionog sistema o prostoru, budući da će informacioni sistem o prostoru biti uspostavljen tek 2021. godine.

4.3.6 Reforme vezane za trgovinu

Analiza glavnih prepreka: Crnu Goru, i pored značajnih potencijala za jačanje izvoza i smanjenje eksterne ekonomske neravnoteže, karakteriše postojanje uske izvozne baze odnosno nizak stepen diverzifikacije izvoza, kao i nizak stepen dodate vrijednosti u proizvodnji. Struktura crnogorskog izvoza u posljednjih 10 godina je značajno promijenjena u korist izvoza usluga čije je učešće u ukupnom izvozu povećano na preko 70% u 2016. godini. U tom smislu je, pored jačanja konkurentnosti izvoza usluga, kao najveće kategorije izvoza, za Crnu Goru veoma važno da diverzifikuje izvoz robe i poveća dodatnu vrijednost u izvozno orjentisanoj proizvodnji. Izvoz sirovina i poluproizvoda umjesto gotovih proizvoda je identifikovan kao prepreka povećanju konkurentnosti, i od strane predstavnika sindikata tokom konsultativnog procesa izrade PER-a (vidjeti aneks). Predstavnici sindikata preporučuju intenziviranje aktivnosti na brendiranju domaćih proizvoda i usluga iz Crne Gore.

Sve navedeno bi istovremeno doprinijelo većoj pokrivenosti uvoza izvozom robe i smanjenju deficita robne razmjene sa inostranstvom.

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za period januar-novembar 2017. godine, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a iznosila je 2.407,3 miliona eura, što ukazuje na rast od 10,3 % u odnosu na isti period prethodne godine. Izvoz robe imao je vrijednost od 334,8 miliona eura, a uvoz 2 072,5 miliona eura. U odnosu na isti period prethodne godine izvoz je bio veći za 14%, a uvoz veći za 9,7%. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 16,2% i veća je u odnosu na isti period prethodne godine (15,6%). Najveći spoljnotrgovinski partneri u izvozu bili su: Srbija, Bosna i Hercegovina i Hong Kong, dok su najveći spoljnotrgovinski partneri u uvozu bili su: Srbija, Kina i Njemačka. Spoljnotrgovinska robna razmjena bila je najveća sa potpisnicama CEFTA-e i sa Evropskom unijom.

Kao članica Svjetske trgovinske organizacije, Crna Gora svoju trgovinsku politiku kreira u skladu sa pravilima međunarodnog trgovinskog sistema, definisanim na nivou Svjetske trgovinske organizacije. Koncept trgovinskih olakšica Svjetske trgovinske organizacije uveden je multilateralnim Sporazumom o trgovinskim olakšicama, koji je stupio na snagu 22. februara 2017. godine. Sporazum sadrži set mjera usmjerenih ka ubrzanju kretanja, puštanja i carinjenja robe, uključujući robe u tranzitu. Predviđa odredbe za efikasnu saradnju između carinskih i drugih organa nadležnih za prekogranično kretanje robe, kao i odredbe za tehničku pomoć i izgradnju kapaciteta u cilju njegove pune primjene. Crna Gora je instrument ratifikacije dostavila Svjetskoj trgovinskoj organizaciji 10. maja 2016. godine i time se obavezala na punu primjenu Sporazuma u skladu sa dinamikom koja je notifikovana.

Imajući u vidu interresorni karakter Sporazuma, dinamika njegove implementacije zavisiće od nivoa raspoloživosti međunarodne donatorske podrške za uspostavljanje elektronski uvezanih kompleksnih sistema („single window“), kao i od sistemskog, koordiniranog pristupa u sagledavanju i implementaciji koncepta trgovinskih olakšica na nacionalnom nivou. Takođe, Crna Gora, kao članica CEFTA 2006 Sporazuma, svoju trgovinsku politiku definiše u okviru CEFTA pravnog okvira koji ima za cilj eliminaciju prepreka u trgovini unutar regiona od 7 zemalja potpisnica CEFTA, kao i nove oblasti koje nisu bile tretirane bilateralnim sporazumima o slobodnoj trgovini kao što su trgovina uslugama, investicije, javne nabavke, zaštita prava intelektualne svojine i arbitraža u slučaju spora.

U skladu sa višegodišnjim Akcionim planom za regionalni ekonomski prostor na Zapadnom Balkanu (MAP) u kojem se ističe važnost promovisanja dalje trgovinske integracije, za zemlje regiona, Crna Gora je definisala planirane prioritete i aktivnosti u oblasti trgovinske politike, između ostalog i dalje aktivnosti u okviru CEFTA Dodatnog protokola 5, koji se odnosi na pojednostavljenje trgovine. Implementacija navedenih aktivnosti je zasnovana na pravilima koja su usklađena sa procesom EU integracija, sa ciljem omogućavanja nesmetanog protoka roba, usluga, kapitala i visoko kvalifikovane radne snage, čineći region privlačnijim za investiranje i trgovinu, proces EU integracija i stvaranja prosperiteta svim svojim građanima.

Regionalni ekonomski prostor nije alternativa procesu pristupanja Crne Gore EU. Umjesto toga, uspostavljanje regionalne ekonomske oblasti za zemlje regiona posmatra se kao komplementaran proces članstvu u EU. Implementacija navedenog akcionog plana bi trebalo da ubrza proces pristupanja u svakoj ekonomiji regiona i podrži nacionalne napore na usklađivanju i usaglašavanju sa pravilima i standardima EU.

U cilju eliminisanja prepreka u međunarodnoj trgovini, Crna Gora sprovodi niz prioriternih reformskih mjera kao članica Svjetske trgovinske organizacije, i ko potpisnica CEFTA sporazuma.

U tom smislu, Crna Gora će u cilju obezbjeđenja pune implementacije Sporazuma o trgovinskim olakšicama Svjetske trgovinske organizacije, kao važne reformske mjere, u 2018. godini usvojiti Strategiju trgovinskih olakšica i Akcioni plan za njenu implementaciju. Puna implementacija Sporazuma doprinijeće smanjenju trgovinskih troškova, redukovanju vremena zadržavanja na granici i unapređenju koordinacije i efikasnosti državnih organa nadležnih za prekogranično kretanje robe. Takođe, važna komponenta ovog Sporazuma upućuje na unapređenje i pojednostavljenje procedura za izvoz i prevazilaženje uskih grla na izвозnoj strani. Njegova implementacija pomoći će zemljama u razvoju i najmanje razvijenim zemljama da diversifikuju izvoz, povećaju konkurentnost malih i srednjih preduzeća, dalje unaprijede ambijent za privlačenje stranih direktnih investicija, smanje mogućnosti za korupciju na granici i shodno tome unaprijede sistem naplate prihoda.

Pored reformskih mjera usmjerenih na punu primjenu Sporazuma o trgovinskim olakšicama STO, Crna Gora će se u 2018. godini fokusirati na primjenu zakona o ratifikaciji dodatnog protokola 5 na CEFTA sporazum, koji takođe ima za cilj pojednostavljenje trgovine u CEFTA zoni slobodne trgovine. Takođe, u 2018. godini će biti stavljen akcenat na finalizaciju pregovora u okviru dodatnog protokola 6 i početak pregovora koji se odnose na dodatni CEFTA protokol 7, čime se obezbjeđuje pravovremena implementacija aktivnosti u okviru Višegodišnjeg akcionog plana za regionalni ekonomski prostor Zapadnog Balkana.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017: Za ovu oblast nije bilo preporuka na ministarskom sastanku u maju 2017. godine.

Prioritetna reformska mjera 17: Implementacija CEFTA Dodatnog protokola 5 i usvajanje CEFTA Dodatnog Protokola 6

Opis mjere: U skladu sa Višegodišnjim akcionim planom za regionalni ekonomski prostor šest zemalja Zapadnog Balkana (MAP REA), koji je usvojen u Trstu 12. jula 2017. godine, u kojem se ističe važnost promovisanja dalje trgovinske integracije za zemlje regiona, Crna Gora je definisala planirane prioritete i aktivnosti u oblasti trgovinske politike. Aktivnosti predviđene prvim dijelom MAP-a: Trgovina, najvećim dijelom proističu iz CEFTA Dodatnog protokola 5 o trgovinskim olakšicama i CEFTA Dodatnog protokola 6 o liberalizaciji trgovine uslugama.

Na CEFTA ministarskom sastanku održanom 26. maja u Beogradu, usvojen je CEFTA Dodatni protokol 5. Primarni cilj Protokola je usaglašavanje i pojednostavljene procedure uvoza i izvoza, skraćivanje prosječnog vremena oslobađanja robe na granici, što su neki od ključnih problema identifikovanih od strane privrednika. Sprovođenje Protokola podrazumijeva povezivanje carinskih i inspeksijskih službi zemalja Regiona u jedinstveni informacioni sistem koji će dovesti do pojednostavljenja graničnih procedura, povećanja transparentnost i smanjenja transakcionih troškova, što će rezultirati povećanjem konkurentnosti crnogorskih preduzeća i nacionalne ekonomije u cjelini. Skupština Crne Gore je ratifikovala Dodatni CEFTA protokol 5 u decembru 2017. godine.

Na osnovu strukture crnogorske ekonomije od 2006. do 2014., kao i projekcije od 2015-2018. godine, može se zaključiti da se crnogorska ekonomija prestrukturira ka ekonomiji usluga, koje će na kraju perioda činiti skoro 80% bruto dodate vrijednosti. Prepoznajući značaj trgovine uslugama, Crna Gora je učestvovala u pregovorima u okviru CEFTA-e o Dodatnom protokolu 6. Ovaj protokol podrazumijeva međusobno otvaranje tržišta usluga, čime će se proširiti liberalizacija dostignuta u trgovini robama i na

usluge, koje predstavljaju većinu trgovine u Regionu. Sektor usluga igra rastuću ulogu u ekonomijama i trgovini svih CEFTA strana, sa velikim potencijalom povećanja unutarregionalne trgovine uslugama.

Pozicija Crne Gore bazirana je na preuzetim obavezama u okviru Svjetske trgovinske organizacije (STO), ekonomskim interesima sa aspekta strukture crnogorske ekonomije i preuzetim obavezama kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Nakon analize dosadašnje desetogodišnje primjene CEFTA Sporazuma, jednim od nedostataka Sporazuma smatra se neadekvatno definisanje postupka rješavanja bilateralnih trgovinskih sporova u CEFTA regionu. Naime, članovi 42 i 43 CEFTA Sporazuma ne propisuju ove procedure na precizan način. S tim u vezi, u okviru CEFTA struktura, dogovoreno je da je neophodno unaprijediti mehanizam rješavanja bilateralnih trgovinskih sporova u CEFTA regionu. Na ovaj način, dodatno će se olakšati trgovina u regionu što će dovesti do rasta regionalne konkurentnosti crnogorske ekonomije.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Nakon ratifikacije u Skupštini crne Gore u decembru 2017.godine, u 2018.će se sprovesti aktivnosti na implementaciji CEFTA Dodatnog Protokola 5 od strane Crne Gore. U 2018. se očekuje usvajanje CEFTA Dodatnog Protokola 6, koji je usaglašen na tehničkom nivou. Takođe se očekuje intenziviranje pregovora o CEFTA Dodatnom Protokolu 7 o rješavanju trgovinskih sporova.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Osiguranje pravovremenog stupanja na snagu CEFTA Dodatnog Protokola 6; Osnivanje kontakt tačke za usluge.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Usvajanje CEFTA Dodatnog Protokola o rješavanju trgovinskih sporova; Osiguranje pravovremenog stupanja na snagu CEFTA Dodatnog Protokola o rješavanju trgovinskih sporova.

Nadležna institucija za implementaciju mjere je Ministarstvo ekonomije.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Pojednostavljenje trgovine kroz CEFTA dodatne protokole imaće značajan uticaj na eliminisanje barijera u trgovini, a time i na povećanje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća na međunarodnim tržištima što će dovesti do ekonomskog rasta crnogorske privrede.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Sprovođenje navedenih aktivnosti neće imati uticaj na budžet. Uzimajući u obzir regionalni karakter aktivnosti koje proističu iz CEFTA dodatnih protokola, očekuje se obezbjeđenje međunarodnih izvora podrške koji će biti konkretizovani tokom prvog kvartala 2018. godine.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Aktivnosti će imati pozitivan efekat na dodatno zapošljavanje i poštovanje rodne ravnopravnosti.

Potencijalni rizici: Imajući u vidu regionalni karakter mjere kao i više zemalja uključenih u implementaciju predviđenih aktivnosti potencijalni rizik može predstavljati koordinacija i pravovremena mobilizacija predviđenih sredstava.

4.3.7 Obrazovanje i vještine

Analiza glavnih prepreka: U cilju obezbjeđenja konkurentne radne snage neophodno je osigurati kontinuirano vaspitanje i obrazovanje od najranijeg uzrasta. Obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem će biti povećan izgradnjom sedam novih vaspitnih jedinica, što je opisano u Programu ekonomskih reformi za 2016. godinu. Takođe, harmonizacija visokog obrazovanja sa potrebama tržišta rada, planirana Programom ekonomskih reformi za Crnu Goru 2017–2019, je realizovana. Programom stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, koji se realizuje već šestu godinu zaredom, obuhvaćeno je 14.252 korisnika od čega je njih 6.856, odnosno oko 48% nastavilo radni angažman.

Trenutno, tržište rada karakteriše neusklađenost ponude i tražnje što postaje izraženije sa rastom broja nezaposlenih visokoškolaca. Ujedno raste i broj učenika stručnih škola koji nastavljaju obrazovanje i

razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada predstavlja glavni prioritet budućih reformi. Takođe, potrebno je modernizovati obrazovne programe. Osnov za uspješno stručno obrazovanje je kvalitetno praktično obrazovanje koje se realizuje u realnom radnom okruženju u saradnji sa poslodavcima. Ključne prepreke u ovoj oblasti, prepoznali su i predstavnici sindikata tokom konsultativnog procesa izrade PER-a 2018., te su njihovi komentari značajnim dijelom uvaženi kroz predložene prioritetne reformske mjere za ovu oblast.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017: Prioritetna reformska oblast odgovara preporuci broj 6 Evropske komisije u dijelu koji se odnosi na poboljšanje procesa prelaska iz škole na posao preko učenja na radnom mjestu i promovisanja poziva na stručno obrazovanje. U školskoj 2017/2018. godini počela je primjena deset modularizovanih programa, urađenih na osnovu 29 standarda zanimanja i 26 standarda kvalifikacija i obučeno je 150 nastavnika. Aktivnosti na modernizaciji programa potrebno je nastaviti, kako bi do školske 2020/2021. godine svi obrazovni programi bili revidirani ili, u skladu sa utvrđenim potrebama, urađeni novi. Sa ciljem zaustavljanja trenda smanjenja interesovanja za upis učenika u trogodišnje programe Ministarstvo prosvjete je, u saradnji sa školama organizovalo promotivne aktivnosti radi upoznavanja učenika i roditelja o obrazovnoj ponudi stručnih škola koja omogućava bržu zapošljivost.

Prioritetna reformska mjera 18: Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada

Opis mjere: U Strategiji razvoja stručnog obrazovanja (2015-2020), jedna od prioritetih oblasti je kvalitetno i efikasno stručno obrazovanje, relevantno za tržište rada. U osnovi ove mjere su standardi kvalifikacije bazirani na ishodima učenja, koji su razvijeni u saradnji sa poslodavcima i prilagođeni potreba tržišta rada. Radi toga potrebno je sprovesti modernizaciju obrazovnih programa za sve nivoe stručnog obrazovanja. Kontinuirano će se raditi monitoring i eksterna i interna evaluacija postojećih programa, uključujući i podatke o karijeri učenika koji završavaju stručno obrazovanje, kako bi se ocijenila njihova uspješnost. U školskoj 2017/2018. godini počela je primjena deset modularizovanih programa, urađenih na osnovu 29 standarda zanimanja i 26 standarda kvalifikacija i obučeno je 150 nastavnika. Aktivnosti će biti nastavljene kako bi, do školske 2020/2021. godine, svi obrazovni programi bili revidirani ili, u skladu sa utvrđenim potrebama, urađeni novi. Mjera odgovara preporuci broj 6 Evropske komisije u dijelu koji se odnosi na poboljšanje procesa prelaska iz škole na posao preko učenja na radnom mjestu i promovisanja poziva na stručno obrazovanje.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Izrada petnaest obrazovnih programa i obučeno najmanje 250 nastavnika za realizaciju nastave bazirane na ishodima učenja.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Izrada dvadeset obrazovnih programa i obučeno najmanje 350 nastavnika za realizaciju nastave bazirane na ishodima učenja.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Završetak modernizacije svih obrazovnih programa stručnog obrazovanja.

Nadležna institucija za implementaciju mjere: Ministarstvo prosvjete.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Kvalifikacije, razvijene na osnovu detaljnih analiza sadašnjih i budućih potreba tržišta rada i obrazovni programi bazirani na ishodima učenja, koji se realizuju u saradnji sa poslodavcima, obezbjeđiće kvalitet i brži odgovor obrazovanja na potrebe tržišta rada. Na taj način bolje će se povezati obrazovanje i tržište rada, a to će sveukupno doprinijeti povećanju produktivnost i većoj zapošljivosti radne.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Tokom 2018. godina za implementaciju navedene reformske mjere planirana su budžetska sredstva u iznosu od 246.080 eura, tokom 2019. godine za implementaciju aktivnosti planiraće se sredstva iz državnog budžeta u iznosu od 270.000 eura i nepovratna IPA sredstva u iznosu od 650.000 eura koja će biti trošena tokom 2018. i 2019. godine. Tokom 2020. godine planirana su budžetska sredstva u iznosu od 300.000 eura.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Radnoj snazi sa kvalifikacijama koje su razvijene u saradnji sa poslodavcima i vještinama za koje postoje iskazane potrebe na tržištu rada će se olakšati prelazak do posla. Obrazovni programi i obezbjeđuju kvalifikacije različitim ciljnim grupama (mladim, odraslim, učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama), što pruža iste prilike za sve.

Potencijalni rizici: S obzirom na značajnu uključenost nastavnika u razvoju strategije, implementacioni rizik je ograničen. Na osnovu dosadašnje prakse i iskustva ne očekuju se rizici u primjeni.

Prioritetna reformska mjera 19: Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca

Opis mjere: Mogućnost praktičnog obrazovanja kod poslodavca (dualno obrazovanje) je utvrđena zakonom. Visokokvalitetna obrazovna praksa će biti obezbijeđena u realnom radnom okruženju. Poslodavac je zadužen za organizaciju i realizaciju praktičnog obrazovanja i provjeru postignuća učenika. Dualno obrazovanje realizuje se u skladu sa predmetnim programima. Ministarstvo prosvjete je, u saradnji sa školama, organizovalo promotivne aktivnosti u cilju informisanja učenika i roditelja o obrazovnoj ponudi srednjih škola i benefitima u dijelu zapošljivosti. Radi davanja podsticaja poslodavcima da se uključe u program sredstva za naknade učenicima za prvi i drugi razred obezbjeđuju se iz Budžeta (prvi razred: najmanje 10% prosječne neto zarade; drugi razred: najmanje 15%), dok su naknade u trećem razredu obaveza poslodavca (najmanje 20% prosječne neto zarade). U narednom period, zbog značaja profesionalnog informisanja i savjetovanja unaprijediće se karijerna orijentacija uz poboljšanje vještina školskih timova zaduženih za nju.

Mjera odgovara preporuci broj 6 Evropske komisije u dijelu koji se odnosi na poboljšanje procesa prelaska iz škole na posao preko učenja na radnom mjestu i promovisanja poziva na stručno obrazovanje.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Kod poslodavca će se obrazovati 258 učenika koji su u školskoj 2017/2018. godini potpisali individualne ugovore o obrazovanju.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Kod poslodavca će se obrazovati 250 učenika koji će u školskoj 2018/2019. godini potpisati individualne ugovore o obrazovanju.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Upis nove generacije učenika koji će se obrazovati kod poslodavca u školskoj 2019/2020. godini procjenjuje se na 300 učenika.

Nadležna institucija za implementaciju mjere: Ministarstvo prosvjete.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Radna snaga, sa kvalifikacijama koje su razvijene u skladu sa iskazanim potrebama tržišta i sa vještinama koje su razvijene uz rad na radnom mjestu garantuje bolju zapošljivost, a što će doprinijeti rastu zaposlenosti, produktivnosti i atraktivnosti za strane investitore.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Za implementaciju reformske mjere predviđena su državna budžetska sredstva u iznosu od 250.000 eura za 2018. godinu, 300.000 eura za 2019. godinu i 350.000 eura za 2020. godinu.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Mjera ima za cilj da olakša prelazak mladih ljudi na tržište rada, smanji rizik od nezaposlenosti kroz povezivanje teorije i prakse i omogućiti učenicima da izgrade sistem primjenjivih znanja, potrebnih za profesionalni i lični razvoj. Program je dostupan svim učenicima, što obezbjeđuje jednake mogućnosti.

Potencijalni rizici: Možda će biti potrebno određeno vrijeme da učenici i poslodavci prepoznaju puni potencijal dualnog obrazovanja.

4.3.8 Zapošljavanje i tržišta rada

Analiza glavnih prepreka: Tržište rada, nakon sprovođenja određenih mjera ekonomske politike, te reformi u oblasti socijalne i obrazovne politike, bilježi pozitivne pomake. Tržište rada pokazuje znake oporavka, tokom tri kvartala 2017. godine. Stopa aktivnosti (56,4%) i stopa zaposlenosti (48,0%) su se u

kontinuitetu povećavale, dok se stopa nezaposlenosti (14,8%) smanjivala. Međutim izazovi ostaju u odnosu na niske stope aktivnosti 54,8% i zaposlenosti 46,5%, te relativno visoke stope nezaposlenosti 15,1%. Niska stopa aktivnosti radne snage, ukazuje na još uvijek nedovoljno iskorišten ljudski potencijal, čije uključivanje u tržište rada treba da doprinese ekonomskom rastu. Sa druge strane nedovoljna aktivnost, mobilnost i motivisanost radne snage, uslovljava izraženo zapošljavanje strane radne snage, što uz prisustvo neformalnog rada ukazuje na još uvijek nedovoljnu fleksibilnost na tržištu rada.

Izveštaj o sprovođenju preporuka EK iz maja 2017. godine: U skladu sa preporukom broj 6 sa ministarskog sastanka u Briselu 2017., tokom devet mjeseci 2017. godine oko 2.000 nezaposlenih lica bilo je uključeno u mjere aktivne politike zapošljavanja koje sprovodi Zavod za zapošljavanje Crne Gore, kao i 700 lica sa invaliditetom kroz mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije. Takođe, kroz Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, bilo je uključeno 3.274 visokoškolaca. Sprovode se i durge mjere usmjerene na povećanje zaposlenosti, naročito žena i mladih.

Prioritetna reformska mjera 20: Implementacija zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada sa fokusom na aktivnu politiku zapošljavanja

Opis mjere: Riječ je o administrativnoj mjeri iz prethodne godine i predstavlja nastavak aktivnosti na izradi novog Zakona o radu i Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, usljed prolongiranja odredjenih aktivnosti (detaljnije vidjeti tabelu 11 u aneksu). Donošenje novog Zakona o radu treba da doprinese većoj fleksibilnosti na tržištu rada, kroz zasnivanje radnog odnosa na brz, jednostavan i efikasan način i bez javnog oglašavanja slobodnih radnih mjesta, dok je u cilju postizanja fleksibilnijeg otpuštanja zaposlenog, pojednostavljena procedura utvrđivanja odgovornosti zaposlenog u mnogo kraćem, efikasnijem i ekonomičnijem postupku. Donošenjem novog Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti stvoriće se uslovi za veću fleksibilnost kada su u pitanju aktivne mjere na tržištu rada i njihove prilagođenosti trenutnim potrebama tržišta rada, jačanje uloge posredovanja pri zapošljavanju, kao i zaštite za vrijeme nezaposlenosti. Istovremeno, finansijski će se ojačati mjere aktivne politike zapošljavanja u cilju većeg uključivanja u tržište rada dugoročno nezaposlenih lica, mladih i žena, sa posebnom fokusom na žene bivše korisnice naknada po osnovu rođenja troje ili više djece. Dodatno će se sprovoditi aktivnosti aktivacije radno sposobnih korisnika socijalne pomoći (MOP). U saradnji sa Investiciono razvojnim fondom (IRF) ojačaću se aktivnosti na sprovođenju programa stimulisanja zapošljavanja i preduzetništva u funkciji razvoja malog, porodičnog biznisa i podrške nezaposlenim licima da ostvare svoje poslovne ideje.

Vremenski period sprovođenja mjere:

- Aktivnosti planirane u 2018. godini: Nakon donošenja zakonskih rješenja pristupiće se izradi podzakonskih akata. Sprovodiće se mjere aktivne politike zapošljavanja (osposobljavanje za samostalan rad, obrazovanje i osposobljavanje odraslih, osposobljavanje za rad kod poslodavca, javni radovi). Dodatno, sprovodiće se mjere profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom, kao i aktivnosti podrške samozapošljavanju.
- Aktivnosti planirane u 2019. godini: Završetak aktivnosti na donošenju podzakonskih akata u cilju pune implementacije zakonskih rješenja, sa posebnim fokusom na sprovođenje mjera aktivne politike zapošljavanja i suzbijanja neformalnog rada.
- Aktivnosti planirane u 2020. godini: Puna implementacija zakonskih rješenja.

Očekivani uticaj mjere na konkurentnost: Implementacija ove mjere imaće uticaj na konkurentnost crnogorske privrede kroz uvođenje dodatne fleksibilnosti na tržištu rada i unapređenje poslovnog ambijenta. Generalno, ova reformska mjera treba da da rezultate u srednjem roku, u smislu doprinosa stvaranju novih radnih mjesta koja će doprinijeti rastu zaposlenosti i preduzetništva, te formalizaciji neformalnog rada.

Procijenjeni troškovi mjere/aktivnosti i budžetski uticaj: Procjena je da će godišnji uticaj na budžet biti oko 5,8 miliona eura, kroz povećanje zaposlenosti i po tom osnovu prihoda od poreza i doprinosa na rad.

Očekivani uticaj na zapošljavanje i rodnu ravnopravnost: Očekivani uticaj ove mjere je da će se prosječno godišnje zapošljavati oko 2.200 lica, te da će se u mjere aktivne politike zapošljavanja godišnje uključiti oko 3.500-4.000 nezaposlenih lica.

Potencijalni rizici: Neusvajanje zakonskih rješenja u predviđenom roku kao preduslova za implementaciju mjere.

4.3.9 Socijalna inkluzija, smanjenje siromaštva i jednake mogućnosti

Analiza glavnih prepreka: Jedna od prepreka u oblasti socijalne i dječje zaštite je težak pristup uslugama u sistemu socijalne i dječje zaštite. Unaprijeđenje socijalne i dječje zaštite se realizuje u okviru projekta "Reforma sistema socijalne i dječje zaštite: Pобољшanje socijalne inkluzije". Usvajanjem Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti od 2013. godine, kao i uvođenjem "Informacionog sistema - socijalni karton", broj korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice smanjen je za 50%, sa 14.737 porodica evidentiranih u julu 2013. godine na 7.374 porodice u julu 2017. godine. Nakon reformi u oblasti socijalne i dječje zaštite u smislu novih izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti 2017. godine, posebno imajući u vidu reformu vezanu za usvajanje Zakona o izvršenju Odluke Ustavnog suda Crne Gore broj 6/16 od 19. aprila 2017. godine (Sl. List CG br. 42/17) kojim se okončava izvršenje rješenja o pravu na naknadu na osnovu rođenja troje ili više djece i novo pravo na naknadu za bivše korisnike naknade po osnovu rođenja troje ili više djece u zavisnosti od godina starosti, sprovođenje reformskih aktivnosti prema datim preporukama se nastavljaju. U narednom periodu posebna pažnja će biti posvećena aktiviranju korisnika materijalnog obezbjeđenja.

Kada je riječ o penzijskom sistemu, njegov osnovni cilj je obezbjeđenje adekvatnosti i održivosti penzijskih davanja. Crnogorski penzijski sistem je u tranziciji, zbog reformskih mjera iz 2011. godine koje omogućavaju postepeno izjednačavanje žena i muškaraca u pogledu uslova za sticanje prava na penziju, uključujući dostizanje zakonom propisane starosne granice od 67 godina (do 2025. za muškarce i do 2041. za žene). Iako će rezultati ove reforme biti vidljiviji u narednim godinama, rezultati reforme su djelimično neutralisani zbog uvođenja ad hoc posebnih uslova penzionisanja u prethodnim godinama. Učešće opštih prihoda u finansiranju penzijskog sistema još uvijek je veliko i iznosilo je u 2016. godini oko 30% ukupnih izdataka Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore. Takođe, nakon što je Ustavni sud oglosio neustavnim odredbe Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti o naknadama majki sa troje i više djece, 4.761 bivših korisnika naknade vratile su se na korišćenje penzije. Ovo je povećalo broj korisnika davanja iz penzijskog i invalidskog osiguranja koje isplaćuje Fond PIO na 129.218, od čega je 123.002 penzija (podaci za oktobar 2017. godine). Stopa zavisnosti (odnos osiguranika prema broju penzionera) iznosi 1,5:1.

Izveštaj o sprovođenju smjernica politike od maja 2017: U skladu sa preporukom br. 6 sa ministarskog sastanka u Briselu u cilju obezbjeđenja pravične raspodjele socijalnih sredstava u januaru 2017. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", broj 1/2017), što je smanjilo naknade za majke sa troje tri ili više djece odnosno realizovana je prioriteta reformska mjera br. 20: Izmjena zakonskih rješenja u oblasti socijalne zaštite, sadržana u PER-u za 2017.

Kako bi se smanjila javna potrošnja na penzije Fiskalnom strategijom Crne Gore za 2017-2020. godinu, usvojenom od Skupštine u julu 2017. godine, predviđeno je preispitivanje zakonskih uslova koji omogućavaju ranije penzionisanje. To bi trebalo da smanji ranije napuštanje tržišta rada i poveća pravednost u sistemu. Buduće reforme u ovoj oblasti biće usmjerene na sprječavanje ranog napuštanja tržišta rada i ranijeg penzionisanja, i istovremeno, na obezbjeđivanje adekvatnosti penzijskih davanja.

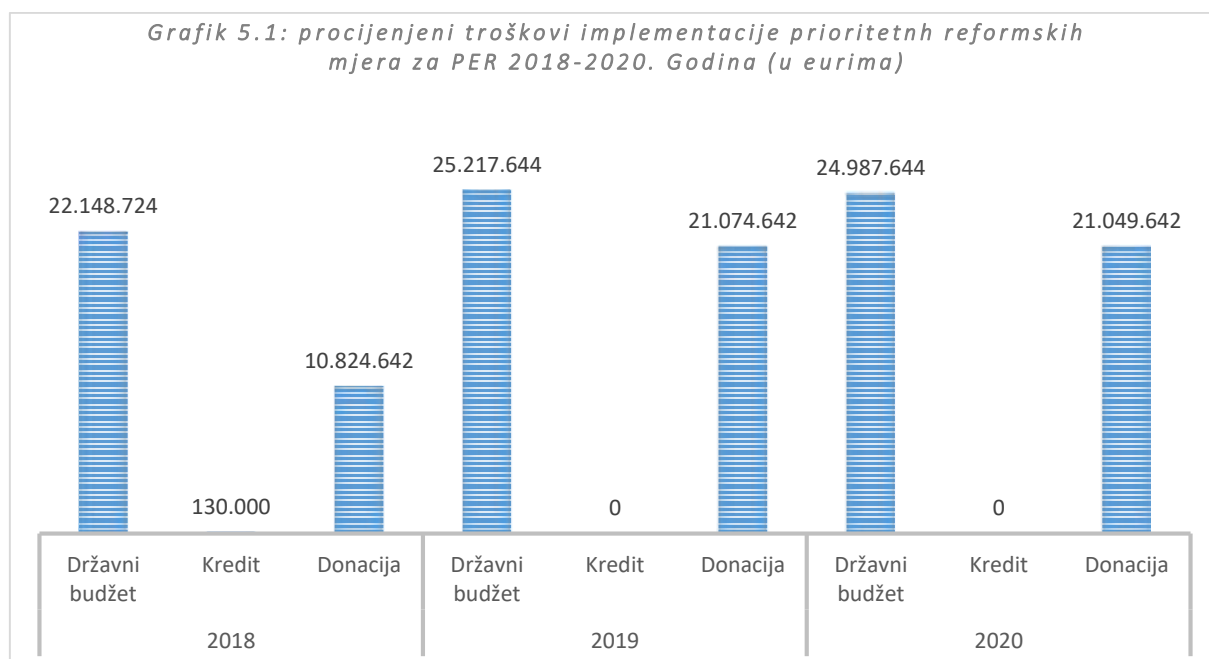
Polazeći od prethodno navedenog, prioriteta reformskih mjera u ovoj oblasti koje se sprovode u 2018. ima više. Odnose se na aktivnosti u pravcu veće socijalne uključenosti lica sa invaliditetom, unapređenje

uslova za profesionalnu rehabilitaciju i osposobljavanje lica sa invaliditetom. U tom pravcu, očekuje se osnivanje Centra za profesionalnu rehabilitaciju. Sprovodiće se aktivnosti za rješavanje stambenih pitanja raseljenih i interno raseljenih lica; kao i one koje se odnose na izgradnju i opremanje višenamjenskih objekata u opštinama Petnjica i Gusinje; adaptaciju i otvaranje odjeljenja za dementne korisnike u okviru Doma za stare u Bijelom Polju; izgradnju, rekonstrukciju, adaptaciju i opremanje dnevnih boravaka, prihvatilišta, centara za socijalni rad itd. Budući da je riječ o dominantno investicionim mjerama koje metodološki ne mogu biti dio PER-a, one nijesu detaljnije razrađene u dokumentu, ali će se svakako sprovoditi u 2018. godini.

5. BUDŽETSKE IMPLIKACIJE STRUKTURNIH REFORMI

U skladu sa smjernicama EK, u ovom poglavlju su prikazani ukupni direktni efekti realizacije prioritetnih strukturnih reformi na budžetske prihode i rashode u 2018. godini, kao i okvirna procjena tih efekata u sprovođenju mjera u 2018, 2019. i 2020. godini. Prikazih direktnog fiskalnog uticaja 20 reformskih mjera dat je u tabeli 10 aneksa ovog dokumenta. Za svaku prioritetnu reformsku mjeru uticaj na povećanje budžetskih prihoda je označen sa znakom minus (-), a ako pak reformska mjera uzrokuje rast prihoda ili pozitivan neto efekat onda je to označeno znakom plus (+). Polazeći od tabele broj 10 u aneksu koja sadrži direktne implikacije svake od 20 prioritetnih strukturnih reformi, u narednom tekstu su date budžetske implikacije prioritetnih reformskih mjera u okviru PER 2018.

Troškovi implementacije prioritetnih reformskih mjera i pratećih aktivnosti su prikazani na grafiku ispod.

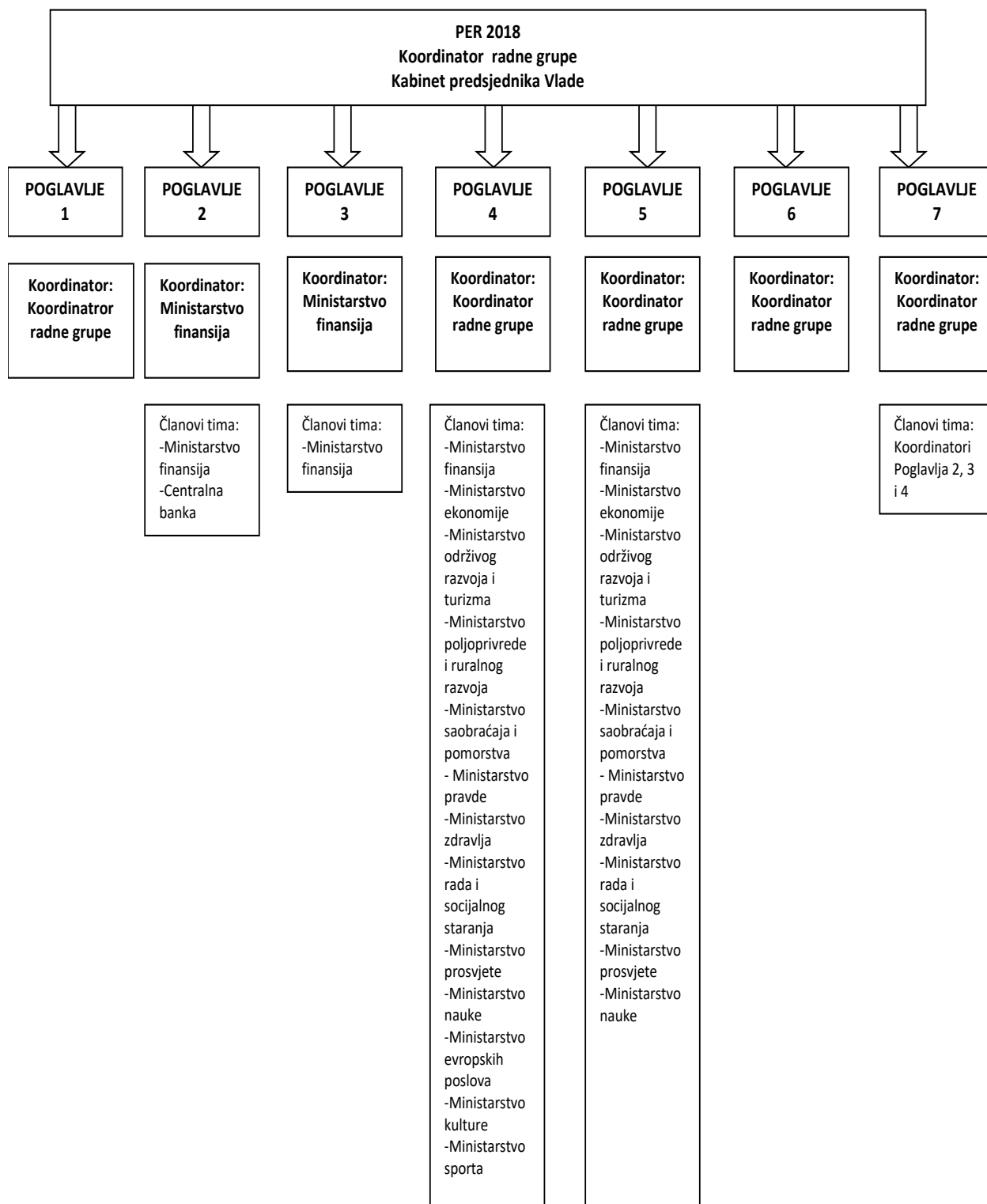

Najznačajniji efekat na prihodnu stranu budžeta će imati reformska mjera broj 11 koja se odnosi na donošenje Zakona o elektronskoj fiskalizaciji i implementacija sistema elektronske fiskalizacije, čija se puna primjena očekuje u 2020. Navedena mjera će stvoriti uslove za značajno ubiranje poreskih prihoda kroz smanjenje poslovanja u sivoj zoni (koje se ogleda u neizdavanju fiskalnih računa). Pored navedene mjere, mjera broj 10, uvođenje e-servisa u radu katastarskih službi, će takođe imati pozitivan fiskalni uticaj na državni budžet tokom sve tri godine implementacije mjere i to 80.000 eura u 2018. godini, 150.000 eur u 2019. godini i 250.000 eura u 2020. godini.

Na bazi svega navedenog neto direktan uticaj implementacije prioritetnih mjera na budžet u 2018. godini će biti -33,023 milion eura. Imajući u vidu gore navedene prihode implementacije mjere broj 11, neto direktan efekat implementacije prioritetnih mjera na budžet u 2019. godini će biti -46,142 miliona eura, dok u 2020. godini neto direktan efekat na budžet će biti -15,787 miliona eura (za više detalja vidjeti tabelu broj 10).

6. INSTITUCIONALNA PITANJA I UKLJUČENOST ZAINTERESOVANIH STRANA

Proces pripreme Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru je započeo donošenjem Odluke Vlade o formiranju tima za pripremu Programa ekonomskih reformi za tekuću godinu. Na taj način Vlada je 31. avgusta 2017. godine donijela Odluku kojom je formiran Radni tim za pripremu PER-a 2018. Nacionalna koordinacija PER-a, koordinacija poglavlja i institucije čiji su predstavnici učestvovali u pripremi PER-a 2018. su prikazani na sljedećoj šemi:

Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2018-2020. godina je razvijen u zajedničkim konsultacijama sa relevantnim Ministarstvima odgovornim za implementaciju specifičnih reformskih mjera, međunarodnom zajednicom čije aktivnosti komplementiraju predmetnom programu ali i najvažnijim stakeholderima u društvu, koji su informisani o početku izrade Programa ekonomskih reformi i pozvani da dostave svoje predloge reformi koje bi se prema njihovom mišljenju mogle naći u okviru PER 2018-2020. godina ili su indirektno, kroz članstvo u radnim grupama za izradu određenih zakona (poput Zakona o radu), doprinijeli izradi PER-a za 2018. Informacija o početku izrade PER-a 2018. je upućena predstavnicima sindikata, predstavnicima poslodavaca, univerzitetima, strukovnim udruženjima i relevantnim nevladinim organizacijama. Predlozi šta bi to trebao biti fokus reformskih mjera PER-a 2018. dobijeni su od strane Privredne komore Crne Gore i Saveza sindikata Crne Gore. Njihovi predlozi su fokusirani na dalje pospešivanje poslovnog okruženja, dalje intenziviranje saradnje između privrede i industrije, unapređenju saobraćajne infrastrukture i jačanje fiskalne održivosti, što je sve uzeto u obzir prilikom pripreme nacрта PER-a 2018.

U cilju unapređenja teksta Nacrta programa ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2018-2020. godina, i shodno Smjernicama Evropske komisije, Nacrt programa je bio predmet konsultativnog procesa sa zainteresovanim stranama u periodu od 14. decembra 2017. do 5. januara 2018. godine. U pomenutom periodu, Nacrt programa je bio na raspolaganju predstavnicima medija i široj javnosti na web sajtu Vlade, link: <http://www.gov.me/vijesti/179581/Nacrt-Programa-ekonomskih-reformi-za-Crnu-Goru-za-period-2018-2020-godina.html>. Novinarski članci koji su sadržali komentare na nacrt dokumenta su objavljeni u lokalnim medijima poput: ND Vijesti, Pobjede, Dnevni novina itd, kao i na pojedinim web portalima (portal ND Vijesti). U okviru konsultativnog procesa o Nacrtu programa organizovan je i Okrugli sto 27. decembra 2017. godine a sve u cilju unapređenja teksta Programa (<http://www.gov.me/vijesti/180091/Odrzan-okrugli-sto-o-PER-CG-2018-2020-fokus-makroekonomska-stabilnost-i-unapredenje-konkurentnosti.html>); <http://www.vijesti.me/vijesti/vukovic-prosjecna-stopa-realnog-rasta-bdp-crne-gore-od-2018-do-2020-iznosice-oko-28-odsto-969467>). Na okruglom stolu su pored predstavnika Vlade, učestvovali i predstavnici poslodavaca, nevladinih organizacija, predstavnici strukovnih udruženja, predstavnici sindikata, predstavnici univerziteta i dali svoje predloge za unapređenje teksta PER-a 2018. godina. Pisani predlozi za unapređenje teksta nacрта PER-a su dobijeni od strane Unije slobodnih sindikata Crne Gore, Saveza sindikata Crne Gore, Unije poslodavaca Crne Gore, Montenegro biznis alijanse i isti su dati u prilogu ovog dokumenta.

Takođe dokument je bio predmet razmatranja na Skupštinskom odboru za ekonomiju, finansije i budžet, an sjednici održanoj 17.01.2018.godine.

Nakon dobijanja svih predloga i sugestija tokom konsultativnog procesa, i na osnovu istog, unapređenja teksta PER-a 2018., dokument je finalizovan i predat u proceduru razmatranja i usvajanja na sjednici Vlade Crne Gore.

Aneks:

7. SUMARNI PODACI

ANEKS 1: TABELE KOJE TREBA DA SADRŽE PRETPRISTUPNI EKONOMSKI PROGRAMI I NJIHOVE AŽURIRANE VERZJE

Tabela 1a: Makroekonomski izgledi

	ESA	Godina 2016 Nivo (€)	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
			Stopa promjene				
1. Realni BDP prema tržišnim cijenama	B1*g	3,762	2,9	4,0	3,0	2,7	2,6
2. BDP prema tržišnim cijenama	B1*g	3,954	8,2	6,3	4,7	3,9	3,5
Komponente realnog BDP-a							
3. Izdaci za ličnu potrošnju	P3	3,048	5,4	5,3	2,9	2,3	1,9
4. Izdaci za državnu potrošnju	P3	0,707	0,8	2,1	-1,2	-0,5	-0,8
5. Bruto investicije u fiksni kapital	P51	0,939	27,5	6,6	7,0	0,0	-1,5
6. Promjene zaliha i neto nabavka vrijednosti (% BDP-a)	P52+P53		938,6	-20,7	-0,5	-0,5	-0,5
7. Izvoz robe i usluga	P6	1,634	6,2	7,0	4,0	2,6	3,0
8. Uvoz robe i usluga	P7	2,547	15,0	6,6	3,6	0,1	-0,5
Doprinosi realnom rastu BDP-a							
9. Finalna domaća potražnja			10,0	6,0	3,6	1,7	1,0
10. Promjene zaliha i neto nabavka vrijednosti	P52+P53		-0,5	-0,6	0,0	0,0	0,0
11. Spoljni saldo robe/usluga	B11		-6,5	-1,3	-0,6	1,1	1,6

Tabela 1b: Kretanje cijena

		Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. BDP deflator	%, godišnja promjena	5,1	2,1	1,6	1,1	0,9
2. Deflator lične potrošnje	%, godišnja promjena	-0,4	1,6	1,9	1,4	1,2
3. HICP (Harmonizovani indeks potrošačkih cijena)	%, godišnja promjena	-1,3				
4. Promjena nacionalnog CPI-a (Indeks potrošačkih cijena)	%, godišnja promjena	-1,1	2,1	0,1	-0,7	-0,4
5. Deflator javne potrošnje	%, godišnja promjena	9,6	2,2	1,9	1,4	1,2
6. Deflator investicija	%, godišnja promjena	-2,4	0,0	0,5	0,5	0,5
7. Deflator izvoznih cijena (roba i usluge)	%, godišnja promjena	-2,1	3,4	1,8	1,8	1,9
8. Deflator uvoznih cijena (roba i usluge)	%, godišnja promjena	-2,3	1,5	1,8	1,8	1,9

Tabela 1c: Kretanja na tržištu rada

	ESA	Godina 2016	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
		Nivo	Stopa promjene				
1. Stanovništvo (hiljade)			622,4	622,9	623,3	623,8	624,4
2. Stanovništvo (stopa rasta u %)			0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
3. Radno sposobno stanovništvo (broj osoba) ⁴¹			267,5	268,3	269,1	269,9	270,7
4. Stopa učešća			63,8	155,8	155,0	154,1	153,2
5. Zaposlenost, broj zaposlenih ⁴²			219,3	222,6	224,2	225,1	225,8
6. Zaposlenost, radni sati ⁴³							
7. Zaposlenost (stopa rasta u %)			1,1	1,5	0,7	0,4	0,3
8. Zaposlenost u javnom sektoru (broj zaposlenih)							
9. Zaposlenost u javnom sektoru (rast u %)							
10. Stopa nezaposlenosti ⁴⁴			47,7	46,8	46,2	45,9	45,6
11. Produktivnost rada, broj zaposlenih ⁴⁵		17,2	1,9	2,5	2,3	2,3	2,3
12. Produktivnost rada, radni sati ⁴⁶							
13. Naknade zaposlenima	D1	1,8	4,9	4,6	3,0	2,7	2,6

Tabela 1d: Saldo pojedinih sektora

% BDP-a	ESA	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Neto pozajmljivanje/zaduživanje prema ostatku svijeta	B.9	-18,1	-18,0	-18,0	-16,5	-14,5
od čega:						
- Saldo robe i usluga		-22,5	-22,0	-22,0	-20,5	-18,5
- Balans primarnih dohodaka i transfera		4,4	3,9	3,9	4,0	4,0
- Kapitalni račun		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Neto pozajmljivanje/zaduživanje privatnog sektora	B.9/ EDP B.9					
3. Neto pozajmljivanje/zaduživanje opšte države		-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4
4. Statistička odstupanja			opciono	opciono	opciono	opciono

Tabela 1e: BDP, investicije i bruto dodata vrijednost

	ESA	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
BDP i investicije						
Nivo BDP-a prema <i>tekućim</i> tržišnim cijenama (u domaćoj valuti)	B1g	3625,6	3729,5	3928,5	4176,9	4357,8
Udio investicija (% BDP-a)		23,2	23,2	23,9	23,1	22,1
Rast bruto dodate vrijednosti, procentualne promjene u stalnim cijenama						
1. Poljoprivreda		3,9	4,2	3,0	3,1	3,1
2. Industrija (osim građevinarstva)		-2,0	-0,2	5,4	5,4	3,8
3. Građevinarstvo		32,0	28,1	10,0	3,3	3,1
4. Usluge		1,2	17,9	2,7	2,3	2,4

⁴¹ Starosna grupa od 15 do 64 godine⁴² Zaposleno stanovništvo, domaći koncept definicije nacionalnih računa⁴³ Definicija nacionalnih računa⁴⁴ Definicija usklađena sa EUROSTAT-om; nivoi⁴⁵ Realni BDP po zaposlenoj osobi⁴⁶ Realni BDP po radnom satu

Tabela 1f: Kretanja u međunarodnom sektoru

Milioni eura ukoliko nije drugačije naznačeno	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Saldo tekućeg računa(% BDP-a)	-17,6	-18,5	-18,8	-17,4	-15,7
2. Izvoz robe	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
3. Uvoz robe	2,0	2,2	2,3	2,4	2,4
4. Trgovinski saldo	-1,7	-1,8	-1,9	-1,9	-2,0
5. Izvoz usluga	1,3	1,4	1,5	1,5	1,6
6. Uvoz usluga	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
7. Saldo usluga	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1
8. Inostrane neto isplate od kamata	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
9. Ostali neto prihodi iz inostranstva	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Tekući transferi	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
11. Od čega iz EU					
12. Saldo tekućeg računa	-0,7	-0,8	-0,8	-0,8	-0,7
13. Kapitalni i finansijski račun	0,2				
14. Strane direktne investicije	0,6				
15. Međunarodne rezerve	-0,1				
16. Spoljni dug					
17. Od čega: javni					
18. Od čega: denominovan u stranoj valuti					
19. Od čega: prispjele otplate					
20. Devizni kurs prema euru (kraj godine)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
21. Devizni kurs prema euru (godišnji prosjek)	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
22. Neto inostrana štednja (redovi 21-25: procenat BDP-a)					
23. Domaća privatna štednja					
24. Domaće privatne investicije					
25. Domaća javna štednja					
26. Domaće javne investicije					

Tabela 1g: Pokazatelji održivosti

	Veličina	Godina 2013	Godina 2014	Godina 2015	Godina 2016	Godina 2017
1. Saldo tekućeg računa	% BDP-a	-18,5	-14,5	-14,1	-17,6	-18,5
2. Neto međunarodna investiciona pozicija	% BDP-a					
3. Tržišni udio izvoza	%, godišnja promjena					
4. Realni efektivni devizni kurs ⁴⁷	%, godišnja promjena					
5. Nominalni jedinični troškovi rada	%, godišnja promjena	-8,1	9,8	-8,6	-0,2	3,7
6. Protok kredita u privatnom sektoru	% BDP-a					
7. Zaduženje privatnog sektora	% BDP-a					
8. Zaduženje opšte vlade	% BDP-a			54,1	54,8	58,1

Tabela 2a: Budžetski proračun šire vlade

	ESA	Godina 2016	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
		Nivo	% BDP-a				
Neto kreditiranje (B9) po podsektorima							

⁴⁷

Molimo objasnite koja metodologija je korišćena (deflatori, ponderisanje, itd.)

1. Šira vlada	S13	-0,1	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4
2. Centralna vlada	S1311	-0,1	-3,4	-4,1	-2,6	-0,9	4,4
3. Državna vlada	S1312						
4. Lokalna uprava	S1313	-0,2	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
5. Fondovi socijalne sigurnosti	S1314						
Šira vlada (S13)							
6. Ukupni prihodi	TR	1,7	42,6	42,6	44,2	44,2	43,9
7. Ukupni rashodi ⁴⁸	TE	1,8	46,2	45,7	45,8	44,1	38,6
8. Neto zaduživanje/pozajmljivanje	EDP.B9	-0,1	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4
9. Rashodi za kamate	EDP.D41	0,1	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0
10. Primarni saldo ⁴⁹		0,0	-0,7	-0,8	0,5	2,2	7,4
11. Jednokratne i ostale privremene mjere ⁵⁰							
Stavke prihoda							
12. Ukupni porezi (12 = 12a+12b+12c)		0,9	23,4	24,2	25,7	26,1	26,0
12a. Porez na proizvodnju i uvoz	D2	0,7	17,9	18,9	20,2	20,7	20,8
12b. Tekući porezi na prihod i bogatstvo	D5	0,2	5,2	5,2	5,1	5,0	4,9
12c. Porez na kapital	D91	0,0	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3
13. Socijalni doprinosi	D61	0,5	11,7	11,9	11,6	11,4	11,2
14. Prihodi od imovine	D4	0,1	2,0	2,0	2,1	2,0	2,0
15. Ostalo (15 = 16-(12+13+14)) ⁵¹		0,2	5,5	4,7	4,8	4,7	4,7
16 = 6. Ukupni prihodi	TR	1,7	42,6	42,6	44,2	44,2	43,9
p.m.: Poresko opterećenje (D2+D5+D61+D91-D995) ⁵²							
Odabrane stavke rashoda							
17. Zajednička potrošnja	P32						
18. Ukupni socijalni transferi	D62 + D63	0,6	14,1	13,4	12,6	12,1	11,9
18a. Nenovčani socijalni transferi	P31 = D63						
18b. Ostali socijalni transferi osim nenovčanih	D62	0,6	14,1	13,4	12,6	12,1	11,9
19 = 9. Rashodi za kamate	EDP.D41	0,1	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0
20. Subvencije	D3	0,0	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5
21. Bruto investicije u fiksni kapital	P51	0,1	2,7	7,1	8,0	7,8	3,3
22. Ostalo (22 = 23-(17+18+19+20+21)) ⁵³		1,0	26,6	22,1	22,6	21,5	20,9
23 = 7. Ukupni rashodi	TE ⁵⁴	1,8	46,2	45,7	45,8	44,1	38,6
p.m. Naknade zaposlenima u javnom sektoru	D1						

Tabela 2b: Budžetski proračun šire vlade

		ESA	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
			Milijarde €				
Neto kreditiranje (B9) po podsektorima							
1. Šira vlada	S13	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,3	
2. Centralna vlada	S1311	0,1	-0,2	*0,1	0,0	0,2	
3. Državna vlada	S1312						
4. Lokalna uprava	S1313	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
5. Fondovi socijalne sigurnosti	S1314						
Šira vlada (S13)							
6. Ukupni prihodi	TR	1,7	1,8	1,9	2,0	2,1	

⁴⁸ Prilagođeno za sljedeći tok koji se odnosi na tokove od svop operacija, tako da je TR-TE = EDP.B9.

⁴⁹ Primarni saldo izračunava se kao (EDP.B9, stavka 8) plus (EDP D41 + FISIM koji se knjiži kao međufazna potrošnja, stavka 9).

⁵⁰ Znak + označava jednokratne mjere za smanjenje deficita

⁵¹ P.11+P.12+P.131+D.39+D.7+D.9 (osim D.91).

⁵² Uključujući one poreze koje prikuplja EU i uključujući prilagođavanje za neprikupljene poreze i socijalne doprinose (D995), po potrebi.

⁵³ D.29+D4 (osim D.41)+ D.5+D.7+D.9+P.52+P.53+K.2+D.8

⁵⁴ Prilagođeno za sljedeći tok koji se odnosi na tokove od svop operacija, tako da je TR-TE = EDP.B9.

7. Ukupni rashodi ⁵⁵	TE	1,8	1,9	2,0	2,0	1,8
8. Neto zaduživanje/pozajmljivanje	EDP.B9	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,3
9. Rashodi za kamate	EDP.D41	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
10. Primarni saldo ⁵⁶		0,0	0,0	0,0	0,1	0,4
11. Jednokratne i ostale privremene mjere ⁵⁷						
Stavke prihoda						
12. Ukupni porezi (12 = 12a+12b+12c)		0,9	1,0	1,1	1,2	1,2
12a. Porez na proizvodnju i uvoz	D2	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0
12b. Tekući porezi na dohodak i bogatstvo	D5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
12c. Porez na kapital	D91	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Socijalni doprinosi	D61	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
14. Prihodi od imovine	D4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
15. Ostalo (15 = 16-(12+13+14)) ⁵⁸		0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
16 = 6. Ukupni prihodi	TR	1,7	1,8	1,9	2,0	2,1
p.m.: Poresko opterećenje (D2+D5+D61+D91-D995) ⁵⁹						
Odabrane stavke rashoda						
17. Zajednička potrošnja	P32					
18. Ukupni socijalni transferi	D62 + D63	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
18a. Nenovčani socijalni transferi	P31 = D63					
18b. Ostali socijalni transferi osim nenovčanih	D62	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
19 = 9. Rashodi za kamate	EDP.D41	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
20. Subvencije	D3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
21. Bruto investicije u fiksni kapital	P51	0,1	0,3	0,4	0,4	0,2
22. Ostalo (22 = 23-(17+18+19+20+21)) ⁶⁰		1,0	0,9	1,0	1,0	1,0
23 = 7. Ukupni rashodi	TE ⁶¹	1,8	1,9	2,0	2,0	1,8
p.m. Naknade zaposlenima u javnom sektoru	D1					

⁵⁵ Prilagođeno za sljedeći tok koji se odnosi na tokove od svop operacija, tako da je TR-TE = EDP.B9.

⁵⁶ Primarni saldo izračunava se kao (EDP.B9, stavka 8) plus (EDP D41 + FISIM koji se knjiži kao međufazna potrošnja, stavka 9).

⁵⁷ Znak + označava jednokratne mjere za smanjenje deficita

⁵⁸ P.11+P.12+P.131+D.39+D.7+D.9 (osim D.91).

⁵⁹ Uključujući one poreze koje prikuplja EU i uključujući prilagođavanje za neprikupljene poreze i socijalne doprinose (D995), po potrebi.

⁶⁰ D.29+D4 (osim D.41)+ D.5+D.7+D.9+P.52+P.53+K.2+D.8

⁶¹ Prilagođeno za sljedeći tok koji se odnosi na tokove od svop operacija, tako da je TR-TE = EDP.B9.

Tabela 3: Rashodi šire vlade po funkciji

% BDP-a	COFOG	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Opšte javne usluge	1	11,4	10,2	9,7	9,2	9,2
2. Odbrana	2	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3
3. Javni red i bezbjednost	3	4,0	3,3	3,6	3,4	3,2
4. Ekonomski poslovi	4	4,2	7,8	8,7	8,2	3,4
5. Zaštita životne sredine	5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
6. Usl. unapr. stanovanja i zajednice	6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
7. Zdravstvo	7	6,0	4,7	4,7	4,7	4,6
8. Rekreativna, kultura i religija	8	1,1	1,0	1,1	1,1	1,0
9. Obrazovanje	9	4,5	4,1	4,0	3,9	3,8
10. Socijalna zaštita	10	13,8	13,3	12,6	12,2	11,9
11. Ukupni rashodi (stavka 7 = 23 u Tabeli 2)	UKUPNO	46,2	45,7	45,8	44,1	38,6

Tabela 4: Kretanje zaduženja šire vlade

% BDP-a	ESA	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Bruto zaduženost ⁶²		63,3	65,4	66,5	66,1	59,7
2. Promjena koeficijenta bruto zaduženosti		-1,8	2,1	1,1	-0,4	-6,4
Doprinosi promjeni bruto duga						
3. Primarni saldo ⁶³		0,67	0,4	-0,4	-2,2	-7,4
4. Rashodi za kamate ⁶⁴		2,17	2,4	2,0	2,1	2,0
5. Usklađivanje toka i stanja		-4,7	-0,6	-0,5	-0,3	-1,1
od čega:						
- Razlike obračunskog i novčanog pristupa ⁶⁵						
- Neto akumulacija finansijskih sredstava ⁶⁶						
od čega:						
- Prihodi od privatizacije						
- Efekti vrednovanja i ostalo ⁶⁷						
p.m. implicitna kamatna stopa na dug ⁶⁸		3,6	4,0	3,2	3,2	
Ostale relevantne varijable						
6. Likvidna finansijska sredstva ⁶⁹						
7. Neto finansijski dug (7 = 1 - 6)						

⁶² Kao što je definisano u Regulativi 3605/93 (ne prema ESA konceptu).

⁶³ Cf. stavka 10 u Tabeli 2.

⁶⁴ Cf. stavka 9 u Tabeli 2.

⁶⁵ Razlike koje se odnose na rashode za kamate, ostali rashodi i prihodi mogu biti pobliže označeni prema potrebi.

⁶⁶ Likvidna imovina, imovina u trećim državama, javna preduzeća i razlika između imovine koja kotira i one koja ne kotira mogu se, prema potrebi, pobliže označiti.

⁶⁷ Promjene izazvane kretanjima deviznog kursa i operacijama na sekundarnom tržištu mogu se prema potrebi pobliže označiti.

⁶⁸ Procijenjeno prema rashodima za kamate podijeljeno sa stanjem duga prethodne godine.

⁶⁹ AF1, AF2, AF3 (konsolidovano prema tržišnoj vrijednosti, AF5 (ukoliko kotira ne berzi; uključujući udjele u zajedničkim fondovima).

Tabela 5: Ciklična kretanja

% BDP-a	ESA	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Realni rast BDP-a (%)	B1g	2,9	4,0	3,0	2,7	2,6
2. Neto pozajmljivanje šire vlade	EDP.B.9	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4
3. Rashodi za kamate	EDP.D.41	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0
4. Jednokratne i ostale privremene mjere ⁷⁰		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Potencijalni rast BDP-a (%) ⁷¹			2,7	2,7	2,7	2,7
Doprinosi:						
- rad						
- kapital						
- ukupna faktorska produktivnost						
6. Proizvodni jaz		-0,1	1,0	0,9	0,7	0,7
7. Ciklična komponenta budžeta		0,0	0,4	0,3	0,2	0,2
8. Ciklično prilagođeni saldo (2-7)		-3,6	-3,5	-1,9	-0,2	5,1
9. Ciklično prilagođeni primarni saldo (8-3)		-1,4	-0,8	0,1	1,9	7,2
10. Strukturni saldo (8-4)		-3,6	-3,1	-1,9	-0,2	5,1

Tabela 6: Odsupanje od prethodne verzije programa

	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
1. Rast BDP-a (% poeni)					
Prethodna verzija	2,9	3,2	4,4	2,6	
Posljednja verzija	2,9	4,0	3,0	2,7	2,6
Razlika	0,0	0,8	-1,4	0,1	
2. Neto pozajmljivanje šire vlade (% BDP-a)					
Prethodna verzija	-3,8	-6,1	-5,5	-3,8	
Posljednja verzija	-3,6	-3,1	-1,6	0,1	5,4
Razlika	0,2	3,0	3,9	3,9	
3. Bruto zaduženost šire vlade (% BDP-a)					
Prethodna verzija	66,6	71,61	74,92	77,52	
Posljednja verzija	63,3	65,4	66,5	66,1	59,7
Razlika	-3,3	-6,2	-8,4	-11,4	

⁷⁰ Znak + označava jednokratne mjere za smanjenje deficita

⁷¹ Dok se ne postigne dogovor o Metodi proizvodne funkcije, države mogu koristiti svoje cifre (SP)

Tabela 7: Dugoročna stabilnost javnih finansija

% BDP-a	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Ukupni rashodi							
<i>od čega:</i> starosni rashodi							
- Rashodi za penzije							
- Penzije po osnovu socijalnog osiguranja							
- Starosne i prijevremene penzije							
- Ostale penzije (invalidska, porodična)							
- Radničke penzije (ukoliko su u široj vladi)							
- Zdravstvo							
- Dugoročna zdravstvena zaštita (<i>ranije bilo uključeno u zdravstvo</i>)							
Rashodi za obrazovanje							
Ostali starosni rashodi							
Rashodi za kamate							
Ukupni prihodi							
<i>od čega:</i> prihodi od imovine							
<i>od čega:</i> od doprinosa za penzije (ili socijalnih doprinosa, prema potrebi)							
Rezervni fond sredstava za penzije							
<i>od čega:</i> imovina konsolidovanog javnog penzijskog fonda (osim državnih obaveza)							
Pretpostavke							
Stopa rasta produktivnosti rada							
Stopa rasta realnog BDP-a							
Stopa učešća muškaraca (između 20 i 64 godine)							
Stopa učešća žena (između 20 i 64 godine)							
Ukupne stope učešća (između 20 i 64 godine)							
Stopa nezaposlenosti							
Odnos stanovništva sa 65 i više godina i ukupnog stanovništva							

Tabela 7a: Potencijalne obaveze

% BDP-a	Godina 2017	Godina 2018
Državne garancije	7,64	Opciono
<i>Od čega: povezano sa finans. sektorom</i>	0,95	Opciono

Tabela 8: Osnovne pretpostavke iz međunarodnog ekonomskog okruženja na kojima se temelji okvir programa

Ovu tabelu bi trebalo uključiti u sam Program; u suprotnom, ove pretpostavke bi trebalo dostaviti Komisiji zajedno sa Programom.

	Veličina	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018	Godina 2019	Godina 2020
Kratkoročna kamatna stopa ⁷²	Godišnji prosjek					
Dugoročna kamatna stopa	Godišnji prosjek					
Devizni kurs USD/EUR	Godišnji prosjek	1,1069	1,1295	1,178	1,178	
Nominalni efektivni devizni kurs	Godišnji prosjek					

72

Ukoliko je neophodno, isključivo tehnička pretpostavka.

Devizni kurs prema euru	Godišnji prosjek	1,0	1,0	1,0	1,0	
Rast svjetskog BDP-a, izuzimajući EU	Godišnji prosjek	3,3	3,8	4,0	4,0	
Rast BDP-a u EU	Godišnji prosjek	1,9	2,3	2,1	1,9	
Rast relevantnih inostranih tržišta	Godišnji prosjek					
Obim svjetskog uvoza, isključujući EU	Godišnji prosjek	1,287129	4,2	4,1	4,1	
Cijene nafte(Brent, USD po barelu)	Godišnji prosjek	44,8	53,6	55,7	54,7	

Tabela 9: Odabrani socijalni i pokazatelji zapošljavanja⁷³

	Izvor podataka ⁷⁴	Godina 2014	Godina 2015	Godina 2016	Godina 2017	Godina 2018
1. Ukupna stopa učešća na tržištu rada(%) (15 godina i više)	e	52,7	53,7	54,5		
- muškarci	e	59,5	60,1	61,8		
- žene	e	46,2	47,6	47,6		
2. Ukupna stopa zaposlenosti (%) (15 godina i više)	e	43,2	44,3	44,9		
- muškarci	e	48,9	49,4	50,5		
- žene	e	37,8	39,4	39,4		
3. Ukupna stopa nezaposlenosti(%) (15 godina i više)	e	18,0	17,5	17,7		
- muškarci	e	17,8	17,7	18,2		
- žene	e	18,2	17,3	17,1		
4. Ukupna stopa dugoročne nezaposlenosti (%)	e	14,0	13,6	13,4		
- muškarci	e	13,8	13,6	13,8		
- žene	e	14,1	13,3	12,8		
5. Ukupna stopa nezaposlenosti (%) mladih (15-24 godina)	e	35,8	37,6	35,9		
- muškarci	e	(36,0)	(39,9)	36,9		
- žene	e	35,4	34,5	(34,6)		
6. Mladi (15-24) koji nijesu zaposleni, koji nijesu u sistemu obrazovanja ili na obuci (NEET), u %		17,7	19,1	18,4		
7. Rano napuštanje škole, u% (po definiciji Eurostata)		22,6	23,4	22,3		
8. Stopa učešća u obrazovanju i zaštiti u ranom djetinjstvu	e	5,1	5,7	5,5		
9. GINI koeficijent	e	35,8	37,5	37,7	42,9	
10. Nejednakosti u preraspodjeli prihoda S80/S20		97,5	98,6	98,1	99,0	
11. Rashodi za socijalnu zaštitu kao % BDP-a		26,2 (2013)	n/a	n/a		
12. Rashodi za zdravstvo kao % BDP-a	e	4,3 (2013)	n/a	n/a		
13. Pod rizikom od siromaštva prije socijalnih transfera. % stanovništva	e	14,8	13,8	13,5	13,6	
14. Stopa siromaštva (za 2013. godinu)	e	1,8	1,7	1,7	1,7	
15. Jaz siromaštva (Molimo naznačite koji podaci su dostupni za vašu zemlju)	e					

⁷³Imajući u vidu različitu dostupnost podataka i brojne definicije koje se koriste za pokazatelje, zemlje treba da koriste podatke Eurostata kada su oni dostupni. U slučaju da su podaci iz nacionalnih ili međunarodnih izvora, treba dodati fusnotu za svaki pokazatelj koja označava na koji način se on definiše. U slučaju da za neki od pokazatelja ne postoje podaci, molimo provjerite da li su bilo koji podaci dostupni za sličan pokazatelj i obrazložite. Preporučuje se da godina X=2015. U slučaju da ne postoje podaci za 2015., podaci dostupni za prethodne godine (2014., 2013.) unose se u odgovarajuće kolone. Za sve pokazatelje vrijednosti se unose u tabelu, ne godišnja promjena vrijednosti kao kod nekih drugih tabela.

⁷⁴Za pokazatelje označene „e“, pokazatelji Eurostata bi trebalo da budu dostupni za sve zemlje kandidate.

Tabela 10: Matrica obaveza politike

Opis politike	2017	2018	2019	2020
	Prioritetna reformska mjera 1: Uvođenje sistema elektronskih javnih nabavki			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-50.000	-50.000	-50.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-50.000	-50.000	-50.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)		660.000	525.000	315.000
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)		660.000	525.000	315.000
	Prioritetna reformske mjere 2: Unapređenje zakonodavno – regulatornog i institucionalnog okvira za integraciju u regionalno tržište električne energije			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-12.000	-12.000	- 12.000	- 12.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	12.000	-12.000	-12.000	-12.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 3: Donošenje Uredbe o jedinstvenom prozoru (single window-a) za formalnosti u pomorskom saobraćaju			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)			-15.000€	-105.000€
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)			15.000	105.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)			85.000	595.000
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni				

	Prioritetne reformska mjera 4: Kreiranje efikasnog i nezavisnog regulatornog tijela i tijela za bezbjednost u željezničkom saobraćaju			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-315.000	-315.000	-315.000	-315.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	315.000	-315.000	-315.000	-315.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 5: Podsticanje investicija u sektoru industrije			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-1.300.000	-1.250.000	-1.300.000	-1.300.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	-1.300.000	-1.250.000	-1.300.000	-1.300.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 6: Podrška za razvoj i modernizaciju sektora industrije			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-100.000	-150.000	-200.000	-200.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	-100.000	-150.000	-200.000	-200.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				

	Prioritetna reformska mjera 7: Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja standarda EU			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-11.000.000	-11.000.000	-11.500.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-11.000.000	-11.000.000	-11.500.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)		9.700.000	20.000.000	20.0000.000
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 8: Diverzifikacija turističkog proizvoda			
A. Trajanje reforme*		*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-879.335	-879.335*	-879.335*
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-879.335	-879.335*	-879.335*
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 9: Podsticanje rješavanja NPL-a uz jačanje okvira za prudencijalni nadzor i solventnost banaka			
A. Trajanje reforme*		*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		0	0	0
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		0	0	0
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				

	Prioritetna reformska mjera 10: Uvođenje e-servisa u radu katastarskih službi			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-120.000	-150.000	-50.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)	*	80.000*	150.000*	250.000*
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	50.000	-200.000**	-300.000	-300.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 11: Donošenje Zakona o elektronskoj fiskalizaciji i implementacija sistema elektronske fiskalizacije			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-1.000.000	-1.000.000	30.000.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				30.000.000
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-1.000.000	-1.000.000	
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 12: Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-120.540	-350.000	-400.000	-500.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	-120.540	-350.000	-400.000	-500.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)	175.605.447	140.000.000	140.000.000	140.000.000
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				

	Prioritetna reformska mjera 13: Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	-150.165,07	-176.309,85	-176.309,85	-176.309,85
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	-150.165,07	-176.309,85	-176.309,85	-176.309,85
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)	29,244,50	139.642,75	139.642,75	139.642,75
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 14: Uvođenje jedinstvenog informacionog sistema u oblasti planiranja i izgradnje objekata			
A. Trajanje reforme*		*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-450.000	-200.000	-200.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-450.000	-200.000	-200.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 15: Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici			
A. Trajanje reforme*		*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-20.000	-3.000.000	-3.000.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-20.000	-3.000.000	-3.000.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)		Kredit Svjetske banke: 130.000		

	Prioritetna reformska mjera 16: Unapređenje zakonodavnog-regulatornog okvira u cilju smanjenja troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velike brzine			
A. Trajanje reforme*		*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		0	0	0
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)		0	0	0
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)				
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)		0	0	0
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 17: Implementacija CEFTA Dodatnog protokola 5 i usvajanje CEFTA Dodatnog Protokola 6			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		0	0	0
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)		0	0	0
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)				
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)		0	0	0
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 18: Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	- 184.560	- 246.080	- 270.000	- 300.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	184.560	-246.080	-270.000	-300.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)		IPA 650.000		

	Prioritetna reformska mjera 19: Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)	- 60.499	- 250.000	- 300.000	- 350.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)	60.499	-250.000	-300.000	-350.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				
	Prioritetna reformska mjera 20: Implementacija zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada sa fokusom na aktivnu politiku zapošljavanja			
A. Trajanje reforme*	*	*	*	*
B. Neto direktni uticaj na budžet(ukoliko postoji) (u€)		-5.800.000	-5.800.000	-5.800.000
B.1 Direktni uticaj na prihodnu stranu budžeta (u€)				
B.2 Direktni uticaj na rashodnu stranu budžeta (u€)		-5.800.000	-5.800.000	-5.800.000
B.3 Moguće finansiranje koje nije iz budžeta (u€)				
-B.3.1 Od čega opredijeljeno finansiranje od strane Ipe uključujući finansiranje u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (u€)				

Tabela 11: Izvještaj o implementaciji strukturnih reformskih mjera u okviru PER-a 2016-2018. godina i PER-a 2017-2019. godina

Prioritetna reformska mjera br. 1: Uvođenje sistema elektronskih javnih nabavki

Kratak opis akcija planiranih za 2017.	- Tokom 2017. godine je sproveden tenderski postupak za izbor najpovoljnijeg ponuđača za realizaciju Projekta uvođenja sistema elektronskih javnih nabavki i početi izrada sistema elektronskih javnih nabavki.	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Djelimično	
Ukoliko je odgovor da/djelimično , uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne , objasniti	Radna grupa je radila na za izradi Obavještenja o poslu (Contract notice) i Opisu posla i pokrenuta je procedura ex-ante kontrole za Obavještenje o ugovoru. Reforma će se nastaviti tokom 2018. godini. U prvom kvartalu 2018. godini očekuje se okončanje tenderske procedure i potpisivanje ugovora sa izabranim ponuđačem dok se tokom iste godine očekuje početak realizacije ugovora.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	0	1,650,000
Izvor sredstava	IPA 2014 – 1,500,000 eura Državni budžet – 150,000 eura	

Prioritetna reformska mjera br. 2: Jačanje upravljačke odgovornosti u javnom sektoru

Kratak opis akcija planiranih za 2017.	- Tokom 2017. godine planirana je priprema metodologije za delegiranje ovlašćenja i odgovornosti u javnom sektoru.	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Djelimično</u>	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Urađena je analiza prepreka za uspostavljanje upravljačke odgovornosti kao osnova za izradu metodologije za delegiranje odgovornosti i ovlašćenja. Planirani rok za izradu metodologije je III i IV kvartal 2017. godine. Reforma će se nastaviti tokom 2018. godine.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	n/a	25,000€
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija/Kredit	

*Prioritetna reformska mjera br. 3: Projekat povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije
sa izgradnjom prenosne infrastrukture u zemlji i interkonekcijom sa Srbijom*

Kratak opis akcija planiranih za 2016. Kratak opis akcija planiranih za 2017.	Tokom 2016. godine planirana je izgradnja sljedeće prenosne infrastrukture: • TS 400/110/35 kV Lastva - nabavka opreme i izgradnja (izvođenje građevinskih i elektromontažnih radova); • 400 kV dalekovod Lastva – Čevo – Pljevlja - projektovanje, nabavka opreme i izgradnja (izrada temelja i montaža stubova), aktivnosti na obezbjeđenju zemljišta potrebnog za izvođenje radova; • 400 kV dalekovod Pljevlja – granica sa Srbijom izrada studije izvodljivosti. Tokom 2017. godine planirana je izgradnja sljedeće prenosne infrastrukture: • TS 400/110/35 kV Lastva - nabavka opreme i izgradnja (izvođenje građevinskih i elektromontažnih radova); • 400 kV dalekovod Lastva – Čevo – Pljevlja - projektovanje, nabavka opreme i izgradnja (izrada temelja, montaža stubova i elektromontažni radovi), aktivnosti na obezbjeđenju zemljišta potrebnog za izvođenje radova; • 400 kV dalekovod Pljevlja – granica sa Srbijom odabir konsultanta za realizaciju projekta.	
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Djelimično</u> <u>Djelimično</u>	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Sve planirane aktivnosti se realizuju kontinuirano, ali u obimu nešto manjem od planiranog. Razlozi blagog kašnjenja u realizaciji odnose se na rješavanje imovinsko-pravnih odnosa na pristupnim putevima, izmještanje trase dalekovoda na pojedinim dionicama, sporije projektovanje i izvođenje radova. Reforma će se nastaviti tokom 2018. godine.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak- preliminarni podaci	Planirani trošak.
	18.260.000,00 € nema uticaja na državni budžet	25.860.000,00 €
Izvor sredstava	Donacija/Kredit U 2017. trošena su sredstva iz kredita i sopstvena sredstva CGES-a.	

Prioritetna reformska mjera br. 4: Izgradnja drugog bloka Termoelektrane Pljevlja

Kratak opis akcija planiranih za 2017.	Za 2017. godinu planirano je obezbjeđenje finansiranja za implementaciju reformske mjere, stupanje ugovora na snagu, izrada glavnog projekta, nabavka i isporuka opreme i početak građevinskih radova.	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Ne	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Pregovori sa Češkom eksportnom bankom i EGAP-om nijesu rezultirali obezbjeđenjem finansiranja za realizaciju projekta. Upravljački komitet projekta izgradnje drugog bloka Termoelektrane Pljevlja je 27.12.2017. donio odluku o okončanju saradnje sa Škodom Praha vezano za realizaciju Ugovora potpisanih 29.09.2016. godine u Pljevljima. U narednom periodu, u cilju pronalaženja alternativnog rješenja, biće izvršena detaljna analiza uslova realizacije projekta, kao i osnova i uslova finansiranja.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	151.345,00€ (Nema uticaja na državni budžet)	Nakon obezbjeđenja finansiranja planirana je bila isplata avansa za ugovor o izradi glavnog projekta i ugovor o izvođenju radova u iznosu od 49.664.036,00€.
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija/Kredit -Za period do 30.11.2017. korišćena su sopstvena sredstva EPCG.	

Prioritetna reformska mjera br. 5: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare

Kratak opis akcija planiranih za 2016. Kratak opis akcija planiranih za 2017.	Autoput Bar - Boljare je uključen u SEETO sveobuhvatnu regionalnu transportnu mrežu, kao SEETO putni pravac 4⁷⁵, kroz Anex-e (<i>Annex III VOL 30/33 i 31/33</i>), u oktobru mjesecu 2011. godine i predstavlja prioritet Vlade Crne Gore i jedan od elemenata strategije za integraciju zemlje u Evropskoj Uniji, koja će omogućiti kvalitetniju i sigurniju mobilnost ljudi, roba i usluga. Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore predviđeno je da se saobraćajna integracija Crne Gore u Trans-Evropsku Transportnu Mrežu (<i>TEN-T</i>), između ostalog ostvaruje i preko autoputa Bar-Boljare. Autoput Bar-Boljare presijeca transversalno cijelu Crnu Goru i biće integraciona spona unutar države, i omogućiće brzu i uspješnu valorizaciju razvojnih resursa na sjeveru Crne Gore. Konačno, to će biti i najbrža veza sa Srbijom, i sa Centralnom Evropom. Saobraćajni koridor Bar-Boljare-Beograd je i sastavni je dio Glavne saobraćajne mreže regiona Zapadnog Balkana. On predstavlja produžetak koridora Bliski Istok – Istočni Mediteran u okviru Trans-evropske transportne mreže (<i>TEN-T</i>). Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore za period 2014-2020. godine, kao jedan od instrumenata za smanjenje regionalnih razlika u Crnoj Gori i za postizanje ravnomjernijeg socio-ekonomskog razvoja regiona, zasnovanog na konkurentnosti, inovativnosti i zapošljavanju, predviđeno je realizovanje ključnih kapitalnih projekata od kojih je najvažniji autoput Bar-Boljare. Značaj autoputa Bar-Boljare za saobraćajno i privredno povezivanje i za intezivni ekonomski razvoj Crne Gore i regiona, prepoznat je i u Strategiji razvoja i održavanja državnih puteva Crne Gore. U pomenutoj Strategiji se kao bitan razlog koji govori u prilog neophodnosti gradnji autoputa Bar-Boljare, navodi potreba podizanja stepena sigurnosti i smanjenja broja saobraćajnih udesa, ako se ima u vidu da je put kroz Platije praktično nemoguće podići na nivo brze saobraćajnice, budući da bi iznos sredstava neophodnih za njenu izgradnju bio približno jednak cijeni koštanja novog autoputa, a evidentirani problemi bi i dalje ostali aktuelni. Autoput Bar-Boljare se nalazi i na ažuriranoj Jedinствenoj listi
--	--

	prioritetnih infrastrukturnih <i>projekata</i> koju je usvojila Vlada Crne Gore u julu 2017. godine. Nakon što su ispunjeni odgovarajući zakonski i ugovorni preduslovi kao Datum početka radova na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare određen je 11. maj 2015. godine, od kada počinje da teče Ugovorom definisani rok od 48 mjeseci za realizaciju Projekta. U toku 2016. godine Izvođač radova je radio na: izvođenju pripremnih radova, projektovanju, i dijelu trajnih radova, i Izvođaču radova je plaćen ukupan iznos od 9.291.185,30 € (1.393.677,80 € iz državnog Budžeta i 7.897.507,51 € iz kineske EXIM banke izraženo u US\$⁷⁶). U toku 2017. godine Izvođač radova je radio na: izvođenju pripremnih radova, projektovanju, i dijelu trajnih radova, i Izvođaču radova je plaćen ukupan iznos od 176.316.260,17 € (26.447.439,04 € iz državnog Budžeta i 149.868.821,13 € iz kineske EXIM banke izraženo u US\$⁷⁷).
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Da</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Izvođač radova izvodi radove na prioritetnoj dionici Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare u skladu sa svojim Programom radova. Na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare približne dužine 41 km, zbog konfiguracije terena postoji 20 mostova ukupne dužine oko 5,91 km, 16 dvocjevnih tunela ukupne dužine 17,95 km, a otvorena trasa je projektovana na dužini od oko 17 km, a radovi se trenutno odvijaju na 15 tunela, 11 mosta i na otvorenoj trasi. Predmetna dionica je podijeljena je na 4 dijela sa ukupno 19 pod-dionica. Do sada je izdato 17 građevinskih dozvola za izvođenje glavnih građevinskih radova i 9 građevinskih dozvola za izvođenje radova na odlagalištima viška materijala iz iskopa. Mjera će nastaviti da se realizuje i u toku 2018. godine.

⁷⁶ Kurs 1€ = 1,3718 US\$

⁷⁷ Kurs 1€ = 1,3718 US\$

Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	176.316.260,17 eur	180.460.000 eur
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija/Kredit <u>Budžet CG:</u> 26.447.439,04 eur <u>Kineska EXIM banka:</u> 149.868.821,13 eur <u>Budžet CG:</u> 15% <u>Kineska EXIM banka:</u> 85%	

Prioritetna reformska mjera br. 6: Modernizacija željezničke pruge Bar-Beograd (Vrbica-Bar), dio kroz Crnu Goru

Kratak opis akcija planiranih za 2016. Kratak opis akcija planiranih za 2017.	- Tokom 2016. godine planirana je realizacija sljedeće aktivnosti: • Sanacija mosta „Trebiljevo“ – 3.021.320,60 € (EIB) • Sanacija mosta „Morača“ – 886.713,47 € (EIB) • Hitne mjere sanacije 4 čelična mosta – 968.435,98 (EIB) Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Remont pruge na dionici Kolašin – Kos - 5.898.315,30 € (EIB) • Demontaža postojećeg, nabavka i ugradnja novog elektrovoćnog postrojenja Trebješica - 3.140.000,00 € (IPA III) • 106 tunela i izrada glavnih projekata za prioritetnu sanaciju-2.500.000,00 € (WBIF) • Sanacija mosta “Morača” - 886.713,47 € - (EIB) • Remont pruge na dionici Virpazar – Sutomore u tunelu Sozina - 4.500.000,00 € (IPA III) • Sanacija 6 kosina - 4.500.000,00 € (EIB i WBIF (novi kredit 20+20) • Zemjena signalno – sigurnosnog uređaja u stanici Podgorica - 6.000.000,00 € (EIB i WBIF (novi kredit 20+20) • Hitne mjere sanacije 5 betonskih mostova - 500.000,00 € (EIB i WBIF (novi kredit 20+20)
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da/Djelimično</u> <u>Da/Djelimično</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Za 2016. godinu: • Sanacija mosta Trebaljevo – Radovi su završeni u 2016. godini – Vremenski raspored – 2015 - 2016 – Potvrda o preuzimanju radova je potpisana 18.10.2016. godine. Reforma se nije nastavila u 2017 godini. • Sanacija mosta Morača – Radovi su bili u toku 2016. godine. Svi ugovoreni radovi su završeni. Izdat je nalog Izvođaču radova da zamijeni sve mostovske pragove koji, po

	izvješčaju Komisije za tehnički prijem, zbog prethodno lošeg kvaliteta i ugradnje ne zadovoljavaju kriterijume. Na mostu je uvedena redovna brzina, a potvrda o preuzimanju radova će biti potpisana nakon otklanjanja nedostataka. Vremenski raspored 2015 – 2016. Reforma se nastavila u 2017. godini. • Hitne mjere sanacije 4 čelična mosta – Radovi su bili u toku 2016. godine. Zbog kašnjenja u nabavci opreme od strane Izvođača radova (pričvrsnog pribora i pragova) kao i problema prilikom izvođenja radova na mostu broj 6 i loše ugrađenih djelova na mostu Ljuboviđa došlo je do kašnjenja u realizaciji projekta. Vremenski raspored 2015-2016. Reforma se nastavila u 2017. godini. Radovi su završeni i Potvrda o preuzimanju radova, nakon svih otklonjenih nedostataka od strane Izvođača radova je potpisana 29.06.2017. godine. Za 2017. godinu: • Remont pruge na dionici Kolašin – Kos - Projekat je završen i potvrda o preuzimanju radova je potpisana 21.12.2017. godine. Vremenski raspored – 2015 – 2017.. Reforma se neće nastaviti u 2018. godini. • Sanacija 3 tunela – Projekat je završen i potvrda o preuzimanju radova je potpisana 28.12.2017. godine. Vremenski raspored – 2015 – 2017. Reforma se neće nastaviti u 2018. godini. • Demontaža postojećeg, nabavka i ugradnja novog elektrovučnog postrojenja Trebješica - Glavni projekat je završen i radovi su u toku. Rok za završetak radova je kraj 2017. godine ali zbog kašnjenja u izradi Glavnog projekta, kao i zbog nemogućnosti dogovora između nadležnih organa, Izvođača radova i Nadzornog organa o definisanju obaveza prilikom pribavljanja određenih dozvola i saglasnosti, neadekvatne izrade pristupnih puteva od strane Izvođača usljed kojih je došlo do odrona i klizišta pitanje je da li će rok biti ispoštovati. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. Projekat je u nadležnosti Direkcije javnih radova kao implementacionog tijela. ŽICG ima status Krajnjeg primaoca.
--	---

	• Specijalni pregled 106 tunela je završen. Projektni zadatak za izradu Glavnih projekata je završen i dostavljen ŽICG. U toku je usaglašavanje. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. Vremenski period 2017 - 2019 • Pregled 91 betonskih mostova je završen kao što je i planirano za 2017. godinu. U toku je izrada Glavnih projekata. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. • Remont pruge na dionici Virpazar – Sutomore u tunelu Sozina - Radovi su završeni. U toku je potpisivanje Potvrde o preuzimanju radova. Projekat je u nadležnosti Direkcije javnih radova kao Implementacionog tijela. ŽICG ima status krajnjeg primaoca. Vremenski period – 2016 – 2017. Reforma se neće nastaviti u 2018. godini • Sanacija 6 kosina – Ugovor je potpisan. U toku je izrada Glavnih projekata. Rok za izradu Glavnih projekata i za završetak radova je 20 mjeseci. Vremenski period – 2017 -2019. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. • Zamjena signalno – sigurnosnog uređaja u stanici Podgorica – Ugovor je potpisan i u toku je izvođenje radova. Rok za završetak radova je 12 mjeseci. Vremenski period – 2017 -2018. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. • Hitne mjere sanacije 5 betonskih mostova – U toku je revizija Glavnog projekta nakon čega će uslijediti raspisivanje tendera. Vremenski period – 2017 – 2018. Reforma će se nastaviti u 2018. godini. Sanacija propusta i regulacija vodotoka – Ugovor za izvođenje radova je potpisan i radovi su započeti što je i bilo planirano za 2017. godinu. Radovi su prekinuti zbog pojačanog vodostaja rijeke usljed čega je došlo do oštećenja na brani. Rok za završetak radova je 12 mjeseci. Vremenski period 2017 – 2018. Reforma će se nastaviti u 2018. godini.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak do 30.07.2017.	Planirani trošak
	5,400,000	10,000,000
Izvor sredstava	Sanacija mosta Trebaljevo – kredit EIB Remont pruge na dionici Kolašin – Kos – Kredit EBRD Sanacija 3 tunela – Kredit EBRD	

	Demontaža postojećeg, nabavka i ugradnja novog elektrovnog postrojenja Trebješica – Donacija EU (IPA III) Pregled 106 tunela – Donacija WBIF Pregled 91 betonskih mostova – Donacija WBIF Sanacija mosta “Morača” – Kredit EIB Remont pruge na dionici Virpazar – Sutomore u tunelu Sozina - Donacija EU (IPA III) Sanacija 6 kosina – Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Zamjena signalno – sigurnosnog uređaja u stanici Podgorica - Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Hitne mjere sanacije 5 betonskih mostova - Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Sanacija propusta i regulacija vodotoka – Kredit EBRD Ugovor za novi kredit 20+20 (EIB+WBIF) je potpisan tokom 2017. godine. Po nagovještajima banke prvo povlačenje novca će biti 08.01.2017. godine Sanacija 6 kosina – Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Zamjena signalno – sigurnosnog uređaja u stanici Podgorica - Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Hitne mjere sanacije 5 betonskih mostova - Novi kredit 20+20 (EIB i WBIF) Sanacija propusta i regulacija vodotoka – Kredit EBRD
--	--

Prioritetna reformska mjera br. 7: Podsticanje investicija u sektoru industrije sa naglaskom na prerađivačku industriju

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	- Raspisivanje javnog oglasa za učešće u postupku dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija i nastavak subvencioniranja započetih investicionih projekata. - Praćenje realizacije ugovornih obaveza po I i II Javnom oglasu. - Raspisivanje barem jednog javnog oglasa za učešće u postupku dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija. Nastavak subvencioniranja započetih investicionih projekata shodno utvrđenoj dinamici realizacije.
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Djelimično</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	• Kompanije korisnici sredstava za podsticanje direktnih investicija po osnovu prvog Javnog poziva iz 2015.g. otpočele su sa realizacijom investicionih projekata u 2016.g. U pitanju su tri investitora(posluju u oblasti dvroprerade, proizvodnje stočne hrane i osiguranja ljudi i stvari), čija vrijednost investicionih projekata iznosi 2,5mil€, uz zapošljavanje 103 radnika u periodu od tri godine i ukupnu vrijednost dodijeljenih sredstava po novom radnom mjestu od 362.000€. • Po osnovu Javnog oglasa iz 2016.g. potpisana su tri ugovora za realizaciju investicionih projekata u oblasti proizvodnje hrane, farmacije i turizma ukupne vrijednosti investicija 4,7 mil € uz otvaranje 150 novih radnih mjesta u periodu od tri godine i ukupan iznos subvencije u iznosu od 1,12mil€. • Obilazak investicionih projekata koji se realizuju shodno ugovorima potpisanim u 2016. godini kao i provjera dinamike realizacije istih; • Dostavljanje revizorskih izvještaja o realizaciji investicionih projekata SRP-u od strane korisnika sredstava; • 04.03.2017. godine objavljen je Javni oglas za učešće u postupku dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija. • 04.05.2017. godine objavljena je Izmjena Javnog oglasa. • 29.05.2017. godine izvršeno je Javno otvaranje pristiglih prijava.

	• Na Javni oglas pristiglo je devet blagovremenih prijava. • U toku je postupak ocjene formalne ispravnosti prijava kao i analiza usklađenosti investicionih projekata sa planskim dokumentima i razvojnim planovima Crne Gore. • Postupak analize formalne ispravnosti prijava pratila su određena kašnjenja u pribavljanju mišljenja Komisije za kontrolu državne pomoći i mišljenja Poreske uprave, kao potrebnih uslova za dodjelu sredstava za podsticanje investicija utvrđenih odredbama Uredbe. • Očekuje se da će postupak dodjele sredstava za podsticanje direktnih investicija biti finalizovan u prvom kvartalu 2018.g; • Nastavak reforme planiran je i u 2018. godini objavljivanjem novog Javnog oglasa. Efekti- po osnovu realizacije 6 investicionih projekata, do sada je ukupno investirano 7.094.511€, isplaćene su subvencije u iznosu od 1.031.999€ i otvoreno i popunjeno 200 radnih mjesta na neodređeno vrijeme (od čega 103 u sjevernom, 97 u središnjem regionu od ukupno ugovorima predviđenih 253 lica). Iznos sredstava za implementaciju mjere utrošenih iz Budžeta u 2016. godini je 681.333 € dok je od 1.3 mil € opredijeljenih na pozicijama Sekretarijata za razvojne projekte u 2017.godini, utrošeno 350.666 €.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	350.666	1.300.000
Izvor sredstava	Državni budžet	

Prioritetna reformska mjera br. 8: Podrška za razvoj i modernizaciju sektora industrije

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	U cilju realizacije Programa podrške za modernizaciju prerađivačke industrije, predviđeno je raspisivanje Javnog oglasa i dodjela bespovratnih sredstava/subvencije za nabavku opreme, u skladu sa pravilima i kriterijumima programa.	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Djelimično	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Javni poziv za učešće u Programu podrške za modernizaciju prerađivačke industrije raspisan je 1. aprila i trajao je do 15. decembra o.g. Na Javni oglas za dodjelu sredstava pristiglo je 5 prijava od strane privrednih subjekata koji posluju u oblasti drvne industrije, proizvodnje namještaja, proizvodnje stakla i proizvoda od stakla i proizvodnje proizvoda od plastike. Svi podnešeni zahtjevi, u skladu sa pravilima Programa, nakon obrade prijava od strane IRF, razmatrani su na sjednicama Komisije za dodjelu bespovratnih sredstava. Komisija Ministarstva ekonomije je, nakon prijema dokumentacije od strane IRF, tokom novembra i decembra mjeseca razmotrila pristigle zahtjeve i donijela odluku o prihvatanju 4 zahtjeva i, zbog neispunjavanja uslova Programa, 1 o odbijanju zahtjeva za dodjelu bespovratnih sredstava. Poteškoća i kašnjenja u sprovođenju mjere nije bilo. Planiran je nastavak reformske mjere i u 2018. godini.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	61.636,32 ⁷⁸	100,000
Izvor sredstava	Državni budžet	

⁷⁸ Treba imati u vidu da, saglasno modelu Programa, za ovu svrhu IRF je dodijelio 408.207,10 € kreditnih sredstava, što ukupno sa dodijeljenim sredstvima iz Budžeta iznosi 469.843,42 €.

Prioritetna reformska mjera br. 9: Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja standarda EU

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	- U 2016. sprovedena je ista mjera kao i u 2017, podrška se odnosila na primarnu proizvodnju i preradu, izgradnju i rekonstrukciju objekata za preradu poljoprivrednih i ribljih proizvoda. - Ovom mjerom podržava se podizanje novih zasada poljoprivrednih kultura, povećanje stočnog fonda, kupovina opreme za preradu, izgradnja i rekonstrukcija objekata za preradu poljoprivrednih i ribljih proizvoda u cilju unapređenja standarda bezbjednosti hrane, dobrobiti životinja i zdravlja bilja, kroz postepeno usklađivanje s EU standardima kvaliteta i bezbjednosti hrane, kako bi bila konkurentna na tržištu EU. Ova mjera je u skladu sa Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020. i Programom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2016-2020. (IPARD).	
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Djelimično</u>	
Ukoliko je odgovor da/djelimično , uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne , objasniti	Planirane akcije su sprovedene. Mjere agrobudžeta realizovane suplaniranom dinamikom, isplaćene su sve premije, svi javni pozivi planirani Agrobudžetom su realizovani i isplaćeni. Realizovan je IPARD like 1 projekat, dok će IPARD like 2 projekat nastaviti sa realizacijom i početkom 2018.godine. Implementacija projekta za mjeru „Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda - IPARD like 2“ i IPARD like 2.2. će se nastaviti i u 2018. godini. U 2017.godini raspisan je novi IPARD like 2.3 javni poziv, u okviru IPARD like 2 projekta. U 2018.godini se očekuje implementacija ugovorenih projekata u okviru ovog javnog poziva. Takođe, u 2017. godini, crnogorski proizvođači proizvoda životinjskog porijekla, njih 3 iz mesne industrije i dva proizvođača jaja dobili si izvozne brojeve za EU tržište.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	iz EU fondova do sad (do 21.12.2017.godine) je isplaćeno 2,312,454.37 eura, dok je iz nacionalnog budžeta isplaćeno 770,818.12 eura na ime kofinansiranja EU projekata, što znači da je	Planirano je da se investira 14 miliona eura kroz Ipard program ali zbog kašnjenja s akreditacijom, sredstva od 5 miliona eura oplanirana u

	ukupno investirano 6 miliona eura kroz Iparad like program dok je za nacionalne mjere isplaćeno do sad 10 miliona eura.	2017. nisu bila dostupna. Nacionalni budžet je u skladu s planiranim.
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija	

Prioritetna reformska mjera br.10: Unapređenje turističke ponude na sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	U toku 2017. godine su planirane investicione aktivnosti na 6 lokacija u 6 opština – Kolašin 1600, Cmiljača (Bijelo Polje), Žarski (Mojkovac), Savin Kuk (Žabljak), Vučje (Nikšić) i Hajla (Rožaje). Cmiljača, Bijelo Polje: Radovi na I fazi saobraćajnice Ravna Rijeka – Jasikovac, izbor izvođača II faze radova; radovi na I fazi puta Jasikovac-Cmiljača i izbor izvođača za II fazu; raspisivanje tendera za izgradnju žičare; izrada glavnog projekta za izgradnju trafostanice TS35/10; Kolašin 1600, Kolašin: Realizacija prve faze - radovi na izgradnji putne infrastrukture sa parkingom, bazne stanice (izgradnja objekata sa pratećim sadržajima), primarne elektro energetske mreže, ski lifta, hidrotehničke i telekomunikacione infrastrukture, cca. 4 km ski staza i nabavka neophodne mehanizacije i opreme; Savin kuk, Žabljak: Izrada projektne dokumentacije i izvedeni radovi na izgradnji ski staze dužine 1.5 km; izrada projektne dokumentacije za izgradnju cca.21km staza; radovi na izgradnji puta dužine 1.5km do lokacije skijališta; javni poziv i angažovanje izvođača radova za projekat vodosnabdijevanja; raspisivanje javnog poziva za nabavku žičare, nakon izrade planske dokumentacije za 21km staza; Žarski, Mojkovac: Projekat na osnovu kojeg će se izvoditi radovi na putnom pravcu Vragodo-Vrioca-Žarski katun; Vučje, Nikšić: Završetak radova na izgradnji akumulacionog jezera; Hajla, Rožaje: Izgradnja putnog pravca Rožaje-Štedim u dužini 4.8km;
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Djelimično</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Sve aktivnosti su u toku. Cmiljača, Bijelo Polje: Rekonstrukcija puta od Ravne rijeke do Jasikovca u dužini cca 5,5 km, a izvođenje radova na dionici od Latinske kose do Jasikovca u dužini 4,8 km su završeni, <u>osim na dijelu gdje nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi.</u> Izabran je izvođač radova za izgradnju mosta na rijeci Ljubovići sa krakom do magistrale puta, ugovorena vrijednost iznosi 430.000 €, a raspisano je i javno nadmetanje za rekonstrukciju preostalog dijela puta do Latinske kose u dužini

	500m. U toku je žalbeni rok. Procijenjena vrijednost iznosi 400.000 € Urađena je projektna dokumentacija za izgradnju puta Jasikovac-Cmiljača u dužini od 8 km. Vrijednost investicije iznosi cca 8 mil €. Donijeta je Odluka za izbor izvođača radova za rekonstrukciju I faze u dužini od 1,2 km, procijenjena vrijednost iznosi 1 mil. €, protiv odluke je uložena žalba. Raspisano je javno nadmetanje za izvođenje radova II faze u dužini od 3,6 km, u toku je vrednovanje ponuda. Procijenjena vrijednost iznosi 3 mil. €. Vodosnabdijevanje - Izabran je obrađivač Glavnog projekta vodosnabdijevanja bazne stanice za lokalitet „Cmiljača“. Procijenjena vrijednost projekta iznosi cca 800.000 €. Trafostanica 35/10 - U toku je revizija Glavnog projekta izgradnje TS 35/10 „Cmiljača“ sa uklapanjem u 35kV infrastrukturu. Procijenjena vrijednost projekta iznosi cca 1,9 mil €. Žičara- Raspisan je tender po principu „projektuj i izgradi“. Procijenjena vrijednost projekta iznosi cca 8 mil. €. Kolašin 1600, Kolašin: Trafostanica 35/10 – u toku je procedura tehničkog pregleda. Tender za nabavku nove žičare šestosjed – završena je revizija Glavnog projekta i otpočeli su radovi; dobijena saglasnost od Uprave za šume i za potrebe izgradnje žičare i ski staza posječena šuma; Bazna stanica - u toku su radovi I i II faze. Procijenjena vrijednost projekta iznosi cca 2,3 mil. €. Izgradnja puta - Izvođenje radova I i II faze je u toku. Procijenjena vrijednost projekta iznosi cca 2,6 mil € (uključujući izradu i reviziju tehničke dokumentacije) Savin kuk, Žabljak: Završena je izrada Glavnog projekta za izgradnju 1,5 km ski staza po principu „projektuj i izgradi“ i u toku je revizija istog. Nakon pribavljanja građevinske dozvole pristupiće se izvođenju radova. Izrada projektne dokumentacije za 20 km ski staza predviđenih PPPN za Durmitorsko područje – okončan je postupak po žalbi za izbor projektanta i donijeta odluka o izboru projektanta. Izgradnja puta u dužini od 1,5 km puta sa parkingom na lokalitetu Savin kuk - U toku je potpisivanje Ugovora sa izabranim izvođačem radova. Čeka se izdavanje građevinske dozvole od opštine Žabljak.
--	--

	Izrada Glavnog projekta za rekonstrukciju pristupne saobraćajnice u dužini od cca 5 km - u toku je izrada projekta. U toku je izrada projektne dokumentacije za izgradnju „Suvog boba“. Ugovorena vrijednost iznosi 19.200 €. Nabavka žičare sa izgradnjom dijela staza – planirano je raspisivanje tendera početkom 2018.godine. Žarski, Mojkovac: Rekonstrukcija putnog pravca Vragodo-Vrioca-Žarski katun ukupne dužine 5,7 km. - Izabran je izvođač radova I faze u dužini od 2,3 km, ugovorena vrijednost iznosi 1,13 mil €, a u toku je vrednovanje ponuda za izvođenje radova II faze za sve preostale radove, procijenjena vrijednost iznosi 2,5 mil. €. Procijenjena vrijednost projekta iznosi 3,7 mil. €. U toku je izrada Glavnog projekta rekonstrukcije putnog pravca Mojkovac - Vragodo. U toku je tender za izradu Idejnog projekta mosta na rijeci Tari koji povezuje magistralni put M2 sa regionalnim putem Mojkovac-Vragodo-Lubnice. Uložena je žalba na tendersku dokumentaciju. Bazna stanica - U 2017. godini planirano je sprovođenje Konkursa za najbolje arhitektonsko rješenje za izgradnju bazne stanice. Aktivnosti sprovodi Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Procijenjena vrijednost projekta iznosi 1,5 mil. €. Vučje, Nikšić: U toku izvođenje završnih radova na akumulacionom jezeru. Hajla, Rožaje: U toku radovi na II fazi puta Rožaje-Štedim; U toku tender za III fazu radova, kojom će biti završeni radovi na putnom pravcu dužine 4.8km bez ugradnje asfalta; U toku su aktivnosti na pripremi planske dokumentacije, što je u nadležnosti opštine Rožaje. Odstupanja od planirane dinamike realizacije uglavnom su uslovljena procedurama javnih nabavki i administrativnim procedurama. Da, reforma će se nastaviti i u 2018 jer je riječ o višegodišnjim projektima. S izuzetkom projekta akumulacionog jezera na Vučju, čiji završetak je planiran za tekuću godinu.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak 614.734,98 EUR	Planirani trošak 10.040.000,00 EUR
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija	

Prioritetna reformska mjera br. 11: Uvođenje e-servisa u radu katastarskih službi

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Realizacija implementacije podataka putem e-servisa iz projekata osnivanja evidencije Katastra nepokretnosti na nepremjerenom dijelu teritorije Crne Gore; • Poboljšanje procesa registracije nepokretnosti kroz primjenu nadogradnje softverskog rješenja; • Priprema regulatornih i tehničkih preduslova za uspostavljanja e-servisa; • Modernizacija informacionog sistema.
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Da
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	• Priprema predloga za poboljšanje zakonske regulative (Zakon i uredbe) • U okviru projekta izrade dokumenta "Uvođenje e-servisa u Upravi za nekretnine kroz razvoj regulative, akcioni plan i analizu troškova", predstavnici Ministarstva finansija i Uprave za nekretnine, pružili su podršku i aktivno učestvovali u pripremi istog realizovanog od strane izabranog konsultanta kroz podršku UNDP. • Implementaciju e-servisa - korišćenje podataka katastarskih evidencija - vlasnička struktura. Shodno tome obezbijeđeno je: uvid u podatke katastarskih evidencija (upitom po id, br Lista nepokretnosti (LN)/Posjedovnog lista(PL) ili broju kat. parcele; uvid u aktivne zahtjeve na određenu nepokretnost sa ciljem sigurnosti kod transakcije nepokretnosti; praćenje statusa rješavanja zahtjeva, na osnovu dobijenog koda prilikom predaje zahtjeva. Podaci su za informativne svrhe sa ažurnošću on-line u realnom vremenu za teritoriju Crne Gore. Do kraja 2017. godine planirano testiranje e-servisa preuzimanje e-potpisih dokumenata LN/PL, ne samo za notare, već sve korisnike shodno zakonskoj regulativi. http://www.nekretnine.co.me/me/Katastarski_podaci.asp; http://ekatastar.me/ekatastar-web/action/elogin • Implementaciju e-servisa - korišćenje podataka katastarskih evidencija - prikaz prostornih podataka. Shodno tome uspostavljen je GeoPortal UZN, koji omogućava pregled svih raspoloživih podataka digitalnog katastarskog plana evidencije katastra nepokretnosti (oko 75 % teritorije Crne Gore - 99 % urbanog dijela. Raspoloživi ortofoto snimci iz različitog perioda snimanja teritorije Crne Gore (2004-2011. godine). Podaci su za informativne svrhe i nijesu on-line u realnom vremenu. U kontinuitetu se vrši

	implementacija digitalnog katastarskog plana nakon potvrđivanja baze podataka evidencije katastra nepokretnosti. http://www.geoportal.co.me/ • Pобољшanje kvaliteta kartografske baze podataka i izrada modela podataka. • U toku priprema pravila i procedura saglasno novim potrebama i zahtjevima korisnika usluga i podataka. • Pripremljen prijedlog aktivnosti za uspostavljanje Registra kućnih brojeva, ulica i trgova. Sve aktivnosti se rade u kontinuitetu, zbog stalnog poboljšanja procedura, poslovnih procesa i podataka. • Kadrovska struktura i popunjavanje slobodnih radnih mjesta • Obezbeđivanje većih finansijskih sredstava u cilju realizacije planiranih projekata Reforma će se svakako nastaviti sa ciljem uspostavljanja procedura saglasno evropskim standardima u svim poslovima iz nadležnosti UZN i saglasno planiranim aktivnostima.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	50.000	380.000
Izvor sredstava	Državni budžet - 50.000 (za potrebe održavanja i licenciranja budžetom su bila predviđena sredstva od 50.000 eura)	

Prioritetna reformska mjera br. 12: Uvođenje elektronske fiskalizacije u cilju smanjivanja neformalne ekonomije

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2016. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Izrada projekta „Uvođenje elektronske fiskalizacije“ Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Izrada tenderske dokumentacije za nabavku hardvera i softvera; • Donošenje zakonske regulative za oblast fiskalizacije; • Zaključivanje ugovora po raspisanom javnom oglasu.	
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Djelimično</u>	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	• Izvršene su konsultacije o iskustvima zemalja koje su uvele fiskalizaciju; • Pripremljena je radna verzija propisa; • Pripremljena je tenderska dokumentacija za nabavku hardvera i softvera; • Potrebne su dodatne konsultacije sa ekspertima u pogledu ocjene kvaliteta radne verzije propisa; • Do kraja prvog kvartala 2018. godine može se očekivati usvajanje propisa o elektronskoj fiskalizaciji	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	-	do 1,000,000
Izvor sredstava	Državni budžet	

Prioritetna reformska mjera br. 13: Unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Finansijska podrška sektoru MSP za 2016. godinu, je podrazumijevala inoviranje postojećih finansijskih instrumenata i kreiranje novih (kredita, faktoring aranžmana, grantova i instrumenta ulaganja u vlasnički kapital) u cilju boljeg korišćenja od strane MSP sektora, kao i grant podršku razvoju klastera. Segment finansijske podrške MSP sektoru za 2017. godinu predstavlja nastavak aktivnosti iz 2016. godine, posebno usmjerenih na: - unaprijeđenje kreditnih šema za početnike u biznisu i MSP sektor kroz olakšavanje uslova korišćenja putem smanjenja kamatne stope, beskamatnog kreditiranja, sufinansiranja troškova, obuke za različite kategorije (visokoškolce, mlade, žene, tehnološke viškove, start up preduzeća, preduzeća koja planiraju nastup na ino tržištima, itd); - korišćenje bespovratne finansijske podrške u vidu grant šema za formiranje novih i unapređenje funkcionisanja klastera i usaglašavanje sa međunarodnim standardima poslovanja; • dalju implementaciju garantnog aranžmana COSME za MSP od strane CKB banke uz povoljnije uslove obezbjeđenja kredita; implementaciju finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital za inovativna start up i MSP kroz WB EDIF-ENIF fond.
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Da</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka	- IRFCG je u 2016. godini plasirao ukupno 457 kreditnih plasmana u vrijednosti od 128.5 mil €, od čega su 416 kredita u vrijednosti od 71.4mil€ i 40 faktoring aranžmana u vrijednosti od 57,1mil€ otkupljenih potraživanja, čime je otvoreno/sačuvano 6.711 radnih mjesta. - U periodu 01.01.-31.12.2017. godine IRFCG je odobrio ukupno 439 kredita (dugoročnih i kratoročnih) u iznosu od 175,6 miliona eura, što je za oko 36% više u odnosu na 2016. godinu. Od navedenog broja odobreno je 407 kredita u iznosu od 110,9 miliona eura, dok su u okviru faktoring finansiranja realizovana 32 nova ugovora i otkupljeno 64,65miliona eura potraživanja. Plasiranim sredstvima se pruža podrška otvaranju/očuvanju 8.469 radnih mjesta. Finansijska ponuda se realizuje u okviru

• Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju	33 kreditne linije koje su u 2017. godini inovirane sa podrškom ženama koje imaju potencijal za zapošljavanje, za tehnološke viškove, greenfield investicije, podsticaj izvoza. Stimulativne mjere se ogledaju u smanjenju kamatne stope za 0,5% u odnosu na 2016. godinu, tako da se ista kreće od 0-4,5%, uz dodatno smanjenje u cilju stimulisanja sjevernog regiona i opština ispod prosjeka razvijenosti, zatim prilikom zapošljavanja 5 ili više novih lica, dostavljanja bankarske garancije kao sredstva obezbjeđenja i za privredne subjekte koji su na Bijeloj listi poreskih obveznika. Finansiranje putem faktoringa je unaprijeđeno smanjenjem kamatne stope i naknada za 1% u odnosu na 2016. godinu (visina kamata i naknada se kreće od 3,5-4,25%) i ponudom novih modela finansiranja (tihi, ugovorni, sezonski faktoring). Osim finansijske podrške sektoru MSP, IRF je u saradnji sa nadležnim Ministarstvima organizovao seminare „Možeš i ti“ kojima je prisustvovalo 477 polaznika. Takođe, u toku 2017. godine, održano je 11 prezentacija organizovanih u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje, kao dio kampanje „Šansa za posao“, kojima je prisustvovalo preko 470 učesnika. Prioritetnim ciljnim grupama su predložene mogućnosti za pristup sredstvima finansijske i nefinansijske pomoći da otpočnu sopstveni biznis. - U 2016. godina obezbijeđena je finansijska podrška u formi grantova za 6 klastera u iznosu od 23.687 eura, dok je u 2017. godini, potpisano 7 ugovora za grantove za klastere u ukupnom iznosu od 0,098 miliona eura, od čega je, 5 klastera završio projekat i ostvario bespovratnu finansijsku podršku u iznosu od 0,647 mil €. U cilju usaglašavanja sa međunarodnim standardima poslovanja, odobreni su grantovi za 34 preduzeća u iznosu od 0.0554 miliona eura, koja su uspješno završila projekat. - U okviru COSME programa CKB banka je putem instrumenta kreditnih garancija za MSP plasirala ukupno 11,6mil€ za 610 preduzeća (od 07.2015-30.06.2017. godine), bez potrebe obezbjeđenja hipoteke. - Korišćenje novog finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital u okviru WB EDIF (ENIF fond) za start up inovativna preduzeća i preduzeća u razvojnoj fazi koja se bave inovativnom djelatnošću, je u početnoj fazi,
--	--

• Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	nakon potpisanog ugovora o pristupanju IRFCG-a ENIF fondu u 2016. godini, a aktivnosti u 2017. godini su usmjerene na promociju i upoznavanje sa ovim vidom finansiranja za MSP. • Finansijska podrška za MSP se implementira putem finansijskih instrumenata (kredita, faktoringa, grantova) kontinuirano u periodu 01.01-31.12.2017.godine. • Aktivnosti finansijske podrške za MSP (krediti, faktoring, grantovi) za 2017. godinu se realizuju u definisanom obimu, dok je segment uvođenja instrumenta finansiranja vlasničkog kapitala u početnoj fazi. - Reformska mjera unapređenja finansijske podrške MSP sektoru će nastaviti implementaciju i u 2018. godini.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet 2017.	Stvarni trošak	Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet 2017.
	175.725.668 €	120.100.000,00€
Izvor sredstava	Državni budžet/Kredit -2017. godina Državni Budžet – 120.540,00€ Kredit - 175.605.447,00€ (Sredstva IRFCG po osnovu kredita od EIB, povraćaja i prihoda po osnovu kamata i naknada).	

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	- Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Organizacija preduzetničkih obuka za početnike u biznisu sa akcentom na žene i mlade (edukacija o pokretanju i vođenju biznisa, izrada biznis planova, finansijski i poreski sistem, pravna regulativa) • Kreiranje elektronske baze podataka o pružaocima savjetodavnih (konsalting) usluga za MSP • Implementacija projekta „Mentoring usluge za MSP“ • Pružanje savjetodavnih usluga u okviru EEN-a • Organizacija poslovnih susreta • Organizacija obuka za unaprijeđenje izvoznih performansi preduzeća • Tehnička podrška za pripremu projektnih prijedloga za apliciranje za inostrane izvore finansiranja; podrška u pripremi i implementaciji projekata za program podrške klasterima za apliciranje za grantove.
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka	Unapređenje finansijske pismenosti i investicione spremnosti kroz obuke • U februaru 2017. godine potpisan je Sporazum o saradnji na Projektu uspostavljanja i promocije mentoring sistema za mala i srednja preduzeća na zapadnom Balkanu (Faza II), između Ministarstva ekonomije-Direkcije za razvoj MSP i Japanske agencije za međunarodnu saradnju (JICA). U okviru II faze projekta obučeno je 6 novih mentora. U okviru Javnog poziva za preduzeća, nove korisnike mentoring usluga prijavljeno je 17 preduzeća, čija je ocjena u toku. • Potpisan Sporazum o saradnji između Ministarstva ekonomije-Direkcije za razvoj MSP i Investiciono razvojnog fonda AD Crne Gore, o realizaciji „Programa podrške razvoju preduzetništva“. Javni poziv bio je objavljen u periodu od 24.09 -13.10. 2017.godine, u okviru kojeg je primljeno 12 aplikacija. Nakon provjere ispunjenosti kriterijuma definisanih Javnim pozivom, 1 aplikacija je odbijena, dok 11 ostalih kandidata je steklo uslove za dalju fazu realizacije – pohađanje preduzetničkih ciklusa edukacije koji su se organizovali u periodu od

	30.10 - 6.11 2017. godine (6 dana). Edukacija se oranzovala na sljedeće teme: Pravni osnov i postupci registracije privrednih subjekata, Finansijsko upravljanje i poreski sistem u Crnoj Gori, Marketing i brendiranje u MSP, Poslovna komunikacija, Razvoj biznis ideje i Kanali prodaje. Za 9 kandidata izrađeni su biznis planovi i prikupljena projektna dokumentacija, koja je upućena IRFCG na donošenje konačne odluke o kreditiranju. Razvoj tržišta konsultantskih usluga • Kreirana elektronska baza podataka o pružaocima savjetodavnih poslovnih usluga (konsultanata) za MSP. Internacionalizacija MSP • Kontinuirano pružanje savjetodavnih usluga o međunarodnim tržištima u okviru Enterprise Europe Network EEN-a. Pružena informativna podrška za 80 preduzeća; • U okviru Drugog godišnjeg Forumu Strategije EU za Jadransko-jonsku regiju (EUSAIR), EEN je organizovao poslovne B2B susrete za 8 crnogorskih preduzeća; • Organizovani B2B susreti za 4 crnogorska preduzeća u okviru Poslovnog formuma za internacionalizaciju –Jahorina, BiH; • U okviru I konferencije o ženskom preduzetništvu Republike Srpske – Banja Luka, organizovani B2B za 5 žena preduzetnica; • U okviru konferencije SME Vision 2020, Skopje, Makedonije, održani poslovni susreti na kojima su učestvovala 3 preduzeća iz Crne Gore; • U cilju jačanja konkurentnosti preduzeća, uz finansijsku podršku EEN organizovana su 4 seminara na teme: „Prelazak na standard ISO 9001:2015“; “Standardi kvaliteta – osnov razvoja inovacija u drvoprerađi” i “Diferencijacija proizvoda – osnov razvoja inovacija”; • EEN je u saradnji sa Ministarstvom nauke organizovao informativni događaj o korišćenju raspoloživih EU fondova, sa akcentom na program Horizont 2020, koji se održao u Tehnopolisu u Nikšiću. Događaj je bio prilika za bolje povezivanje inovativne zajednice u Crnoj Gori, umrežavanje sa inostranim partnerima, kao i diskusiju na temu inovativnosti. Svoja iskustva pored preduzeća iz Crne Gore prenijela su i preduzeća iz regiona.
--	--

• Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Podrška razvoju klastera • U okviru tehničke podrške za pripremu projektnih prijedloga za apliciranje za inostrane i domaće izvore finansiranja i podrške u pripremi i implementaciji projekata za program podrške klasterima za apliciranje za grantove, angažovan je konsultant koji je je klasterima pružio pomoć u pripremi aplikacija za program državne pomoći i ujedno je zadužen za praćenje i podršku realizacije odobrenih projekata (zajednički projekat Ministarstva ekonomije i UNDP „Unapređenje konkurentnosti privrede u Crnoj Gori“). - Nefinansijska podrška za MSP se sprovodi kontinuirano u periodu 01.01.-31.12.2017. godine Reforma će se nastaviti i u 2018. godini.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet 2017.	Stvarni trošak	Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet 2017.
	179.409,57€	173.213,00€
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija Državni budžet – 150.165,07 € EU donacija – 29.244,50 €	

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Mjera koja je bila u PER 2016. godina se odnosila na izgradnju inovaciono preduzetničkog centra Tehnopolis u Nikšiću i ona je u potpunosti realizovana. Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti po fazama: Priprema: • Obezbjedjivanje objekta za smještaj NTP Implementacija: • Realizacija tendera za izradu Idejnog rješenja i Glavnog projekta NTP	
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Da <u>Djelimično</u>	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	- Vlada je na sjednici od 08.06. 2017. dala saglasnost na Zaključak Upravnog odbora Univerziteta Crne Gore, za prenamjenu sadržaja „Objekta 1“ namjene – univerzitetski sadržaji, na urbanističkoj parceli broj 12 u zahvatu DUP-a „Univerzitetski centar – izmjene i dopune“, List nepokretnosti broj 974 KO Podgorica, za potrebe uspostavljanja NTP CG u Podgorici, kao oblika privrednog društva, čiji će suosnivači biti Vlada Crne Gore i Univerzitet Crne Gore. Odobrena je prenamjena sadržaja postojećeg objekta UCG koji je u izgradnji, na kojem su završeni grubi građevinski radovi, a koji je bio namijenjen za: Fakultet političkih nauka, Institut za strane jezike i Farmaceutski fakultet, na bulevaru Mihaila Lalića u Podgorici. - U toku su aktivnosti Ministarstva nauke i Univerziteta Crne Gore na pripremi i objavljivanju tendera za izradu Idejnog rješenja i Glavnog projekta, koji će se finansirati iz „INVO“ projekta. Reforma će se nastaviti u 2018.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	Glavnim projektom definisaće se potreban iznos sredstava	
Izvor sredstava	Kredit – Svjetska banka - „INVO“ projekat za izradu Glavnog projekta. Pored toga, Ministarstvo nauke je kandidovalo NTP za finansiranje iz Kapitalnog budžeta Crne Gore za 2018. i kroz GAP (Gap Assessment of the Project) Sektor Ostala infrastruktura - Nauka.	

Prioritetna reformska mjera br. 16: Razvoj biznis zona u cilju podsticanja direktnih investicija i povećanja zaposlenosti

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2017. godine planirana je realizacija sljedećih aktivnosti: • Proglašenje i uspostavljanje prve biznis zone od strateškog značaja u Crnoj Gori; • Osnivanje privrednog društva koje će upravljati biznis zonom od strateškog značaja; • Priprema plana aktivnosti koje je neophodno preduzeti u cilju uspostavljanja i nesmetanog funkcionisanja biznis zone od strateškog značaja; • Fazno infrastrukturno opremanje prve biznis zone od strateškog značaja, shodno potrebama potencijalnih investitora.	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Djelimično	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Opština Mojkovac je uskladila Odluku o osnivanju biznis zona od lokalnog značaja sa odredbama Uredbe o biznis zonama. Izmjenjena Uredba o biznis zonama u smislu produženja roka za usklađivanje poslovanja lokalnih samouprava sa odredbama Uredbe – razlog je otežano rješenje imovinsko-pravnih odnosa na pojedinim lokacijama i njihova infrastrukturna opremljenost – rok produžen do 21. juna 2018.godine kada se očekuje da i ostalih 7 opština uskladi Odluke o osnivanju biznis zona od lokalnog značaja sa odredbama Uredbe o biznis zonama. Pristupće se se pripremi izmjena Uredbe o biznis zonama u smislu uređenja odredbi koje se odnose na infrastrukturno opremanje na lokalnom nivou, kao i uređenje imovinsko-pravnih odnosa i modela poslovanja biznis zona ukoliko se lokacija ili dio lokacije nalaze u privatnom vlasništvu – prava i obaveze odnivača, upravljača i vlasnika Novim projektom sa UNDP-jem, planiraće se izrada projektnih zadataka u cilju infrastrukturnog opremanja svake lokacije biznis zone od lokalnog značaja pojedinačno. Poteškoće su nastale usljed nedostatka finansijskih sredstava i nedovoljnog angažovanja jedinica lokalnih samouprava u cilju usklađivanja projektne dokumentacije i lokalnih propisa sa zakonskim i podzakonskim aktima sa državnog nivoa. Reforma se nastavlja i tokom 2018. godine.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	40,000	150,000
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija	

--	--

Kratak opis akcija planiranih za 2016. godinu Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2016. godine planirana je implementacija sljedećih aktivnosti: • Izrada analize postojećih kvalifikacija i obrazovnih programa stručnog obrazovanja radi utvrđivanja potrebe za njihovom revizijom, kao i utvrđivanje potrebe za izradom novih programa. Takođe je bila planirana izrada: pet obrazovnih programa za stručno obrazovanje i 12 ispitnih kataloga za provjeru neformalno i informalno stečenih zvanja. Tokom 2017. godine planirana je implementacija sljedećih aktivnosti: • Izrada deset obrazovnih programa, obučeno najmanje 150 nastavnika za realizaciju nastave bazirane na ishodima učenja i opremljeno osam škola za realizaciju modernizovanih programa.
Da li su akcije planirane za 2016. sprovedene? Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u> <u>Da</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Urađena je analiza postojećih kvalifikacija i obrazovnih programa sa preporukama koje kvalifikacije i programe treba revidirati i koji nedostaju tržištu rada. Na Savjetu za kvalifikacije i Nacionalnom savjetu usvojeno: - 39 standarda zanimanja - 19 standarda kvalifikacija - 12 ispitnih kataloga Metodologija za izradu obrazovnih programa u stručnom obrazovanju, koju je usvojio Nacionalni savjet za obrazovanje u decembru 2016. godine, podržava modularizaciju obrazovnih programa, koji se baziraju na ishodima učenja i obezbjeđuje bolju međupredmetnu povezanost, kao i povezivanje teorije i prakse. Kod svih obrazovnih programa propisuje se broj časova praktične nastave koji je potrebno realizovati kod poslodavca. Urađena su tri obrazovna programa (oblasti geodzije, ugostiteljstva i grafike) i dva obrazovna programa za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama (oblast usluga i automehanike). U školskoj 2017/2018. godini počela je primjena deset obrazovnih programa koji sadrže module i koji su bazirani na ishodima učenja. Izradi programa prethodio je čitav set aktivnosti:

	Urađene su metodologije za izradu standarda zanimanja, standarda kvalifikacija, ispitnih kataloga i obrazovnih programa. Metodologije su usvojene na Savjetu za kvalifikacije i Nacionalnom savjetu za obrazovanje. Urađene su: - Smjernice za nastavnike u stručnim školama za izradu novih obrazovnih programa; - Smjernice za nastavnike u stručnim školama za sprovođenje novih obrazovnih programa; - Smjernice za nastavnike u stručnim školama za sprovođenje praktične nastave u skladu sa novim obrazovnim programima. Urađeno je: - 29 standarda zanimanja; - 26 standarda stručnih kvalifikacija; - 10 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja. Na osnovu ovih dokumenata urađeni su programi iz oblasti: - Energetika – dva programa: Elektrotehničar energetike, IV1 i Elektroinstalater, III; - Mehatronika – Tehničar mehatronika, IV1; - Ekonomija i pravo – dva programa, Ekonomski tehničar, IV1 i Pravno-administrativni tehničar, IV1; - Građevinarstvo i uređenja prostora - dva programa: Arhitektonski tehničar, IV1 i Vodoinstalater, III; - Ugostiteljstvo - dva programa: Restorater, IV1 i Konobar, III; - Usluge – Tehničar modnog dizajna, IV1. Potpuno novi programi su Tehničar modnog dizajna i Tehničar mehatronika, a ostali su osavremenjeni. U novim programima za srednju stručnu školu, koji traju četiri godine, ujednačen je broj časova matematike i stranog jezika na po tri časa u svakom razredu. Na ovaj način podiže se standard četvorogodišnjeg obrazovanja imajući u vidu značaj matematičke i jezičke pismenosti. Takođe, u programima u četvorogodišnjem trajanju povećan je fond časova informatike, ranije se ona izučavala samo u prvom razredu sa dva časa, sada sa po dva časa u prvom i drugom razredu. Ovo iz razloga što su digitalne vještine neophodne i za život i rad sa savremenim
--	--

	tehnologijama sa kojima će se učenici koji se sada obrazuju sretati u toku svog rada. Za nove obrazovne programe urađeni su novi programi predmeta matematike, crnogorskog i stranog jezika, fizike, hemije, biologije i drugih. Programi opšteobrazovnih predmeta urađeni su na bazi ishoda učenja. Programi će se realizovati u 22 stručne i mješovite škole. Urađeno je i dvanaest ispitnih kataloga u skladu sa kojim odrasli mogu vrednovati neformalno i informalno stečena znanja. U izradi svih ovih dokumenata učestvovalo je više od 280 članova radnih grupa iz svih škola iz Crne Gore koje će implementirati nove programe, različitih institucija i organa i 17 privrednih društava. Obučeno je kroz petodnevnu obuku više od 180 nastavnika na teme: Tržište rada i stručno obrazovanje, Koncept obrazovanja zasnovanog na ishodima, Analiza obrazovnih programa i modula, Izrada plana realizacije modula, Planiranje realizacije nastavnog časa na osnovu ishoda učenja i godišnjeg plana rada nastavnika, Planiranje ocjenjivanja i Instrumenti ocjenjivanja. Nije bilo kašnjenja u sprovođenju aktivnosti. U 2018. godini planira se izrada izrada petnaest novih obrazovnih programa i obuka najmanje 250 nastavnika za realizaciju nastave bazirane na ishodima učenja.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	891.466,83€	891.466,83€
Izvor sredstava	Državni budžet 184.560 € IPA 706.906,83€	

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2017. godine planirana je implementacija sljedećih aktivnosti: • Usvajanje zakona o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju; • Izrada Studije traga (tracer study); • Uvođenje sistema detekcije plagiranih radova; • Izrad prijedloga zakona o akademskom integritetu; • Implementacija reformisanog modela studija 3+2+3 na Univerzitetu Crne Gore, izuzev za studijske programe iz oblasti regulisanih profesija i studijskog programa na kojim ase edukuju učitelji; • Implementacija Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem 2017/18; • Pripreme za sprovođenje tzv. follow up evaluacije usatnova visokog obrazovanja od strane EUA-IEP. • Uvođenje novog tzv. ugovornog modela finansiranja Univerziteta Crne Gore.
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	<u>Da</u>
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	Skupština Crne Gore je 29. juna 2017. godine donijela Zakon o izmjenama i dopunama zakona o visokom obrazovanju. Suštinski cilj izmjena i dopuna zakona je rješavanje problema neusklađenosti obrazovanja s potrebama tržišta rada, što za posljedicu ima i rast stope nezaposlenosti. Racionalizacijom upisne poltike, praćenjem kretanja na tržištu rada, saradnjom sa poslodavcima, redovnom analizom odnosa ponude i tražnje i uvođenjem obavezne praktične nastave od minimum 25% na svim studijskim programima dodatno će se uskladiti upisna politika sa potrebama tržišta rada i izbjeći stvaranje suficitarnih kvalifikacija. Na Univerzitetu Crne Gore je sprovedena reforma modela studija, kojim je postojeći model studiranja 3+1+1+3 zamijenjen sa 3+2+3, osim za regulisane profesije. Vlada je na sjednici u martu 2017. godine upoznata sa informacijom o definisanim ishodima učenja za sve studijske programe koji se realizuju na Univerzitetu Crne Gore. U okviru Projekta „Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost“, a na osnovu pripremljene Studije izvodljivosti za uspostavljanje sistema praćenja karijere visokoškolaca (Tracer Study) sprovedeno je

	anketiranje studenta koji su diplomu o završenim studijama stekli 2009. i 2013. godine. Detaljni analitički izvještaj, baziran na podacima dobijenim kroz anketiranje studenata je završen i prezentacija istog održana je 24. oktobra 2017. godine. Rezultati istraživanja su, između ostalog, pokazali da je od ukupnog broja anketiranih studenata koji su diplomirali 2009. godine 82% trenutno zaposleno, odnosno 66% onih koji su diplomirali 2013. godine. U skladu sa Strategijom razvoja visokog obrazovanja 2016-2020. godine, a u cilju kompletiranja neophodne dokumentacije koja se odnosi na obezbjeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju, pripremljena je Studija izvodljivosti za uvođenje adekvatnog sistema za prevenciju plagijarizma u Crnoj Gori, sa definisanim aktivnostima za implementaciju predloženog modela. Juna 2017. godine sa kompanijom „Turnitin LLC“ iz Sjedinjenih Američkih Država, potpisan je ugovor o kupovini softvera za detekciju plagijarizma (iThenticate), koji će omogućiti pristup najpoznatijim svjetskim bazama podataka otvorenog i zatvorenog tipa, u cilju sveobuhvatne provjere radova. U skladu sa iskazanim individualnim potrebama svih ustanova visokog obrazovanja, odnosno potpisanim ugovorima, omogućen je, za dvogodišnji period, pregled do 5.600 radova. Sistem je u potpunosti operativan. U cilju daljeg unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja planirana je izrada zakona o akademskom integritetu, kojim će se urediti zaštita od plagijata, kao jednog od najtežih oblika zloupotrebe prava intelektualne svojine. Predmet zakona će, između ostalog, biti mjere prevencije nepoštovanja moralnih i profesionalnih načela kao i sankcionisanje istih. Formirana je Radna grupa za izradu zakona, a već je dogovorena i stručna pomoć Savjeta Evrope kroz angažman inostranih eksperata. U cilju unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja i obezbjeđenja nezavisnosti i transparentnosti rada tijela zaduženih za kvalitet, osnovana je Agencije za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja. U toku su pripreme za naknadnu koordinisanu tzv. follow up evaluaciju ustanova visokog obrazovanja koja će se sprovesti od strane EUA-IEP tokom 2017/2018. godine. Otpočele su aktivnosti na pripremi za uvođenje novog
--	--

	modela finansiranja visokog obrazovanja, tzv. ugovornog modela finansiranja, zasnovanog na rezultatima ustanove. Novim modelom obezbijediće se efikasnije finansiranje i finansijska stabilnost Univerziteta. U toku je realizacija aktivnosti za izvođenje radova prilagođavanja objekata četiri fakulteta Univerziteta Crne Gore (Filozofski Fakultet, Građevinski fakultet, Pravni fakultet i Fakultet za turizam i hotelijerstvo), za pristup osoba s invaliditetom. Vrijednost ovih radova je procijenjena na 220.000,00 eura. Planirani rok završetka radova je sredina 2018. godine. Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem se realizuje već šestu godinu zaredom, u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Nakon elektronskim putem sprovedenog postupka povezivanja korisnika i poslodavaca, u prvom krugu, 2.969 visokoškolaca je dobilo priliku da se u devetomjesečnom periodu stručno osposobljava kod izabranog poslodavca i time stekne uslove za polaganje stručnog, odnosno državnog ispita. 272 korisnika su ostala bez poslodavca, dok je ostalo slobodno preko 7.000 slobodnih mjesta za stručno osposobljavanje u javnom i privatnom sektoru. U periodu od 1-5. decembra 2017. godine sproveden je drugi krug elektronskog povezivanja preostalih korisnika i poslodavaca koji su nakon prvog kruga ostali neupareni. Nakon sprovedenog drugog kruga 86 korisnika je dobilo priliku da se stručno osposobljava kod izabranog poslodavca. S obzirom na zacrtane strateške ciljeve reformske aktivnosti će se nastaviti i u narednom periodu.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
	8.450.000,00	8.500.000,00
Izvor sredstava	Državni budžet – 8.000.000€ Kredit – 450.000€	

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	Tokom 2017. godine planirana je implementacija sljedećih aktivnosti: - Izrada Predloga zakona o radu; - Izrada Predloga zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti (sa novi nazivom).	
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Djelimično	
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: - Opis preduzetih koraka - Vremenski raspored sprovedenih akcija - Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju - Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	<i>Izrada predloga zakona o radu:</i> Radna grupa za pripremu novog Zakona o radu je izradila tekst Nacrta Zakona o radu i isti je upućen na javnu raspravu dana 4. avgusta 2017. godine. <i>Izrada Predloga zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti:</i> Radna grupa za pripremu novog Zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti je izradila tekst Nacrta zakona sa novim nazivom Nacrt zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti i isti uputila na javnu raspravu dana 5. avgusta 2017. godine. Imajući u vidu period trajanja javne rasprave te procuduru daljeg usaglašavanja sa relevantnim institucijama, kao i potrebu usaglašavanja sa Evropskom komisijom, ova refomska mjera će se nastaviti i u 2018. godini.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak	Planirani trošak
Izvor sredstava	Državni budžet/Donacija	

Kratak opis akcija planiranih za 2017. godinu	- Reformska mjera predviđa izmjenu zakonskih rješenje u cilju smanjenje naknada po osnovu rođenja troje ili više djece za 20% nominalno, i odlaganje primjene prava za dodatak za djecu koja pohađaju osnovnu ili srednju školu, pod uslovom da im roditelji ne primaju socijalna i materijalna davanja po bilo kom osnovu a nalaze se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje kao nezaposlena lica, do 1.jula 2017., čime će uticati na racionalnije korišćenje sredstava i njihovo usmjeravanje prema korisnicima kojima je ta pomoć najneophodnija.
Da li su akcije planirane za 2017. sprovedene?	Da
Ukoliko je odgovor da/djelimično, uvrstiti: • Opis preduzetih koraka • Vremenski raspored sprovedenih akcija • Poteškoće i kašnjenja u sprovođenju • Da li će se reforma nastaviti u 2018. Ukoliko je odgovor ne, objasniti	U januaru 2017.godine objavljen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl.list CG“, broj 1/2017) kojim su smanjene naknade po osnovu rođenja troje ili više djece i to naknada u iznosu od 70% prosječne neto zarade (336€) je smanjena na iznos od 264€ dok je naknada u visini od 40% prosječne neto zarade (192€) smanjena na iznos od 144€, i odložena je primjene prava za dodatak za djecu koja pohađaju osnovnu ili srednju školu, pod uslovom da im roditelji ne primaju socijalna i materijalna davanja po bilo kom osnovu a nalaze se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje kao nezaposlena lica, do 1.jula 2017.godine. Nije bilo poteškoća i kašnjenja u sprovođenju mjere. Reformska mjera se neće nastaviti u 2018.godini imajući u vidu da je 29.06.2017.godine donijet Zakon o izvršenju Odluke Ustavnog suda Crne Gore U-I broj 6/16 od 19.aprila 2017.godine („Sl.list CG“, broj 42/17) čijim je članom 12 obustavljeno izvršenje rješenja kojim je utvrđeno pravo na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece a takođe je 29.06.2017.godine donijet Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl.list CG“, broj 42/17) čijim su odredbama čl.28 i 29 brisane odredbe o pravu na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece. Takođe, odredbom člana 23 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl.list CG“, broj 42/17) brisana je odredba koja se odnosi na pravo za dodatak za djecu koja pohađaju osnovnu ili srednju školu, pod uslovom da im roditelji ne primaju socijalna i materijalna davanja po bilo kom osnovu a nalaze se na

	evidenciji Zavoda za zapošljavanje kao nezaposlena lica. Zakonom o izvršenju Odluke Ustavnog suda Crne Gore U-I broj 6/16 od 19.aprila 2017.godine ("Sl.list CG", broj 42/17) utvrđeno je pravo na naknadu za bivše korisnice naknade po osnovu rođenja troje ili više djece koje su to pravo ostvarile po osnovu radnog staža, pod uslovom da su prije ostvarivanja navedenog prava bile u radnom odnosu na neodređeno vrijeme i da su radni odnos napustile svojom voljom.nakon toga su uslijedile aktivnosti na donošenju rješenja za ostvarivanje prava.	
Stvarni trošak sprovođenja i uticaj na godišnji budžet	Stvarni trošak Za prvih 6 mjeseci 2017.godine, po osnovu rođenja troje ili više djece isplaćeno je 26.006.341,29 €,što je ako se uzme kao parametar decembar 2016.godine kada je za taj mjesec isplaćeno 5.474.896,50€, ušteta za prvih šest mjeseci 2017.godine 6.843.037,71 €. Takođe, zbog odlaganja primjena prava na dodatak za djecu do 01.07.2017.godine ostvarena je ušteta oko 800.000 € što ukupno čini uštedu 7.643.031,71 € za prvih šest mjeseci 2017.godine.	Planirani trošak Na osnovu podataka iz decembra mjeseca 2016. godine, pravo na naknadu imalo je ukupno 21.597 korisnica. Za kategoriju korisnica gdje bi smanjenje iznosilo sa 336€ na 264€, planirana je godišnja ušteta u 2017. će iznositi 7,63 mil.eura (tj. smanjenje rashoda sa 35,6 mil.eura na 27,97 mil.eura), dok je za kategoriju gdje smanjenje iznosilo sa 193,00€ na 144,00€, tj. planirana je godišnja ušteta oko 7,35 mil.eura (smanjenje rashoda sa 29,41 mil.eura na 22,06 mil.eura). Sanacionim planom, usvojenim u Skupštini Crne Gore za period 2017-2019. godina je procijenjeno da će ušteta, po ovom osnovu, na rashodnoj strani budžeta, u 2017. godini iznositi 14,9 mil.€. Što bi za prvih šest mjeseci 2017.godine iznosilo 7,45 mil.€

		Fiskalni uticaj odlaganja primjene odredbi ovog zakona koji se odnosi na odlaganje isplate po osnovu zakona do 1.07.2017.za dječje dodatke djeci čiji se roditelji nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore je oko 800.000 € iz kojih podataka proizilazi da je bila planirana ukupna ušteda za prvih šest mjeseci 2017.godine oko 8.25 mil.€
Izvor sredstava	Državni budžet	

KOMENTARI NA NACRT PROGRAMA

1. Doprinos zainteresovanih strana tokom trajanja konsultativnog procesa i tokom okruglog stola održanog 27. decembra 2017. godine

a) Predstavnici udruženje privrednika

Unija poslodavaca Crne Gore. Predstavnik Unije poslodavaca, gospodin Mirza Mulešković uzeo je učešće na okruglom stolu i izrazio zadovoljstvo sadržajem i kompletnošću dokumenta te naglasio da isti u potpunosti odražava razvojne prioritete i adresira izazove sa kojima se privreda susrijeće.

Privredna komora Crne Gore. Predstavnik PKCG, gospođa Nina Drakić, uzela je učešće na okruglom stolu naglašavajući kvalitet dokumenta kao i činjenicu da su većina predloga koje je dostavila PKCG tokom izrade dokumenta uvaženi i nalaze se u nacrtu PERa 2018-2020. godina. Takođe predstavnik Privredne komore je zaključila da bi svako povećanje poreskih opterećenja koja bi se prelila na privatni sektor rezultirala pogoršanjem poslovnog ambijenta koji je u ovom trenutku u velikoj mjeri opterećen parafiskalitetima, posebno na lokalnom nivou.

PKCG: Veliki broj i visoki iznosi taksi, na nacionalnom i lokalnom nivou, opterećuju poslovanje privrede, te je potrebno preispitati njihove iznose i po mogućnosti smanjiti na način što će odražavati stvarne troškove pruženih usluga.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta se usaglasio da je analiza parafiskaliteta koju su radili predstavnici poslodavaca važna polazna osnova dalje unapređenje poslovnog ambijenta. Shodno tome, parafiskaliteti, kao ejdna od prepreka jačanju konkurentosti su prepoznati u poglavlju 4.3.4 Poslovni ambijent i smanjenje neformalne ekonomije.

Predstavnik PKCG je na okruglom stolu takodje predložila da treba nastaviti aktivnosti na unapređenju uslova za investiranje, prvenstveno kroz dalji razvoj biznis zona od strateškog i lokalnog značaja, čime će se doprinijeti intezivnijem korištenju potencijala i privlačenja investicija, koje su značajan pokretač ekonomskog rasta.

Predstavnik PKCG je istakla da neadekvatna kvalifikaciona i starosna struktura radne snage zahtijeva inteziviranje saradnje između obrazovnih institucija i privrede, nastavak aktivnosti na razvoju dualnog obrazovanja, a sve u cilju stvaranja odgovarajućeg ambijenta za razvoj privrede.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je odgovorio na navedenu preporuku kroz dvije prioritetne reformske mjere u okviru oblasti Obrazovanje i vještine, i to: reformska mjera broj 18: Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada i reformska mjera broj 19: Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca. Navedena preporuka je takođe adresirana i reformskom mjerom broj 15 koja se odnosi na uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici a koji između ostalog ima za cilj da uspostavi i pospješuje vezu između obrazovanja i privrede.

Predstavnica PKCG je takođe istakla da je u dijelu zakonodavstva potrebno na adekvatan način urediti oblast radnih odnosa kako bi se dostigao odgovarajući nivo fleksibilizacije tržišta rada, te unaprijedili uslovi za otvaranje novih radnih mjesta. U okviru radnog zakonodavstva posebnu pažnju treba posvetiti socijalnom dijalogu (socijalnom savjetu), koji sada nije uređen na adekvatan način.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Navedena preporuka privredne komore je adresirana prioritetnom reformskom mjerom broj 20 koja se odnosi na Implementaciju zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada sa fokusom na aktivnu politiku zapošljavanja. Mjera se odnosi na izradu novog Zakona o radu i Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, usljed prolongiranja određenih aktivnosti. Novim Zakonom o radu efikasnije će se urediti oblast radnih odnosa i značajno povećati fleksibilnost i mobilnost na tržištu rada.

PKCG je takođe predložila da je u sektoru poljoprivrede potrebno podsticati proizvodnju organskih proizvoda, proizvoda sa oznakom geografskog porijekla, uzgoja ranog voća i povrća, kao i proizvodnju u zaštićenom području, jer su to specifični proizvodi, višeg nivoa kvaliteta i vrijednosti, primamljivi za krajnjeg kupca odnosno tržište.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Navedena preporuka je doprinijela razradi prioritetne reformske mjere broj 7 u PER-u koja se odnosi na Podršku investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja EU standarda. Navedena mjera sadrži aktivnosti koje se specifično bave povećanjem zasada navedenih poljoprivrednih kultura kao i podsticanjem proizvodnje organskih proizvoda. Naravno navedena mjera se implementira sa ciljem podizanja proizvođačkih i prerađivačkih standarda kroz usaglašavanje sa Evropskim standardima uzgajanja, proizvodnje i prerade poljoprivrednih proizvoda.

PKCG: U sektoru energetike potrebno je istrajati u naporima da se izgradi veći energetska objekat kojim bi se obezbijedila energetska nezavisnost zemlje, sigurnost i stabilnost u snadbijevanju i riješilo pitanje deficita. Pored toga, nastaviti sa podsticajima za ulaganje u obnovljive izvore energije.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je razmotrio navedenu preporuku, u oblasti reforme energetike i transporta u PER-u 2018, kao ikroz prioritetnu reformsku mjeru broj 5: Podsticanje investicija u sektoru industrije i reformsku mjeru broj 6: Podrška razvoju i modernizaciji sektora industrije.

PKCG: U sektoru turizma potrebno je raditi na daljoj promociji i razvoju svih vidova turizma, a posebno zdravstvenog, sportskog, kulturnog, vjerskog, seoskog i nautičkog turizma, u cilju unapređenja kvaliteta i diverzifikacije turističke ponude, produženja sezone i povećanja turističkog prometa. Pored toga, podsticati investiranje u izgradnju hotelskih objekata radi povećanja i unapređenja ukupnih smještajnih kapaciteta i kvaliteta turističke ponude. Raditi na podsticanju većeg učešća domaćih poljoprivrednih proizvoda u turističkoj ponudi kroz aktivnosti na uvezivanju ponude i potražnje, kreiranje zajedničkih projekata za obezbjeđivanje kvaliteta, kvantiteta i kontinuiteta ponude domaćih proizvoda, a sve u cilju podizanja nivoa kvaliteta i konkurentnosti na svjetskom turističkom tržištu.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je uvažio navedenu preporuku i formulisao prioritetnu reformsku mjeru broj 8: Diverzifikacija turističkog proizvoda koja ima za cilj da diverzifikuje crnogorsku turističku ponudu i pozicionira Crnu Goru kao visoko-kvalitetnu turističku destinaciju. Navedena preporuka je dijelom

adresirana i mjerom 7: Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja EU standarda, koja će doprinijeti povećanju kvaliteta a samim tim i plasmana domaćih proizvoda.

PKCG: U cilju uklanjanja limitirajućih faktora razvoja IT tehnologija potrebno je raditi na razvoju i dostupnosti telekomunikacione infrastrukture, te razvoju i dostupnosti servisa državne uprave, lokalne samouprave i banaka. Takođe, potrebno je kontinuirano raditi na promociji informacionog društva i organizovanja informatičkih edukacija građana.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač je djelimično adresirao preporuku formulacijom prioritetne reformske mjere broj 16: Unapređenje zakonodavnog-regulatornog okvira u cilju smanjenja troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina. Navedena mjera će stvoriti neophodne uslove za valorizaciju digitalnog ekonomskog potencijala i razvoja digitalne ekonomije.

PKCG: U sektoru građevinarstva potrebno je razmotriti mogućnost i načine za podsticanje substitucije uvoza građevinskog materijala revitalizacijom postojećih objekata i opreme i nabavkom nove, čime bi se omogućila valorizacija raspoloživih resursa (drvena masa, mineralni resursi) i pokrenula domaća privreda.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je djelimično adresirao preporuku kroz formulaciju mjere broj 5: Podsticanje investicija u sektoru industrije i mjere broj 6: Podrška razvoju i modernizaciji sektora industrije. Jedna od aktivnosti mjere broj 6 upravo se odnosi na mogućnost nabavke opreme kojom će se unaprijediti postojeća proizvodnja.

Montenegro biznis alijansa. Predstavnik Montenegro biznis alijanse na okruglom stolu je bio gospodin Milan Dragić, dok je sugestije na program dostavila gospođa Bojana Kalezić pisanim putem. U pismu, gospođa Kalezić, izražava afirmativno mišljenje u vezi Nacrta PERa 2018. te naglašava važnost dokumenta za ekonomski razvoj Crne Gore.

MBA: Ocjenjujemo da bi u Dokumentu trebalo ukazati na neophodnost sinhronizovane saradnje javnih institucija i službi, što podrazumijeva i blagovremeno međusobno informisanje, u interesu bržeg razvoja biznisa.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Imajući u vidu navedene preporuke, predlagač PER-a 2018. je u oblasti 4.3.4 Poslovni ambijent i smanjenje neformalne ekonomije, sagledao neophodnost jačanja koordinacije između javnih institucija i službi, naročito u borbi protiv neformalne ekonomije.

MBA: Ocjenjujemo da bi u Dokumentu bilo neophodno razmotriti mogućnost optimizacije broja zaposlenih u javnom sektoru, kao procesu sa čijom realizacijom, i po mišljenju Vlade, što prije treba započeti.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Optimizacija broja zaposlenih u javnom sektoru je predviđena STartegijom reforme javne uprave, što je navedeno u poglavlju 3 PER-a 2018., čime je tekst PER-a proširen u skladu sa komentarom MBA:

b) Predstavnici sindikalnih organizacija

Unija slobodnih sindikata Crne Gore. Predstavnici USSCG na okruglom stolu su bili gospođa Lidija Pejović i gospodin Marko Subotić. Gospođa Pejović je uzela učešće na okruglom stolu uz naznaku da će svoje komentare dostaviti u pisanoj formi.

USSCG: Povećanje poreza na dobit za pravna lica. Crnogorski porez na dobit iznosi 9% i trenutno je najniži u Evropi i postoji dovoljan prostor za povećanje. U zemljama EU i okruženja taj porez je 2, 3 ili 4 puta veći od crnogorskog. Na drugoj strani, nizak porez na dobit nije efektuirao očekivanim privlačenjem stranih investicija, pogotovo ne kvalitetnih investicija kojima porez na dobit nije od presudnog značaja za investiranje u jednu zemlju.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta u predmetnom Programu nije uključio gore navedenu preporuku zbog mišljenja da porez na dobit u najvećoj mjeri pogoduje mikro malim i srednjim preduzećima, koja u strukturi preduzeća dominiraju. Takođe Crna Gora je svoju prepoznatljivu međunarodnu poziciju kao pogodne investicione destinacije formirala konkurentnošću svojeg poreskog sistema, te bi svaka promjena poreza na dobit izazvala značajno pogoršanje poslovnog ambijenta te narušila poziciju Crne Gore.

USSCG: Zaustaviti dalji rast poreskog duga. U periodu od 2013. godine do danas poreski dug je prosječno rastao više od 120.000.000 eura na godišnjem nivou. Ovo znači da bismo sprečavanjem nastajanja novog poreskog duga u 2018. godini u budžet očekivano prihodovali najmanje 120.000.000 eura. Zato očekujemo da poreska uprava vrši efikasnu i redovnu naplatu poreza i doprinosa, te da sankcioniše svako odstupanje od zakonskih rokova. U tom pravcu, kada je u pitanju uplata poreza i doprinosa na zarade zaposlenih, potrebno je propisati da ta poreska obaveza dospijeva na kraju svakog mjeseca za prethodni mjesec, to jest na dan kada je poslodavac po Zakonu o radu dužan da zaposlenom isplati zaradu.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je u PER 2017-2019. godina već odgovorio na navedenu preporuku usvajanjem Zakona o reprogramu poreskog potraživanja, čija primjena još uvijek traje. Dakle, već su preduzete mjere u naplati poreskog duga, I u 2017. godini je naplaćeno oko 23 miliona eura poreskog duga koji je reprogramiran. Do kraja 2021. godine se očekuje da se naplati najmanje 20 miliona eur godišnje. Sve navedeno je opisano u poglavlju 3 PER-a 2018. Radna grupa za izradu PER-a je svakako saglasna sa predlogom Unije slobodnih sindikata Crne Gore, i ovaj komentar USSCG je uzet u obzir u poglavlju 3, kada je riječ o mjerama jačanja fiskalne discipline I borbe protiv neformalne ekonomije, odnosno projekciji budžetskih prihoda po osnovu poreza.

USSCG: Predvidjeti mehanizam za kreiranje novih radnih mjesta.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je PER 2018-2020. godina je predložio niz reformskih mjera koje za cilj imaju da pospješe ambijent za kreiranje i rast biznisa te samim tim i kreaciju novih radnih mjesta. U cilju promocije privrednih grana sa visokom dodatom vrijednošću ali i stvaranja kvalitetnih radnih mjesta, predlagač dokumenta je predložio prioritetne reformske mjere broj 5, 6, 7 i 8 u okviru oblasti Sektorski razvoj, čime je prihvaćen komentar USSCG. Pored navedenog predmetnim programom su predložene i mjere koje imaju za cilj da pospješe tranziciju od škole ka radnom mjestu, i to reformske mjere broj 18, 19 i 20.

USSCG: Uvesti porez na pravna lica i preduzetnike na finansijske transakcije koje prelaze određeni limit.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta navedenu preporuku razmotrio ali nije uvrstio u dokumentu jer je analiza Centralne banke Crne Gore o uvođenje poreza na finansijske transakcije pokazala da bi isti imao negativan uticaj na finansijski ambijent jer bi cjelokupni trošak pao na teret klijenta (bankarski sektor se već zaštitio od pomenute mjere). Takođe, analize koje je radila Vlada u sagledavanju navedene preporuke je da bi se dodatni porez negativno odrazio na ukupnu konkurentnost privrede i njihovu likvidnost.

USSCG: Ukinuti poreske i druge olakšice kompanijama, tim prije što mnoge od njih ostavljaju prostor za manipulaciju na štetu budžeta (ovo se odnose na olakšice poput PDV-a, smanjenje poreza i doprinosa, smanjenje cijene goriva, itd.).

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Poreske olakšice su u Crnoj Gori važne sa aspekta konkurentnosti zemlje kao investicione destinacije. Ovaj komentar USSCG je razmatran u poglavlju 3 u okviru analize poreskih izuzeća, shodno preporuci br. 2 sa ministarskog sastanka iz Brisela, održanog u maju 2017. Imajući u vidu činjenicu da se navedena poreska izuzeća najvećim dijelom odnose na podršku investicijama koje su glavni pokretač rasta crnogorske ekonomije, može se zaključiti da postojanje navedenih izuzeća ima pozitivan efekat na atraktivnost crnogorskog investicionog ambijenta i ukupnu ekonomsku aktivnost. Svakako, u narednom srednjoročnom periodu, shodno preporukama EU, sagledaće se mogućnosti ukidanja pojedinih poreskih izuzeća, shodno obavezama Crne Gore u okviru pregovora za članstvo u EU.

USSCG: Uvesti u legalne tokove lica koja rade na crno. Prema nezvaničnim podacima u našoj državi na crno radi 40.000 lica. Potrebna je konkretna a ne deklarativna aktivnost kako bi se dio ove populacije doveo u legalan radni odnos, za što je potrebna jedna posvećena i dobro osmišljena sveobuhvatna akcija na nivou države.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je navedenu preporuku uključio kroz mjeru broj 20 koja se odnosi na Implementaciju zakonskih rješenja iz oblasti tržišta rada sa fokusom na aktivnoj politici zapošljavanja, kao i u reformskoj oblasti koja se odnosi na unapređenje poslovnog ambijenta u suzbijanje neformalne ekonomije. Jačanje fiskalne discipline i borba protiv sive ekonomije, su prepoznate i u poglavlju 3, shodno preporuci USSCG. Ovim mjerama se u rphodnoj godini značajno doprinijelo povećanju broja formalno zaposlenih.

USSCG: Obezbijediti domaćinsko trošenje budžetskih sredstava tako što će se povećati stepen odgovornosti svih korisnika budžeta kroz sankcionisanje svakog neodgovornog i nezakonitog postupanja.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je razmotrio navedenu preporuku i na osnovu nje doradio dio poglavlja 3, koji se odnosi na jačanje upravljačke odgovornosti u javnom sektoru. Jačanje upravljačke odgovornosti u javnom sektoru je dio reformske oblasti 1 "Upravljanje javnim finansijama" u poglavlju 4 PER-a 2018. Pri tome je prioritarna mjera koja je dio ove oblasti u toku implementacije, ali ona nije detaljnije obuhvaćena ovogodišnjim PER-om zbog ograničenosti broja reformskih mejra koje može sadržati dokument na 20.

USSCG: Uvesti porez na luksuz.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Porez na luksuz, kao kategoriju ne prepoznaje evropsko zakonodavstvo sa kojim se Crna Gora usaglašava. Svakako, razumjevši cilj preporuke USSCG, kao porez na luksuz se smatraju porezi tj. akcize na cigarete i alkohol, koje su već povećane u Crnoj Gori. Takođe, shodno Zakonu o porezu na nepokretnosti, svaka sekundarna nepokretnost koju ima vlasnik, se oporezuje po dodatnoj stopi, što je u skladu sa stavom USSCG o oporezivanju luksuza.

USSCG: Ukinuti privilegiju javnih funkcionera da godinu dana, odnosno dvije godine, ukoliko im je toliko ostalo do penzije, primaju nadoknadu zarada iz budžeta.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Shodno Zakonu o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, javni funkcioneri primaju nadoknadu godinu dana po isteku javne funkcije. To se ne smatra privilegijom, budući da po zakonu o sprečavanju korupcije, javni funkcioner dvije godine po prestanku javne funkcije nema pravo da sklopi ugovorni odnos sa bilo kojom organizacijom ili institucijom sa kojom je saradnjivao organ državne uprave/lokalne samouprave dok je bio na funkciji. Dakle, ovaj komentar USSCG bi zahtijevao izmjene više zakona, što nije moguće uvrstiti kao mjeru u ovogodišnjem PER-u.

Savez sindikata Crne Gore. Predstavnik Saveza sindikata Crne Gore na okruglom stolu je bila gospođa Stanica Dragaš, dok su svoje predloge za PER 2018. dostavili u pisanoj formi.

SSCG: Povećanje stope PDV-a sa 19% na 21% će potencijalno oslabiti konkurentnost privrede, a odraziće se i na standard stanovništva, te je neophodno tražiti novi model za uravnoteženje javnih finansija. Tu se prije svega misli na dalju diferencijaciju stope PDV-a uvođenjem i druge, niže stope za osnovne proizvode za ljudsku ishranu, primjene jedinstvene niže stope PDV-a i na sirovine i prerađevine od mesa, mlijeko, brašno. Kao mogućnost nadomještanja predloženih olakšica razmotriti zamjenu nulte stope za neku stopu koja se odnose na proizvode i usluge za gradnju i opremanje ugostiteljskih objekata sa pet i više zvjezdica kao i za izgradnju energetskih objekata veće snage.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je razmotrio navedenu preporuku ali ista nije mogla biti dio PER-a 2018. godine zbog činjenice da je povećanje stope PDV-a sa 19% na 21% dio Fiskalne strategije Crne 2017-2020. godina koja je usvojena 2017. godine, te da je shodno tome izmijenjen Zakon o PDV-u u dijelu navedene opšte stope PDV-a od 21% i napravljene srednjoročne projekcije prihoda od PDV. Što se tiče nulte stope, kao i niže stope od 7%; one će se primjenjivati na sve proizvode i usluge kao i do sada, uz proširenje obima prometa po stopi od 7% na usluge hrane i pića u hotelima sa 4* u Sjevernom regionu i 5* i više u Središnjem i primorskom regionu. Dakle, oko 30% prometa se i dalje neće oporezivati po stopi od 30%, već se taj dio prometa oporezuje po stopama 0%, 7% ili nije predmet oporezivanja. Predlagač smatra, da je u situaciji konsolidacije, riječ o optimalnom rješenju.

SSCG: Povećanje minimalne zarade, smanjenje stope poreza i doprinosa na zarade, smanjenje neformalne ekonomije i nelojalne konkurencije.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Od strane predlagača se smatra da je bilo kakva aktivnost na promjeni visine minimalne zarade pitanje razgovora sa zainteresovanim stranama i da bi bilo kakvom razmišljanju o promjeni visine minimalne

zarade mora prethoditi detaljna analiza efekata navedenog, koja zahtijeva dosta vremena, te se zbog toga odgovor na ovu preporuku nije našao u PER-u 2018-2020. godina. Svakako, ono što je okvirna procjena Vlade, kao i UNDP-a je da bi povećanje minimalne zarade na 250 eura neto, za sve one koji trenutno primaju minimalnu zaradu, kako zahtijevaju sindikati, uticalo na povećanje troškova poslodavaca a oko 40 miliona eura, što bi moglo negativno uticati na dalji rast formalne zaposlenosti, što je svakako zajednički cilj i sindikata i Vlade. Zato će se ovaj zahtjev u narednom periodu detaljnije sagledati, kako ne bi nepovoljno uticao na prihode budžeta države i dalji rast zaposlenosti, ali ova mjera ne može biti dio PERa 2018.

SSCG: Nastaviti aktivnosti na unapređenju uslova za investiranje, čime će se doprinijeti intenzivnijem korištenju potencijala, a posebno stimulirati investitore čije aktivnosti zahtijevaju otvaranje novih radnih mjesta.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je sagledao i uvažio navedene preporuke i iste adresirao prioritetnom reformskom mjerom broj 5: Podsticanje investicija u sektoru industrije, čija implementacija zahtijeva investicije uz uslov otvaranja određenog broja radnih mjesta na neodređeno vrijeme.

SSCG: Ublažavanje robnog deficit kroz podsticanje domaće proizvodnje, povećanje izvoza gotovih proizvoda umjesto sirovina i poluproizvoda i substituciju uvoza domaćim proizvodima. Potrebno je intenzivirati aktivnosti na brendiranju domaćih proizvoda, usluga i uopšte ponude što predstavlja šansu Crne Gore u narednom periodu.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je uvažio navedenu preporuku i istu adresirao sa nekoliko sektorskih mjera i to, mjerom broj 7: Podrška investicijama u sektoru proizvodnje hrane u cilju dostizanja standarda EU, koja ima cilj da poveća proizvodnju uvozno dominantnih proizvoda. Pored navedenog preporuka je adresirana i mjerom broj 8: Diverzifikacija turističkog proizvoda, koja će na indirektan način, kroz promociju Crne Gore kao gastronomske destinacije, pospješiti plasman domaćih proizvoda u turističko-ugostiteljskim objektima. Takođe, ovaj komentar je obuhvaćen i prioritetnom reformskom mjerom koja se odnosi na jačanje trgovinske saradnje u regionu primjenom CEFTA dodatnog protokola 5.

SSCG: Intenzivirati saradnju između obrazovnih institucija i privrede i sveobuhvatniji nastavak aktivnosti na razvoju dualnog obrazovanja, čime bi se otklonila dugogodišnja neusklađenost između ponude i tražnje na tržištu rada i obezbijedio potreban kadar za razvoj privrede.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je sagledao i uvažio preporuku i istu adresirao kroz dvije višegodišnje reformske mjere u okviru oblasti Obrazovanje i vještine, i to reformska mjera broj 18: Razvoj kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada i reformska mjera broj 19: Realizacija praktičnog obrazovanja kod poslodavaca. Navedene mjere imaju za cilj da poboljšaju vezu između tržišta rada i obrazovanja i time povećaju zapošljivost i olakšaju tranziciju iz škole na posao.

SSCG: Potrebno je vršiti obuke privrednih subjekata za bolje korištenje predpristupnih fondova, kao i fondova EU nakon ulaska u Uniju.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je navedenu preporuku uključio u okviru reformske mjere broj 13 koja se odnose na Unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća. Aktivnosti u okviru navedene mjere će se baviti i osposobljavanjem domaćih privrednika (MSP) o načinu identifikovanja, aplikacije i vođenja EU projekata.

SSCG: Jačanje konkurentnosti MSP zahtijeva dalje unapređenje finansijske i nefinansijske podrške (unapređenje posebnih znanja i vještina), unapređenje okvira za razvoj poslovne infrastrukture (biznis zone, tehnološki parkovi, poslovni inkubatori, sistem infrastrukture kvaliteta, naučno-istraživačka infrastruktura).

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je djelimično odgovorio na navedenu preporuku. Shodno navedenom u PER-u 2018. je uključena mjera broj 12 koja se odnose na jačanje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća kao i mjera broj 13 koja se odnose na unapređenje nefinansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća. Mjera koja se odnosi na jačanje poslovne infrastrukture je takođe dio PER-a 2018. i to mjera broj 15 koja se odnosi na uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici. Takođe mjere koje se odnose na uspostavljanje i jačanje biznis zona kao i tehnoloških parkova su bile dio PER-a 2016. i PER-a 2017. te su iste kompletirane (vidjeti tabelu 11 iz Aneksa dokumenta).

SSCG: Unapređenje saobraćajne infrastrukture i regionalno povezivanje važno je za razvoj ukupne privrede, a posebno turizma.

Postupanje/mišljenje predlagača dokumenta u odnosu na komentar na Nacrt programa ekonomskih reformi 2018-2020. godina

Predlagač dokumenta je uzeo u razmatranje navedenu preporuku međutim shodno Smjernicama Evropske komisije za izradu PERa 2018-2020. godina nije bilo moguće uključiti infrastrukturne projekte. Status implementacije saobraćajnih Infrastrukturnih projekata koji su bili dio PER-a 2016. i PER-a 2017. je moguće vidjeti u tabeli broj 11, aneksa dokumenta. To su mjera broj 5: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare i mjere broj 6: Modernizacija željezničke pruge Bar-Beograd (Vrbnica-Bar, dio kroz Crnu Goru).

2. Doprinos Skupštinskog odbora za ekonomiju, finansije i budžet na nacrt Programa ekonomskih reformi 2018-2020.

Na sjednici Skupštinskog odbora za ekonomiju, finansije i budžet, prezentovan je nacrt PER-a 2018-2020. i njegovi ciljevi, od strane predlagača. Dokument je komentarisao od strane predsjednika odbora kao veoma značajan za ekonomski razvoj.

Odboru je prisustvovao i predstavnik Unije slobodnih sindikata, koji je detaljno ponovio sve predloge Unije koji su izneseni na okruglom stolu o nacrtu PER-a 2018. održanom 27.12.2017.

Odbor je donio zaključak da sve eventualne komentare na Nacrt PER-a 2018., poslanici dostave u pisanoj formi, najkasnije do 24.01.2018.

Prilozi 3:

BDP (u mil. €)	4202.1		4397.7		4569.4		4729.6	
Budžet Crne Gore	Procjena 2017		Procjena 2018		Procjena 2019		Procjena 2020	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP
Izvorni prihodi	1580.02	37.6	1705.25	38.8	1770.01	38.7	1822.92	38.5
Porezi	979.1	23.3	1086.3	24.7	1146.7	25.1	1193.1	25.2
Porez na dohodak fizičkih lica	117.7	2.8	134.1	3.1	136.8	3.0	139.5	2.9
Porez na dobit pravnih lica	48.7	1.2	49.9	1.1	51.9	1.1	53.6	1.1
Porez na promet nepokretnosti	1.5	0.0	3.4	0.1	3.5	0.1	3.5	0.1
Porez na dodatu vrijednost	550.5	13.1	617.3	14.0	647.0	14.2	675.6	14.3
Akcize	225.6	5.4	246.4	5.6	271.8	5.9	284.6	6.0
Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije	25.8	0.6	25.1	0.6	25.5	0.6	25.8	0.5
Ostali državni prihodi	9.2	0.2	10.0	0.2	10.3	0.2	10.5	0.2
Doprinosi	500.5	11.9	511.5	11.6	519.4	11.4	529.6	11.2
Takse	13.4	0.3	18.7	0.4	17.0	0.4	14.3	0.3
Naknade	18.1	0.4	26.0	0.6	26.3	0.6	26.7	0.6
Ostali prihodi	35.6	0.8	33.4	0.8	33.8	0.7	34.3	0.7
Primici od otplate kredita	6.7	0.2	4.8	0.1	4.9	0.1	5.0	0.1
Donacije	26.6	0.6	24.5	0.6	21.8	0.5	20.0	0.4
Izdaci	1752.02	41.7	1821.47	41.4	1813.34	39.7	1615.94	34.2
Tekuća budžetska potrošnja	1493.4	35.5	1533.8	34.9	1529.5	33.5	1535.9	32.5
Tekući izdaci	738.1	17.6	779.0	17.7	779.9	17.1	779.0	16.5
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	439.1	10.5	439.0	10.0	441.6	9.7	442.4	9.4
Ostala lična primanja	10.1	0.2	12.5	0.3	12.0	0.3	12.0	0.3
Rashodi za materijal i usluge	79.1	1.9	96.2	2.2	92.5	2.0	93.0	2.0
Tekuće održavanje	20.6	0.5	22.3	0.5	22.0	0.5	22.0	0.5
Kamate	95.4	2.3	85.5	1.9	91.4	2.0	91.4	1.9
Renta	9.1	0.2	9.6	0.2	9.5	0.2	9.5	0.2
Subvencije	27.3	0.7	27.0	0.6	26.0	0.6	24.5	0.5
Ostali izdaci	32.8	0.8	38.6	0.9	38.0	0.8	37.0	0.8
Kapitalni izdaci u tekućem budžetu	24.4	0.6	48.3	1.1	46.9	1.0	47.2	1.0
Transferi za socijalnu zaštitu	562.4	13.4	551.4	12.5	553.9	12.1	560.2	11.8
Prava iz oblasti socijalne zaštite	112.4	2.7	79.8	1.8	79.6	1.7	79.1	1.7
Sredstva za tehnološke viškove	15.4	0.4	20.4	0.5	16.1	0.4	14.6	0.3
Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja	410.2	9.8	425.7	9.7	433.2	9.5	440.5	9.3
Ostala prava iz oblasti zdravstvene zaštite	15.9	0.4	16.5	0.4	16.0	0.4	16.5	0.3
Ostala prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja	8.5	0.2	9.0	0.2	9.0	0.2	9.5	0.2
Transferi institucijama pojedincima nevladinom i javnom sektoru	167.8	4.0	183.5	4.2	179.0	3.9	180.0	3.8
Kapitalni budžet	258.6	6.2	287.7	6.5	283.8	6.2	80.0	1.7
Pozajmice i krediti	2.4	0.1	2.9	0.1	2.4	0.1	2.4	0.1
Rezerve	22.8	0.5	17.0	0.4	14.3	0.3	14.3	0.3
Otplata garancija	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Neto povećanje obaveza	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Suficit/ Deficit	-172.0	-4.1	-116.2	-2.6	-43.3	-0.9	207.0	4.4
Korigovani suficit/deficit	-172.0	-4.1	-116.2	-2.6	-43.3	-0.9	207.0	4.4
Primarni deficit	-76.6	-1.8	-30.8	-0.7	48.1	1.1	298.4	6.3
Otplata duga	220.4	5.2	179.7	4.1	529.3	11.6	759.5	16.1
Otplata duga rezidentima	51.9	1.2	50.7	1.2	77.6	1.7	147.6	3.1
Otplata duga nerezidentima	134.8	3.2	100.6	2.3	436.7	9.6	596.9	12.6
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	33.7	0.8	28.4	0.6	15.0	0.3	15.0	0.3
Nedostajuća sredstva	-392.4	-9.3	-295.9	-6.7	-572.6	-12.5	-552.5	-11.7
Finansiranje	392.4	9.3	295.9	6.7	572.6	12.5	552.5	11.7
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	100.0	2.4	0.0	0.0	100.0	2.2	100.0	2.1
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	292.4	7.0	295.9	6.7	472.6	10.3	452.5	9.6
Prihodi od privatizacije	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Povećanje/smanjenje depozita	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

BDP (u mil. €)	4202.1		4397.7		4569.4		4729.6	
Javna potrošnja	2017		2018		2019		2020	
	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP
Izvorni prihodi	1787.84	42.55	1941.82	44.16	2019.96	44.2	2077.86	43.9
Porezi	1114.88	26.53	1229.42	27.96	1292.64	28.3	1342.02	28.4
Porez na dohodak fizičkih lica	156.22	3.72	173.39	3.94	176.82	3.9	180.31	3.8
Porez na dobit pravnih lica	48.75	1.16	49.88	1.13	51.95	1.1	53.65	1.1
Porez na promet nepokretnosti	13.67	0.33	15.78	0.36	16.10	0.4	16.40	0.3
Porez na dodatu vrijednost	550.46	13.10	617.34	14.04	646.97	14.2	675.64	14.3
Akize	225.62	5.37	246.37	5.60	271.76	5.9	284.56	6.0
Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije	25.79	0.61	25.14	0.57	25.48	0.6	25.81	0.5
Lokalni porezi	85.15	2.03	91.46	2.08	93.28	2.0	95.15	2.0
Ostali državni porezi	9.21	0.22	10.05	0.23	10.28	0.2	10.49	0.2
Doprinosi	500.46	11.91	511.55	11.63	519.44	11.4	529.56	11.2
Takse	19.46	0.46	24.83	0.56	23.32	0.5	20.71	0.4
Naknade	65.02	1.55	93.87	2.13	104.22	2.3	106.12	2.2
Ostali prihodi	48.82	1.16	46.87	1.07	47.59	1.0	48.31	1.0
Primici od otplate kredita	6.73	0.16	4.83	0.11	4.89	0.1	4.96	0.1
Donacije	32.47	0.77	30.46	0.69	27.86	0.6	26.19	0.6
Javna potrošnja	1919.80	45.69	2012.61	45.77	2017.05	44.1	1823.72	38.6
Tekuća javna potrošnja	1619.57	38.54	1662.45	37.80	1660.76	36.3	1669.79	35.3
Tekući izdaci	818.44	19.48	860.97	19.58	863.53	18.9	864.31	18.3
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	485.14	11.55	485.90	11.05	489.43	10.7	491.19	10.4
Ostala lična primanja	14.57	0.35	17.13	0.39	16.67	0.4	16.76	0.4
Rashodi za materijal i usluge	94.67	2.25	112.02	2.55	108.66	2.4	109.48	2.3
Tekuće održavanje	26.45	0.63	28.26	0.64	28.05	0.6	28.17	0.6
Kamate	99.53	2.37	89.72	2.04	95.76	2.1	95.85	2.0
Renta	9.62	0.23	10.12	0.23	10.03	0.2	10.04	0.2
Subvencije	28.08	0.67	27.76	0.63	26.77	0.6	25.28	0.5
Ostali izdaci	35.98	0.86	41.81	0.95	41.26	0.9	40.33	0.9
Kapitalni izdaci tekućeg budžeta	24.41	0.58	48.25	1.10	46.90	1.0	47.20	1.0
Transferi za socijalnu zaštitu	563.53	13.41	552.54	12.56	555.07	12.1	561.39	11.9
Prava iz oblasti socijalne zaštite	113.53	2.70	80.95	1.84	80.79	1.8	80.31	1.7
Sredstva za tehnološke viškove	15.40	0.37	20.40	0.46	16.11	0.4	14.61	0.3
Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja	410.15	9.76	425.67	9.68	433.17	9.5	440.47	9.3
Ostala prava iz oblasti zdravstvene zaštite	15.93	0.38	16.50	0.38	16.00	0.4	16.50	0.3
Ostala prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja	8.53	0.20	9.03	0.21	9.00	0.2	9.50	0.2
Transferi instit. pojed. NVO i javnom sektoru	209.74	4.99	226.36	5.15	222.67	4.9	224.55	4.7
Kapitalni budžet	300.23	7.14	350.16	7.96	356.28	7.8	153.93	3.3
Pozajmice i krediti	3.11	0.07	3.57	0.08	3.14	0.1	3.15	0.1
Rezerve	24.76	0.59	19.01	0.43	16.35	0.4	16.39	0.3
Otplata garancija	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00	0.0
Neto povećanje obaveza	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00	0.0
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00	0.0
Suficit/deficit	-131.96	-3.14	-70.79	-1.61	2.91	0.1	254.14	5.4
Korigovani suficit/deficit	-131.96	-3.14	-70.79	-1.61	2.91	0.1	254.14	5.4
Primarni deficit	-32.44	-0.77	18.93	0.43	98.67	2.2	349.98	7.4
Otplata duga	280.42	6.67	240.66	5.47	582.31	12.7	810.51	17.1
Otplata glavnice rezidentima	78.91	1.88	77.68	1.77	94.62	2.1	164.64	3.5
Otplata glavnice nerezidentima	137.79	3.28	104.60	2.38	440.69	9.6	600.87	12.7
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	63.72	1.52	58.38	1.33	47.00	1.0	45.00	1.0
Nedostajuća sredstva	-412.38	-9.81	-311.45	-7.08	-579.40	-12.7	-556.37	-11.8
Finansiranje	412.38	9.81	311.45	7.08	579.40	12.7	556.37	11.8
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	106.00	2.52	10.00	0.23	110.00	2.4	110.00	2.3
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	296.41	7.05	299.89	6.82	476.64	10.4	456.53	9.7
Prihodi od privatizacije i prodaje imovine	5.00	0.12	5.00	0.11	5.00	0.1	5.00	0.1
Transferi iz budžeta CG	3.00	0.07	3.00	0.07	4.00	0.1	4.00	0.1
Korišćenje depozita države	1.96	0.05	-6.44	-0.15	-16.24	-0.4	-19.16	-0.4

PRILOG: Investicije na kojima se temelji ekonomski rast u eperiodu 2017-2020. (u milionima eura)

INVESTICIJE	2017-2020
SEKTOR/PROJEKTI	
SAOBRAĆAJ UKUPNO	976.1
I Autoput Bar-Boljare (dionica Smokovac-Uvač-Mateševo)	618.2
II Regionalni i magistralni putevi	251.0
Obilaznica Rožaje II faza	20.0
Rekonstrukcija dionice puta (izgradnja buleva) Podgorica-Petrovac dionica skretanje za aerodrom Golubovci - početak obilaznice Golubovci	3.3
Rekonstrukcija puta Vilusi - Vračenovići, dionica Petrovići - Vračenovići u dužini od 9 km	3.2
Rekonstrukcija dijela puta Slijepač most - Tomaševo - Pljevlja / dionica Crkvice - Vrulja	2.0
Rekonstrukcija puta Berane - Petnjica	9.0
Rekonstrukcija puta Pljevlja - Metaljka	6.0
Rekonstrukcija puta Ulcinj - Krute	5.5
Rekonstrukcija puta Berane - Kolašin, dionica Lubnice - Jezerine	34.0
Rekonstrukcija puta Cetinje - Njeguši	5.0
Rekonstrukcija i rehabilitacija puta M-6 Ilino brdo Vilusi od km 129+700 do km 135+500	1.3
Rekonstrukcija i rehabilitacija puta M-2 Debeli Brijeg H. Novi od km 859+800 do km 861+900	0.9
Rekonstrukcija 8 mostova na putu Slijepač Most - Pavino Polje	0.8
Rekonstrukcija i sanacija kritične tačke 48 na putu M 2.4 Cetinje - Budva	1.0
Investiciono presvlačenje sekcija Kotor	1.2
Investiciono presvlačenje sekcija Podgorica	1.2
Investiciono presvlačenje sekcija Nikšić	1.2
Investiciono presvlačenje sekcija Berane	1.2
Investiciono presvlačenje sekcija Pljevlja	1.2
M-2.3 Podgorica - Cetinje, lokalitet tunel "Mekavac"	1.2
M-2.3 Podgorica - Cetinje - Budva od km 30+000 do km 35+900 lokalitet Ulići - kružni tok Ugnji	2.5
M-2.3 Cetinje - Budva od km 35+900 od km 37+300 lokalitet Ugnji - treća traka Obzovica	1.2
M-2.3 Cetinje - Budva od km 45+700 do km 51+000 Brajići - Lapčići	5.0
Rekonstrukcija magistralnog puta M-18 Danilovgrad - Podgorica od km 114+500 do km 129+500 Bulevar	25.0
M-2 Rožaje - Špiljani od km 1148+200 do km 1168+200 sa sanacijom tunela i mostova	12.0

M-21 Barski most - Bijelo Polje od km 131+200 do 135+300 Lokalitet Barski most - granični prelaz Dobrakovo	4.0
M-21 Barski most - Bijelo Polje od km 135+300 do 145+600 Dobrakovo -Bijelo Polje	3.5
M-8 Pljevlja - Mihajlovica	4.0
M-2 Tivat - Jaz - Budva od km 885+500 do km 901+500	19.2
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Lepenac - Ribarevina, L=12,90km, potezi: km 1075+200-km 1081+800 i km 1083+600 km 1089+872	5.4
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Ribarevina - Poda, L=14,70, od km 1089+872 do km 1104+559	6.1
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Poda - Berane, L=12,20 km, od km 1104+559 do km 1117+300	6.4
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Berane - Tunel Lokve, L=16,2 km, od km 1117+300 do km 1133+507	11.2
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Tunel Lokve - Rožaje, L=14,7 km, od km 1133+507 do km 1148+200	6.0
Rekonstrukcija magistralnog puta M-21 dionica Obilaznica Bijelo Polje - Ribarevina, L=3,0 km, od km 149+950 do km 153+000	2.0
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 dionica Kamenovo - Petrovac, L=11,3 km, od km 911+700 do km 923+000	5.4
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2.4 dionica Petrovac - Bar, L=12,0 km	6.7
Razvoj baze podataka za mrežu puteva i programa za procjenu bezbjednosti	1.2
Izgradnja trećih traka - Lepenac	3.0
M-2.3 Cetinje - Budva od km 57+000 do km 58+800 kt. 48 Košljun-Zavala	1.0
Rekonstrukcija regionalnog puta Krstac-Ivanova Korita u dužini od 9 km	4.0
Rekonstrukcija puta Dinoša-Cijevna Zatrijebačka u dužini od 15 km	15.0
Rekonstrukcija regionalnog puta R-1 Cetinje-Njeguši, dionica od supermarketa Voli do Bajičke crkve u dužini od 3,6 km	2.0
III Vazdušni saobraćaj	67.2
Studija o usaglašenosti Aerodroma Tivat sa standardima Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva	0.2
Izgradnja nove terminalne zgrade na aerodromu Tivat sa pratećom infrastrukturom	30.0
Proširenje i rekonstrukcija manevarskih površina pristanišne platforme na aerodromu Tivat	25.0
Rekonstrukcija i proširenje manevarskih površina i platformi na aerodromu Podgorica	12.0
IV Željeznički saobraćaj	35.7

Hitne mjere sanacije 4 čelična mosta	0.3
Nadzor nad radovima na hirnim mjerama sanacije za 4 mosta	0.0
Sanacija mosta Morača	0.3
Nadzor nad radovima na sanaciji mosta Morača	0.0
Sanacija 3 tunela	2.1
Remont gornjeg stroja pruge na dionici "Kolašin-Kos"	2.1
Demontaža postojećeg, nabavka i ugradnja novog elektrovučnog postrojenja "Trebešica"	2.7
Nadzor nad radovima na postrojenju	0.1
Remont gornjeg stroja na dionici Virpazar- Sutomore (tunel Sozina)	4.1
Nadzor nad radovima remonta gornjeg stroja na dionici Virpazar-Sutomore (tunel Sozina)	0.1
Zamjena signalno-sigurnosnog sistema u stanici Podgorica	6.0
Nadzor za zamjenu signalno-sigurnosnog sistema u stanici Podgorica	0.2
Radovi na sanaciji 6 kosina i 5 prenapregnutih betonskih mostova	4.3
Nadzor nad radovima na sanaciji 6 kosina i 5 prenapregnutih betonskih mostova	0.6
Nabavka i ugradnja grijača skretnica u stanicama Nikšić i Ostrog	0.4
Sanacija propusta i regulacija vodotoka	0.6
Izrada Glavnih projekata za sanacija kosina na pruzi Nikšić-Podgorica	0.2
Radovi na sanaciji kosina na Nikšićkoj pruzi	1.0
Remont gornjeg stroja pruge na dionici Kos-Trebešica	4.4
Izrada Glavnog projekta za urbanističko tehničko uređenje pogranične stanice Bijelo Polje	0.1
Pregled 106 tunela i izrada glavnih projekata	1.6
Izrada Glavnih projekata za sanaciju 86 betonskih mostova	3.0
Izrada Glavnih projekata za zamjenu Signalno/sigurnosnih uređaja u stanicima od Podgorice do Bara	1.5
V Pomorski saobraćaj	4.0
Nabavka opreme za zaštitu mora od zagađenja	1.2
Revitalizacija pomorske signalizacije i održavanje plovnih puteva - IPA II	0.4
Druga faza VTMS-a i uspostava NSW (National Single Window-a) - IPA	2.4
TELEKOMUNIKACIJE	156.2
Pošta Crne Gore	5.0
RDC-proširenje mreže i rekonstrukcija IP mreže RDCa	5.4
Crnogorki telekom-inv. U softvere, mrežu, platforme	48.2
Telemach	16.4

Formiranje savremenog monitoring centra kao osnove za pružanje usluga fizičko tehničke zaštite, razvoj mobilnog obezbjeđenja u novoj poslovnoj jedinici u Podgorici - Securitas Montenegro d.o.o. Nikšić	0.5
M Tel	80.8
ENERGETIKA	699.8
Izgradnja malih hidroelektrana	88.4
Izgradnja vjetroelektrana	91.4
Nafta i Gas - U ovom trenutku nije moguće dati investicije po godinama, jer ugovori nijesu zaključeni	98.0
PROGRAM ENERGETSKE EFIKASNOSTI U JAVNIM ZGRADAMA FAZA II (sredstva namijenjena za objekat JPU"Naša radost" Herceg Novi-klasterv (faza1)	1.1
PROGRAM ENERGETSKE EFIKASNOSTI U JAVNIM ZGRADAMA FAZA II	13.9
ENERGETSKA EFIKASNOST U CRNOJ GORI - DODATNO FINANSIRANJE	1.9
Projekat izgradnje II bloka TE Pljevlja	203.5
Povezivanje Cg i IT podmor. kabl. - CGES dio	59.4
Terna	110.0
AD Rudnik Uglja Pljevlja	24.7
Rudnici Berane DOO Berane(bivši rudnici mrkog uglja)	7.5
VAĐENJE RUDE I KAMENA	17.7
Konzorcijum Uniprom DOO Nikšić Uniprom (eksploatacija rude crvenog boksita)	17.7
INDUSTRIJA	118.5
Investicije iz oblasti metalne industrije - Tošćelik Nikšić	8.1
Investicije iz oblasti metalne industrije - KAP	100.6
Proizvodnja stočne hrane -Rekonstrukcija i adaptacija postojećih objekata i opreme _ Fabrika stočne hrane Spuž	0.1
Programi podrške razvoju preduzetništva, MSP i industrije (podrska razvoju preduzetništva u saradnji DMSP i IRFCG	6.6
Izgradnja i opremanje pilane na Žabljaku - Pelengic trade doo Bijelo Polje	0.1
Fabrika za proizvodnju trajnih mesnih proizvoda bez dima u Bijelom Polju - Meso-promet d.o.o.	0.9
Završetak projekta proizvodnje sterilnog nazalnog spreja , regala sa mobilnim nosačima, - Hemomont doo Podgorica	2.1
COSME - Enterprise Europe Network - MonteNegro (2015-2016)	0.1
TURIZAM	1004.9
Izgradnja turističkog kompleksa u Kumboru (Herceg Novi)	180.0
Izgradnja turističkog naselja Luštica (Tivat)	240.0

Izgradnja turističkih kompleksa, marine i prateće infrastrukture Plavi horizonti Tivat	150.0
Izgradnja turističkih kompleksa, marine i prateće infrastrukture - Porto Montenegro	75.0
Ostali veći hotelski resorti i hoteli:	0.0
- Monterose	140.8
- Projekti na sjeveru	35.0
Izgradnja hotela Kraljičina Plaža na Svetom Stefanu,	50.0
Valorizacija lokaliteta Bjelasica I Komovi	59.4
Valorizacija lokaliteta Durmitora	26.1
Izgradnja hotela Kristal Rivijera u Petrovcu,	6.0
Ostrvo Mamula – Herceg Novi (valorizacija)	14.0
Izgradnja hotela "Jadran" Perast-Kotor	10.0
Izgradnja hotela "Jezerca" Žabljak	3.3
Izgradnja hotela "Durmitor", Žabljak	10.0
Izgradnja hotela "Berane", Berane	4.5
Adaptacija i rekonstrukcija hotela "Onogošt" u Nikšiću - Comp Commerce d.o.o. Nikšić	0.8
POLJOPRIVREDA	91.2
ADMAS	27.6
IFAD	10.5
IPARD II	49.7
Projekti ("Kuća voća", Kuća vina", "Kuća maslina")	3.4
KOMUNALNA INFRASTRUKTURA	118.5
Sanacija neuređenog odlagališta na lokaciji "Vasove vode", Berane	0.7
Sanacija neuređenog odlagališta na lokaciji "Čarkovo polje", Žabljak	0.0
Sanacija neuređenog odlagališta "Komarača", Plav	0.4
Sanacija neuređenog odlagališta na lokaciji "Ćafe", Bar	2.8
Sanacija neuređenog odlagališta na lokaciji "Vrtijeljka"-Cetinje	1.8
Izgradnja sistema za tretman ocjernih voda na deponiji "Livade", Podgorica	2.2
Izgradnja sistema za tretman ocjernih voda u opštini Pljevlja	4.1
Izgradnja cjevovoda za vodosnabdijevanje Krkori, Andrijevića	0.1
Izgradnja kanalizacione mreže, Berane	4.5
Izgradnja PPOV, Berane	5.8
Unapređenje vodosnabdijevanja, Berane	0.9
Izgradnja kanalizacione mreže, Bijelo Polje	2.8
Izgradnja postrojenja za tretman otpadnih voda, Nikšić	0.2
Projekat realizacije hitnih mjera u oblasti vodosnabdijevanja, Cetinje	1.9
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Danilovgrad	4.0

Projektovanje i izgradnja postrojenja za tretman otpadnih voda i glavnih kolektora, Podgorica	50.3
Izgradnja kanalizacione mreže u naseljima Kodra, Totoši, Bijela Gora i Donja Bratica, Ulcinj	4.2
priključenje opštine Herceg Novi na regionalni vodovodni sistem	1.3
Izgradnja PPOV, Herceg Novi	0.6
Izgradnja vodovodne i kanalizacione mreže, pumpnih stanica i podmorskog ispusta, Herceg Novi	2.8
Izgradnja vodovodne i kanalizacione mreže, pumpnih stanica i podmorskog ispusta, Bar	5.7
Unapređenje vodovodne i kanalizacione infrastrukture, Kotor-HITNE MJERE	0.7
Unapređenje vodovodne i kanalizacione infrastrukture, Tivat-HITNE MJERE	2.7
Unapređenje vodovodne i kanalizacione infrastrukture, Herceg Novi-HITNE MJERE	0.0
Unapređenje vodovodne i kanalizacione infrastrukture, Ulcinj	18.0
TRGOVINA	18.1
"Voli"	18.1
UKUPNO	3201.0